

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΜΕΘΟΔΙΚΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΕΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΙ ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΣΗΜΕΡΟΝ
 ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε. |
 ΑΘΗΝΑΙ-ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9

1949

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

65

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΜΕΘΟΔΙΚΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.
ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9—ΑΘΗΝΑΙ
1949

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ
ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ 28
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 ΛΕΙ-
ΤΟΥΡΓΩΝ ΤΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙ-
ΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Τὸ ἐν ἔτει 1913 ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἀναμφιβόλως προήγαγε τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τῆς διδασκαλίας.

Ἄλλ' εἶναι σήμερον ὡσαύτως ἀναντίρρητον, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ θεωρῆται τὸ πρόγραμμα τοῦτο, ὅτι πληροῖ πάντας τοὺς ὅρους τῆς διδασκαλίας, ὅσοι τίθενται ἐκ τῆς λίαν σημαντικῆς προόδου, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἐπετέλεσεν ἡ Διδακτικὴ καὶ ἐν γένει ἡ Παιδαγωγικὴ.

Ἡ μεταβολὴ ἄρα τοῦ προγράμματος εἶναι ἀναγκαία.

Τὴν μεταβολὴν ταύτην εἰσηγούμεθα διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος βιβλίου. Περιλαμβάνομεν δὲ εἰς αὐτὸ οὐχὶ ξηρῶς μόνον τὴν διδακτέαν ἔλην. Κάμνομεν λόγον καὶ περὶ τοῦ σκοποῦ καὶ γενικῶς τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰδικῶς ἐκάστον μαθήματος. Ὅσαύτως παρέχομεν ὁδηγίαν περὶ τῆς μεθόδου τῆς διδασκαλίας. Ἐκ τῶν ὁδηγῶν τούτων, ὡς ἐκ συγκεκριμένης ἀσφαλοῦς ἀφετηρίας, ὁρμώμενοι οἱ λειτουργοὶ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως θὰ εἶναι δυνατόν, ὡς νομίζομεν, νὰ προάγωνται εἰς τὸν ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῆς σχολικῆς ἐργασίας αὐτῶν καὶ εἰς τὴν εὐρύτεραν καὶ βαθυτέραν μελέτην τῶν διαφορῶν ζητημάτων αὐτῆς.

Ἄν οἱ λειτουργοὶ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἤθελον ἐπιδιώξει μὲ πᾶσαν δυνατὴν προθυμίαν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑφ' ἡμῶν παρεχομένων ὁδηγῶν, εἶναι, ὡς νομίζομεν, βέβαιοι, ὅτι μετὰ πάροdon χρόνου τινός, θέλουν προέλθει ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς σπουδαῖα διδάγματα. Ταῦτα δὲ ἀνακοινούμενα καὶ συζητούμενα εἰς συνέδρια μερικώτερα καὶ γενικώτερα θὰ προαγάγουν κατὰ πολὺ τὴν λύσιν τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν σημαντικωτάτων προβλημάτων τῆς σχολικῆς ἐργασίας.

Εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ προγράμματος καὶ τῶν ὁδηγιῶν τούτων βοηθήματα εἶχον πλὴν πολλῶν ἄλλων κυρίως τὰ ἀκόλουθα :

1. Τὸ μέχρι τοῦδε ἰσχύον παρ' ἡμῖν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον φέρει τὴν ἐπιγραφὴν : « Προγράμματα ὠρολόγια καὶ ἀναλυτικὰ παντὸς εἶδους πλήρων δημοτικῶν σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων » 1913.

2. Τὸ ἐν ἔτει 1925 ὑφ' ἡμῶν μεταφρασθὲν βιβλίον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « Θεωρία καὶ πράξεις τοῦ σχολείου ἐργασίας » ἀπὸ σελ. 32 καὶ ἐξῆς, ἐνθα παρέχονται ὁδηγίαι πρὸς σύνταξιν προγραμμάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τὸ βιβλίον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου « Δ. Δημητράκος ».

3. Τὰ νεότερα προγράμματα τῶν σημαντικωτέρων καντονίων τῆς Ἑλβετίας, Ζυρίχης, Βέρνης, Βασιλείας κλπ. Ἐκ τούτων δὲ ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας κρίνομεν τὸ νεώτατον, τὴν 28 Δεκεμβρίου 1946, ἐκδοθὲν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν : Kanton Zürich, *Gesetz über die Volksschule*. Antrag des Regierungsrates.

4. Plan d'études et programmes des Écoles primaires élémentaires du 20 Juin 1923, Paris.

5. Europäische Unterrichtsreformen 1924. Leipzig Verlag Quelle und Meyer. Πραγματεύεται περὶ ἐκπαιδευτικῶν μεταρρυθμίσεων γενομένων ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ρωσίᾳ.

6. Τὸ 40ὸν τεύχος τοῦ περιοδικοῦ « Die deutsche Schule », ἐκδοθὲν κατ' Αὐγουστον τοῦ 1936. Παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως πολλῶν πεπολιτισμένων χωρῶν, τῆς Ἀργεντινῆς, Ἀγγλίας, Βελγίου, Σκωτίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας, Σουηδίας, Οὐγγαρίας, Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς κλπ.

7. Πολλὰ γερμανισὺ ἐκδεδομένα προγράμματα, μάλιστα δὲ πάντων τὰ ἀκόλουθα : α) H. Schüssler, Bildungsplan für die Grundschule auf gesamt-unterrichtlicher Grundlage unter besonderer Mitwirkung von Paula Book κτλ. 1936.— β) Τοῦ αὐτοῦ, H. Schüssler καὶ τῶν αὐτῶν συνεργατῶν, Bildungsplan für die oberstufe der Volksschule κτλ. 2te Auflage 1942. γ) Erziehungs—und Unterrichts—plan für die Sächsische Landschulen 1936.— δ) Richtlinien für den Unterricht in der Volksschule 1937 καὶ 1940.— ε) Schlesische Lehrpläne für die unteren Jahrgänge, 1937.— σ) Lerhplan für die Volksschule auf ganzheitlicher Grundlage, 2te Auflage 1937. Verlag von W. Grünnel Dortmund, Breslau, 1937.

8. Ἰωάννου Γεωργιοπούλου, γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν φρονηριοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κῶν μαθημάτων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, «Πρόγραμμα καὶ μέθοδος ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ μέσῃ ἐκπαιδεύσει» 1928.

9. Ν. Καραχρίστου, πρ. προέδρου τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, «Τὸ πρόγραμμα τοῦ δημοτικοῦ μας σχολείου». Περιοδ. «Παιδεία», τ. 2, σ. 10, 18 κλπ.

Εἰς τὸν κ. Γ. Σακελλαρίου, ὑποδιευθυντὴν τῆς Ἐθνικῆς Ἀκαδημίας σωματικῆς ἀγωγῆς, ἐκφράζω καὶ ἐνταῦθα τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν μοι παρέσχε περὶ τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν γυμναστικῶν τινῶν ὄρων.

Ὡσαύτως ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὴν δημοδιδασκάλισαν τοῦ πειραματικοῦ σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κυρίαν Ἀλεξάνδραν Μάνου διὰ τὴν καθαρογράφησιν τῶν χειρογράφων καὶ διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1949.

ΣΠΥΡ. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑΣ

Α' ΓΕΝΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

1. **Σκοπὸς** τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδρύματος, εἶναι ἡ σωματικὴ καὶ ἐν γένει πνευματικὴ (θρησκευτικὴ, ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ) διαπαιδαγώγησις τοῦ παιδός, ὥστε οὗτος νὰ ἀποβῆ ποτε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ὅσον τὸ δυνατόν ἀρτιωτέρα ἀνδρική ἢ γυναικεία προσωπικότης, ἢ ὁποία νὰ δύναται νὰ δρᾷ με ὅλας τὰς ἀγαθὰς αὐτῆς ιδιότητας ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἐν τῷ πολιτισμῷ προκοπῆς τοῦ ἔθνους ἡμῶν.

Κατὰ ταῦτα τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὀφείλει νὰ ἀποβλέπη ἐν ἴσῃ μοίρᾳ εἰς τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προσπαθῆ νὰ ἀσκῆ προσηκόντως πάντα τὰ ὄργανα, καὶ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ, καὶ νὰ ἀποφεύγῃ πᾶσαν βλάβην μετὰ συνέσεως φειδόμενον αὐτῶν κατὰ πᾶσαν σχολικὴν ἐργασίαν.

Τὴν ὁμαλὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν ἐπιδιώκει τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὸ μὲν προάγον πᾶσαν εὐγενῆ τῆς ψυχῆς ροπήν, τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὴν μετὰ συνέσεως ἐκδηλουμένην παρρησίαν καὶ ἐλευθερίαν, τὸ δὲ μεταδίδον θεμελιώδεις τινὰς γνώσεις καὶ ἀναπτύσσει δεξιότητάς, αἱ ὁποῖαι κάμνουν τὸν ἐλληνοπαῖδα ἱκανὸν μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν νὰ μετέχη με ἔνδιαφέρον καὶ με ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς πατρίδος ἐντίμως ἀσκῶν τὸ ἐπάγγελμά του καὶ ἐντίμως ἐκκληρῶν τὰ πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν καθήκοντά του.

2. Τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας σκέψεις περὶ τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐπιτελῆ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον σκόπιμον εἶναι νὰ διευκρινήσωμεν πληρέστερον. Ἰδιαιτέρως δὲ ἡ διευκρίνησις αὕτη ἐπιδιώκει νὰ καταδείξῃ γενικῶς, ἄνευ δηλαδὴ συ-

σχετίσεώς τινος πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἰδικὸν μάθημα, πῶς εἶναι δυνατόν ἢ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις νὰ συντελῇ ἴσημαντικῶς εἰς τὴν ἑξασθένειαν μὲν τῶν ἐγωϊστικῶν ροπῶν μέχρι τοῦ ὄριου ἐκείνου, πέρα τοῦ ὁποίου αὐται οὐδεμίαν δύνανται νὰ προξενοῦν βλάβην εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν, εἰς τὴν ἐπίρρωσιν δὲ τῶν κοινωνικῶν.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον παραλαμβάνει τοὺς μαθητὰς του ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν, ἢ ὁποία, ὡς γνωστόν, εἶναι ἡ πρώτη καὶ στοιχειωδῆστᾶτη κοινωνία. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὀφείλει νὰ κάμνη τοὺς τροφίμους αὐτοῦ ἱκανοὺς νὰ λαμβάνουν ἐπίγνωσιν τῆς πρώτης ταύτης κοινωνίας, νὰ καλλιεργῇ φιλικὰς σχέσεις πρὸς αὐτὴν καὶ νὰ βοηθῇ κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὴν γένεσιν ἀγαθοῦ οἰκογενειακοῦ πνεύματος. Πρὸς τούτοις ὅμως τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὀφείλει ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους νὰ ὀδηγῇ βαθμηδὸν τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι εἶναι μέλη καὶ μεγαλυτέρας κοινωνίας, καὶ νὰ κάμνη αὐτοὺς νὰ συναισθάνωνται τοῦτο βαθέως. Τῶν ἀνωτέρων δὲ τάξεων οἱ μαθηταὶ πρέπει μὲ ὑπερηφάνειαν νὰ ἔχουν τὴν συνειδησιν, ὅτι ἀνήκουν εἰς ἓνα ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων λαῶν καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ φέρουν τὴν εὐθύνην περὶ τοῦ παρόντος καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι ἐφάμιλλον πρὸς τὰς λαμπροτέρας ἐκ τῶν ἱστορικῶν περιόδων τοῦ παρελθόντος.

Τούτου ἕνεκα τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ μεταδίδῃ γνώσεις ἢ καὶ νὰ προαῖγῃ δεξιότητος, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὸ συμφέρον μόνον τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀτόμου. Τούναντίον ὀφείλει νὰ ἀναπτύσῃ πάσας ἐκεῖνας τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβαίνουν ὠφέλιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ἡ **διδασκαλία** εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδιώκῃ ἐπιτυχῶς τὸν *παιδαγωγικὸν αὐτῆς σκοπὸν*, ἂν εἰς πάσας τὰς τάξεις ἀφορμᾶται ἀμέσως ἐκ τῆς ζωῆς. Αἱ βιοτικαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος πρὸς ἀλλήλους, αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ ζῷα, πρὸς τὰ φυτὰ καὶ πρὸς τὸ ἔδαφος, πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν ἐνιαῖον ὄλον, τὴν ζωντανὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα, ἢ ὁποία ὀφείλει νὰ εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς διδασκαλίας εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, μάλιστα δὲ εἰς τὰς κατωτέρας. Τῶν τάξεων δὲ τούτων οἱ μαθηταὶ ἔχουν ἄμεσον πείραν μόνον τῆς οἰκογενειακῆς καὶ σχο-

λικῆς ζωῆς. Βαθμηδὸν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις εὐρύνεται ἡ ἐμπειρία τῶν μαθητῶν, ἐπομένως πληθύνονται καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς διδασκαλίας, καθ' ὅσον οὗτοι λαμβάνουν γνῶσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐργασίας τῶν γονέων καὶ ἄλλων συγγενῶν ἢ γειτονικῶν προσώπων. Ἄν δὲ τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας, προοίους τῆς ἡλικίας, προσαρμόζεται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα εἰς ἕκαστον τόπον ἐπαγγέλματα—ἡ δὲ προσαρμογὴ αὕτη ἤθελεν ἀποβῆ εὐκολωτέρα καὶ ἀρτιωτέρα, ἂν ἤθελεν ἀυξηθῆ ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεως πέρα τῶν 6 ἐτῶν—τοῦτο καὶ ἡ ἄμεσος ἐπίδρασις τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀσχολιῶν τῶν γονέων θὰ συντελοῦν πολὺ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μαθητριῶν τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων, μάλιστα δὲ τῶν χειρωνακτικῶν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ δημοτικὸν σχολεῖον συνειδητῶς ἀφορμώμενον ἀπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τῆς πραγματικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ καθοδηγοῦν συστηματικῶς τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς μαθητρίδας εἰς ἰδικὴν τῶν, προσωπικὴν, ἐργασίαν, θέτει τὸ θεμέλιον τῆς ὀρθῆς ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὀρθῆς πρακτικῆς ζωῆς ἐκείνης, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἕκαστος καταλαμβάνει τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸν θέσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ζωὴν.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν δύναται οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ ἔχη τὴν αὐτὴν μορφήν πανταχοῦ. Κατ' ἐπαρχίας, εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωριά διάφορος περὶ πολλὰ ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· διότι διάφορος εἶναι ὁ τρόπος τῆς ζωῆς.

Πλεονεκτεῖ τὸ σχολεῖον τοῦ χωριοῦ, διότι ἀμεσώτερος καὶ ἰσχυρότερος εἶναι ὁ δεσμὸς αὐτοῦ μὲ τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν, ἐπομένως εὐκολωτέρον δύναται καὶ ἐπωφελέστερον νὰ προσαρμόζη τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ ἐγείρῃ τὴν συνείδησιν περὶ τῆς κοινότητος τοῦ χωριοῦ καὶ νὰ εὐρύνῃ αὐτὴν βαθμηδὸν εἰς τὴν γενικὴν ἐθνικὴν συνείδησιν.

Τὸ δὲ σχολεῖον τῶν πόλεων λαμβάνει τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἐκ τῆς πολυειδοῦς πρακτικῆς ζωῆς τῶν γονέων, ἐκ τῆς ζωηρᾶς διὰ τῶν νεωτέρων τῆς συγκοινωνίας μέσων πρὸς ἀλλήλους ἐπικοινωνίας τῶν πολιτῶν, ἐκ τῶν πολυαριθμῶν εὐκαιριῶν, αἱ ὁποῖαι παρέχονται πρὸς μόρφωσιν κλπ. Ἄλλ' ὅμως οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῆται, ὅτι τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα ἐκπροσωπεῖ κυρίως ἡ ζωὴ καὶ ἡ ψυχασωματικὴ σύστασις τοῦ ἀγρότου. Καὶ εὐκταῖον εἶναι ἡ παιδεία νὰ συντελῇ

εἰς τὴν διάσωσιν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ἑλληνοῦ ἀγρότου καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων.

Λίαν σημαντικῶς συντελεῖ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ παιδαγωγικοῦ σκοποῦ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ εἰς τὴν ἐπιτυχήν διεξαγωγὴν τῆς διδασκαλίας, ἂν ἡ σχολικὴ ἐργασία συντελεῖται εἰς ἐκάστην τάξιν **ὀργανωμένην** εἰς κοινότητα. Καὶ τὸ σχολεῖον δὲ ὅλον ὡσαύτως πρέπει νὰ ὀργανώνεται εἰς ζωντανὴν σχολικὴν κοινότητα.

Ἡ τήρησις τῆς σχολικῆς πειθαρχίας, ἡ διεξαγωγή τῆς διδασκαλίας, αἱ ἐφορταί, αἱ ἐκδρομαί, ἡ σωματικὴ ἀγωγή κτλ. παρέχουν εὐκαιρίας εἰς κοινωνικὴν διαπαιδαγώγησιν καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς πράξεως μόρφωσιν καὶ ἐπιλογὴν ἡγετῶν. Διδάσκαλος καὶ μαθηταὶ ὀφείλουν νὰ συναισθάνωνται ὑπερηφάνειαν, ὅσάκις δίδεται εἰς αὐτοὺς ἡ εὐκαιρία νὰ βοηθοῦν ἀσθενεστέρους ἀποτελεσματικῶς, ὥστε οὗτοι νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ παραμένουν μέλη τῆς ἀπὸ τάξεως εἰς ἀνωτέραν τάξιν προηγουμένης κοινότητος. Τὴν ἀνωτάτην δὲ ἡγεσίαν πάσης μαθητικῆς κοινότητος ἔχει ὁ διδάσκαλος.

Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ κατανοοῦν καὶ νὰ συναισθάνωνται, ὅτι ἡ κοινότης τῆς τάξεως καὶ ἡ κοινότης ὅλου τοῦ σχολείου εἶναι μέλη τῆς μεγάλης κοινότητος τοῦ ἔθνους. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ὀφείλει τὸ σχολεῖον νὰ μετέχη εἰς πᾶσαν ἐφορτὴν καὶ εἰς κάθε μέγα γεγονός τῆς κοινότητος τῆς γενετείρας καὶ τοῦ ἔθνους. Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου καθήκοντος νὰ εἰσάγωνται οἱ μαθηταὶ ἐγκαίρως εἰς τὰ μέγала τοῦ παρόντος γεγονότα. Οὕτω μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ λαμβάνουν οἱ μαθηταὶ σύμφωνον πρὸς τὴν βαθμίδα τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως, γνησίαν καὶ βαθεῖαν πείραν τῶν μεγάλων γεγονότων. Ἡ σχολικὴ δὲ ἐφορτὴ πρὸ πάντων εἶναι τὸ ὀφθαλμοφανέστατον καὶ ἄριστον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸν ἐπιτυχῶς νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἀβίαστος ὀργανικὴ ὑπαγωγή τοῦ σχολείου εἰς τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους κοινότητα. Αὕτη εἶναι τὸ κορῦμμα τῆς σχολικῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διοργανώνεται μὲ ἰδιαιτέραν ἀγάπην καὶ ἐπιμέλειαν.

3. Ἡ διδασκαλία εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον πρέπει νὰ ἐκπηγάζη ἐκ τῆς πραγματικῆς ζωῆς, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τῶν παιδιῶν. Μία καὶ μόνη ἐκ τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος προερ-

χομένη ἐμπειρία τῶν μαθητῶν περιλαμβάνει πολλάκις γνώσεις ἐκ τῶν διαφόρων μαθημάτων, αἱ ὁποῖα εἶναι κατάλληλοι διὰ τὴν βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον κατ' ἀρχὴν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐγκαταλείπεται ὅλως ἢ ἐν μέρει ἢ αὐστηρὰ κατ' *εἰδικὰ* μαθήματα καὶ εἰς *ιδιαιτέρας* ὥρας διδασκαλία. Ἄλλ' ὅμως οἱ μαθηταὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιλαμβάνωνται σαφῶς καὶ νὰ κατανοοῦν τὸν ἔξω κόσμον κατὰ τε τὴν ὑπαρξιν καὶ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ μόνον, ἐὰν παρατηροῦν αὐτὸν κατὰ τὴν τοπικὴν, τὴν χρονικὴν καὶ τὴν λογικὴν συνάφειαν τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν πραγμάτων καὶ γεγονότων. Διὰ τοῦτο, προοιούσης τῆς ἡλικίας, προβαίνομεν βαθμηδὸν εἰς εὐρύτεραν διάρθρωσιν τῆς διδασκαλίας κατ' εἰδικὰ μαθήματα. Ἐκ τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους ἀποχωρίζονται βαθμηδὸν τὰ ἐπὶ μέρους εἰδικὰ μαθήματα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποχωρῇ ἢ εἰς εἰδικὰ μαθήματα ἀπόσχισις τῆς διδασκαλίας, ὡσάκις αὕτη διατελεῖ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸ περιβάλλον ἢ ἂν πρόκειται περὶ παιδαγωγούσης σχολικῆς ἐργασίας, ἢ ὁποῖα ἀπαιτεῖ τὴν συνεργασίαν τῶν εἰδικῶν μαθημάτων. Ἀπορριπτέα ὅμως εἶναι πᾶσα ἀπόπειρα πρὸς ἐνιαίαν διδασκαλίαν, ἢ ὁποῖα δὲν πηγάζει ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Οὐδενὸς εἰδικοῦ μαθήματος πρέπει νὰ θυσιάζεται ἢ ἰδιαίτουσα φύσις χάριν τῆς συνάψεως αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων μαθημάτων εἰς ὅλον τι. Βεβιασμένη σύναψις αὐτῶν χάριν τῆς πάσης θυσίας ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς καλουμένης ἐνιαίας διδασκαλίας ἐπάγεται μείωσιν τῆς εἰς τὸ μανθάνειν ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ἐν γένει διαπαιδαγωγήσεως αὐτῶν. Ἀλλά, καὶ ὅταν ἡ διδασκαλία γίνεται κατ' εἰδικὰ μαθήματα, ὁ γενικὸς σκοπός, τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκει τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ἀπαιτεῖ συνεργασίαν τῶν εἰδικῶν μαθημάτων. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον κατ' ἀρχὴν ὀφείλει νὰ διδάσκη τὰ μαθήματα ἐκάστης τάξεως ὁ αὐτὸς διδάσκαλος.

Κατὰ τὸ *πρῶτον σχολικὸν ἔτος* ἡ ἐνιαία διδασκαλία εἶναι ψυχολογικῶς καὶ πραγματολογικῶς ἐπαρκῶς ἠτιολογημένη. Τὸ παιδί ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι «ψυχοσωματικῆ ἐνότης». Τὰ διανοήματά του κατακλύζονται ἀπὸ συγκεκριμένα στοιχεῖα. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸ πρῶτον καὶ κατὰ τὸ

δεύτερον σχολικὸν ἔτος πρέπει πᾶσαν πνευματικὴν ἐργασίαν νὰ συνοδεύῃ πλείστη, πᾶσα δυνατὴ κατάλληλος, σωματικὴ ἐνέργεια, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀφορμᾶται καὶ ἡ σωματικὴ ἀγωγή. Ἄσμα καὶ παιγνίδι, ἰχνογραφία καὶ χειροτεχνία πρέπει νὰ εἶναι ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας. Συστηματικῶς δὲ διευθυνομένη παρατήρησις ὀδηγεῖ βαθμηδὸν εἰς σαφεστέραν κατάληψιν τοῦ περιβάλλοντος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος. Προάγει δὲ ὁ διδάσκαλος τὴν εὐγενῆ εὐαισθησίαν τῆς παιδικῆς καρδίας καὶ τὴν σὺν φρονῶν πειθαρχικότητα αὐτῆς, ἂν παρέχῃ εὐκαιρίας νὰ λαμβάνουν οἱ μαθηταὶ ἄμεσον πείραν καταλλήλων γεγονότων, νὰ ζοῦν αὐτά. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐνισχύονται καὶ τὰ θρησκευτικὰ τοῦ παιδὸς συναισθήματα, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀρχομένου τοῦ *δευτέρου σχολικοῦ ἔτους*, ἡ γενικὴ πνευματικὴ κατάστασις τοῦ παιδὸς δὲν μεταβάλλεται οὐσιωδῶς. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐπικρατῇ μᾶλλον ἡ ἐνιαία διδασκαλία· διότι ἡ ἀντοχὴ καὶ ἡ πρὸς γένεσιν ἐννοιῶν δύναμις δὲν ἐπιτρέπουν μακροχρόνιον ἐνασχόλησιν μὲ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον. Κατὰ τὸ δεύτερον σχολικὸν ἔτος ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον ἡ κατὰ συνειδητὴν βούλησιν ἐκτέλεσις ἔργου.

Κατὰ τὸ *τρίτον σχολικὸν ἔτος* εὐρύνεται ἡ συνείδησις, ἡ διάνοια γίνεται ἰσχυροτέρα καὶ δύναται νὰ στρέφεται καὶ εἰς ἀνώτερα πράγματα καὶ γεγονότα. Διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία δύναται νῦν νὰ ἀρχίσῃ νὰ κατακτᾷ ὀλόκληρον τὸ ἐν τῇ ἰδιαίτερῃ πατρίδι περιβάλλον τοῦ μαθητοῦ. Ἐνῶ μέχρι τοῦδε τὸ παιδί ἀντελαμβάνετο τὸ περιβάλλον μᾶλλον μυθικῶς, τώρα σιγὰ-σιγὰ ἀναπτύσσεται ἡ ἰκανότης νὰ ἀντιλαμβάνεται αὐτὸ πραγματολογικῶς. Ἄλλ' ὅμως ἡ μετάβασις αὕτη ἀπὸ τῆς μυθολογικῆς εἰς τὴν πραγματολογικὴν ἀντίληψιν συντελεῖται κυρίως κατὰ τὸ τέταρτον σχολικὸν ἔτος. Μόλον τοῦτο αἱ παραδόσεις τῆς γενετείας ταιριάξουν πολὺ μὲ τὴν διδασκομένην ὕλην τῆς ἡλικίας ταύτης. Ἀποτελοῦν δὲ αὗται τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν παραμυθιῶν εἰς τὸν κόσμον τῶν πραγμάτων τοῦ περιβάλλοντος καὶ γεμίζουν τὸν τόπον τῆς γενετείας μὲ δυνάμεις μυθικὰς καὶ ρωμαντικὰς.

Καὶ τὸ *τέταρτον σχολικὸν ἔτος* εἶναι συνδεδεμένον ὄλο-

σχερῶς μὲ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα. Κατὰ πρῶτον ἡ ὄρατὴ πα-
τρὶς πρέπει νὰ ἐξακολουθῇ νὰ εἶναι ἀφετηρία πάσης διδασκα-
λίας. Κατὰ τὸ δεύτερον ἐξάμηνον ὀφείλει ἡ διδασκαλία νὰ
ἀπομακρύνῃ τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντι-
ληπτὸν κόσμον τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος καὶ νὰ ὀδηγῇ εἰς τὰ
ἄλλα μέρη τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ νομοῦ, τὰ ὁποῖα οἱ πλεῖστοι
δὲν ἔχουν ἰδεῖ ἀκόμη. Τοιουτοτρόπως δὲ ὑπὸ ψυχολογικῆν ἔπο-
ψιν πολὺ μέγα συντελεῖται βῆμα. Διότι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κεῖται
τοπικῶς πλησίον, δὲν σημαίνει, ὅτι καὶ ψυχικῶς εἶναι τὸ πλη-
σίον. Εἰς μαθητὰς τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου π.χ. εἶναι δυ-
νατὸν ψυχολογικῶς ἡ Ἀμφιλοχία νὰ κεῖται τόσον μακρὰν, ὅσον
καὶ ἡ Ἀλεξανδρούπολις. Ἐν δὲ ἡ **κατ' ἐποπτεῖαν** διδασκα-
λία περὶ τῆς γενετείρας δὲν μετέδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς τὰς
θεμελιώδεις γεωγραφικὰς ἐννοίας μὲ ἐνάργειαν πλήρη δι' ἀκρι-
βοῦς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεως, εἶναι ἀδύνατον οἱ μαθη-
ταὶ νὰ σχηματίσουν ὀρθὰς παραστάσεις περὶ τοῦ «ξένου» τού-
του κόσμου. Πᾶς διδάσκαλος πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ γνωρίζῃ,
τίνας δημοουργικὰς δυνάμεις τῆς φαντασίας ἀπαιτεῖ τὸ βῆμα
τοῦτο ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ἀναγκαῖον θὰ
εἶναι χάριν τῆς διασαφήσεως τῶν πραγμάτων τῆς εὐρύτερας
γενετείρας νὰ ἀνατρέχῃ εἰς τὸν κατ' ἐποπτεῖαν ἀντιληπτὸν
κόσμον τῆς στενοτέρας γενετείρας.

Πρὸς τούτοις κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην συντελεῖται, βα-
θμηδὸν ἐπιτεινομένη, πνευματικὴ ἐπανάστασις. Παρατηροῦνται
μεγάλαι σωματικαὶ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι συνοδεύονται ἀπὸ ἀκό-
μη ἰσχυροτέρας πνευματικὰς ἀνατροπὰς. Οἱ μαθηταὶ γίνονται
ἀκατάστατοι καὶ ἀναξιόπιστοι, ἡ δὲ τάξις λαμβάνει χαρακτῆρα
ἀνομοιότητος τῶν μελῶν αὐτῆς. Συχνάκις ἀνευρίσκονται πᾶσαι
αἱ μεταβάσεις, αἱ ἀπὸ τὴν ἀφελῆ εὐπιστίαν εἰς τὰ παραμύθια
μέχρι διανοήσεως, ἡ ὁποία ὀρμᾶται ἀπὸ τὴν ἐποπτεῖαν. Ἐνα-
φαίνονται παντοειδεῖς ἀντιθέσεις καὶ κωλύματα. Φαίνεται, ὡς
ἐὰν συντελεῖται ἀκριβῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ μετάβα-
σις ἀπὸ τὴν διανόησιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔκδηλος εἶναι ἡ μυθολο-
γικὴ ἀντίληψις, εἰς τὴν διανόησιν, ἡ ὁποία ἀφορμᾶται ἀπὸ αὐ-
τὰ τὰ πράγματα. Ἄλλ' ἀναμφισβήτητον πάντως εἶναι, ὅτι
πρόκειται περὶ μεγάλης πνευματικῆς μεταβολῆς. Ἡ ἐπιστήμη
χαρακτηρίζει τὴν μεταβολὴν ταύτην ὡς τὴν μετάβασιν ἀπὸ τὴν
πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν εἰς τὴν δευτέραν.

Τοιοῦτοι ψυχικοὶ κλονισμοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ παράγουν μεμονωμένας μεγάλας ἐπιτυχίας, κυρίως ὅμως ἐμφανίζονται ὡς κωλύματα. Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου διὰ τοῦτο γίνεται δυσκολώτερον. Προτιμότερα δὲ εἶναι ἡ ἐπιείκεια παρὰ ἡ αὐστηρότης. Φρονιμώτερον εἶναι νὰ ὑπομένῃ καὶ νὰ περιμένῃ τις παρὰ νὰ σπεύδῃ καὶ νὰ ὠθῆ τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ ἐμπρός. Παρουσιάζονται δὲ αἱ μεταβολαὶ αὗται κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς πλείστους τῶν μαθητῶν κατὰ τὸ δεύτερον ἤμισυ τοῦ τετάρτου σχολικοῦ ἔτους. Ἐνῶ ἰδίᾳ κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη προεῖχε τὸ παραμύθι, κατόπιν βαθμηδὸν ἀπωθεῖται τοῦτο, ὥστε κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος ἐπικρατεῖ τὸ διαφέρων πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς ἰδιαιτέρας καὶ τῆς γενικωτέρας πατριδος.

Τοιοιτοτρόπως γίνονται οἱ μαθηταὶ ὄριμοι διὰ τὴν διδασκαλίαν συγκεκριμένων ἱστορικῶν προσωπικοτήτων καὶ γεγονότων. Ἀλλὰ καὶ τῶν κατωτέρων τάξεων μαθηταὶ εὐκόλως ἐνθουσιάζονται ὑπὸ ἡρωϊκῶν διηγήσεων.

Ὁριμος ἔχει γίνεαι ὁ μαθητὴς, λήγοντος τοῦ τετάρτου σχολικοῦ ἔτους, καὶ πρὸς ἀνωτέραν διανοητικὴν ἐργασίαν. Ἐπακολουθεῖ δὲ νῦν ἡ μετάβασις εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ τῶν διακρινομένων δι' ἐξαιρετικὴν δύναμιν τοῦ θεωρητικῶς διανοεῖσθαι εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Ἐκ τῶν λεχθέντων εὐνόητον γίνεται, ὅτι αὐστηρὰ καὶ ἀβίαστος καὶ γόνιμος ἐφαρμογὴ τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας κατὰ τὸ τέταρτον σχολικὸν ἔτος δὲν εἶναι ἐπιτευκτὴ.

Κατὰ δὲ τὸ **πέμπτον καὶ τὸ ἕκτον σχολικὸν ἔτος** δυνατὸν εἶναι μόνον νὰ ἐξευρίσκωνται πολλάκις διδακτικαὶ ἐνότητες, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦνται ἀπὸ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν συγγένειαν καὶ στενὴν συνάφειαν μετὰ τὴν ζῶσαν πραγματικότητα, αἱ ἐνότητες αὗται δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιλαμβάνουν διδακτέαν ὕλην ἐκ πάντων τῶν μαθημάτων, ὡς τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις.

4. Καὶ κατὰ τὰ ἕξ σχολικὰ ἔτη ὀφείλει τὸ σχολεῖον νὰ μεταδίδη γνώσεις καὶ νὰ ἀναπτύσῃ δεξιότητας ὁρμώμενον μὲν ἀπὸ τὴν ἐποπτεῖαν, διαπλάσσει δὲ τὴν σχολικὴν ἐργασίαν οὕτως ὥστε αὕτη νὰ συστοιχῇ ἐκάστοτε πρὸς τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς Πᾶσα δὲ σχολικὴ ἐργασία, διὰ νὰ ἀποβῇ γόνιμος, ἔχει ἀνάγκην

τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ διδάσκοντος. Τὴν διδασκομένην ὕλην δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μανθάνῃ ὁ μαθητὴς ἐπιπολαίως ἢ κατ' ἀπομνημόνευσιν μηχανικὴν, ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖον ὑπὸ τὴν συστηματικὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου νὰ ἐκμανθάνῃ αὐτὴν μὲ τὴν συνεργασίαν ὄλων τῶν παιδικῶν πνευματικῶν δυνάμεων. Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι προσέτι νὰ προσαρμύζεται ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας πρὸς τὴν διάφορον προδιάθεσιν καὶ τὸ διάφορον βιοτικὸν ἔργον ἑκατέρου τῶν φύλων. Ὡς γνωστὸν δέ, ἡ διαφορὰ αὕτη ἐκδηλώνεται βαθμηδὸν περισσότερο, καθόσον προχωρεῖ ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις.

Αἱ δυνάμεις τοῦ παιδὸς φύσει ὀρμῶσιν εἰς αὐτενεργὸν καὶ ἀνεξάρτητον δρασίην. Τὴν φυσικὴν δὲ ταύτην ὀρμὴν ὀφείλει τὸ σχολεῖον νὰ ἀναπτύσῃ καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ὅλης τῆς τάξεως καὶ κατὰ τὴν ἀτομικὴν ἐργασίαν ἑνὸς ἐκάστου μαθητοῦ.

Ἡ σιωπηρὰ ἐργασία, ἡ ὁποία εἶναι μὲν ἀναγκαία εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἔχουν διδασκάλους ὀλιγωτέρους τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐλλείπῃ ἐντελῶς καὶ ἀπὸ τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα διδάσκουν διδάσκαλοι ἰσάριθμοι πρὸς τὰς τάξεις, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται ὡς ἀπλῆ ἀπασχόλησις ἢ νὰ θεωρῆται ὡς βοήθημα, εἰς τὸ ὁποῖον καταφεύγει τις ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ νὰ διοργανώνεται οὕτως, ὥστε νὰ ἀποβαίῃ πολὺτιμος μορφή τῆς αὐτοπαιδευσίας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἔχῃ τὸ σχολεῖον τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα μέσα διδασκαλίας καὶ μαθήσεως, μάλιστα δὲ κατάλληλα βιβλία, ὥστε νὰ εἶναι ἐπιτευκτὴ πολυειδῆς καὶ γόνιμος σιωπηρὰ ἐργασία. Ἡ ἀγωγή εἰς τὸ ἐργάζεσθαι αὐτοτελῶς πρέπει νὰ καλλιεργῆται δι' ὄλων τῶν δι' αὐτὴν καταλλήλων προβλημάτων τῆς διδασκαλίας. Ἡ αὐτενεργὸς καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ ἄλλους ἐργασία γεννᾷ χαρὰν καὶ παρορμᾷ εἰς τὸ γινώσκειν καὶ πράττειν ὡς καὶ εἰς τὴν πρόθυμον ἐξυπηρέτησιν τῆς κοινωνίας.

Αἱ δεξιότητες τοῦ ἀναγινώσκειν, τοῦ γράφειν καὶ τοῦ ἀριθμεῖν πρέπει διὰ διαρκοῦς ἀσκήσεως νὰ ἀποβαίνουν κτῆμα ἀσφαλές· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ πορίσματα τῆς πραγματογνωσίας διὰ συστηματικῆς ἐπαναλήψεως.

Σημείωσις.—Τὸ κατωτέρω παρατιθέμενον πρόγραμμα

τῆς ἐξ ἐκάστου μαθήματος εἰς ἐκάστην τάξιν διδακτέας ὕλης δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτήσιν νὰ ἀκολουθῆται τυφλῶς ὑπὸ τῶν διδασκάλων. Οὗτοι δύνανται, μᾶλλον δὲ ὀφείλουν, κατὰ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις νὰ παραλείπουν μὲν ὅσα κρίνουν ἄξια παραλείψεως, νὰ προσθέτουν δὲ ἄλλα καὶ νὰ κατασκευάζουν ἰδικὰς τῶν διδακτικὰς ἐνότητας· διότι, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν δημοτικὸν σχολεῖον λειτουργεῖ ὅλως ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὄρους, ὑφ' οὓς καὶ ἕτερόν τι· πολλάκις δὲ πολὺ μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ τῶν ὄρων τῆς λειτουργίας αὐτῶν. Οὕτω π. χ. δημοτικὸν σχολεῖον χωρίου τινὸς τῆς Εὐρυτανίας λειτουργεῖ ὑπὸ ὄρους κατὰ πολλὰ διαφέροντας τῶν ὄρων, ὑφ' οὓς λειτουργεῖ σχολεῖον χωρίου τῆς Ζακύνθου.

Ἰδιαιτέρως δὲ ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς διδακτέας ὕλης κατὰ τὰ πρῶτα σχολικὰ ἔτη, μάλιστα δὲ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ πρῶτον. Παρατίθεται δηλαδὴ αὕτη κεχωρισμένη κατὰ τὰ εἰδικὰ μαθήματα. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι πρέπει καὶ ἡ διδασκαλία ν' ἀκολουθῆ τὸν χωρισμὸν αὐτόν. Τοῦναντίον, ὡς ἐλέχθη, πρέπει νὰ διέπεται αὕτη μᾶλλον ἢ ἥττον αὐστηρῶς ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας. Ἡ οὕτως ὑφ' ἡμῶν παρατιθεμένη διδακτέα ὕλη ὑποδηλώνει ἀπλῶς, πόθεν συγκεκριμένως πρέπει νὰ λαμβάνεται ἡ δι' ἐκάστην διδακτικὴν ἐνότητα ἀναγκαῖα ὕλη, οὐδὲν δὲ ἐπιτάσσει περὶ τῆς μεθόδου. Κατὰ ταῦτα ὁ διδάσκαλος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν ὕλην τῆς πατριδογνωσίας κατασκευάζει ἐνότητας, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνει ἐκ τῶν διαφόρων μαθημάτων γνώσεις καὶ δεξιότητας συμφώνους μὲ τὴν ἐκάστοτε βαθμίδα τῆς ἀναπτύξεως τῶν μαθητῶν καὶ καταλλήλους νὰ προάγουν αὐτοὺς περαιτέρω.

Γενικῶς δὲ τὸ κατωτέρω παρατιθέμενον πρόγραμμα πρέπει νὰ νοητῆται μᾶλλον ὡς γενικὸς ὁδηγὸς πρὸς σύνταξιν τῶν ἐκασταχοῦ καταλλήλων προγραμμάτων. Περὶ δὲ τῆς λεπτομεροῦς συντάξεως τούτων ἀρμόδιοι εἶναι νὰ μεριμνοῦν οἱ γενικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ περιφερείας ἐπιθεωρηταὶ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν σχολείων μετὰ τῶν λοιπῶν διδασκάλων.

Πάντες οὗτοι συνεργάζονται εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἀμέσως ἐφαρμοστέων προγραμμάτων ἔχοντες ὑπ' ὄψει τοὺς τε μονίμους καὶ τοὺς πολλάκις ἐν μέρει μεταβαλλομένους ὄρους τῆς λειτουργίας ἐκάστου σχολείου.

Β'. ΕΙΔΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

1) ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ (1)

Ἐν ἓκ τῶν σπουδαιότατων, ἂν μὴ τὸ ἀπολύτως σπουδαιότατον ἓκ τῶν ἐπιστημονικῶν εὐρημάτων τῆς ἓκ τῆς ψυχιατρικῆς προελθούσης συγχρόνου ψυχολογίας τοῦ βάθους εἶναι ὅτι «ἡ ἀνάγκη τοῦ θρησκευεῖν ἀνήκει εἰς τὰ ἀρχικά θεμελιώδη συστατικά τῆς ψυχῆς». Πιστεύσαμε κατ' ἀρχὰς ἡ ψυχολογία αὕτη κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Φρόιντ (Freud), ὅτι ἡ θρησκεία μαζί μὲ ἄλλα συστατικά τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀποτελέσματα ἀπωθήσεων ἐπιθυμιῶν τῆς γενετησίου ὁρμῆς «ἀνακαλύπτει ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, πρὸς μεγάλην αὐτῆς κατ' ἀρχὰς ἔκπληξιν, ὅτι ἡ θρησκευτικότης ζῆ βίον ἐνεργὸν ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ τοῦ ἀνθρώπου, μάλιστα δὲ ἔξαιρετικά ἔντονον ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ τοῦ ἀθρήσκου» (Ernst Aeppli, *Der Traum*, 1945, σ. 346). Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ψυχολογία αὕτη διδάσκει, ὅτι τὸ σημαντικώτατον ἓκ τῶν πολλῶν νοσηρῶν συμπλεγμάτων τῆς ἐποχῆς μας εἶναι τὸ ἓκ τῆς ἀπωθήσεως τῆς θρησκευτικότητος προερχόμενον **θρησκευτικὸν σύμπλεγμα**. Ἐξ αὐτοῦ γεννῶνται αἱ πλείσται τῶν βαθυτέρων ψυχικῶν ἀνωμαλιῶν, ὧν ἡ ἴσσις κυρίως ἓκ τῆς συνειδητῆς καλλιεργείας τῆς θρησκευτικότητος εἶναι δυνατόν νὰ προέλθῃ.

Μετὰ τὰ περὶ σπουδαιότητος τῆς θρησκείας λεχθέντα ταῦτα προβαίνομεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ σκοποῦ τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν.

Ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον **σκοπὸν** ἔχει :

1) Εὐρὺς γίνεται λόγος περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν, μάλιστα δὲ περὶ τῆς μεθόδου, εἰς τὸ βιβλίον Σ. Καλλιῆφα «Ἡ θρησκεία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν» Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δημ. Π. Λημητρᾶκου.

α') Νὰ ἀνευρίσκη, νὰ διευκρινῆ, νὰ συστηματοποιῆ καὶ νὰ αὐξάνη τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις καὶ γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχει ἀποκτήσει ὁ μαθητὴς πρὸ τῆς εἰσόδου του εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὅσας ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποκτᾷ ἐκ τῆς ζωῆς, καθ' ὃν χρόνον φοιτᾷ εἰς αὐτό, ὥστε οὗτος ἀποφοιτήσας νὰ ἔχη ὅσον τὸ δυνατόν πληρεστέραν καὶ σαφεστέραν γνώσιν τῶν κυριωτέρων καὶ ἀπλουστέρων διδαγμάτων τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς ἐκκλησίας.

β') Σκοπὸν ἔχει ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν νὰ διδάσκη περὶ τῶν καθηκόντων πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τὸ σχολεῖον, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν κοινότητα καὶ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη· πρὸς δὲ τούτοις ὀφείλει αὕτη νὰ κάμνη τοὺς μαθητὰς νὰ μετέχουν μὲ θερμὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν.

Σημ. Τὸ μάθημα τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιλαμβάνεται πάντοτε ἀβιάστως εἰς τὴν *ἐνιαίαν* διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο διδάσκεται κατὰ τὸν κανόνα ἰδιαίτερος καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.

Ὁ διδάσκαλος διηγεῖται ἐκάστην ἐνότητα *δλην*, οὐχὶ κατὰ τμήματα. Ἐπαναλαμβάνει δὲ τὴν διήγησιν ἐν ἀνάγκῃ δις καὶ τρίς. (*Ἴδε Σ. Καλλιὰφα : «Ἡ θρησκεία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν».

Β) Η ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Τάξις πρώτη.

Α' Κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος κατ' ἀρχὰς ἐρευνῶνται εἰς κοινὴν συζήτησιν, διορθῶνται καὶ κατὰ τὸ δυνατόν εὐρύνονται αἱ παραστάσεις περὶ Θεοῦ καὶ περὶ θρησκευτικῶν πραγμάτων, τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν ἤδη οἱ μαθηταὶ πρὸ τῆς εἰσόδου των εἰς τὸ σχολεῖον. Τῶν πρώτων τούτων συζητήσεων τὰ θέματα εἶναι περίπου τοιαῦτα : Γνωσταὶ εἰκόνες Ἁγίων, ὁ Σταυρός, γνωσταὶ ἐκ τῆς οἰκογενείας προσευχαί, ἄσκησις εἰς τὸ ποιεῖν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ κ. τ. τ.

Β' Μετὰ ταῦτα οἱ μαθηταὶ ὀδηγοῦνται εἰς τὸν ναόν, παρατηροῦν τὰ σημαντικώτερα ἐν αὐτῷ, ἀσκοῦνται εἰς τὸν ὀρθὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι ἐντὸς αὐτοῦ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Γ' Μικροὶ περίπατοι εἰς τὸ ὑπαιθρον εἶναι δυνατὸν ἀβιάστως νὰ χρησιμεύουν ὡς ἀφετηρία τῆς καθοδηγήσεως εἰς τὴν εὕρεσιν ἰδιοτήτων τινῶν τοῦ Θεοῦ, οἷα εἶναι οἱ ἀκόλουθοι :

Ὁ Θεὸς βλέπει τὰ πάντα, γινώσκει τὰ πάντα, ἀγαπᾷ ἡμᾶς, ἀφοῦ ἐδημιούργησε τὰ πάντα χάριν ἡμῶν. Φαινόμενα, οἷα εἶναι ἡ ἀστραπή, ἡ βροντή, ὁ οὐρανός, τὰ ἄστρα, τὸ δάσος κτλ., εἶναι λίαν πρόσφορα, διὰ νὰ εὕρῃσιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον διαλεγόμενοι τὰς ἰδιότητας ταύτας τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ εὕρῃσιν ἀπλᾶς προσευχὰς καὶ διὰ νὰ συνηθίζουσιν εἰς τὸν ὀρθὸν τρόπον τοῦ προσεύχεσθαι.

Δ' Πρὸς τούτοις κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος χάριν τῆς κατανοήσεως μεγάλων τινῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν γίνονται ἑκάστοτε ὀλίγας ἡμέρας πρὸ αὐτῶν ἀπλαῖ, παραστατικαὶ διηγήσεις περὶ αὐτῶν. Αἱ ἑορταὶ αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς : Ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ βάπτισις, ἡ Κυριακὴ τῶν Βαίτων, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ Ἀνάστασις αὐτοῦ.

Ε' Διδάσκονται καὶ ἀπομνημονεύονται τὰ ἐν τῷ Ἀλφαβηταρίῳ περιεχόμενα ποιήματα καὶ ᾠσματα. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἕτερα εὐκατάληπτα ᾠσματα ἐκ καταλλήλων συλλογῶν λαμβανόμενα.

Τάξις δευτέρα.

Α' Αἱ ἀκόλουθοι διηγήσεις ἐκ τῆς *Παλαιᾶς* καὶ ἐκ τῆς *Καινῆς Διαθήκης* : 1) Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ. 2) Τὰ εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. 3) Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. 4) Ἡ φυγὴ τῆς Ἁγίας Οἰκογενείας εἰς Αἴγυπτον. 5) Ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετῆς ἐν τῷ ναῷ. 6) Ὁ ἐν Κανᾷ γάμος. 7) Ὁ Ἰησοῦς διδάσκει, πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα. (Ἀπλῆ ἐρμηνεῖα τοῦ «Πάτερ ἡμῶν»). 8) Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου.

Β' Θρησκευτικὰ ποιήματα, ᾠσματα καὶ προσευχαὶ κατὰ πρῶτον λόγον τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ Ἀναγνωστικῷ, κατὰ δεύτερον δὲ καὶ ἐκ τῶν καταλλήλων συλλογῶν ᾠμάτων συμφώνως πρὸς τὸ περὶ μουσικῆς πρόγραμμα.

Παρατήρησις.—Ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ εἰπωμέν τινα περὶ τῆς σημασίας τῆς διδασκαλίας ἱστορημάτων τῆς *Βίβλου*. Εἶναι δυστυχῶς ἀκόμη τόσον βαθέως ἐπηρεασμένοι ἐκ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀναπήρου φιλοσοφικοῦ διαφωτισμοῦ τῆς 18ης

ἐκατ. καὶ τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τῆς 19ης πάμπολλοι παντὸς εἶδους σύγχρονοι ἐπιστήμονες, ὥστε διάχυτος, ἐνίοτε δὲ καὶ ρητῆ, εἶναι ἡ γνώμη περὶ τῆς βλαβερότητος τῆς διδασκαλίας τῶν ἱστορημάτων τῆς Βίβλου καὶ κατ' ἀκολουθίαν περὶ τῆς ὀφελείας, ἣτις θὰ προήρχετο ἐκ τῆς ἐκβολῆς αὐτῆς ἐκ τῶν σχολείων. Ἄλλ' ἡ σύγχρονος ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς προελθούσα ψυχολογία διδάσκει, ὅτι «εἶναι σπουδαιότατον νὰ μάθουν κάποτε τὰ παιδιὰ ὅλας τὰς ἱστορίας τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως χωρὶς δογματικὰς προσθήκας. Διότι αὐταὶ ἀποτελοῦν βαθυτάτην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν». (Aerpli).

Τάξις Τρίτη.

Α' **Ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης** 1) Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου. 2) Ἡ πλάσις καὶ ἡ πτώσις τῶν Ἀγγέλων. 3) Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ ἡ ἔξωσις αὐτοῦ. 4) Καὶν καὶ Ἄβελ. 5) Ὁ κατακλυσμὸς καὶ ὁ Πύργος τῆς Βαβέλ. 6) Ὁ Ἄβραάμ. 7) Ὁ Ἰσαάκ. 8) Ὁ Ἰακώβ. 9) Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ πλήρης. 10) ὁ Μωϋσῆς, ἡ κλήσις αὐτοῦ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ λαοῦ του, ἡ ἔξ Αἰγύπτου ἔξοδος, ἡ διάβασις τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ἡ ζωὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἡ ἐν Σινᾶ νομοθεσία. 11) Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ. 12) Ἐκ τῶν **κριτῶν**: α) ὁ Σαμψών, β) ὁ Γεδεών, γ) ὁ Ἡλὶ καὶ ὁ Σαμουήλ. 13) ἡ Ρούθ. 14) ἐκ τῶν **Βασιλέων**: α) ὁ Σαούλ. 2) ὁ Δαβὶδ (πρὸ παντὸς ἡ μονομαχία αὐτοῦ πρὸς τὸν Γολιάθ). γ) ὁ Σολομών. δ) ἡ Κατάλυσις τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῆς Βαβυλῶνος. 15) Ἐκ τῶν **προφητῶν**: α) ὁ Ἡλίας, β) ὁ Ἡσαΐας, γ) ὁ Ἰερεμίας, δ) ὁ Δανιήλ, ε) ὁ Ἰωνᾶς, 16) Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰώβ.

Β' Ὀρθοσκευτικὰ **ποιήματα** καὶ **ᾄσματα**, τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ τῆς Γ' τάξεως καὶ ἐν τῷ προγράμματι τῆς μουσικῆς.

Γ' Προσευχαὶ ὡς ἐν τῇ Α' καὶ Β' τάξει ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Δ' Ἀπλαῖ διηγῆσεις χάριν τῆς κατανοήσεως τῶν ἀκολουθῶν ἑορτῶν: α) Ἡ ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. β) Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. γ) Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ

δ) Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου.

Τάξις Τετάρτη.

Α'. *Ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης.* 1) Τὰ κατὰ τὴν Θεοτόκον. 2) Τὰ κατὰ Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον. 3) Τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν : α') Ἡ γέννησις αὐτοῦ (Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ κλπ., Χριστὸς γεννᾶται κλπ., Ἡ γέννησίς σου, Χριστὲ κλπ.). β') Ἡ προσκύνησις τῶν μάγων, γ') Ὁ Ἡρώδης καὶ ἡ φυγὴ εἰς Αἴγυπτον, δ') Ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετῆς ἐν τῷ ναῷ, ε') Ἡ βάπτισις (Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίζομένου σου, Κύριε, στ') Ἡ ἐκλογὴ τῶν μαθητῶν. Τὰ σημαντικώτερα ἐκ τῶν λοιπῶν γεγονότων τοῦ βίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῶν οἰκείων τροπαρίων.

Β'. Προσευχαί, ποιήματα καὶ ἄσματα ὡς ἐν τῇ Γ' τάξει.

Τάξις Πέμπτη.

Α'. *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.* 1) Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. (Εὐλογητὸς εἶ, Χριστέ...). 2) Ἡ πρώτη Χριστιανικὴ ἐκκλησία, ὁ βίος τῶν πρώτων Χριστιανῶν, ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν, ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος. 3) Ὁ Παῦλος γίνεται Χριστιανός· σύντομος μὲν ἔκθεσις περὶ τῆς ἄλλης δράσεως τοῦ Παύλου, ἐκτενεστέρα δὲ περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ περὶ τῆς τελευταίας αὐτοῦ. 4) Περὶ τοῦ Πέτρου (Οἱ τῶν Ἀποστόλων πρωτόθρονοι κλπ.). 5) Περὶ τοῦ Ἀνδρέου (Ὡς τῶν Ἀποστόλων πρωτόκλητος κλπ.). 6) Περὶ τοῦ Λουκᾶ καὶ λοιπῶν Ἀποστόλων. 7) Περὶ τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν διωγμῶν τῶν Χριστιανῶν. 8) Περὶ τῶν Μαρτύρων ἐν γένει καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἰδιαιτέρως (Μέγαν εὔρατο... Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτής...). 9) Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος προστάτης τῶν Χριστιανῶν, τὸ λάβαρον, ὁ τίμιος σταυρὸς καὶ ἡ Ἁγία Ἑλένη. 10) Ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος. 11) Ὁ μέγας Ἀθανάσιος. 12) Οἱ τρεῖς μεγάλοι ἱεράρχαι, Βασίλειος Γρηγόριος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. 13) Ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας. 14) Ὁ ἀκάθιστος ὕμνος. 15) Οἱ εἰκονομάχοι καὶ ἡ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας. 16) Τὸ σχίσμα τῶν

ἐκκλησιῶν. 17) Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων καὶ Ρώσ-
σων. 18) Ἡ ἐν τῇ Δύσει θρησκευτικὴ μεταρρῦθμισις καὶ αἱ ἐκ-
κλησίαι τῶν διαμαρτυρομένων. 19) Ἡ διοίκησις τῆς ἐκκλησίας
ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. 20) Ἡ διοί-
κησις τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους. 21)
Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

Β'. Ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεῖα περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου
ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον, εἰς τὰ θαύματα καὶ εἰς τὴν διδα-
σκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Γ'. Προσευχαί, ποιήματα καὶ ᾠσματα ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις
τάξεσιν.

Τάξις ἕκτη.

Α' **Λειτουργική.** 1) Ὁ ναὸς καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ. 2) Τὰ
ἱερά σκεύη. 3) Ἐορταὶ κινηταὶ καὶ ἀκίνητοι, δεσποτικαὶ καὶ
θεομητορικαί, εορταὶ Ἁγίων. 4) Ἐρμηνεῖα τῆς λειτουργίας.

Β' **Κατήχησις.** 1) Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ ἐρμηνεῖα
αὐτοῦ. 2) Ὁ δεκάλογος καὶ ἐρμηνεῖα αὐτοῦ. 3) Περὶ τῶν μυ-
στηρίων. 4) Περὶ προσευχῆς ἐν γένει καὶ περὶ τῆς Κυριακῆς
προσευχῆς ἰδίᾳ. 5) Περὶ τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. 6)
Περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἐκ-
κλησιῶν.

Γ' **Προσευχαί,** θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ᾠσματα ὡς ἐν
ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν.

Δ' Ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεῖα παραβολῶν καὶ ἄλλων περι-
κοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἐκ τῶν εὐληπτοτέρων.

**Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὥρῶν τῆς διδασκαλίας τῶν θρη-
σκευτικῶν.**

Εἰς τὴν πρώτην καὶ εἰς τὴν δευτέραν τάξιν διατίθενται
χάριν τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν 2 ὥραι καθ' ἑβδο-
μάδα, αἱ ὅποια κατανέμονται εἰς περισσοτέρας τῶν δύο ἡμέ-
ρας. Εἰς τὰς λοιπὰς τάξεις διατίθενται ὡσαύτως δύο ὥραι
καθ' ἑβδομάδα.

Καὶ ὁσάκις ἡ πρώτη τάξις εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συνδιδάσκειται τὰ θρησκευτικὰ μετὰ τῆς δευτέρας, ὁρθὸν ὅμως εἶναι ἐπὶ τινα χρόνον, τοῦλάχιστον μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, νὰ διδάσκονται κατ' ἰδίαν. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ μὲν πρώτη τάξις διδάσκειται κατὰ τὰ ἐν Α', Β' καὶ Γ' ὀριζόμενα δι' αὐτήν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήφ ἢ τὴν ἱστορίαν τοῦ Μωϋσέως. Ἀπὸ δὲ τῆς 1 Νοεμβρίου συνδιδάσκονται ἐναλλάξ κατὰ μὲν τὸ 1ον ἔτος τῆς συνδιδασκαλίας τὰ διὰ τὴν δευτέραν τάξιν ὀριζόμενα, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τὰ διὰ τὴν πρώτην.

Ἄν αἱ λοιπαὶ τάξεις συνδιδάσκονται ἀνὰ δύο, κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς συνδιδασκαλίας διδάσκειται ἡ ὕλη τῆς ἀνωτέρας τάξεως, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἡ τῆς κατωτέρας.

2) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον *σκοπὸν* ἔχει νὰ κάμνη τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ ἐκφράζουσιν προφορικῶς καὶ γραπτῶς ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβέστερον καὶ ὠραιότερον τὰ διανοήματα καὶ τὰ συναισθημάτων, νὰ ἀντιλαμβάνωνται δὲ καλῶς τὰ προφορικὰ καὶ γραπτὰ διανοήματα ἄλλων. Πρὸς τούτοις ὀφείλει αὕτη νὰ πλουτίζη τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ παιδὸς κόσμον καὶ νὰ ἐγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον εἰς τὴν κατ' ἰδίαν ἀνάγνωσιν καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὠφελίμων βιβλίων.

Ἀκριβέστερον τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἔχει ὡς ἀκολούθως.

α) Ἀνάγνωσις.

Τὰ ἀναγνώσματα πρέπει νὰ λαμβάνωνται ἐκ δοκίμων συγγραφέων ἢ ὡς ἔχουσι παρ' αὐτοῖς ἢ, ἐν ἀνάγκῃ, μεταρρυθμιζόμενα, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον, κατὰ τε τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὴν γλωσσικὴν μορφήν. Ἀναγνωστικὰ τεμάχια ἔχοντα ἀνάγκην μεγάλης μεταρρυθμίσεως πρέπει νὰ ἀποκλείωνται ἀπὸ τὴν σχολικὴν χρῆσιν. Τῆς ἐκλογῆς κριτήριον εἶναι ἀξία λόγου καλολογικῆ ἐκφρασις τοῦ γνησίου **Ἑλληνικοῦ** πνεύμα-

τος, εἰς δὲ τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ γνησία παιδικότης. Τὰς αὐτὰς ἀπαιτήσεις πρέπει νὰ πληροῦν καὶ αἱ παρατιθέμεναι εἰκόνες. Πλὴν τῶν ἐχόντων ἀκραιφνῶς ποιητικὸν χαρακτῆρα πεζῶν ἢ ἐμμέτρων ἀναγνωσμάτων ἀναγινώσκονται καὶ ἄλλα ἄξια λόγου κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον πραγματολογικά, ἀναφερόμενα εἰς τὰ εἰδικὰ πραγματολογικά μαθήματα. Οὐχὶ δὲ μόνον κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων μαθημάτων ἀναγινώσκονται πολλάκις ἐν παρόδῳ πραγματολογικά ἀναγνώσματα, τὰ ὅποια ἔχουν σχέση μετὰ τὸ ἐκάστοτε διδασκόμενον. Εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καλὸν εἶναι νὰ ἀναγινώσκονται κατὰ τὸ δυνατόν πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ὀλίγα τινὰ ποιητικὰ ἔργα ἔχοντα περιεχόμενον εἰλημμένον ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας Πατρίδος. Ἐκ τῆς δὲ τοῦ τρίτου σχολικοῦ ἔτους καὶ ἐξῆς ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἔργων τινῶν γεγραμμένων εἰς τὴν ἑκασταχοῦ κρατοῦσαν διάλεκτον, ἂν ὑπάρχουν κατάλληλα.

Κέντρον τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον.

Ἐφορῶμένη ἡ διδασκαλία ἐκ τούτου ὀφείλει συγχρόνως νὰ καλλιεργῇ καὶ τὴν κατ' οἶκον ἀνάγνωσιν, τὰ πορίσματα τῆς ὁποίας χρησιμοποιεῖ τὸ σχολεῖον. Προάγεται δὲ ἡ κατ' οἶκον ἀνάγνωσις διὰ σχολικῆς βιβλιοθήκης μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς πλουτιζομένης.

Εἰς κάθε τάξιν οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἀπομνημονεύουν ἀριθμὸν τινα ποιημάτων. Εἰς δὲ τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἀπομνημονεύονται καὶ ἐκλεκταὶ τινες περικοπαὶ πεζογραφημάτων. Προτρέπονται δὲ οἱ μαθηταὶ νὰ ἀπομνημονεύουν ἐξ ἐλευθέρου βουλήσεως καὶ ἄλλα πλὴν τῶν ὑποχρεωτικῶς ἀπομνημονευομένων.

Αἱ ὑπὸ μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων γινόμεναι μικραὶ ὁμιλίαι πρέπει κατὰ τὸν κανόνα νὰ ἀναφέρονται αὐστηρῶς εἰς γεγονότα, τῶν ὁποίων ἔλαβον ἄμεσον πείραν οἱ ὁμιληταὶ καὶ βαθέως συνεκίνησαν αὐτοὺς· ἀναγκαῖον δὲ εἶναι νὰ εἶναι αὐταὶ ἀπηλλαγμέναι ἀπὸ πᾶσαν ὑπερβολὴν μαρτυροῦσαν ἐκτροπὴν ἀπὸ τὴν γνησίαν παιδικότητα.

Τὸ ἀναγινωσκόμενον ἀσκεῖ παιδαγωγικὴν ἐπιρροὴν τότε μόνον, ὅταν ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ ἀναγενῆ εἰς τὰς ψυ-

χὰς τῶν μαθητῶν τὸ φρόνημα, τὴν ψυχικὴν διάθεσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ἐκεῖνο. Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις χαρακτηρίζεται δι' ὀλίγων ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐκάστοτε ἀναγινωσκομένου συμφώνως πρὸς τὰς ἐν αὐτῷ ἐκδηλουμένας ιδιότητες.

β) Πρόφορικά καὶ γραπταὶ ἀσκήσεις.

Μεγάλην σημασίαν πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὴν ὀρθὴν προφορὰν καὶ εἰς τὴν ἀκριβῆ διὰ τῆς ἀκοῆς ἀντίληψιν τῶν λέξεων. Πρὸς τοῦτο γίνονται ἐπιμελῶς ἀσκήσεις κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναγνώσεως, τῆς ὀρθογραφίας καὶ τοῦ ὕψματος. Ἐπιμελεστέρας δὲ εἶναι αὐταί, ὅπου μεγάλα εἶναι αἱ διαφοραὶ τῆς κοινοχρήστου ἑλληνικῆς ἀπὸ τῆς διαλέκτου.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ δύνανται νὰ ἀναγινώσκουν ἐν συνεχείᾳ. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου σχολικοῦ ἔτους πρέπει νὰ ἀναγινώσκουν ἑλευθέρως καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόημα εὐκολώτερα ἀναγνώσματα, νὰ ἀντιλαμβάνωνται ὀρθῶς καὶ νὰ ἀποδίδουν τοῦτο ὀρθῶς.

Ἡ ὑποδειγματικὴ ἀνάγνωσις τοῦ διδασκάλου εἶναι σημαντικὸν μέσον ἀγωγῆς εἰς τὸ ἀναγινώσκειν ὀρθῶς.

Λίαν ὠφέλιμον εἶναι νὰ παιδαγωγοῦνται οἱ μαθηταὶ νὰ ἐκφράζονται μὲ σαφήνειαν καὶ μὲ ἀκρίβειαν περὶ ἀντικειμένων καὶ γεγονότων τοῦ κόσμου τῆς ἐμπειρίας των. Αἱ ἀσκήσεις δὲ αὐταὶ ἀφετηρίαν ἔχουν τὴν φυσικὴν πρὸς ἀνακοινώσεις ἀνάγκην τοῦ παιδός. Πλήν τῆς ἐκθέσεως ἰδικῶν των ἐμπειριῶν συχνότατα πρέπει νὰ παρέχωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκθέτουν ἐν συνεχείᾳ τὸ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐξερευνηθὲν ζήτημα.

Ἀπὸ τὰς περὶ τὸν προφορικὸν λόγον ἀσκήσεις ὁρμώμενοι προβαίνομεν εἰς τὰς περὶ τὸν γραπτὸν. Αὐταὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐθίζουν εἰς ἀπλὴν, σαφῆ καὶ ζωντανὴν διὰ τῆς γραφῆς παραστάσιν τῶν πραγμάτων. Τὸ κορυφῶμα δὲ τῶν ἀσκήσεων τούτων εἶναι ἡ κυρίως σύνθεσις (ἐκθεσις). Προπαρασκευάζεται δὲ ὁ μαθητὴς εἰς αὐτὰς δι' ἀσκήσεων περὶ ἀπλᾶ σημειώματα, δι' ἑλευθέρων μικρῶν καταγραφῶν, δι' ἀσκήσεων λεξιλογικῶν, δι' ἀσκήσεων περὶ τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν σύνθεσιν προτάσεων. Ἀπὸ τοῦ 4^{ου} σχολικοῦ ἔτους καὶ ἐξῆς πρέπει νὰ κατα-

γράφονται εἰς ἰδιαίτερον τετράδιον τοῦλάχιστον δώδεκα συνθέσεις καθ' ἔτος. Ἡ δὲ μορφή τῶν συνθέσεων συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ κατόπιν βίου πρέπει νὰ περιορίζεται κυρίως εἰς διηγήσεις, περιγραφάς, χαρακτηρισμούς, ἐπιστολὰς καὶ ἀνακοινώσεις.

Πᾶν, ὅ,τι γράφουν οἱ μαθηταί, πρέπει νὰ γράφεται ὑπὸ γραμματικὴν ἔποψιν ὀρθῶς. Εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις προσέχουμεν ἰδίᾳ εἰς τὴν γραφὴν τῶν λέξεων πλήρων, εἰς τὴν διὰ κεφαλαίων γραφὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τῶν ἀρκτικῶν λέξεων τῶν περιόδων καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν τελικῶν σημείων τῆς στίξεως. Ἀπλοῖ ὀρθογραφικοὶ κανόνες διδάσκονται, ὅσας δίδεται ἐκ τῶν πραγμάτων εὐκαιρία καὶ καθόσον ἐπιτρέπει ἡ διανοητικὴ δύναμις τῶν μαθητῶν.

Εὐθύς ὡς οἱ μαθηταί ἀποκτήσουν τὴν ἰκανότητα τοῦ γράφειν, γίνονται συχναὶ ἀσκήσεις γραφῆς καθ' ὑπαγόρευσιν. Συνεχίζονται δὲ αὐταὶ εἰς ὅλας τὰς τάξεις. Πάσης δὲ ἀσκήσεως προηγῆται κατὰ κανόνα ὀρθογραφικὴ ἐξέτασις καὶ ἐμπέδωσις τῶν ὀρθογραφικῶς δυσκόλων λέξεων. Ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου ἔτους δις τοῦ μηνὸς καταγράφεται εἰς ἰδιαίτερον τετράδιον ὑπαγόρευμά τι. Σκοπὸς τούτου εἶναι ὄχι μόνον ἀσκήσεις, ἀλλὰ καὶ ἔλεγχος τῆς περὶ τὸ ὀρθογραφεῖν ἰκανότητος τῶν μαθητῶν, χρήσιμος εἰς τὸν διδάσκαλον, διὰ νὰ ἐξευρίσκη, τίνες αἱ σημαντικώτεραι περὶ τὸ ὀρθογραφεῖν δυσχέρειαι τῶν μαθητῶν καὶ κατὰ τίνα τρόπον πρέπει νὰ αἴρωνται αὐταί.

γ) Γραμματικὴ.

Ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἐπιδιώκει διὰ πολυειδῶν ἀσκήσεων καὶ διὰ διαρκoῦς καθοδηγήσεως νὰ ἐμπεδώνη ὀρθὸν καὶ φυσικὸν γλωσσικὸν συναίσθημα ἐκδηλούμενον καὶ κατὰ τὸν προφορικὸν καὶ κατὰ τὸν γραπτὸν λόγον.

Ὁ ἔσχατος σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς εἶναι κατὰ πρῶτον μὲν λόγον ἡ συνειδητοποίησις τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, κατὰ δεύτερον δὲ ἡ ἀκριβὴς καὶ σταθερὰ γνῶσις τῶν γραμματικῶν κανόνων.

Κατὰ τὰ πρῶτα σχολικὰ ἔτη ἡ διδασκαλία εἶναι ἀβιάστως συνημμένη μὲ τὴν ἀσκήσιν περὶ τὸ ὀρθῶς λαλεῖν καὶ ὀρθῶς

γράφειν. Ἐν γένει εἰς τὰς τέσσαρας κατωτέρας τάξεις οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ προάγωνται γραμματικῶς τόσον, ὥστε νὰ δύνανται νὰ διακρίνουν τὰ μέρη τοῦ λόγου, τὰ μέρη τῆς ἀπλῆς προτάσεως, καὶ νὰ κλίνουσιν ὁμαλὰ οὐσιαστικά, ἐπίθετα καὶ ῥήματα. Ἡ ἐκλογή τῆς ὕλης καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἔχει μὲν ἄμεσον ἀφετηρίαν τὴν ζωντανὴν καθημερινὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰ συστατικὰ αὐτῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι εὐχρηστα ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον καὶ ἔχουν ἀκραιφνῶς ἐλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ὁποῖα ἐπομένως ὀδηγοῦν ἀμέσως περαιτέρω, εἰς τὴν πανελλήνιον, ἀναγκαίαν εἰς πάντα Ἑλληνα, ἀπλῆν, γραπτὴν καθαρῆσαν. Ἡ διδασκαλία τῶν στοιχειωδευστάτων διδαγμάτων περὶ τῆς συντάξεως τοῦ λόγου ἀποβλέπει πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ὀρθῆς στίξεως.

Σημαντικὸν βοήθημα τῆς διδασκαλίας ἐν γένει τῆς γλώσσης εἶναι ἡ ἑκασταχοῦ κρατοῦσα διάλεκτος, εἰς τὴν ὁποίαν, ὁσάκις ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι ἀναγκαῖον, προσφεύγει ὁ διδάσκαλος.

δ) Γενικὴ παρατήρησις.

Ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσης ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν κατὰ μὲν τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος ὀφείλει νὰ εἶναι μέλος τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον ἔτος συνάπτεται μετὰ στοιχείων ἐκ τῶν ἄλλων μαθημάτων εἰς ἐνιαίαν διδασκαλίαν, ὁσάκις τοῦτο εἶναι δυνατὸν ἀβιάστως νὰ ἐπιτυγχάνεται.

Κατὰ τὸ πέμπτον καὶ ἕκτον σχολικὸν ἔτος ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσης εἶναι δυνατὸν πολλάκις νὰ συνδέεται ἐπιτυχῶς μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας.

Συχνότατον καὶ σημαντικότατον μεθοδικὸν σφάλμα τῆς διδασκαλίας τῆς ὀρθογραφίας, τῆς γραμματικῆς κλπ. εἶναι ἡ *προσπάθεια πρὸς εὗρεσιν ὀρισμῶν* καὶ διὲν κατὰ τὸν καλούμενον ἀναπτύσσοντα διάλογον ἢ ἐξελικτικὴν διδασκαλίαν, ἣτις εἶναι ψυχολογικῶς ἄτοπος. Παραδείγματα πολλὰ ὀρθῆς διδασκαλίας τῶν στοιχείων τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας εἰλημμένα ἐκ τῆς προσωπικῆς ἡμῶν πρᾶξεως παρέχομεν εἰς τὰ βιβλία ἡμῶν : 1) Σύγχρονος διδακτικῆς, 2) Πῶς πρέ-

πει νὰ παρασκευάζεται τις εἰς τὸ διδάσκειν καὶ 3) Τρία ζητήματα τῆς Διδακτικῆς.

Μετὰ τὰ γενικῶς λεχθέντα ταῦτα περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης προβαίνομεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν κατ' αὐτὴν εἰς ἑκάστην τάξιν.

Β') ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Τάξις πρώτη.

Α'. Λεκτικαὶ ἀσκήσεις. Ἡ ὀρθὴ διὰ τῆς ἀκοῆς ἀντίληψις καὶ ἡ ὀρθὴ διὰ τοῦ λόγου ἀπόδοσις τῶν λέξεων εἶναι ὄρος ἀναγκαῖος τῆς ὀρθῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς. Διὰ τοῦτο αἱ λεκτικαὶ ἀσκήσεις εἶναι οὐσιῶδες συστατικὸν στοιχεῖον τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας κατὰ τὰ δύο πρῶτα σχολικὰ ἔτη. Κατ' αὐτὰς οἱ μαθηταὶ παρατηροῦν, ὀνομάζουσι καὶ συζητοῦσι δι' ὀλίγων ἀβιάστως περὶ ἀντικειμένων τῆς αἰθούσης τῆς διδασκαλίας τοῦ σχολείου, τῆς οἰκίας καὶ τοῦ λοιποῦ περιβάλλοντος, τὰ ὅποια εἶναι ἤδη γνωστὰ ἢ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιδεικνύωνται αὐτὰ ταῦτα ἢ καλαὶ αὐτῶν εἰκόνες. Οἱ μαθηταὶ λέγουσι μὲ ἀπλᾶς προτάσεις περὶ τῶν ἰδιοτήτων, περὶ τῶν διαφορῶν τρόπων χρήσεων κλπ. Δύσκολοι λέξεις, προτάσεις, στίχοι, μικρὰ ποιήματα προφέρονται κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἔπειτα δὲ ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τῶν μαθητῶν καθ' ἕνα καὶ ἐν χορῷ. Χάριν τῆς ὀρθῆς προφορᾶς καὶ ἀντιλήψεως ἑκάστου φθόγγου γίνονται μὲ πολλὴν προσοχὴν ἐπαρκεῖς ἀσκήσεις ἀναλύσεως μονοσυλλάβων λέξεων εἰς τοὺς φθόγγους αὐτῶν, δισυλλάβων εἰς τὰς συλλαβὰς καὶ κατόπιν εἰς τοὺς φθόγγους· ὡσαύτως καὶ τρισυλλάβων καὶ πολυσυλλάβων. Παρὰ τὰς ἀσκήσεις δὲ ταύτας γίνονται καὶ αἱ ἀντίθετοι, δηλαδή ἀσκήσεις συνθέσεως τῶν φθόγγων εἰς συλλαβὰς καὶ τούτων εἰς λέξεις. Κατὰ τὰς ἀσκήσεις δὲ ταύτας ἰδιαιτέρα πρέπει νὰ δίδεται προσοχὴ εἰς ὅσους φθόγγους καὶ συμπλέγματα αὐτῶν παρέχουν ἰδιαιτέρας δυσκολίας περὶ τὴν προφορὰν.

Τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῶν λεκτικῶν ἀσκήσεων προάγει καὶ ἡ ἀπαγγελία μικρῶν ποιημάτων, μικρῶν ῥημάτων, τὰ ὅποια συνοδεύουσι παιδιὰς, ἢ ἀκρόασις καὶ ἡ ἀναδιήγησις πα-

ραμνυθῶν καὶ μύθων καὶ ἡ ἀπλῆ, ἀπερίτεχνος μὴ ἀπαιτοῦσα προπαρασκευῆν ἰδιαιτέραν δραματικὴ αὐτῶν παράστασις. Πρὸς δὲ τούτοις ἀξιόλογος περὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ἄσκησις εἶναι ἡ ἀνακοίνωσις γεγονότων, τὰ ὅποια συνέβησαν κατ' οἶκον ἢ κατ' ὁδὸν ἢ ἀλλαχοῦ, τῶν ὁποίων ὁ ἀνακοινῶν μαθητῆς ἔλαβεν ἄμεσον πείραν, ἡ ὅποια ἰσχυρῶς παρορμᾷ αὐτὸν εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν.

Εἰς τοιαύτας ἀνακοινώσεις παρέχει πολλάκις εὐκαιρίαν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ὀδηγῶν π.χ. τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς κινήσεως αὐτοκινήτων, ἀεροπλάνων, τραμ κλπ.

Β'. *Ἀνάγνωσις καὶ γραφή.* Ἄσκησις τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ δι' ἀπλῶν ἰχνογραφημάτων, οἷα εἶναι διάφορα σχήματα, τὰ ὅποια κατασκευάζονται διὰ στιγμῶν, αἱ ὅποια ἑκάστοτε τίθενται εἰς διαφόρους θέσεις, δι' εὐθειῶν καὶ καμπύλων γραμμῶν κτλ.

Ὁνομασία τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συμφώνων, τὰ ὅποια κατ' ἀρχὰς κατατάσσονται πρὸς διδασκαλίαν κατὰ τὰς περὶ τὴν γραφὴν αὐτῶν δυσχερείας. Διάφοροι συνδέσεις συμφώνων μετὰ φωνηέντων κατ' ἀρχὰς εἰς διφθόγγους λέξεις καὶ συλλαβὰς, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς πολυφθόγγους.

Τὰ κεφαλαῖα γράμματα προτιμότερον εἶναι νὰ εἰσάγονται βαθμηδὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον γίνονται ἀσκήσεις περὶ τὴν γραφὴν λέξεων, αἱ ὅποια εἶναι μέρη μικροτέρων ἢ μεγαλυτέρων προτάσεων.

Ἡ ἀνάγνωσις ἀφειτηρίαν πρώτην ἔχουσα τὰς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἑκάστοτε γραφομένας μικροτέρας ἢ μεγαλυτέρας λέξεις καὶ βραδύτερον προτάσεις ἐμπεδοῦται διὰ τῆς χρήσεως πρῶτον τοῦ ἀναγνωστικοῦ κιβωτιδίου καὶ ἔπειτα τοῦ ἀλφαβηταρίου.

Γ'. *Ὄρθογραφικαὶ ἀσκήσεις.* Διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν τόνων, τῶν πνευμάτων καὶ τῶν διαφορῶν γραφῶν τῶν φωνηέντων (ε—αι, ο—ω, ι—η—υ—ει—οι κλπ.). Ὄρθογραφικὴ ἐξέτασις λέξεων καὶ προτάσεων γνωστῶν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ κατόπιν γραφὴ αὐτῶν ἀπὸ μνήμης. Διάκρισις τοῦ κόμματος, τῆς τελείας στιγμῆς καὶ τοῦ ἐρωτηματικοῦ. Τονισμὸς τοῦ ε καὶ τοῦ ο καὶ τῆς προπαραληγοῦσης.

Γενικαὶ παρατηρήσεις. Ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσης ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ὀφείλει νὰ ἀφορμᾶται *πάντοτε* ἐκ τῆς κατ' ἑποπτείας γνώσεως καὶ νὰ περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐνιαίαν διδασκαλίαν ὡς σπουδαιότατον αὐτῆς μέλος.

Τάξις δευτέρα.

Α'. Δεκτικαὶ ἀσκήσεις. Αὗται γίνονται κατὰ τὰ κύρια ὡς ἐν τῇ πρώτῃ τάξει. Παρατηροῦνται, ὀνομάζονται καὶ περιγράφονται ἀντικείμενα καὶ γεγονότα λαμβανόμενα ἐκ τοῦ ὁσημέραι εὐρυνομένου περιβάλλοντος τοῦ μαθητοῦ. Ἡ διάκρισις τῶν μερῶν, τῶν ἰδιοτήτων καὶ τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως ἢ τῆς ἐνεργείας διαφόρων ἀντικειμένων, φυτῶν, ζώων καὶ ἀνθρώπων γίνεται ἀκριβεστέρα καὶ κάπως λεπτομερεστέρα ἢ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει.

Καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ τάξει γίνονται ἀνακοινώσεις τῶν μαθητῶν περὶ ἐνδιαφερόντων γεγονότων, τῶν ὁποίων ἔλαβον ἄμεσον προσωπικὴν πείραν, ἀπαγγελίαι ποιημάτων κλπ.

Συνεχίζονται αἱ ἀσκήσεις περὶ τὴν ἀνάλυσιν καὶ σύνθεσιν λέξεων.

Β'. Ἀνάγνωσις. Κατὰ τὸ δεύτερον σχολικὸν ἔτος ὁ μικρὸς μαθητὴς πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναγνώσκῃ ἀπταιστως καὶ οὕτω κατὰ φύσιν, καθὼς ὁμιλεῖ.

Ἡ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀσκήσις γίνεται διὰ τοῦ ἐγκεκριμένου ἀναγνωστικοῦ.

Γ'. Γραφὴ καὶ ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις. 1) Γίνονται ἀσκήσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀφετηρίαν τὰ ἀναγνωσκόμενα ἢ τὴν κατ' ἑποπτείας γνῶσιν ἀντικειμένων καὶ γεγονότων τοῦ περιβάλλοντος. Τοιαῦται ἀσκήσεις εἶναι π. χ. αἱ ἀκόλουθοι : Ἀντιγραφὴ μικροῦ κειμένου γραφέντος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ ἐξετασθέντος ὀρθογραφικῶς. Ἀντιγραφὴ μικροῦ τμήματος ἀναγνωσθέντος ἀναγνώσματος ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, τὸ ὁποῖον πρότερον ἐξητάσθη ὀρθογραφικῶς. Γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν μικροῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον ἐξητάσθη πρότερον ὀρθογραφικῶς. Γραφὴ προτάσεων, τὰς ὁποίας σχηματίζουν ἐλευθέρως οἱ μαθηταί, ἀποκρίσεις εἰς ὀλίγα ἐρωτή-

ματα γραφέντα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐπὶ τοῦ πίνακος. Κατὰ δὲ τὸ τελευταῖον τρίμηνον δις τοῦ μηνὸς καταγράφεται εἰς ἰδιαιτερον τετράδιον καθ' ὑπαγόρευσιν μικρὸν κείμενον, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον ἀποτελεῖ ἐνότητα. Τοῦ κειμένου τούτου αἱ λέξεις πρέπει νὰ εἶναι καὶ κατὰ τὸ νόημα καὶ κατὰ τὴν ὀρθὴν γραφὴν γνωσταί.

2) Ἀσκήσεις εἰς τὸ διακρίνειν *πρακτικῶς* τὰ ἄρθρα, τὸ οὐσιαστικόν, τοὺς ἀριθμούς, λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουσιν ἐνέργειαν καὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουσιν ἰδιότητος.

Μικραὶ προτάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐμφανίζονται ἐνεστωτικοὶ τύποι ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ. Κατὰ τὰς ἀσκήσεις ταύτας πρέπει ἐπιμελῶς νὰ ἀποφεύγεται ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ἐννοιῶν τοῦ ἄρθρου, τοῦ οὐσιαστικοῦ, τοῦ ἐπιθέτου κλπ. καὶ χρῆσις τῶν τεχνικῶν ὄρων δι' ὧν ἐκφράζονται αἱ ἐννοιαὶ αὗται (¹).

Ἄντ' αὐτῶν πρέπει νὰ λέγωμεν : λέξις, ἡ ὁποία φανερῶναι πρᾶγμα, λέξις ἡ ὁποία φανερώνει, τί κάμνει (ἐνέργειαν), τί εἶναι (ἰδιότητα) κλπ.

Πρακτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν τονικῶν σημείων.

Τάξις Τρίτη.

Α'. *Δεκτικαὶ ἀσκήσεις.* Συνεχίζονται καὶ κατὰ τὸ τρίτον σχολικὸν ἔτος αἱ περὶ τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν σύνθεσιν λέξεων ἀσκήσεις. Μὲ περισσοτέραν δὲ ἐπιμέλειαν καλλιιεργεῖται ἡ ἀπαγγελία καὶ ἡ διήγησις περὶ ἐνδιαφερόντων γεγονότων κλπ. Ἀπαγγέλλονται δὲ ποιήματα καὶ καθ' ἕκαστον καὶ ὑπὸ τῆς τάξεως ὅλης ἐν χορῷ. Ὡσαύτως οἱ μαθηταὶ καθοδηγοῦνται καὶ εἰς ἀπλᾶς δραματικὰς παραστάσεις μικρῶν καταλλήλων διδασκτικῶν ἐνοτήτων ἐκ τῶν ἀναγνωσκομένων ἢ τεμαχίων αὐτῶν. Κατ' αὐτὰς δὲ ἀποφεύγομεν μὲν πᾶσαν ἄλλην περίτεχνον καὶ μακρὰν προπαρασκευὴν, περιοριζόμεθα δὲ μόνον, ἂν τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, εἰς μεταβολὰς τινὰς τοῦ κειμένου, οἷον εἰς μεταβολὴν πλαγίου λόγου εἰς εὐθύν, εἰς τὴν ἀσκήσιν εἰς τὸ

1) Παραδείγματα ἴδε Σ. Καλλιᾶφα : α') Σύγχρονος Διδακτικῆς. β') Πῶς πρέπει νὰ παρασκευάζεται τις εἰς τὸ διδάσκειν. γ') Τρία ζητήματα Διδακτικῆς.

καλῶς ἀπαγγέλλειν, εἰς τὴν τήρησιν καλῆς στάσεως τοῦ σώματος, καθ' ὃν χρόνον γίνεται ἡ δραματικὴ ἀνάγνωσις ἢ ἡ ἐκ στήθους ἀπαγγελία. Συχνότερον δὲ ἀσκοῦνται οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ διαλέγεσθαι περὶ γνωστῶν καὶ ἐνδιαφερόντων θεμάτων. Εὐνόητον δὲ εἶναι, ὅτι ταῦτα γίνονται ἐν τῇ τάξει ὡς ὀργανικῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν σχολικὴν ἐν γένει ζωὴν ἐργασία, ἣτις δὲν ἐπιδιώκει ἐκ προθέσεως ἐπιδείξεις πρὸς θεατὰς ξένους πρὸς τοὺς μαθητάς. Τῆς σχολικῆς ὁμως ταύτης κανονικῆς ἐργασίας κάμνομεν κατ' ἐπιλογὴν χρῆσιν εἰς ἑορτὰς καὶ τῆς τάξεως ἰδιαίτερος καὶ τοῦ σχολείου ὅλου.

Β'. Ἀνάγνωσις. Ἡ ἀνάγνωσις ἐπιδιώκει ἀπὸ τοῦ τρίτου σχολικοῦ ἔτους τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀπαιστώσως καὶ κατὰ φύσιν ἀναγινώσκειν. Ἀναπτύσσεται δὲ ἡ ἱκανότης αὕτη ὄχι μόνον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀναγνωσμάτων, τὰ ὅποια περιέχονται εἰς τὸ ἀναγνωστικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀκολούθως :

1. Δι' ἀσκήσεων : α) περὶ τὴν προφορικὴν καὶ γραπτὴν κατασκευὴν προτάσεων ὁμοίων πρὸς τὰς τοῦ ἀναγνωσθέντος ἑκάστοτε τεμαχίου καὶ περὶ τὴν καταγραφὴν αὐτῶν ἐν συνεχείᾳ, β) περὶ τὴν ἀντιγραφὴν ἑξαιρετικῶς ὠραίων φράσεων καὶ μικρῶν περικοπῶν.

2. Δι' ὑποδειγματικῆς ἀναγνώσεως τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν πρὸ τῆς τάξεως.

3. Διὰ τῆς ὑπὸ περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς δραματικῆς ἀναγνώσεως πρὸ τῆς τάξεως τμημάτων, εἰς τὰ ὅποια διαλέγονται πολλὰ πρόσωπα, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω (Α').

4. Δι' ἀπαγγελίας ἀναγνωσθέντων, καλῶς κατανοηθέντων καὶ ἀπομνημονευθέντων ποιημάτων κτλ.

Γ'. Γραφή. Ἀντιγραφὴ κατ' οἶκον μικροῦ τμήματος ἐκ τοῦ ἑκάστοτε ἀναγινωσκομένου καὶ ἔλεγχος ἐν τῷ σχολείῳ. Γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν δις τοῦλάχιστον τοῦ μηνὸς τεμαχίου γνωστοῦ περιεχομένου, τοῦ ὁποίου πρὸ τῆς ὑπαγορεύσεως ἤρθησαν αἱ σημαντικώτεραι ὀρθογραφικαὶ δυσχέρειαι. Μετὰ διήγησιν ἢ περιγραφῆν τῶν μαθητῶν περὶ γεγονότων καὶ ἀντικειμένων τοῦ περιβάλλοντος (γεγονότων σχολικῶν, οἰκογενειακῶν, κατὰ τοὺς περιπάτους, κατὰ τὰς παιδιάς κτλ.) ὅσον τὸ

δυνατὸν ἐλευθερωτέρα καταγραφὴ αὐτῶν. Ταύτην κατ' ἀρχὰς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποβοηθῇ ἢ ἐπὶ τοῦ πίνακος ἀναγραφὴ μικρῶν ἐρωτήσεων καὶ λέξεων χαρακτηριστικῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπενθυμίζουσι τὰ λεχθέντα. Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου οἱ μαθηταὶ καθοδηγοῦνται εἰς σύνταξιν μικρῶν ἐπιστολῶν, αἱ ὁποῖαι ὅμως πρέπει νὰ εἶναι ὅλως φυσικαί, νὰ ἀπευθύνωνται δηλαδὴ πρὸς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα τῷ ὄντι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀλληλογραφοῦν μὲ τοὺς μαθητάς, καὶ νὰ ἀναφέρωνται εἰς πράγματα τῷ ὄντι ἐνδιαφέροντα τὸν γράφοντα καὶ τόν, πρὸς ὃν ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολή. Αἱ μικραὶ αὗται συνθετικαὶ ἀσκήσεις καλὸν εἶναι νὰ διακοσμοῦνται, ὡσάκις τοῦτο εἶναι δυνατόν, δι' ἀπλῶν συμφῶνων πρὸς τὸ περιεχόμενον ἰχνογραφημάτων ἐπὶ τοῦ περιθωρίου.

Δ'. Διδασκαλία τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας.

α) Ἀσκήσεις περὶ τὸν ὀρθὸν χωρισμὸν τῶν λέξεων εἰς συλλαβάς. Ἀσκήσεις περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐρωτηματικοῦ, τοῦ θαυμαστικοῦ καὶ τῶν λοιπῶν σημείων τῆς στίξεως.

Προάγεται δὲ ἡ ὀρθὴ χρῆσις τούτων καὶ δι' ἀσκήσεως τῶν μαθητῶν εἰς τὸ διακρίνειν πρακτικῶς τὴν κυρίαν ἀπὸ τῆς δευτερευούσης ἐν γένει (οὐχὶ κατ' εἶδη) προτάσεως καὶ τὸν εὐθὺν ἀπὸ τοῦ πλαγίου λόγου.

Οἱ ὅροι τῆς ἀπλῆς προτάσεως: τὸ ὑποκείμενον, τὸ ρῆμα, τὸ κατηγορούμενον (ἐπίθετον καὶ οὐσιαστικόν), τὸ ἀντικείμενον (οὐσιαστικόν). Ἐπιμελῶς πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἐπιστημονικὴ διατύπωσις ὀρισμῶν.

β) Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία.

γ) Ρήματα ἰδίᾳ δηλωτικὰ ἐνεργείας καὶ καταστάσεως τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ ἀ' ἐνικὸν πρόσωπον τοῦ ἐνεστῶτος τῆς ὀριστικῆς. Σχηματισμὸς τοῦ ἐνεστῶτος τῶν βαρυτόνων. Οἱ κύριοι χρόνοι τοῦ ῥήματος (ἐνεστώς, μέλλον, ἄριστος).

δ) Συνήθη ἀσυνάιρετα ὀνόματα πασῶν τῶν κλίσεων κατὰ γένη καὶ καταλήξεις ἄνευ διακρίσεως τῶν κλίσεων (ἀρσενικά εἰς *ος*, οὐδέτερα εἰς *ον* καὶ οὕτω καθεξῆς). Πρακτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ τονισμοῦ. Σχηματισμὸς τοῦ πληθυντικοῦ (τὸ ἐν— τὰ δύο ἢ τὰ πολλά). Σχηματισμὸς τῆς γενικῆς καὶ τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.

ε) Παραθετικά.

Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου. Τὰ παραθετικά ἐπίθετα μεταχειρίζομεθα, ὡς ἂν θέλομεν νὰ συγκρίνωμεν κτλ.

Τάξις Τετάρτη.

Α'. Ἀνάγνωσις καὶ λεκτικαὶ ἀσκήσεις ὡς ἐν τῇ τρίτῃ τάξει.

Β'. Γραφή ὡς ἐν τῇ τρίτῃ τάξει. Κυρίως *συνθετικαὶ ἀσκήσεις γραπταὶ* γίνονται τοῦλάχιστον δις τοῦ μηνός, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ Γ' τάξει. Γραφὴ δὲ καθ' ὑπαγόρευσιν ὡσαύτως δις τοῦ μηνός. Ἡ καθ' ὑπαγόρευσιν γραφὴ γίνεται εἰς πάσας τὰς τάξεις πρὸς ἀσκήσιν· διὰ δὲ τοῦτο προηγεῖται τῆς γραφῆς ὀρθογραφικὴ ἐξέτασις τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι παρέχουν ὀρθογραφικὰς δυσχερείας, ἵνα οὕτως ἀποφευχθοῦν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα σφάλματα. Σπανίως ὅμως, ἅπαξ κατὰ δίμηνον, παραλείπεται ἡ ὀρθογραφικὴ αὕτη προεξέτασις, ἵνα ὁ διδάσκαλος δυνηθῆ ἄσφαλέστερον νὰ κρίνῃ περὶ τῆς εἰς τὸ ὀρθογραφεῖν ἱκανότητος τῆς τάξεως ἐν γένει καὶ ἐκάστου μαθητοῦ ἰδιαιτέρως καὶ οὕτω κανονίσῃ τὰς ὀρθογραφικὰς ἀσκήσεις ἐπωφελέστερον. Ἡ ὑπαγόρευσις γίνεται βραδέως, ὥστε νὰ ἀσκοῦνται οἱ μαθηταὶ καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς εἰς τὴν ὀρθὴν στίξιν.

Γ'. Διδασκαλία τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας.

1) Παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις ὁρμώμεναι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, ἐκ τῶν συνθετικῶν ἀσκήσεων, ἐκ τῆς καθ' ὑπαγόρευσιν γραφῆς καὶ ἐκ τῆς κατ' οἶκον.

2) Ἐπ' εὐκαιρίαις συχνὴ ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων ἐκ τῆς γραμματικῆς. Διάκρισις τῶν περισπωμένων ρημάτων. Τὰ στοιχειωδέστατα καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἐκ τῆς συναγρέσεως. Σχηματισμὸς τῶν περισπωμένων τῆς α' καὶ τῆς β' συζυγίας εἰς τὸν ἐνεστώτα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα τῆς ὀριστικῆς. Τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα περὶ τῆς ἀϋξήσεως. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων ἐκ τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων. Κλίσις τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας. Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων περὶ τῶν συνηθεστέρων παραθετικῶν (ότερος—ότατος).

Παρατηρήσεις περὶ τῆς ἔτυμολογικῆς συγγενείας γνω-

στῶν λέξεων καὶ κατασκευὴ σειρῶν λέξεων συγγενῶν ἐκ παραγωγῆς ἢ ἐκ συνθέσεως. Συνήθη παράγωγα εἰς —ία—εία—εια—οια—οσύνη, εἰς—μα—σις—της.

Ἡ ἀπλῆ πρότασις. Συχνὴ ἄσκησις περὶ τὸν σχηματισμὸν προτάσεων, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται χρῆσις τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ τῆς ἀντωνυμίας, τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ἐπιθέτου. Προτάσεις περιέχουσαι προσδιορισμοὺς καὶ κατ' ἀκολουθίαν αὐτῶν **πρακτικὴ** κατανόησις τῆς σημασίας τοῦ ἐπιρρήματος.

Τάξις Πέμπτη.

Α'. Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων κλπ. ὡς ἐν τῇ Δ' τάξει. Οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ κάμνουν ἀνακοινώσεις περὶ καταλλήλων ἀναγνωσμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνέγνωσαν κατ' ἰδίαν. Ἴνα δὲ ἡ ἐλευθέρου αὐτῆ ἐργασία τῶν μαθητῶν ἀποβαίῃ ὅσον τὸ δυνατὸν γονιμωτέρα, ἀναγκαῖον εἶναι καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα σχολικὰ ἔτη, μάλιστα δὲ κατὰ τὸ ἐνεστώδες, πέμπτον, νὰ ἀσχοῦνται ἐν τῷ σχολείῳ ἐπαρκῶς εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ ἐπεξεργάζεσθαι ὀρθῶς ἀναγνώσματα.

Β'. *Συνθέσεις γραπτὰι* πρέπει νὰ γίνωνται δύο κατὰ μῆνα. Προάγεται δὲ ἡ εἰς αὐτὰς ἰκανότης καὶ δι' ὁμιλιῶν τῶν μαθητῶν συμμέτρων πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Οἱ μαθηταὶ ἀσχοῦνται καὶ εἰς τὴν σύνταξιν μικρῶν ἐπιστολῶν περὶ ζητημάτων, περὶ τῶν ὁποίων εἶναι τῷ ὄντι κανονικὸν νὰ γίνεται ἀνακοινώσεις δι' ἐπιστολῶν, καὶ πρὸς πρόσωπα, πρὸς τὰ ὁποῖα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ γράφονται ἐπιστολαὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν οὐχὶ ἐξεζητημένα, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων προερχόμενα. Μόνον *τοιᾶῦται* ἐπιστολαὶ εἶναι ὀρθὸν νὰ συντάσσονται.

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου ὀρθὸν εἶναι νὰ μὴ ἐμμένῃ ὁ διδάσκαλος μὲ σχολαστικὴν ἀκρίβειαν εἰς τὸν ὀρισθέντα ἀριθμὸν τῶν δύο κατὰ μῆνα συνθετικῶν ἀσκήσεων, ἀλλ' ὁσάκις παρουσιάζεται εὐκαιρία, νὰ ὑπερβαίῃ τὸν ἀριθμὸν τούτον, συντασσομένων κατὰ τὸν οἰκείον τρόπον ἐπιστολῶν εἰς ἰδιαιτερον ἐκάστοτε φύλλον χάρτου, τὸ ὁποῖον τίθεται εἰς φάκελον. Ἐπὶ δὲ τοῦ φακέλου ἐπιγράφεται τὸ ὄνομα καὶ ὁ τό-

πος, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικεῖ ὁ πρὸς ὃν ἀποστέλλεται ἡ ἐπιστολή. Ἐν γένει αἱ μαθητικαὶ αὐταὶ ἐπιστολαὶ συντάσσονται καὶ ἐτοιμάζονται πρὸς ἀποστολὴν ἀκριβῶς, καθ' ὃν τρόπον καὶ αἱ συνήθεις ἐπιστολαί.

Καὶ καθ' ὑπαγόρευσιν γραφὴ γίνεται ὡς κατὰ τὰ προηγούμενα σχολικὰ ἔτη. Κατ' αὐτὴν ὁ ὑπαγορευὼν ὀφείλει νὰ ἀποβλέπη καὶ εἰς τὸν ἐθισμόν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ὀρθὴν στίξιν. Πρὸς τοῦτο ὑπαγορεύει βραδέως καὶ ὀρθῶς.

Γ'. Διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας. 1. Παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις ὀρθογραφικαὶ ὁρμώμεναι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, ἐκ τῶν συνθετικῶν ἀσκήσεων, ἐκ τῆς καθ' ὑπαγόρευσιν καὶ ἐκ τῆς κατ' οἶκον γραφῆς.

2. Ἐπ' εὐκαιρίας ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων. Διάκρισις κλιτῶν καὶ ἀκλιτῶν. Αἱ συνήθεις ἐκ τῶν προθέσεων, ἐκ τῶν ἐπιρρημάτων, ἐκ τῶν συνδέσμων καὶ ἐκ τῶν ἐπιφωνημάτων.

Ἀνάλυσις τῶν συνθέτων εἰς τὰ συνθετικὰ αὐτῶν μέρη. Πρακτικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις περὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν συνθέτων (εὐ—δυσ—δι—τρι—καλλ—ἀρχι—ἡμι—ώνυμος κλπ.).

Διάκρισις παραγωγικῆς καταλήξεως. Ὑποκοριστικά, πατρωνυμικά, ἐθνικά. Παρατηρήσεις καὶ ἀσκήσεις περὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν εἰς —ινός, —εινός, —αῖος, —εῖος, —οῖος.

Κλίσις ὀνομάτων. Διάκρισις τῶν κλίσεων. Τὰ συνηρημένα τῆς α' καὶ β' κλίσεως μόνον κατὰ τὸν συνηρημένον τύπον.

Σχηματισμὸς τῶν τριῶν γενῶν τοῦ ἐπιθέτου. Τονισμὸς τῆς παραληγοῦσης τῶν εἰς —α θηλυκῶν ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰ εἰς —ᾶ οὐσιαστικά. Τὰ εἰς—οὺς ἐπίθετα μόνον εἰς τὸν συνηρημένον τύπον. Ἐπίθετα τῆς γ' κλίσεως. Ἰδιαιτέρως ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ εἰς τὴν κλίσιν τῶν εἰς —ὺς καὶ εἰς —ῆς.

Τὰ συνηθέστερα ἐκ τῶν ἀνωμάτων παραθετικῶν καὶ ἐπανάληψις τῶν ὀμαλῶν.

Ἀριθμητικὰ (ἀπόλυτα, τακτικά, πολλαπλασιαστικά, οὐσιαστικά, καὶ ἐπιρρήματα). Αἱ εὐχρηστότεραι ἀντωνυμιαί. Ἐγκλίσις τόνου. Διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν χρόνων τοῦ ἡμέματος. Διάκρισις τῶν ἐγκλίσεων καὶ κλίσις αὐτῶν.

Πρότασις πεπλατυσμένη. Διάκρισις τῆς κατὰ παράταξιν ἀπὸ τῆς καθ' ὑπόταξιν συνδέσεως τῶν προτάσεων. Ἀσκήσεις

περὶ τὴν ὀρθὴν στίξιν. Βραδεῖα, ὀρθῇ ἀνάγνωσις ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος καὶ ὑπὸ μαθητῶν διδαχθέντος τεμαχίου καὶ ἢ καθ' ὑπαγόρευσιν γραφῆ, ἂν ὁ διδάσκων ὑπαγορεύῃ βραδέως καὶ ὀρθῶς, πρὸ δὲ τῆς ὑπαγορεύσεως ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν εἰς τὸ ὅτι ὁ τρόπος τῆς ὑπαγορεύσεως θὰ ὑποδεικνύῃ σαφῶς τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, ταῦτα ἀμφοτέρω ἐπιτυχῶς ἀσκοῦν εἰς τὴν ὀρθὴν στίξιν.

Ἡ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς ὀφείλει πάντοτε νὰ ἀφορμᾷται ἀπὸ παραδείγματα καὶ νὰ καταλήγῃ εἰς παραδείγματα.

Τάξις Ἑκτη.

Α'. Ἀνάγνωσις ὡς ἐν τῇ πέμπτῃ τάξει. Ἐλευθέρω ἀνάγνωσις καλλιεργεῖται ἐν τῇ ἕκτῃ τάξει συντονώτερον ἢ ἐν τῇ πέμπτῃ.

Β'. Συνθετικαὶ ἀσκήσεις καὶ γραφὴ καθ' ὑπαγόρευσιν ὡς ἐν τῇ πέμπτῃ τάξει.

Γ'. Διδασκαλία τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας κατὰ μὲν τὰ ἄλλα ὡς ἐν τῇ Ε' τάξει. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἐν τῇ ἕκτῃ τάξει διδάσκονται καὶ τὰ ἀκόλουθα: Σχηματισμὸς καὶ ἀνάλυσις μετοχῶν. Διάκρισις τῆς ἐξηρημένης προτάσεως εἰς τὰ εἶδη αὐτῆς καὶ συσχετισμὸς αὐτῶν πρὸς τὰς οἰκείας μετοχὰς καὶ προσδιορισμούς.

Ἐν τῇ ἕκτῃ τάξει συχνῇ γίνεται ἄσκησις περὶ τὴν ἐτυμολογίαν τῶν λέξεων. Σχηματίζονται δὲ ὁμάδες ἐτυμολογικῶς συγγενῶν λέξεων.

3) ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ (ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΣΙΑ)

Α') ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἡ πατριδογνωσία σκοπὸν ἔχει νὰ ὀδηγῇ τοὺς μαθητὰς νὰ λαμβάνουν ἄμεσον πείραν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος μὲ ὅλας τὰς ψυχικὰς αὐτῶν δυνάμεις, νὰ ἀγαποῦν αὐτὴν καὶ νὰ κατανοοῦν, ὅτι εἶναι μέλη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὰς ρίζας τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν εἰς τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα.

Εὐρύτερον νοουμένη ὁλόκληρος ἡ διδασκαλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἀποβλέπει εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος. Ἡ πατριδογνωσία εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηται κυρίως ὡς διδακτικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ διέπη ὄχι μόνον τὴν καλουμένην *ἐνιαίαν* διδασκαλίαν τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν λοιπὴν διδασκαλίαν. Τοῦτου ἔνεκα εἶναι ἀναγκαῖον ἰδίᾳ κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα σχολικὰ ἔτη ἡ πατριδογνωσία νὰ μὴ ἀρκῆται ἀπλῶς εἰς τὴν μετάδοσιν μόνον γνώσεων, ἀλλὰ καὶ νὰ θέτῃ ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τῆς ἀγάπης τῶν μαθητῶν πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν καὶ τὴν γενικωτέραν πατρίδα καὶ τῆς ἐλλόγου ὑπερηφανείας διὰ τὴν ἔμψυχον καὶ τὴν ἄψυχον φύσιν αὐτῆς καὶ διὰ τὸν μέγρι τοῦδε πολιτισμὸν αὐτῆς.

Ἡ πατριδογνωσία κατὰ μὲν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον σχολικὸν ἔτος λαμβάνει τὴν ὕλην ἐκ τοῦ ἐγγυτάτου περιβάλλοντος τῶν μαθητῶν. Διευκρινεῖ, κατατάσσει καὶ αὐξάνει τὸν παραστατικὸν πλοῦτον τῶν μαθητῶν καὶ ἐπιδιώκει νὰ καταστήσῃ αὐτὸν παιδαγωγικῶς γόνιμον.

Ἀπὸ δὲ τοῦ τρίτου σχολικοῦ ἔτους ἐπιδιώκεται συστηματικῶς ἡ ἐπίγνωσις τῆς γενετείρας καὶ παρέχονται τὰ θεμελιώδη καὶ ἀναγκαῖα εἰς τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν λαογνωστικά, ἱστορικά, γεωγραφικά καὶ φυσιογνωστικά στοιχεῖα.

Ὁρμώμενος ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς ὁ μαθητῆς βλέπει τοὺς κατοίκους τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος ἐργαζομένους, βλέπει αὐτοὺς συνεορτάζοντας καὶ συμπανηγυρίζοντας, λαμβάνει γνῶσιν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ζοῦν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς γλώσσης, τῶν παραμυθιῶν καὶ τῶν παραδόσεων. Πλὴν δὲ τῶν ἐντοπίων ἱστορικῶν προσωπικοτήτων γίνονται γνωσταὶ καὶ τινες ἐκ τῶν μεγάλων γενικῶς ἐθνικῶν προσωπικοτήτων, καθ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοοῦνται αὐταὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

Ἐκ τῆς ἀμέσου ἐποπτείας καὶ παρατηρήσεως τῶν σπουδαιότερων εἰδῶν τοῦ πετρώματος καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς γενετείρας, τῶν ὑδάτων, τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔχει οἰκισθῆ αὕτη, καὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς τῶν οἰκιῶν συνάγονται ζωνταναὶ παραστάσεις θεμελιώδους σημασίας εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας. Παρατηροῦνται αἱ καιρικαὶ μεταβολαί, καθ' ὃν ἀκριβῶς χρόνον συμβαίνουν αὐταί. Ὡσαύτως ἡ ἡμερησία καὶ ἡ ἐτησία φαινομενικὴ κίνησις τοῦ ἡλίου, αἱ φάσεις τῆς σελήνης

καὶ τὰ ἀπλούστατα φαινόμενα, τὰ ὅποια λαμβάνουν χώραν εἰς τὸν ἀστερόεντα οὐρανόν. Πρέπει δὲ πρὸς τούτοις νὰ γίνωνται ἀσκήσεις μετρήσεως, ἐκτιμήσεως καὶ συγκρίσεως ἀποστάσεων, ἐπιφανειῶν καὶ τοπικῶν μεγεθῶν. Κατασκευάζονται ἀπλᾶ ὑψώματα ἰδίᾳ εἰς τὸ ἀμμοδοχεῖον, τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ γίνεται πολλὴ χρῆσις, καὶ διαγράμματα τοῦ τύπου τῆς κατοικίας τῶν μαθητῶν καὶ τῶν πλησιεστέρων πρὸς αὐτὸν τόπων. Ἀσφαλεῖς οὕτω πρέπει νὰ τίθενται αἱ βάσεις τῆς κατανοήσεως καὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου.

Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ γνωρίζουν καὶ συστηματικώτερον νὰ παρατηροῦν τὰ συνηθέστερα καὶ σπουδαιότερα φυτὰ καὶ ζῷα τῆς ἰδιατέρας πατρίδος. Ἡ ἐνασχόλησις δὲ μὲ τὴν φύσιν πρέπει νὰ ὀδηγῇ τοὺς μαθητὰς εἰς σοβαρὰν αὐτῆς ἐξέτασιν, εἰς τὴν γένεσιν σεβασμοῦ πρὸς τὸν δημιουργὸν καὶ χαρᾶς διὰ τὴν ζωὴν τῆς ἐμβίου φύσεως. Ἡ διδασκαλία ὀφείλει νὰ ἐγείρῃ ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν καὶ νὰ ὀδηγῇ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀνάγκης τῆς προστασίας καὶ καλλιεργείας αὐτῆς ὡς καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγείας τοῦ σώματος.

Παρὰ πᾶσαν ὁμῶς διὰ τῆς διανοίας ἐξέτασιν ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει πάντοτε νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐγείρῃ καὶ νὰ καλλιεργῇ καὶ τὸ συναίσθημα πρὸς τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἰδιοσυστασίαν τῆς ἰδιατέρας πατρίδος καὶ πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ὑπεράνω αὐτῆς ἀστερόεντος οὐρανοῦ.

Ἡ ἐκ μεθοδικῶν λόγων ἀναγκαῖα παρατήρησις καὶ ἐξέτασις ἐνὸς ἐκάστου ἀντικειμένου τῆς ἰδιατέρας πατρίδος χωριστὰ δὲν πρέπει νὰ ὀδηγῇ εἰς διάσπασιν αὐτῆς. Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας πρῶτιστος ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ διάσωσις τῆς ἰδιατέρας πατρίδος εἰς τὰ πνεύματα τῶν μαθητῶν ὡς ἐνιαίου *ἔλου*.

Μετὰ τὰ γενικὰ ταῦτα προβαίνομεν τώρα εἰς τὴν παραθεσιν λεπτομερεστέρου διαγράμματος τῆς ἐν ἐκάστη τάξει διδασκίας ὕλης. Τούτου δὲ ἡ ἐφαρμογὴ δὲν πρέπει νὰ θεωρητῆαι ἀπολύτως ἐπιβεβλημένη ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, ἀλλ' ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸ κατὰ τοὺς ἐκασταχοῦ κρατοῦντας ὄρους τῆς σχολικῆς ἐργασίας. Ὅθεν τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω διάγραμμα ἔχει μᾶλλον τὸν χαρακτήρα *παραδείγματος* καὶ οὐχὶ ἀμεταβλήτως ἐφαρμοστέου προγράμματος.

Β') ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Τάξις Πρώτη.

Κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος ἡ διδασκαλία, ὡς ἐλέχθη ἀλλαχοῦ, πρέπει νὰ ἔχη τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐνιαίας, ἐν ἣ κατὰ τὰς περιστάσεις προέχει ὁτι μὲν τοῦτο, ὁτι δὲ ἐκεῖνο καὶ ἄλλοτε ἄλλο ἀντικείμενον ἢ γεγονὸς τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος καὶ γίνεται ἀφετηρία τῆς ὅλης, ἐνιαίας, διδασκαλίας.

Ἡ ὕλη τῆς πατριδογνωσίας λαμβάνεται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν γενικωτέρων θεμάτων :

Ἡ οἰκογένεια : Πατήρ, μήτηρ, ἀδελφοί, ὁ μικρότερος ἀδελφός, ὁ πάππος, ἡ γιαγιά, οἱ συγγενεῖς κ.τ.λ.

Τὸ πρῶν : Ζύπνημα, νίψιμο, ἔνδυσις, πρόγευμα, μετάβασις εἰς τὸ σχολεῖον.

Τὸ μεσημέρι : Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, καλομαθημένο καὶ κακομαθημένο παιδί κλπ.

Τὸ βράδν : Νυκτερινὸς φωτισμὸς, ὁ ὕπνος τῶν ἀνθρώπων, ὁ ὕπνος τῶν ζώων . . .

Ἵγιεινὰ καὶ ἀσθενεῖς κλπ.

Παιγνίδια καὶ συμπαικτορες : Ἡ σφοῦρα, τὸ τόπι, ὁ ἀετὸς (κατασκευάζουν αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ) κ.τ.λ. Ἐμπράκτως καταδεικνύεται ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον παίζεται ἕκαστον.

Σοβαρὰ καὶ εὐθύνοιο ἡμέραι : Ὀνομαστικὰ ἑορταί, γάμος, θάνατος καὶ κηδεῖα, ἔθνικὰ ἑορταί.

Τίνας συναντῶμεν καθ' ὁδόν : Ὁ γραμματοκομιστής, ὁ ἀστυφύλας (χωροφύλαξ), ὁ ὁδηγὸς αὐτοκινήτου, ὁ καρραγωγέυς, τὸ ἄλογόν του κλπ.

Ἐο καιρὸς κατὰ τὸ φθινόπωρον : Ἡ πρώτη βροχή. Ἐο ἄνεμος. Τὰ πτηνά. Διάφορα ἐπαγγέλματα : ὁ σιδηρουργὸς, ὁ ὑποδηματοποιὸς, ὁ ράπτης κτλ.

Ἐο χειμῶν : Προμήθεια ξύλων, ἀνθράκων κλπ. πρὸς θέρμανσιν. Ἐο χειμὼν πλησιάζει νὰ λήξῃ, τὰ πρῶτα ἀνθοφοροῦντα δένδρα.

Τὸ Πάσχα : Τὰ ἀρνάκια, τὰ πρόβατα, τὸ κόκκινον αὐγόν, τὰ πασχαλινὰ κουλουράκια κτλ.

Ἐο ὄρνιθες : Πῶς κοιμοῦνται (κουρνιάζουν), πῶς ξυπνοῦν, πῶς τὰς τρέφομεν, τὰ πουλάκια (νεοσσοὶ) κλπ.

Ἡ γάτα μας : Πῶς νίπεται, πῶς κυνηγεῖ τὰ ποντίκια, τὰ γατάκια, ὁ σκύλος καὶ ἡ γάτα.

Τὸ χελιδόνι : Ἡ ὄψις του, πῶς κτίζει τὴν φωλεάν του, πῶς πιάνει μυῖγες κλπ.

Τὸ περιστέρι : Εἰς τὴν αὐλήν, τὰ περιστεράκια κλπ.

Ἡ αἶγα : Ἡ τροφή της κλπ.

Διάφοροι ἐργασίαι εἰς τὸ σπίτι καὶ εἰς τὴν αὐλήν : Τὰ σπίτι μας, τὰ ἔπιπλα, σύγκρισις πρὸς τὰ σχολικά. Ἡ μητέρα μαγειρεύει, σκουπίζει, πλύνει κλπ. Διάφοροι ἀσχολίαι κατὰ Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Εἰς τὸν περίπατον, ἐπισκέψεις. Σύγκρισις τοῦ σχολείου μὲ τὸ σπίτι.

Τάξις Δευτέρα.

Φθινόπωρον, ἡ ἐποχὴ τῶν καρπῶν. Τρυγητὸς σταφυλῶν, συγκομιδὴ μήλων, ἀπιδιῶν, καστάνων, νέφη, βροχή. Τὰ ἀποδημητικὰ πτηνά, γεωργικαὶ ἐργασίαι : σπορὰ δημοτριακῶν κλπ.

Προετοιμασίαι διὰ τὰ Χριστούγεννα. Χειμῶν. Ἡ κοπὴ τῶν ξύλων πρὸς θέρμανσιν, τὸ πριόνι, τὸ φορτηγὸν αὐτοκίνητον, τὸ κάρρον.

Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ χειμῶνος : Τὸ ψῦχος ὀλιγοστεύει. Τὰ δένδρα ἀρχίζουν νὰ βγάζουν ἄνθη τὸ ἔν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἐπανερχονται τὰ χελιδόνια.

Ἡ ἥλιος, ἡ σελήνη, τὰ ἄστρα.

Ἡ ἀνοιξίς : Τὰ σπαρτά, τὰ ἄνθη, τὸ χελιδόνι, τὸ ἀηδό- νι, ὁ κορουδαλλός, ὁ κοῦκκος. Ὁ καιρὸς : ἀνοιξιάτικη δροσιά, ὁ ἀνοιξιάτικος ἄνεμος. **Αἱ μέλισσαι :** φιλεργία αὐτῶν, τὸ μέλι καὶ ἄλλα γλυκὰ πράγματα. Πῶς μίαν φορὰν μὲ ἐκέντησε μία μέ- λισσα. **Εἰς τὸν κῆπον :** τριαντάφυλλα καὶ ἄλλα ἄνθη. **Εἰς τὸν στολισμένον ἀγρόν :** ἡ ἀνθοδέσμη, πεταλοῦδες, ἑορτὴ ἀν- θέων, ὁ τυφλοπόντικος, ὁ βάτραχος.

Εἰς τὸ δάσος : Ὅλα πράσινα κλπ. Ἡ ἀλώπηξ, ὁ λαγὸς καὶ ἄλλα ζῶα τοῦ δάσους. Ὁ δασοφύλαξ, ὁ κυνηγὸς καὶ ὁ κυ- νηγετικὸς αὐτοῦ σκύλος. Ὁπωροφόρα δένδρα : ἡ κερασιά, ἡ βε- ρυκοκκιά κλπ.

Θέρος : Πλησιάζει ὁ θερισμὸς καὶ ὁ ἄλωνισμὸς. Ἡ ἱστο- ρία τοῦ ἄρτου : ὁ μύλος, ὁ ἄρτοποιὸς κλπ.

Παρατήρησις : Ὡς ἤδη εἶπομεν ἀλλαχοῦ, ἐκ τῶν διὰ τὴν

πρώτην καὶ διὰ τὴν δευτέραν τάξιν ἀνωτέρω παρατεθέντων θεμάτων ἐκλέγονται ἐκάστοτε τὰ πρὸς τὰς πραγματικὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς τοῦ παιδὸς πρόσφορα. Ὅθεν δὲν ἐπιβάλλεται εἰς κάθε σχολεῖον πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ πραγματεύεται μὲ τοὺς μαθητὰς του πάντα τὰ θέματα ταῦτα καὶ καθ' ἣν παρατίθενται σειράν. Αἱ περιστάσεις εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτάσσουν τὴν παράλειψιν τούτου ἢ ἐκείνου ἢ τὴν ἀντικατάστασιν του ὑπ' ἄλλου, τὸ ὁλοῖον ἐφευρίσκει καταλλήλως ὁ διδάσκων.

Μέθοδος: Ὅτι ἀφετηρία τῆς διδασκαλίας ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ ἄμεσος παρατήρησις εἶναι αὐτονόητον. Κατὰ τὴν παρατήρησιν δὲ ταύτην ὁ διδάσκων πρέπει νὰ προσέχη πολὺ, ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτῇ ὄλως ἀκριβῆ ἀντίληψιν λεπτομερειῶν καὶ σχέσεων, διὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶναι ἀκόμη ὄριμος ὁ νοῦς τῶν μαθητῶν. Μεθ' ἐκάστην δὲ κατ' ἐποπτείαν παρατήρησιν κατὰ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασίαν κατὰ κανόνα ἐπιδεικνύεται εἰκὼν, πρὸ τῆς διδασκαλίας γραφεῖσα ἐπὶ τοῦ πίνακος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διὰ κινωλῶν *ἐγχρώμων*, ὡσάκις ἢ ὕλη ἀπαιτεῖ τοῦτο. Ἡ εἰκὼν ἀναφέρεται εἰς τὸ παρατηρηθὲν ἀντικείμενον· γίνεται δὲ αὕτη νῦν ἀφετηρία τῶν ἀνακοινώσεων ὑπὸ τῶν μαθητῶν περὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν παρατηρηθέντος ἀντικειμένου. Ἄλλ' εἶναι δυνατόν πολλάκις ἢ εἰκὼν νὰ ἐπιδεικνύεται οὐχὶ ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ βραδύτερον, μετὰ τὰς ἀνακοινώσεις τῶν μαθητῶν. Τὸ δεύτερον τοῦτο γίνεται ἰδίᾳ, ὡσάκις ὁ διδάσκων ἔχει πεποίθησιν, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἐνθυμοῦνται καλῶς καὶ δύνανται μὲ ἀρκετὴν ἀκρίβειαν νὰ ἀποδώσουν ὄλως ἀπὸ μνήμης τὰ παρατηρηθέντα.

Τάξις Τρίτη.

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

1. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας.* Γονεῖς καὶ ἀδελφοί. Ἔργασια πατρὸς καὶ μητρός. Οἱ στενοὶ συγγενεῖς. Ἀμοιβαῖαι ἐπισκέψεις. Εὐθυμοὶ ἡμέρα: ὀνομαστικαὶ ἐορταί. Χριστούγεννα, νέον ἔτος, ἀποκριές, Πάσχα.—Θλιβεραὶ ἡμέραι: ἀσθένεια, ψῦχος δριμύ καὶ ἔλλειψις θερμάνσεως, πένθη κλπ.

Παρατήρησις. Πάντα ταῦτα πραγματεύονται οἱ μαθηταὶ

καὶ ὁ διδάσκαλος λεπτομερέστερον καὶ ἀκριβέστερον ἢ κατὰ τὸ πρῶτον σχολικὸν ἔτος, ἐπειδὴ μετὰ διετίαν κατὰ πολὺ εὐρύτερα καὶ βαθυτέρα ἐγένετο ἡ πείρα τῶν μαθητῶν.

Ἡ οἰκία μας : Θέσις καὶ τρόπος κατασκευῆς. Διάγραμμα αὐτῆς. Οἱ γείτονες. Τὰ οἰκόσιτα ζῶα. Οἱ συμπαίκτορες μου. Εἰς τοὺς ἀγρούς.

2. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς σχολικῆς κοινότητος.* Ἡ αἴθουσα τῆς διδασκαλίας. Θέσις καὶ διακόσμησις αὐτῆς. Διάγραμμα. Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἐν αὐτῇ. Ἀσκήσεις προσανατολισμοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς διδασκαλίας. Κλίμαξ κατὰ τρόπον ἀπλοῦν, παιδικόν.

Τὸ σχολικὸν κτίριον. Τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ ἱστορία τοῦ σχολείου. Ἡ ὁδὸς ἀπὸ τῆς οἰκίας μου μέχρι τοῦ σχολείου. Τὸ σχολικὸν κτίριον καὶ τὰ πλησίον αὐτοῦ κτίρια. Ὁ σχολικὸς κήπος, τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Διάγραμμα τοῦ σχολικοῦ κτιρίου μετὰ τῶν παραρτημάτων, δηλαδὴ τῆς αὐλῆς, τοῦ κήπου κλπ. Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἐν τῷ διαγράμματι. Τὸ πλησίον τοῦ σχολείου ἔδαφος : λόφοι, ὄρος, ὄροσειρά, ποταμός, ρύαξ, κορυφὴ ὄρους, κλιτύες, κοίτη, ὄχθη, κτλ.

3. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς κοινότητος (κωμοπόλεως, χωρίου).* Περίπατος ἀνά τὴν κωμόπολιν (χωριό). Θέσις, ἔκτασις, διαίρεσις εἰς συνοικίας. Οἱ κάτοικοι κατ' ἐπαγγέλματα. Μέσα συγκοινωνίας. Ἱστορία τῆς κωμοπόλεως. Τοπικαὶ λαϊκαὶ παραδόσεις.

Προσκοπισμὸς εἰς τὴν κωμόπολιν.

Ἡ διοίκησις τῆς κοινότητος.

Περὶ τῶν γειτονικῶν χωριῶν.

4. *Ἡ ἐπαρχία.* Γενικά : Θέσις, ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, ὄρια, ἔδαφος, ὕδατα. Κατόπιν περιπάτων εἰς ὑψώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ ἴδουν οἱ μαθηταὶ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπαρχίας, κατασκευάζεται διάγραμμα τῆς ἐπαρχίας. Μετὰ ταῦτα συγκρίνεται τοῦτο μὲ τὸν τυπωμένον χάρτην τῆς ἐπαρχίας.

Οἰκονομικὴ ἐξέτασις τῆς ἐπαρχίας. Ἐπαγγέλματα, πῶς ἔξασκοῦν αὐτὰ οἱ κάτοικοι (τρόπος δηλαδὴ τῆς καλλιέργειας,

τοῦ θερισμοῦ κτλ. Ἔργασία εἰς ἐργοστάσια κλπ.). Μέσα συγκοινωνίας.

Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας ὁρμωμένη ἀπὸ ἱστορικὰ μνημεῖα, ἀπὸ παραδόσεις κλπ. Ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς ἐπαρχίας. Προσκοπισμὸς εἰς τὴν ἐπαρχίαν.

Τάξις Τετάρτη.

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Μετ' ἐπανάληψιν τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν διδαχθέντων ἐν τῇ τρίτῃ τάξει, ἰδίᾳ δὲ τῶν διδαχθέντων περὶ τῆς ἐπαρχίας, προβαίνομεν εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ νομοῦ, καθ' ὃν περὶ τοῦ τρόπου ἐγένετο ἢ περὶ τῆς ἐπαρχίας διδασκαλία.

Θέσις, μέγεθος, ὄρια, ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, διάπλασις τοῦ ἐδάφους, ὕδατα. Οἰκονομικὴ ἐξέτασις. Ἐπαγγέλματα. Μέσα συγκοινωνίας. Ἱστορία τοῦ νομοῦ. Προσκοπισμὸς.

Γενικωτάτη ἐπισκόπησις τῆς Ἑλλάδος.

Τάξις Τρίτη.

ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΟΛΕΩΝ

1. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας.* Ἡ οἰκογένεια : γονεῖς, ἀδελφοί, πρόγονοι. Ἐπάγγελμα πατρός, μητρός, ἀδελφῶν. Ἐχομεν ἐπισκέψεις. Οἱ στενότεροι συγγενεῖς. Ἡμέραι ἀναπαύσεως καὶ χαρᾶς. Ἔορται οἰκογενειακαί, δῶρα κλπ. Ἐκδρομαί. Θλιβερά γεγονότα, ἀσθένειαι, θάνατοι κλπ.

Κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας. Ἡ μητέρα ἀνάπτει τὸ φῶς. Ὁ παπποῦς διηγεῖται, πῶς ἐφωτίζοντο τὴν νύκτα οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἦτο μικρὸ παιδί. Διάφορα εἶδη φωτισμοῦ. Φῶτα εἰς τὸν οὐρανόν.

Παιγνίδι καὶ ἐργασία.

Ἡ οἰκία μας. Διάγραμμα αὐτῆς ἀπλοῦν. Ἡ μητέρα συγυρίζει, ὑγιεῖναι καὶ ἀνθυγιεῖναι οἰκίαι. Ἐπιπλα καὶ διάκοσμός τῆς οἰκίας μας, καλλιεργούμενα ἄνθη. Εἰς ποίαν ὁδὸν καὶ ἀριθμὸν κατοικῶ. Πῶς τίθενται οἱ ἀριθμοὶ τῶν οἰκιῶν (δεξιὰ οἱ ζυγοί, ἀριστερὰ οἱ μονοί).

2. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς αὐτῆς πολυκατοικίας καὶ*

τῆς συνοικίας. Οἱ συγγάτοικοί μας, ὁ θυρωρὸς καὶ τὰ καθήκοντά του, ἡ τήρησις τῆς καθαριότητος κλπ. Οἰκόσιτα ζῶα : γάτα, σκύλος, καναρίνι κλπ. Οἱ φίλοι μας : Παίζομεν μαζί εἰς τὸ σπίτι, εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πλησίον πλατεῖαν κλπ. Ἡ ἐορτή μου καὶ οἱ φίλοι μου κλπ.

3. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς σχολικῆς κοινότητος.* Ἡ κοινότης τῆς τάξεώς μου : ἡ τήρησις τῆς εὐταξίας, ἡ καλὴ συμπεριφορὰ ἐν τῷ σχολείῳ. Ἡ τήρησις τῆς καθαριότητος. Ἡ ἐργασία ἐν τῷ σχολείῳ : Πῶς πρέπει νὰ καθήμεθα εἰς τὸ θρανίον. Προφύλαξις τῶν ὀφθαλμῶν. Αἱ διάφοροι σχολικαὶ ἐργασίαι. Ἡ αἴθουσα τῆς διδασκαλίας τῆς τάξεως : Ἐπιπλα καὶ διακόσμησις αὐτῆς. Διάγραμμα. Περὶ κλίματος κατὰ τρόπον ἄπλοῦν καὶ εὐληπτον. Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἐν τῷ διαγράμματι.

Τὸ ὅλον σχολικὸν κτίριον καὶ αἱ διάφοροι αἴθουσαι αὐτοῦ. Ἀσκήσεις προσανατολισμοῦ. Διάγραμμα τοῦ σχολείου. Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Κατὰ τί διαφέρει τὸ σχολικὸν κτίριον ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίρια.

Οἱ ἐν τῷ σχολείῳ ἄνθρωποι : μαθηταί, διδάσκαλοι, ὑπηρέται. Συμπεριφορὰ τῶν μαθητῶν πρὸς πάντας τούτους. Περί χειρετισμοῦ. Σχολικὸς κανονισμός. Ἡ σχολικὴ κοινότης. Ἱστορία τοῦ σχολείου. Διεύρυνσις τοῦ σχολικοῦ διαγράμματος, ὥστε νὰ περιλαμβάνωνται εἰς αὐτὸ αἱ παρακείμεναι ὁδοί. Σχολικὸς κήπος. Εἰσαγωγή εἰς τὸ διάγραμμα τῆς πόλεως. Δένδρα καὶ πτηνὰ εἰς τὴν ἀλλήν καὶ εἰς τὸν κήπον.

4. *Τὸ παιδί ὡς μέλος τῆς πόλεως. Περὶ τῶν διαφορῶν ἐπαγγελμάτων καὶ περὶ τῶν τόπων,* ὅπου ἀσκοῦνται ταῦτα ὑπὸ τῶν γονέων. Ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ μὲ τὴν διδασκαλίαν περίπατοι ἀνά τὴν πόλιν καὶ δὴ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ὑπάρχουν ἐμπορικὰ καταστήματα, ἐργαστήρια βιοτεχνικά, ἐργοστάσια κλπ. Πῶς ἦτο ἡ πόλις πρὸ 100 καὶ πλέον ἐτῶν. Ἱστορία αὐτῆς καὶ αἱ περὶ αὐτῆς παραδόσεις. Τὰ παλαιὰ τεῖχη. Ὀνόματα ὁδῶν.

Ζῶμεν ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν γονέων. μας Περὶ τῶν σπουδαιότερων τροφῶν καὶ περὶ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Δια-

τήρησις αὐτῶν. Περὶ τῶν φωτιστικῶν καὶ περὶ τῶν θερμοαντικῶν ὑλῶν.

Περὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδυμάτων καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ὑλῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κατασκευάζονται ταῦτα.

Ἔχομεν ἀνάγκην κατοικίας καὶ οἰκιακῶν σκευῶν καὶ ἐπίπλων.

Πῶς οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐξαρτῶνται ὁ εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ διατί εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πληρώσῃ φόρους ὁ πατέρας. Ὅδοί, συγκοινωνία. Κίνδυνοι ἐξ αὐτῆς. Τί συμβαίνει εἰς τὰς ὁδοὺς. Κατασκευή, διόρθωσις, καθαρισμὸς τῶν ὁδῶν. Αὐτοκίνητα συγκοινωνίας, τράμ, σιδηρόδρομοι, ἀεροπλάνα, ὑδροληψία, ἀεριοφωτοληψία καὶ ἠλεκτροφωτισμὸς. Ταχυδρομεῖον καὶ ἐφημερίδες.

Σχολεῖα, μουσεῖα, θέατρα. Πλατεῖαι διὰ νὰ παίζαν τὰ παιδιὰ, γυμναστήρια, φυτεῖαι, λουτρῶνες. Ἱστορικὰ μνημεῖα, μεγάλοι ἄνδρες τῆς πόλεως. Νοσοκομεῖα, ἐκκλησίαι, ὄρφανοτροφεῖα, νεκροταφεῖον κλπ. Ἡ διοίκησις τῆς πόλεως. Ἀστυνομία, πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία. Στρατῶνες. Στρατιωτικαὶ παρελάσεις. Μαθητικαὶ παρελάσεις, παρελάσεις προσκόπων κλπ. Πῶς ἀνεπτύχθη ἡ πόλις μας. Τίνες ἦσαν αἱ παλαιότεραι ἀσχολίαι τῶν κατοίκων αὐτῆς. Οἰκιακὴ καὶ ἄλλη μικρὰ βιοτεχνία. Μετάβασις ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἐν τῇ πόλει ἡμῶν βιομηχανίαν. Πῶς μεταβάλλεται ἡ εἰκὼν τῆς πόλεός μας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας.

Περὶ τῶν φυτῶν καὶ περὶ τῶν ζώων τῆς πόλεός μας κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους.

Τί παρατηροῦμεν εἰς τὸν οὐρανόν.

Περὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν καθηκόντων τῶν πολιτῶν. Καὶ ἡ πόλις ἀποτελεῖ μίαν οἰκογένειαν. Τί περιμένει ἀπὸ σὲ ἡ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθης καὶ πῶς δύνασαι νὰ τὴν βοηθῆς.

τὰ προάστια (ἐπαρχία). Ἡ πόλις καὶ τὰ προάστια ἐξαρτῶνται ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ κῆποι καὶ οἱ ἀγροὶ τῶν προαστίων. Τίνα ἀξίαν ἔχει ὁ χωρικὸς διὰ τὸν ἀστὸν καὶ τὰνάπαλιν ὁ ἀστὸς διὰ τὸν χωρικόν.

Γενικά τινα περὶ τῶν προαστίων. Θέσις, ὄρια, ἀριθμὸς τῶν

κατοίκων, ἔδαφος, ὕδατα. Εἰσαγωγή εἰς τὸν χάρτην τῆς πόλεως, περιλαμβανομένων τῶν προαστίων. Ἱστορικά μνημεῖα. Παράδοσεις.

Τάξις Τετάρτη.

ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΟΛΕΩΝ

Μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν σπουδαιοτέρων ἐκ τῶν διδασκθέντων ἐν τῇ τρίτῃ τάξει, μάλιστα δὲ τῶν διδασκθέντων περὶ προαστίων (ἐπαρχίας), ἐπακολουθεῖ ἡ διδασκαλία τοῦ νομοῦ, καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη ἐν τῷ προγράμματι τῆς τετάρτης τάξεως ἀγροτικῶν σχολείων. Τελευταῖον δὲ διδάσκεται ἡ λοιπὴ Ἑλλάς ἐν γενικαῖς γραμμαῖς.

Στοιχεῖα κοσμογραφίας καὶ μετεωρολογίας. Οἱ μαθηταὶ τῆς Γ' καὶ τῆς Δ' τάξεως, μάλιστα δὲ οἱ τῆς Δ' τάξεως, ὀφείλουσι νὰ ἐκμανθάνουν, διδασκόμενοι κατ' ἐπανάληψιν ἐπ' εὐκαιρίας, τὰ ἀκόλουθα :

Τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἡμερονυκτίου μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας. Ἡ σκιὰ καὶ τὸ μήκος αὐτῆς. Ὁ ἥλιος κατὰ τὸ φθινόπωρον (ἡμερήσιον τόξον, ἡ σκιὰ κατὰ τὴν μεσημβρίαν, θέσις τοῦ ἡλίου).—Οὐράνιον τόξον.—Θύελλα. Χάλαζα.—Γένεσις τοῦ νέφους.—Λυκανυγὲς καὶ Λυκόφως.—Ὀμίχλη, δρόσος, βροχὴ, φθινοπωριναὶ (ὄρμητικαὶ) βροχαί.—Ὁ ἥλιος κατὰ τὸν χειμῶνα.—Νεφελώματα ἀστέρων.—Ἡ πάχνη.—Ἡ σελήνη.—Πάγος.—Χιών.—Ὁ ἕναστρος οὐρανός.—Ὁ ἥλιος κατὰ τὸ ἔαρ. Ὁ ἥλιος κατὰ τὸ θέρος.

4) ΙΣΤΟΡΙΑ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἐκ τῶν πρώτων ὄρων ἐπιτυχοῦς διαπαιδαγωγήσεως τῶν μαθητῶν εἰς *καλοὺς πολίτας* εἰς εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας. Αὕτη ὀφείλει νὰ γεμίξη τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν μὲ τὸν μεγαλύτερον δυνατὸν θαυμασμὸν πρὸς τὸ μέγα παρελθὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ ἀκλόνητον πίστιν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀποστολὴν

καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς. Ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας ὀφείλει νὰ στρέφῃ τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς μεγάλους περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς βιολογικῆς ὑπάρξεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς πολλάκις κρίναντας ἀγῶνας, νὰ προπαρασκευάζῃ τὴν ὁδόν, ἣ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῶν πολιτικῶν προβλημάτων τοῦ παρόντος καὶ παιδαγωγεῖ εἰς πᾶσαν ἀδίστακτον, εὐφρόσυνον καὶ μὲ πᾶσαν θυσίαν προθύμως συντελουμένην πρᾶξιν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας ὀφείλει νὰ ἀποβλέπῃ καὶ εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ εἰς τὴν ἐν εἰρήνῃ συνεργασίαν μετ' αὐτῶν. Ἄλλ' ἢ καλλιέργεια φιλειρηνικοῦ πνεύματος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεταί οὕτως, ὥστε ἀποτελέσμα αὐτῆς νὰ εἶναι παραλυσία τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ ἀδυναμία πρὸς νικηφόρον ἄμυναν κατὰ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν.

Τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἔχουσιν οὕτως, ὥστε *ὁ πλησίον* δὲν εἶναι μόνον ὁ φίλος καὶ βοηθός, ὁ ἀγαπῶν καὶ ἀγαπώμενος. Ὁ πλησίον ἔχει ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὸν πειρασμὸν πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἄλλου, πρὸς ταπείνωσιν, πρὸς κάκωσιν αὐτοῦ. Ἡ δὲ πρὸς ἐπίθεσιν ἡδονὴ εἶναι πολλάκις δυνατὸν νὰ αὐξηθῇ μέχρι ἀφαντάστων φρικαλεοτήτων, αἱ ὁποῖαι ὑποβιάζουν τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ καὶ αὐτὰ τὰ ἀγριώτατα θηρία. Τοῦτου ἄμεσον πείραν λαμβάνει ἡ ἰδική μας γενεά. Ὅθεν οἱ ἀγαθοὶ δὲν πρέπει κατεχόμενοι ἀπὸ ἀθῶαν, μᾶλλον δὲ πολλάκις νοσηρᾶν, συναισθηματικότητα νὰ ἀφοπλίζωνται· τοῦτο πράττοντες παρορροῦν τοὺς κακοὺς καὶ παρέχουν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ προβαίνουν εἰς πᾶσαν δυνατὴν διαβολικὴν πρᾶξιν. Τοιοῦτος ἀφοπλισμὸς πᾶν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸ «καλὸν παράδειγμα», τὸ ὁποῖον θέλουν πρῶτοι αὐτοὶ νὰ δώσουν οἱ καλούμενοι ἀγαθοί· ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πράγματι ἐπιτυγχάνεται, εἶναι, ὅτι ἀφίνουν τὸ πεδῖον ἐλεύθερον εἰς τοὺς ἔχοντας σφοδρᾶν τὴν ῥοπὴν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς βίας, ὥστε οὗτοι ἀνεμπόδιστοι νὰ προβαίνουν εἰς τὰς ὀλεθρίας ἐκείνας πράξεις, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀναπόφευκτον ἀνάγκην πλήττουν πάντας ἄνευ ἐξαιρέσεως. Τοιαύτη ἀγάπη πρὸς τὴν εἰρήνην ἔχει ψευδεῖς, ἀψυχολογήτους, προὑποθέσεις· τὰ δὲ ὀλέθρια αὐτῆς ἀποτελέσματα ἐν τέλει στρέφονται κατ' αὐτῶν τούτων, τῶν τοιούτων, εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων, ἀνωφελῆς, μᾶλλον δὲ ἐπιβλαβῆς, ἀποβαίνει ἢ ἀγαθότης καὶ κατ' ἀκολουθίαν κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει. Οὐχὶ τοιαύτη, *παθητικὴ* δηλαδή, εἰρηνοφιλία,

ἀλλὰ *ἐνεργητικῆ* πρέπει νὰ καλλιεργῆται. Τὸ διέπον δηλαδή τὸ ἔθνος ἡμῶν φιλειρηνικὸν πνεῦμα πρέπει νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὅστε παρευθὺς ἀδιστακτῶς νὰ ὀδηγῆ εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων συντριβὴν παντός, ὅστις ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ διαταρῖξῃ τὸν ῥυθμὸν αὐτοῦ ἐκπολιτιστικὸν βίον. Τοιοῦτον, δηλαδή ἐνεργητικόν, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πνεῦμα ὀφείλει νὰ καλλιεργῆται εἰς τὰ σχολεῖα.

Ἴνα δὲ ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας ἐπιτυχῶς ἐπιδιώκῃ τὸν πολιτικὸν αὐτῆς σκοπὸν, ὀφείλει νὰ στρέφῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰ πολιτικὰ γεγονότα. Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ παραμελοῦνται τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὰ ἄλλα ζητήματα τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει.

Παρὰ τὰς μεγάλας προσωπικότητας ἀνδρῶν ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας, ὅπου δίδεται ἡ εὐκαιρία, ὀφείλει νὰ προσάγῃ πρὸ πάντων εἰς σχολεῖα θηλέων (1) εἰς τὰ ὄμματα τῶν διδασκομένων καὶ μεγάλας γυναικείας προσωπικότητας, αἱ ὅποια σημαντικῶς ἐπέδρασαν ἐμμέσως ἢ ἀμέσως διὰ τῶν ἐξόχων ἀκραιφνῶς γυναικείων ἀρετῶν ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλων πεδίων τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ παιδί μέχρι τοῦ 10οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας δὲν ἔχει σαφεῖς ἱστορικὰ παραστάσεις. Διὰ τοῦτο ἡ κανονικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας θὰ ἔπρεπε νὰ ἀρχίζῃ κατὰ τὸ ἕκτον σχολικὸν ἔτος. Τοῦτο δὲ θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ γίνεται, ἂν ἡ φοίτησις εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἠῤῥξάνετο κατὰ δύο ἔτη. Ἄλλ' ἐφόσον τοῦτο δὲν εἶναι ἐπιτευκτόν, εἶναι ἀναγκαῖον ἡ κανονικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας νὰ ἀρχίζῃ πρὸ τοῦ ἕκτου σχολικοῦ ἔτους.

Κατὰ τὸ τέταρτον σχολικὸν ἔτος ἐν συναφείᾳ μὲ τὴν πατριδογνωσίαν κατὰ τὸ δυνατόν πρέπει νὰ διδάσκεται ἱστορικὰ γεγονότα τοῦ *παρόντος*.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ γνωρίσουν τὰ μέγала ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὅποια διορίζουν τὴν σημερινὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, πρέπει νὰ γεμίζουσιν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἀπὸ τὴν εὐλογον ὑπερηφάνειαν διὰ τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα αὐτῶν τούτων τῶν πατέρων καὶ τῶν πάππων

1) Εὐκταῖον θὰ ἦτο νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἰς σχολεῖα ἀρρένων καὶ εἰς σχολεῖα θηλέων.

αὐτῶν καὶ νὰ μετέχουν ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τῶν ἐθνικῶν ἐορτῶν μὲ κατανόησιν καὶ γνήσιον ἐνδιαφέρον.

Ἡ χρονικὴ ἀκολουθία τῶν γεγονότων οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν. Ἀξίαν ἔχει νὰ γνωρίσουν οἱ μαθηταὶ τὸν ἠρωϊκὸν ἀγῶνα τῶν πατέρων διὰ τυπικῶν τινῶν διηγήσεων (π. χ. διὰ διηγήσεως περὶ τοῦ κατορθώματος ὠρισμένου τινὸς συντάγματος, πολεμικοῦ τινος πλοίου, προσώπου τινός, ἀξιωματικοῦ ἢ ὀπλίτου κτλ.).

Προκειμένου δὲ λόγου περὶ μεγάλων ἱστορικῶν προσωπικότητων, δὲν πρέπει νὰ παρέχονται πλήρεις αὐτῶν βιογραφίαι, ἀλλ' εἰκόνες τινὲς τῆς ζωῆς των, αἱ ὁποῖαι παρέχουν συγκριμένως τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς ψυχικῆς των συστάσεως.

Ὁ ἀκραιφνὴς παιδαγωγικὸς σκοπὸς τῆς διδασκαλίας ταύτης δὲν ἀποκλείει τὴν κτῆσιν καὶ μονίμων τινῶν διδακτικῶν πορισμάτων. Εἶναι δηλονότι δυνατὸν νὰ προσέχωμεν, ὥστε νὰ παρέχεται ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῶν γεγονότων καὶ οὕτω νὰ ἀρχίζῃ νὰ τίθεται ἐν γένει τὸ θεμέλιον τοῦ νοεῖν ἱστορικῶς. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐντυπώνωνται εἰς τὴν μνήμην ἱστορικαὶ τινες χρονολογίαι. Μετ' αὐτῶν δέ, ἂν τοῦτο ἀπαιτῆ ἢ κατανόησις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, παρέχονται αἱ ἀναγκαῖαι γεωγραφικαὶ γνώσεις.

Ὁρμωμένη ἀπὸ τοῦ παρόντος ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας διδάσκει κατὰ πρῶτον περὶ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς καὶ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς πολέμου, προχωρεῖ κατόπιν εἰς τὴν συμβολὴν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν πρῶτον οἰκουμενικὸν πόλεμον καὶ ἐκ τούτου εἰς τοὺς πολέμους 1912 καὶ 1913. Τῶν πολέμων δὲ τούτων ἐξαίρονται ἰδιαιτέρως τὰ ἀποτελέσματα τὰ προελθόντα ἐκ τῆς ἀπολύτου συμπορίας πάντων τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ δὲ ταῦτα προχωρεῖ ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἡ διδασκαλία γίνεται, καθ' ὃν τρόπον εἶπομεν ἀνωτέρω, δι' ἐκθέσεων ὀλίγων μὲν, ἀλλὰ χαρακτηριστικῶν γεγονότων ἐπιτελεσθέντων ὑπὸ ομάδων ἢ ἐπὶ μέρους προσώπων.

Ἀπὸ τοῦ πέμπτου σχολικοῦ ἔτους, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἡ κανονικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας, τὰ γεγονότα καὶ αἱ προσωπικότητες τοῦ παρελθόντος πρέπει νὰ παριστάνωνται οὕτως, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ σχηματίζουν ἐναργῆ εἰκόνα τῆς γενέσεως καὶ τῆς σταδιοδρομίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν, πρὸ πάντων δὲ τῶν σκληρῶν ἀγῶνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγε πρὸς

διάσωσιν και ανάπτυξιν του. Δέν πρέπει δέ να παραλείπωνται έντελώς και οι έσωτερικοί άγώνες, οι όποιοι πολλάκις ώδήγησαν εις την ύποδούλωσιν ή παρ' όλίγον εις τόν πλήρη άφανισμόν. Άλλά περι τών μειονεκτημάτων του έθνικου ήμων χαρακτηρος πρέπει να λέγωμεν δι' όλίγων και κατά τρόπον έμφαίνοντα τó δυνατόν τής διορθώσεως αυτών.

Η μεγάλη σημασία, την όποιαν πρέπει να αποδίδωμεν εις την διδασκαλίαν τής ιστορίας, δέν πρέπει να παραπλανή εις την μετάδοσιν ύπερ τó δέον πολλής ύλης. Πάν, όπερ δέν έγείρει τόν ένθουσιασμόν ή δέν είναι κατάλληλον να παρορμη εις άποτροπήν όμοίων πράξεων δια τής φρίκης, την όποιαν γεννᾷ εις τās ψυχάς τής νεολαίας, πρέπει να παραλείπεται.

Έκ τής ιστορίας άλλων λαών διδάσκονται μόνον όσα εκάστοτε είναι αναγκαία πρòς κατανόησιν τών Έλληνικων πραγμάτων.

Εις τούς μαθητάς του δημοτικού σχολείου ή ύλη τής ιστορίας αποκτᾷ τῷ όντι νέαν εκάστοτε ζώην μόνον δια τής παραστατικῆς και ένθουσιώδους διηγήσεως του διδασκάλου. Διηγείται δέ ό διδάσκαλος όλόκληρον την διδακτικήν ένότητα και ουχι κατά τμήματα. Και επαναλαμβάνεται ή διήγησις, όσάκις κρίνεται αναγκαία ή επανάληψις (1).

Εις την αναζωογόνησιν δέ ιστορικων γεγονότων συντελοῦν ιστορικαι πηγαί και παιδικά συγγράμματα, επισκέψεις ιστορικων μνημείων, μουσείων κλπ., εικόνες, κινηματογραφικαι ταινίαι, χάρται και γεωπολιτικά σχεδιαγράμματα. Χρονολογικοι πίνακες προάγουν την αντίληψιν του χρόνου. Τά σημαντικώτερα δέ γεγονότα και όνόματα και αριθμοί πρέπει να έντυπόνωνται εις την μνήμην δια συχνων επαναλήψεων, ούτως ώστε να αποβαίνουν ανεξίτηλα.

Προβαίνομεν νυν εις τόν καθορισμόν τής διδακτέας ύλης εις την πέμπτην και εις την έκτην τάξιν, διότι περι τής ύλης τής διδακτέας εις την τετάρτην τάξιν έλέχθησαν ανωτέρω αρκετά.

1) Περι του ζητήματος τούτου πραγματευόμεθα δια μακρων έν τῷ βιβλίῳ ήμων «Η θρησκεία και ή διδασκαλία τών θρησκευτικων». Πολλά δέ ύποδείγματα διδασκαλίας παρέχομεν έν τοις συγγράμμασιν ήμων : «Σύγχρονος διδακτική», «Πώς πρέπει να παρασκευάζεται τις εις τó διδάσκειν» και «Τρία ζητήματα τής διδακτικῆς».

Β) ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Τάξις Πέμπτη.

Ἐκ τῆς μυθολογίας : Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς (γέννησις, ἀνατροφή) καὶ ἄθλοι αὐτῶν). Ἡ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Ἰάσων. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος (Ἀχιλλεύς, Ἀγαμέμνων, Ὀδυσσεύς).

Ἐκ τῆς ἱστορίας. Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς (τὰ ἀπολύτως στοιχειώδη). Κάθοδος τῶν Δωριέων. Ὁ Ἀριστομένης. Λυκοῦργος καὶ ἡ νομοθεσία αὐτοῦ.

Ἡ περὶ Κόδρου παράδοσις.

Σόλων. (Ἀνάκτησις τῆς Σαλαμῖνος. Σόλων καὶ Κροῖσος. Περὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος γίνεται λόγος ὅπως γενικῶς, διότι αἱ λεπτομέρειαι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῶν.)

Γενικά τινα περὶ τῶν ἀποικιῶν.

Πανελλήνιοι ἀγῶνες. Μαντεῖα.

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι. Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, Λεωνίδας, Πausanίας, Κίμων, Περικλῆς. Πῶς ἔξω οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ὡς ἰδιῶται. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος συντομώτατα. Σωκράτης, Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας.

Μέγας Ἀλέξανδρος. Γέννησις, ἀνατροφή καὶ παιδεία. Χαρακτηριστικά τινα γεγονότα, οἷα εἶναι ἡ πρώτη ἵππευσις τοῦ Βουκεφάλα, τὸ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Φιλίππου ἐπαισόδιον, ἡ διάσωσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κλείτου κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, ἡ συμπεριφορὰ του πρὸς τὴν αἰχμαλωτισθεῖσαν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου, ἡ ἀπόρριψις τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον προσέφεραν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐξ Ἰνδιῶν διὰ μέσου τῆς ἐρήμου, τὰ κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ κτλ.

Τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἰδρῦθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου (Ἀλεξάνδρεια ἢ ἐν Αἰγύπτῳ).

Φιλοποίμην. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες (Ἀδριανός), Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας— Θεοδοσίος ὁ Μέγας Ἰουστινιανός — Ἡράκλειτος — Λέων ὁ Ἰσῆυρος.

Τάξις Ἑκτη.

Γενικῶς περὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Κομνηνοί : Ἀλέξιος καὶ Μανουήλ.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Σταυροφορῖαι: Ἕλωςις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Φράγκων—Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ἄλωςις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων—Πῶς ἔζων οἱ Ἕλληνες τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ὡς ἰδιῶται.

Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας. Λάμπρος Κατσώνης. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770. Σουλιῶται. Ρήγας Φερραῖος—Ἄδ. Κοραῆς. Φιλικὴ Ἐταιρεία. Ἐκρηξίς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Θ. Κολοκοτρώνης—Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος, Μ. Μπότσαρης—Υδρα, Σπέτσει, Ψαρὰ—Λάζαρος Κουντουριώτης, Μιαούλης, Κανάρης. Πολιορκίαι Μεσολογγίου, μάλιστα δὲ ἡ δευτέρα. Φιλέλληνες. Γ. Γεννάδιος. Γ. Καραϊσκάκης. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία. Ι. Καποδίστριας—Ὄθων—Γεώργιος ὁ Α΄. Ἐνωσις Ἐπτανήσου—Προσάρτησις Θεσσαλίας καὶ τμήματος τῆς Ἡπείρου.

Πόλεμοι 1912—1913, 1914 καὶ 1940.

Παρατήρησις: Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ παρορμῶνται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καταλλήλων μονογραφιῶν καὶ ἄλλων ἱστορικῶν βιβλίων. Ἴνα δὲ ἡ ἀνάγνωσις ἀποβαίῃ καρποφόρος, πρέπει κατ' ἀρχὰς (εἰς τὴν Πέμπτην τάξιν) νὰ δεικνύεται εἰς τοὺς μαθητὰς ἡ μέθοδος τῆς ἀναγνώσεως, ἀναγινωσκόμενων ἱστορικῶν τινῶν διηγήσεων ἐν τῷ σχολεῖῳ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ διδάσκοντος.

5) ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἀφετηρίαν ἔχουσα τὴν στενοτέραν πατρίδα ἡ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας ἐπιδιώκει τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν βαθυτέραν γνῶσιν ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος· στρέφει δὲ αὕτη πρὸς τοῦτοις τὸ βλέμμα τοῦ μαθητοῦ εἰς ξένας χώρας καὶ ἡπείρους, ἰδίᾳ καθόσον αὗται ἔχουν σημασίαν τινὰ διὰ τὴν ἰδικήν μας πατρίδα. Ἡ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας ὁμοῦ μετὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας ὀφείλει, ἐν ᾧ βαθμῶ ἐπιτρέπει ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν μαθητῶν, νὰ ὀδηγῇ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς μεγάλης σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἐν τῇ Μεσογείῳ γεωγραφικῇ θέσις τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ θέσις αὕτη, ὡς γνωστόν, εἶναι λίαν σημαντικὸς παράγων γεγονότων πολιτικῶν καὶ ἔργων πολιτισμοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, παρὰ τὴν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων μικρότητα τῆς Ἑλλάδος.

Τοιοῦτοτρόπως εἶναι δυνατόν καὶ ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ὄχι μόνον ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς γεωγραφίας νὰ ἀποκτῇ τὴν εὐλογον ὑπερηφάνειαν, ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης διὰ τὸ μέλλον αὐτοῦ.

Ἡ σκέψις περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ ἐδάφους ὀφείλει νὰ εἶναι ἢ κυρίως διαπνεύουσα τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας.

Ὄφειλει δὲ αὕτη νὰ καταδεικνύη, ὅτι τὸ ποιὸν τοῦ ἐδάφους εἶναι ἢ φυσικὴ ἀφετηρία τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἄλλ' ὅμως ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς τούτοις ἢ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας νὰ ἐξαίρη δεόντως, ὅτι ὁ κύριος παράγων τῆς δημιουργίας ἔργων πολιτισμοῦ εἶναι ἢ ἐσωτερικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἧς οὗτος ὑποτάσσει ἐν μέρει λίαν σημαντικῶ τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν.

Ἡ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ νὰ ἀκολουθῇ πάγιόν τι σχῆμα. Ἐφόσον εἶναι ἀβιάστως ἐπιτεκτόν, ἀφορμᾶται αὕτη ἀπὸ τινος ἰδιαιτέρως προέχοντος γνωρίσματος, τὸ ὁποῖον κυρίως χαρακτηρίζει τόν, περὶ οὗ ἐκάστοτε ὁ λόγος, τόπον (1).

Θεμελιώδεις παραστάσεις τῆς γενικῆς γεωγραφίας γεννῶνται καὶ ἐμπεδοῦνται, ὡσάντις ἢ διδασκαλία πραγματεύεται περὶ χωρῶν, αἱ ὁποῖαι φύσει εἶναι κατάλληλοι νὰ γεννοῦν αὐτάς.

Ἄξιον λόγου εἶναι νὰ καθοδηγῶνται οἱ μαθηταὶ εἰς τακτικὴν παρατήρησιν τοῦ καιροῦ καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ μετεωρολογικοῦ χάριτος. Συχνὴ δὲ παρατήρησις τοῦ οὐρανοῦ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους παρέχει εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν γνῶσιν τῶν σπουδαιότερων ἀστέρων καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν κατανόησιν τῆς θέσεως τῆς Γῆς ἐν τῷ Σύμπαντι.

1) Παραδείγματα διδασκαλίας παρέχουν τὰ καὶ ἀλλαχοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντα συγγράμματα Σ. Μ. Καλλιάρφα.

Ἐναγκαία εἶναι συχνή χρῆσις τοῦ χάρτου καὶ τῆς Σφαι-
ρας. Εἰς τὴν κατ' ἐποπτείαν δὲ ζωντανὴν τῆς ὕλης μετάδοσιν
χρήσιμοι εἶναι εἰκόνες, κινηματογραφικαὶ ταινίαι, περιγραφαὶ
καὶ διηγήσεις ταξιδιωτῶν.

Ἴνα δὲ οἱ μαθηταὶ ὀρθῶς ἀντιλαμβάνωνται τὸν χάρτην
καὶ μόνιμοι ἀποβαίνουν αἱ γεωγραφικαὶ τῶν γνώσεις, ἀνα-
γκαία εἶναι ἡ ὑπ' αὐτῶν κατασκευὴ διαγραμμάτων καὶ πλη-
ροστέρων χαρτῶν καὶ διαφόρων γεωγραφικῶν σχημάτων ἐν τῷ
ἀμμοδοχείῳ.

Ἀκριβέστερον ἢ ὕλη τῆς γεωγραφίας κατανέμεται εἰς τὰς
δύο ἀνωτέρας τάξεις ὡς ἀκολούθως :

Β) Η ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Τάξις Πέμπτη.

Ἡ Ἑλλάς ἐξετάζεται νῦν, ἐν τῇ 5ῃ τάξει, ἀκριβέστερον,
ἤτοι : Κατὰ τὴν θέσιν, τὸ σχῆμα, τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα, τὴν
γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὸν ὀρυκτὸν πλοῦτον, τὴν βιο-
μηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν ναυτιλίαν, τὰ διάφορα μέσα συγ-
κοινωνίας, τὸ πολίτευμα, τὴν παιδείαν, τὰς ἐνόπλους δυνάμεις,
τοὺς στρατιωτικῶς σπουδαιότερους τόπους, τοὺς ἔχοντας με-
γάλην ἱστορικὴν σημασίαν τόπους, τὰ μουσεῖα καὶ τὰς σημαν-
τικώτερας τῶν πόλεων.

Κατὰ τὴν γεωργικὴν, κτηνοτροφικὴν, βιομηχανικὴν καὶ
συγκοινωνιακὴν ἐξέτασιν ἐξάιρεται ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον
συντελοῦνται σήμερον αἱ οἰκεῖαι ἐργασίαι, καὶ ὑποδεικνύεται
ὁ τρόπος τῆς βελτιώσεως αὐτῶν.

Μετὰ ταῦτα ἡ διδασκαλία στρέφεται εἰς τὰ λοιπὰ κράτη
τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν
Ἰταλίαν.

Ἐκ τῆς κοσμογραφίας μετ' ἄμεσον ἀκριβῆ παρατήρησιν
ἡ διδασκαλία πραγματεύεται περὶ τῶν εὐδιακριτωτέρων ἀστε-
ρισμῶν, περὶ τῶν κινήσεων τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ἡλίου, περὶ τοῦ
σφαιρικοῦ σχήματος τῆς Γῆς, περὶ τοῦ ἄξονος καὶ τῶν πό-
λων τῆς Γῆς καὶ περὶ τοῦ Οὐρανοῦ.

Ὡς ἐλέχθη εἰς τὸ γενικὸν μέρος, ἡ διδασκαλία μεθοδι-

κῶς ἀποφεύγει νὰ ἀκολουθῇ πάγιόν τι σχῆμα, ἐπιδιώκει δὲ νὰ ἀνευρίσκη ἀβιάστως προέχον τι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατόν νὰ ἀφορμᾶται ὀργανικῶς ἡ ὅλη ἐξέτασις νομοῦ τινος ἢ κρατύου.

Τάξις Ἑκτη.

Αἱ μεσογειακαὶ χῶραι πᾶσαι, καὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἡ Μεγάλη Βρεταννία ὡς Δύναμις ἔχουσα ἄμεσον διαφέρον περὶ τῆς Μεσογείου. Ἐξαιρεται ἡ περιβλεπτος θέσις, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἐν τῷ πολιτισμῷ ἡ Μεσόγειος, πρὸ πάντων δὲ ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἔχει καθῆκον νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Μετὰ τὴν Μεσόγειον εἰσερχόμεθα εἰς τὴν γεωγραφικὴν ἐξέτασιν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Ρωσσίας.

Μετὰ δὲ ταῦτα συντόμως ἐξετάζονται αἱ λοιπαὶ χῶραι τῆς Εὐρώπης καὶ ἔτι συντομώτερον αἱ λοιπαὶ Ἠπειροί, πλὴν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ Καναδά, τῆς Αὐστραλίας, Νέας Ζηλανδίας καὶ τῆς Νοτιοαφρικανικῆς συμπολιτείας (Τρανσβαλ), περὶ τῶν ὁποίων εὐρύτερος γίνεται λόγος ἕνεκα τῆς ἐν αὐταῖς ἐγκαταστάσεως πολλῶν Ἑλλήνων ἀποίκων. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον εὐρύτερον ἐξετάζεται καὶ ἡ Αἴγυπτος παρὰ αἱ λοιπαὶ τῆς Ἀφρικῆς χῶραι. Εὐνόητον δὲ εἶναι, ὅτι ὅπως ἐξαιρετικὴν θέσιν καταλαμβάνουν νῦν εἰς τὸ μάθημα τῆς γεωγραφίας αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, ἕνεκα τοῦ στενοτάτου δεσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἤνωσεν αὐτὰς μετὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἕνεκα τῆς ἀνόδου αὐτῶν εἰς τὴν πρώτην Δύναμιν τῆς Οἰκουμένης.

Ἐκ τῆς κοσμογραφίας διδάσονται τὰ ἀκόλουθα: Γήινος καὶ Οὐράνιος Ἰσημερινός. Γεωγραφικὸν πλάτος καὶ γεωγραφικὸν μῆκος.

Ἐρμηνεῖα τῆς διαιρέσεως τοῦ ἡμερονυκτίου εἰς ὥρας. Ἐρμηνεῖα τῆς διαιρέσεως τοῦ ἔτους εἰς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ ὥρας.—Περὶ πλανητῶν καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων.—Περὶ τῶν ἐκλείψεων τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης.

Ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς κοσμογραφίας : περὶ Πτολεμαίου καὶ Κοπερνίκου.

6) ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΙΑ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἡ Φυσιογνωσία περιλαμβάνει τὴν περὶ τῶν ἐμβίων (ἐνοργάνων) ὄντων διδασκαλίαν, δηλαδή τὴν Βιολογίαν ἐν γένει, καὶ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν ἀβίων (ἀνοργάνων), ἤτοι τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν. Εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ἀμφοτέραι διατελοῦν στενῶς συνδεδεμένα. Κατάλληλα δὲ θέματα ἔξ ἀμφοτέρων εἶναι δυνατὸν νὰ συνάπτονται εἰς διδακτικὰς ἐνότητας.

I. Βιολογία.

Ἡ διδασκαλία τῆς βιολογίας σκοπὸν ἔχει νὰ κάμνη γνωστὸν εἰς τοὺς μαθητὰς τὸν βίον τῶν σημαντικωτάτων ζώων καὶ φυτῶν καὶ τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Κατ' αὐτὴν οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ γνωρίσουν τοὺς ὄρους τῆς ζωῆς τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν τούτων, τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν ταῦτα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ζωὴν τούτου καθ' ἑαυτήν.

Ἡ διδασκαλία τῆς βιολογίας, ἂν γίνεται ὀρθῶς, παρουσιάζει τὴν ἐμβίον φύσιν ὡραίαν καὶ γεννᾷ τὴν χαρὰν τῶν μαθητῶν ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτῆς καὶ τὸν βαθὺν αὐτῶν σεβασμὸν πρὸς τὸν Πλάστην καὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ. Κάμνει δὲ αὐτὴ πρὸς τούτοις τὸν μαθητὴν ἱκανὸν νὰ παρατηρῇ μὲ εὐχαρίστησιν καὶ μὲ ἀκρίβειαν τὰ οὐσιώδη γεγονότα τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀναζητῇ τοὺς γενικοὺς αὐτῆς νόμους, οἱ ὅποιοι ἰσχύουν καὶ διὰ τὸν ἀνθρώπον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διδασκαλία τῆς βιολογίας ὀδηγεῖ τὸν μαθητὴν νὰ σκέπτεται καὶ νὰ πράττη ὁρμώμενος ἀπὸ γενικωτέρας βιολογικὰς ἀπόψεις καὶ οὐχὶ ἀπὸ στενοτέρας ἀτομικὰς.

Ἡ διδασκαλία ὀφείλει εὐθύς ἔξ ἀρχῆς νὰ καθοδηγῇ εἰς παρατήρησιν τῶν ἐμβίων ὄντων, ζώων καὶ φυτῶν, κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ζωὴν, καθ' ἣν ἀναγκαίως πολλὰ ὁμοῦ ἀποτελοῦν βιοτικὴν κοινότητα. Διὰ τοῦτο ἐκάστοτε ἡ παρατήρησις τοῦ

ἐπὶ μέρους ἐμβίου ὄντος πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν σύνδεσιν τῶν μέχρι τοῦδε ἐπὶ μέρους παρατηρημάτων εἰς τὴν γενικὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν τῷ ὄντι παρέχει ἡ πραγματικὴ ζωὴ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ μαθητὴς σὺν τῷ χρόνῳ κατανοεῖ καὶ συναισθάνεται, ὅτι εἶναι μέλος τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ ὅτι ἔχει ὠρισμένα καθήκοντα πρὸς αὐτόν.

Ἐκ τῆς διδασκαλίας περὶ κληρονομικότητος (Μέντελ) διδάσκονται οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸν ἀπλούστερον τρόπον τὰ σπουδαιότατα. Ἀπλαῖ δὲ παρατηρήσεις ἐκ τῆς ζῳοκομίας καὶ φυτοκομίας εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγοῦν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν συναγομένων ἐκ τῆς διδασκαλίας περὶ κληρονομικότητος γνώσεων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἀνθρωπολογίας ὀφείλει νὰ παρέχῃ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις περὶ τοῦ σώματος καὶ περὶ τῶν σπουδαιότατων φαινομένων τῆς ζωῆς. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενος ὁ διδάσκαλος καθοδηγεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς ὑγιεινὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ εἰς συστηματικὴν περιποίησιν τοῦ σώματος. Ἐξαίρεται, ὅσάκις παρέχεται εὐκαιρία, ἡ βλαβερὰ ἐπίδρασις πρὸς τέρψιν εἰσαγομένων εἰς τὸν ὄργανισμόν δηλητηρίων (οἶνοπνεύματος, νικοτίνης κλπ.). Εἰσάγονται δὲ πρακτικῶς οἱ μαθηταὶ καὶ εἰς τὴν παροχὴν εἰς ὑφισταμένους σωματικόν τι ἀτύχημα τῶν πρώτων ἐκείνων βοηθειῶν, ὅσας ἐπιτρέπει ἡ ἡλικία αὐτῶν.

Ἰδιαιτέρως αἱ μαθήτρια εἰσάγονται εἰς τὰ κατὰ τὴν περιποίησιν βρεφῶν καὶ ἀσθενῶν, καθ' ὅσον ἐπιτρέπει ἡ ἡλικία αὐτῶν.

Ἡ βιολογικὴ διδασκαλία κατ' ἀρχὴν ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας. Ἴνα δὲ αὕτη ἀποβαίῃ καρποφόρος, εἶναι ἀναγκαῖαι συστηματικαὶ παρατηρήσεις καὶ πειράματα, περιποιήσεις ζῴων καὶ φυτῶν, ἐργασία εἰς τὸν σχολικὸν κῆπον, διδακτικοὶ περίπατοι. Ἔτερα δὲ βοηθήματα εἶναι ὁ φακός, ὁ προβολεὺς εἰκόνων, τὸ μικροσκόπιον καὶ ἡ διδακτικὴ κινηματογραφικὴ ταινία. Ὡσαύτως ἰχθυογραφῆσεις τῶν ἐκάστοτε παρατηρουμένων φαινομένων. Πάντων ὁμως τούτων ὑπερέχει ἡ ἄμεσος παρατήρησις αὐτῆς τῆς ζώσης φύσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναπληρώσῃ ἡ χρῆσις τεχνητῶν βοηθημάτων μόνον, ἂν ἐκείνη εἶναι ἀδύνατος.

Ἡ διδασκαλία τῆς βιολογίας πραγματεύεται ἐν τῷ σχο-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λείψω πρὸ πάντων περὶ ἐκείνων ἐκ τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν θρέψιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὸν ἐφοδιασμὸν αὐτοῦ μὲ χρησίμους ἀκατεργάστους ὕλας. Ὡσαύτως καὶ περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξαφανίζωνται ἕνεκα τῆς βλαβερότητος αὐτῶν.

II. Φυσικὴ καὶ Χημεία.

Μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα ἀνακαλύπτονται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν φυσικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι λανθάνουν ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἀβίῳ ὕλῃ. Τόσον δὲ γενικὴ ἀποβαίνει ἡ χάριν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων χρῆσις αὐτῶν, ὥστε νὰ εἶναι αὕτη αὐτονόητος καὶ εἰς τὰ μικρὰ παιδιὰ. Τούτου ἕνεκα ἡ διδασκαλία τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας ἀποκτᾷ καὶ εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον μεγάλην σημασίαν. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν δύναται, ὡς εἰκός, νὰ μεταδίδῃ καὶ ἀπλᾶς γνώσεις ἔστω περὶ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν χημικῶν νόμων κατὰ σύστημα ἀκολουθοῦν τὴν ἐπιστήμην. Ὅφειλε ὅμως νὰ ὀδηγῇ τοὺς μαθητὰς του εἰς τὴν κατανόησιν τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις των, τόσον ἐπαρκῆ, ὅσον ἀπαιτεῖ ὁ πρακτικὸς βίος. Δὲν εἶναι ἄρα ἀναγκαῖον νὰ ἐπιδιώκῃ ἡ διδασκαλία πλήρη καὶ τελείαν κατανόησιν τῶν φαινομένων τῆς ἀβίου ὕλης. Ἄλλ' ὅμως ὀφείλει αὕτη νὰ πραγματεύεται μὲ τὴν προσήκουσαν ἀκρίβειαν θεμελιώδη φαινόμενα, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ δύνανται νὰ κάμνουν χρῆσιν οὐχὶ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ λόγου καὶ περισκέψεως τῶν βοηθημάτων, τὰ ὁποῖα παρέχει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἡ φύσις διὰ τοῦ ἐρευνητικοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. Ὅφειλε πρὸς τούτοις ἡ διδασκαλία νὰ ἐγείρῃ τὸν σεβασμὸν τῶν μαθητῶν πρὸς τὸ μέγεθος τῶν δυνάμεων τῆς ἀβίου φύσεως καὶ τοῦ Δημιουργοῦ αὐτῆς.

Ἡ ὕλη ἐκλέγεται πρὸ παντὸς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων οἰκιακῶν, ἀγροτικῶν, βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἀσχολιῶν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος. Ἰδιαιτέρας δὲ προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀποφυγῆς βλαβῶν.

Διὰ τὰς μαθητείας προτιμῶνται ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν σημασίαν εἰς τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν.

Ἐν συνερρασίᾳ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας ἡ

διδασκαλία τῆς ἀβίου ὕλης πραγματεύεται περὶ τῶν στοιχειωδესτέρων κλιματολογικῶν καὶ μετεωρολογικῶν ζητημάτων.

Ἐμφετηρία τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐμπειρία τοῦ μαθητοῦ, ἢ παρατήρησις ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ διδασκάλου καὶ τὸ πείραμα. Μεγάλη δέ, ὡς εἰκός, εἶναι ἡ ἀξία καὶ τῶν ἀπλῶν, στενῶς μὲ τὸ ἄμεσον βιοτικὸν περιβάλλον συνδεδεμένων, μαθητικῶν πειραμάτων. Ἴνα οἱ μαθηταὶ σχηματίζουσιν ἀκριβεστέραν ἀντίληψιν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὰς δυνάμεις τῆς ἀβίου φύσεως, ὀδηγοῦνται εἰς ἐπισκέψεις βιοτεχνικῶν ἐργαστηρίων· μὴ ὑπαρχόντων δὲ τοιούτων ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι, ἐπιδεικνύονται φωτογραφικαὶ εἰκόνες καὶ ταινίαι.

Ἐναρξίς τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἀβίου ὕλης γίνεται κατὰ τὸ πέμπτον σχολικὸν ἔτος. Ἡ δὲ κατανομὴ αὐτῆς διορίζεται ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων ὄρων τῆς λειτουργίας ἐκάστου σχολείου.

Ταῦτα ἐν γένει περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς φυσιογνωσίας. Παραθέτομεν δὲ νῦν κατωτέρω λεπτομερέστερον τὴν ἐν ἐκάστη τάξει διδασκτέαν ὕλην. Περὶ δὲ ταύτης ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παραθέσωμεν πρότερον τὴν ἀκόλουθον παρατήρησιν :

Παρατήρησις: Ἐπειδὴ ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τῆς φυσιογνωσίας, διὰ νὰ ἀποβῇ γόνιμος, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀφορμᾶται ἀπὸ ἰκανῆς ἐμπειρίας καὶ ἀσκήσεως τῶν μαθητῶν εἰς τὸ παρατηρεῖν, σκόπιμον κρίνομεν κατὰ πρῶτον νὰ παραθέσωμεν θέματά τινα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετάζωνται ὑπὸ τὴν ἄμεσον παρατήρησιν τῶν μαθητῶν τῶν τεσσάρων πρώτων τάξεων. Ὁ διδάσκαλος δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ἀκολουθῇ πιστῶς, ἀλλ' ἐπιτρέπεται κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ ἐκλέγῃ ἐκ τῶν θεμάτων τούτων ἢ καὶ νὰ ἐξευρίσκη ἄλλα παρόμοια. Πρέπει δὲ νὰ περιλαμβάνεται τὸ ἐκάστοτε ἐκλεγόμενον εἰς τὸ γενικώτερον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ὁρμᾶται ἡ ἐνιαία διδασκαλία ἢ αὐτὸ τοῦτο νὰ τίθεται ἀφετηρία αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐν ἀνάγκῃ τοιαῦτα θέματα, τὰ ὁποῖα δηλαδὴ προπαρασκευάζουσιν τὴν κυρίως διδασκαλίαν τῆς Φυσιογνωσίας, συζητοῦνται καὶ ἐπ' εὐκαιρίας.

Πρώτη και Δευτέρα τάξεις.

Κατὰ τὰ δύο πρώτα σχολικά ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα γίνεται ἡ προσήκουσα προπαρασκευὴ εἰς τὴν κυρίως Φυσιογνωσίαν, τίθενται πρὸς συζήτησιν τοιαῦτά τινα ζητήματα :

Α' σχολικὸν ἔτος. Βοηθοῦμεν εἰς τὸν τρογητόν.—Συλλέγομεν τὰ μῆλα, τὰ ἀπίδια, τὰ καρύδια κλπ. τοῦ κήπου μας. Τὰ περιστέρια μας.—Τὸ μοσχαράκι μας ἢ τὸ μοσχαράκι τοῦ κ. Πέτρου.—Τὰ χωράφια πρασινίζουν.—Τὰ ἄνθη τῆς ἀμυγδαλιάς. Τὰ ἄνθη δέχονται ἐπισκέψεις κλπ. κλπ.

Β' σχολικὸν ἔτος. Τὰ μάτια τῆς γάτας μας λάμπουν εἰς τὸ σκότος.—“Ὅταν φυσᾷ δυνατὸς ἄνεμος.—“Ὅταν βρέχη δυνατά.—Εἰς τὸν ὄρνιθῶνα.—Τὰ καυμένα τὰ πουλάκια (χειμῶν). Μιὰ φωλιά!—“Ἐνα ἄλογον, ποὺ ἔτρεχεν ἄγρια εἰς τοὺς δρόμους.—“Ἡ γλάστρα μου.—Πολὺ κρῦο.—Κεράσια.—“Ὁ ποντικὸς μᾶς ἔφαγε τὴν ἄκρη τοῦ γλυκοῦ.—Δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦμεν τὸ σῶμά μας.—Πρέπει νὰ τρῶμε πολλὰ μῆλα, ἀπίδια, καρύδια κλπ.—“Υστερα ἀπὸ κεράσια δὲν πρέπει νὰ πίνωμε νερὸ κτλ.

Τάξις Τρίτη.

Ζῶα καὶ φυτὰ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους.

Φθινόπωρον: Διάφοροι καρποί.—Τὰ ἔσπεριδοειδῆ.—Πολύχρωμα φύλλα.—Πῶς φροντίζουν οἱ γονεῖς μας διὰ τὰς ἀνάγκας μας κατὰ τὸν χειμῶνα.—Πλησίον τοῦ ποταμοῦ ἢ τοῦ ρύακος ἢ τῆς λίμνης.—“Ὁ σκύλος μας.—Αἱ φροντίδες μας διὰ τὴν συντήρησίν του.—“Ὁ σκύλος τοῦ βοσκοῦ.—Σκύλος καὶ γάτα.—Πῶς ἡ γάτα πιάνει τοὺς ποντικούς.—“Ἡ γάτα ἀκούει καλύτερα ἀπὸ ἡμᾶς.—Τὰ δόντια τῆς γάτας.—Τὸ κουνέλι.—“Ἄλλα οἰκόσιτα ζῶα.

Χειμῶν: Οἱ σπουργῖται τῆς αὐλῆς τοῦ σχολείου μας.—“Ἄγρια ζῶα κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ ἀλώπηξ ὡς ἦρως πολλῶν μύθων καὶ διηγήσεων. Καὶ ἡ ἀρσενικὴ καὶ ἡ θηλυκὴ ἀλώπηξ ἀγαποῦν καὶ φροντίζουν πολὺ διὰ τὰ τέκνα των κ.τ.λ. Περὶ τῆς

κατοικίας μας. Ὑγιεινὸς καὶ ἀνθυγιεινὸς ἀήρ.—Διατί πρέπει νὰ καταπολεμοῦμεν τὸν κονιοσπόν.—Πῶς δύναμαι νὰ διατηρῶ ὑγιᾶ τὰ ὀστά μου, τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ὅλον τὸ ἄλλο σῶμά μου.—Πῶς πρέπει νὰ προφυλάττωμαι ἀπὸ διαφόρους μεταδοτικὰς νόσους.

Πόθεν καταλαμβάνομεν, ὅτι ἀρχίζει *ἀνοιξις*.

Περίπατος.—Τὰ πρῶτα ἀνθη.—Αἱ ὄρνιθες σκαλίζουν εἰς τὴν αὐλήν.—Τὰ ἄρρωστα ἀνθη μου.—Πῶς τὰ ἔθεραπεύσαμεν.—Τί ἠμπορῶ νὰ παρατηρήσω εἰς τὸν σκύλον μου.

Ἀνοιξις: Τὰ ἀνθη τῆς ἀνοίξεως.—Τὸ ἀγαπητόν μας χελιδόνι.—Πῶς καλλιεργοῦμεν τὸν κῆπόν μας.—Δένδρα καὶ θάμνοι κατὰ τὴν ἀνοιξιν.—Ὁ ἀγρότης εἰς τὸν ἀγρόν.—Ὁ ἀγρὸς (ἀκαλλιέργητος) ὁμοιάζει μὲ πολύχρωμον τάπητα καὶ μὲ κατοικίαν οἰκογενείας ζώων καὶ φυτῶν.—Ὁ πελαργὸς εἰς τὸν ἀγρόν.—Ἐπίσκεψις ἀνθῶνος, ὅλα εὐωδιάζουν. Ἐπίσκεψις κήπου μὲ λαχανικά.

Θέρος: Ξηρασία.—Πῶς δροσίζονται τὰ φυτὰ (ποτισμὸς βροχή).—Ὁ ἥλιος ὠφέλιμος εἰς τὰ ζῶα καὶ εἰς τὰ φυτὰ.—Τὰ σιτηρά. Τί μᾶς διηγοῦνται τὰ σιτηρά.—Πρέπει νὰ τὰ προστατεύωμεν ἀπὸ κινδύνους.—Θερσιμὸς.—Ἐπισκεπτόμεθα τὸ δάσος.—Τὸ δάσος φίλος τοῦ ἀνθρώπου κ.λ.π.

Τάξις Τετάρτη.

Οἱ μαθηταὶ τῆς τετάρτης τάξεως σπείρουν καὶ παρακολουθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν ὀλίγων σιτηρῶν, λαχανικῶν καὶ ὄσπριων.

Καταγράφουν δὲ εἰς τετράδιον τὰς παρατηρήσεις των περὶ τῆς ἀναπτύξεως. Τοιοῦτοτρόπως οἱ μαθηταὶ μανθάνουν ἐξ ἰδίας ἀμέσου ἐμπειρίας τοὺς βιοτικὸς ὄρους τοῦ φυτοῦ. Καθοδηγοῦνται πρὸς τούτοις εἰς τὴν ἀκριβεστέραν παρατήρησιν τῶν καιρικῶν μεταβολῶν καὶ τοῦ ποιοῦ τοῦ ἐδάφους τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔδαφος μὲ ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ βίου τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν ἀβιάστως προσελκύει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν. Διὰ συχνῶν δὲ περιπάτων γίνεται ἀκριβέστερον γνωστὴ ἢ ποικίλη γονιμότης τοῦ ἐδάφους.

Θέματα διὰ τὸ α' ἐξάμηνον.

Ἐργὸς περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους. Τίνα ἄνθη ἐξηφανίσθησαν καὶ τίνα νέα ἀναφαίνονται.

Ἐργὸς κατὰ τὸ φθινόπωρον: Γεώμηλα, εἶδη αὐτῶν. — Τεῦτλα (κοκκινογοῦλια), ραπάνια, καρόττα κτλ. — Τίνας ἐργασίας κάμνει ὁ γεωργὸς κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τίς εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν διατροφήν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐορταὶ τοῦ τρυγητοῦ. Χαρμόσυνος ἐν γένει ἢ συγκομιδὴ τῶν διαφόρων καρπῶν, μῆλων, καστάνων κλπ.

Τὰ γεννῶντα τὸν θαυμασμόν ἡμῶν φαινόμενα τῆς ἀποδημίας πολλῶν πτηνῶν. — Πολλὰ ζῶα κοιμῶνται τὸν χειμῶνα (νάρκωσις).

Ἡ νυκτερίς. — Πῶς ταγίζομεν τὰ οἰκόσιτα ζῶα. — Περὶ τοῦ μηρυκασμοῦ τοῦ προβάτου, τῆς αἰγός, τοῦ βοός. — Βοῦς καὶ ἵππος ἄριστοι φίλοι τοῦ ἀνθρώπου. Διαφοραὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος τῶν δύο τούτων ζῴων. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ποδός. Τὸ λαυράκι, ὁ κέφαλος καὶ ἄλλα συνήθη ψάρια.

Τὸ δάσος κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ δορκὰς καὶ ἡ ἔλαφος. — Ὁ λαγός, ὁ σκίουρος καὶ ἄλλα τρωκτικά. — Ὁ ἄνθρωπος. Σύγκρισις μὲ γνωστὰ ζῶα. Οἱ ὀδόντες τοῦ ἀνθρώπου. Πῶς πρέπει νὰ περιποιῶμαι αὐτούς. Πῶς πρέπει νὰ περιποιῶμαι τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματός μου. Περίπατοι περὶ τὸ τέμα τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνοίξεως καὶ διάφοροι παρατηρήσεις κατ' αὐτούς.

Θέματα διὰ τὸ β' ἐξάμηνον.

Τίνας ἐργασίας κάμνουν οἱ κηπουροὶ κατὰ τὴν ἀνοιξιν, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν τὰ φυτὰ τῶν κήπων των. — Ἡ ἀμοιβή των: πλουσία ἄνθησις καὶ πλουσία συγκομιδὴ. — Ἴα καὶ ἀνεμῶναι. — Τὰ πτηνὰ φύλακες κατὰ τῶν βλαβερῶν ἐντόμων. — Ἡ ἀνθοῦσα μηλέα κλπ. τοῦ σχολικοῦ κήπου. — Διαφορὰ ἀπ' ἀλλήλων μηλέας — ἀπιδέας — κερασέας. Διάφορα ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα καὶ θάμνοι. — Ὁ καπνός. — Ἡ μέλισσα ἐπισκέπτῃς τῶν ἀνθούτων ὀπωροφόρων. — Ὁ ἀκαλλιέργητος ἄγρος καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια. — Ἄνθη τοῦ ἔλους. — Παρατηρήσεις σκολήκων. — Ὁ ἀσπάλαξ φύλαξ τῆς Γῆς. — Πῶς αἱ καλάμαι τῶν σιτηρῶν

στηρίζουν ἀλλήλας.—Τὰ ζιζάνια εἰς τὸν ἔσπαρμένον ἀγρόν.
—^ο λαχανόκηπος : διάφορα εἶδη λαχανικῶν.—Τὸ ἤλιοτρό-
πιον.—Φράουλαι.

**Σύνοψις τῶν πορισμάτων τῆς διδασκαλίας τοῦ τρίτου καὶ
τετάρτου ἔτους.**

Πῶς εἶναι κατεσκευασμένα τὰ φυτά, ὥστε πρῶτον νὰ
δύνανται νὰ ἀνθίζουν ἔνωρις, δεύτερον νὰ δύνανται νὰ ζοῦν
εἰς τὸ ἔλος.—Τὰ κύρια συστατικὰ τοῦ δένδρου.—Δένδρα καὶ
ἔντομα.—^η προσαρμογὴ τοῦ σώματος τῶν ζῴων πρὸς τὸν
τρόπον τῆς ζωῆς αὐτῶν. Πῶς μερικὰ ζῶα προστατεύουν τὸν
ἑαυτὸν τῶν ἀπὸ τὴν πείναν (ἀποδημία, ὕπνος χειμερινὸς (νάρ-
κωσις), συλλογὴ καὶ ἀποθήκευσις τροφῶν).

Τάξις Πέμπτη.

Α' Φυτά. 1) ^ο κῆπος : τὰ κυριώτερα φυτά αὐτοῦ, ἔσπε-
ριδοειδῆ κλπ.

2) Τὸ δάσος : ^η ζωὴ εἰς τὸ δάσος. Τὰ σπουδαιότερα
φυτά αὐτοῦ. Οἰκονομικὴ σημασία τοῦ δάσους, ξύλευσις κλπ.

3) ^ο ἔσπαρμένος ἀγρός. Τὰ ζιζάνια καὶ τὰ παράσιτα.

4) Σπουδαῖα ξένα φυτά, τὰ ὁποῖα ἢ ἐν μέρει ἢ οὐδὲν ὁλως
καλλιεργοῦνται εἰς τὴν Ἑλλάδα. ^ο βάμβαξ.—^ο καφές.—Τὸ
τέιον.—Τὸ κακάον.—^η ὄρυζα.—^ο φοῖνιξ.—Τὸ ἐλαστικὸν
κόμμι (καουτσούκ).

Β' Ζῶα. ^ο χοῖρος. Ζωικὰ καὶ φυτικὰ λίπη.—^ο φεις.—
^ο βάτραχος.—^η ρέγγα.—^ο βακαλάος.—^η σημασία τῆς
ἀλείας.

Γ' Ἐπιβλαβῆ ποτά : ^η ζύμωσις : Οἶνος, ζῦθος.—^η
σῆψις. Ἀπώλεια τῆς θρεπτικῆς ἀξίας.—Βλάβη τῆς ὑγείας, τῆς
εὐημερίας τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς ἄλλης κοινω-
νίας.

Δ' Περὶ τῆς ἠρεμίας καὶ τῆς κινήσεως στερεῶν, ὑγρῶν
καὶ ἀεριοειδῶν σωμάτων. Περὶ τῶν φαινομένων τῆς θερμότη-

τος και τῆς ἐπενεργείας αὐτῶν. Περὶ τοῦ θερμομέτρου, περὶ ἀτμομηχανῆς και περὶ κινητῶν. Περὶ μοχλῶν.

Τάξις Ἑκτη.

Α'. Ζῳα. Σπουδαία τινα ζῳα τῆς ἀλλοδαπῆς : Λέων—Τίγρις—Ἐλέφας κλπ.

Ἡ κατασκευὴ και αἱ λειτουργίαι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ὑγιεινὴ : Θρέψις, ἀμφίσεις, κατοικία, περιποίησις τοῦ σώματος.

Περὶ κληρονομικότητος.

Περὶ τῶν μικροβίων, περὶ ἀποστειρώσεως και ἀπολυμάνσεως.

Β'. Φυσικὴ και Χημεία. Ὁ ἦχος : Γένεσις, μετάδοσις, ταχύτης αὐτοῦ.—Ἥχῳ και ἀντήχησις.—Ἥχητικὰ κύματα.—Τὸ οὖς και ἡ ἀκοή.—Τὰ φωνητικὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ σπουδαίων τινῶν μουσικῶν ὀργάνων.

Περὶ τοῦ ἀέρος.—Ἀεραντλία.—Βάρος τοῦ ἀέρος.—Ἀνεμοί.—Βαρόμετρον—Χημικὴ σύστασις τοῦ ἀέρος.—Χημικὴ σύστασις τοῦ ὕδατος.—Ἡ ἀναπνοή.—Μαγνητισμός.—Γήινος μαγνητισμός.—Μαγνητικὴ βελόνη. Οἱ κυριώτεροι νόμοι τοῦ μαγνητισμοῦ.—Ὁ διὰ τριβῆς ἠλεκτρισμός. Οἱ κυριώτεροι νόμοι αὐτοῦ. Ἡλεκτρικὴ μηχανή.—Γαλβανισμός.—Ἡλεκτρομαγνητισμός.—Ἐπαγωγή.—Δυναμοηλεκτρικαὶ μηχαναί. Ἡλεκτρικὸς σιδηρόδρομος.—Τηλέφωνον.—Τηλέγραφος.—Ραδιόφωνον.

Περὶ τοῦ φωτός : Πηγαὶ αὐτοῦ.—Σκιά.—Ἀνάκλασις. Κάτοπτρα. Θλάσις. Φακοί.—Ἀνάλυσις τοῦ φωτός.—Οὐράνιον τόξον.

Περὶ ὕδατοπλοίας και ἀεροπλοίας : Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους.—Ἡ κολύμβησις και τὸ εἰδικὸν βάρος.—Χαρταετός.—Ἀερόστατον.—Ἀεροπλάνον.

7) ΜΟΥΣΙΚΗ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς εἶναι νὰ ἐξευγενίσῃ αὐτὴ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδός, νὰ γεννᾷ χαρὰν και εὐφρο-

σύνην ἔχουσα δὲ ἰσχυρὰν τὴν δύναμιν τοῦ προάγειν τὸ κοινωνικὸν φρόνημα ἢ διδασκαλία τῆς μουσικῆς παιδαγωγεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς πολίτας, οἱ ὅποιοι συναισθάνονται καὶ ἔχουν ἐπίγνωσιν, ὅτι εἶναι συνδεδεμένοι εἰς ἓν ὅλον καὶ ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν πατρίδα. Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ μανθάνουν νὰ ἄδουν μὲ φυσικὴν χάριν καὶ εὐφροσύνην ἑλληνικὰ ἄσματα· ὅταν δὲ ἀκροῶνται ἄλλους ἄδοντας, πρέπει νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ γεννῶνται εὐκόλως εἰς αὐτοὺς συναισθήματα ὅμοια πρὸς τὰ συναισθήματα, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατείχeto ὁ εἰκοῖος συνθέτης. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἀναπτύσσωνται αἱ μουσικαὶ προδιαθέσεις τῶν μαθητῶν.

Διὰ τῆς διαπαιδαγωγήσεως εἰς τὴν μουσικὴν κατὰ τὴν φοίτησιν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον ὀφείλει νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἰκανότης καὶ θέλησις νὰ μετέχουν προθύμως τῆς μουσικῆς ζωῆς τῆς πατρίδος καὶ νὰ προάγουν αὐτήν, ἀφοῦ ἀποφοιτήσουν ἐκ τοῦ σχολείου. Τοιοῦτοτρόπως θὰ διευκολύνωνται καὶ ἐπιτυχεῖς θὰ ἀποβαίνουν αἱ προσπάθειαι, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ καταβάλλωνται, διὰ νὰ γενικευθῇ ἢ εἰς τὸ ἄδειν ὥραϊα ἄσματα πρόθυμος συμμετοχὴ πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ πρόθυμος θέλησις ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν φυσικὴν κλίσιν εἰς τὴν ἐνόργανον μουσικὴν καὶ γινώσκουν αὐτήν, νὰ τέρπων δι' αὐτῆς τὸ κοινόν, ἀφιλοκερδῶς.

Κατὰ ταῦτα ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς, ἂν γίνεται προσηκόντως, εἶναι δυνατὸν νὰ συντελῇ κατὰ πολὺ εἰς τὴν μείωσιν τῆς παρατηρουμένης εἰς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας ὑπερβολικῆς ροπῆς εἰς δυσθυμίαν καὶ τοῦλάχιστον εἰς τὴν μείωσιν, ἂν μὴ τὴν λίαν εὐκταίαν ἐξαφάνισιν τῆς κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως ἐκδόσεως εἰς ἐπιβλαβῆ τυχηρὰ παιγνίδια καὶ εἰς τὴν πολύωρον ὡσανύτως ἐπιβλαβῆ πολιτικολογίαν. Καθὼς εἰς ἄλλα πολλὰ πράγματα, οὕτω καὶ εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν περὶ τὴν μουσικὴν, ὀρθὸν εἶναι νὰ μιμηθῶμεν τοὺς ἀρχαίους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν ἀναγκαῖον ἐφόδιον τῶν κοινωνικῶν συναναστροφῶν τὴν ἰκανότητα εἰς τὸ ἄδειν καὶ τὴν προσαρμογὴν στίχων, τοὺς ὁποίους κατεσκευάζον ἐκ τοῦ προχείρου, πρὸς γνωστήν τινα μελωδίαν τῇ συνοδείᾳ ὀργάνων. Ἡ συνήθεια δὲ αὕτη πρὸς προσαρμογὴν στίχων ὑπάρχει καὶ σήμερον ζωντανῇ εἰς μέρη τινὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐφετηρία τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς ἐν τῷ δημοτικῷ

σχολείω πρέπει νὰ εἶναι ἀκραιφνῶς Ἑλληνικὰ λαϊκὰ ἄσματα καὶ ἄλλα ἐντεχνότερα μὲν, ἀλλ' ἔχοντα ἔκδηλον τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν λαϊκὴν ποίησιν καὶ μουσικὴν.

Τῆς πρώτης διδασκαλίας τῆς μουσικῆς ἀφετηρία πρέπει νὰ εἶναι ρυθμικαὶ παιδιαί, στίχοι ὁμοιοκατάληκτοι συνοδευόμενοι μὲ ἀρίθμησιν καὶ μὲ ἀπλοῦς χορούς. Τοιαῦτα δὲ συνήθως φέρουν εἰς τὸ σχολεῖον τὰ παιδιά γνωστὰ ἐκ τῆς προσχολικῆς ἀγωγῆς.

Ἐπακολουθοῦν παιδικὰ ἄσματα, ἄσματα συνοδευόμενα ὑπὸ χοροῦ καὶ συνοδευόμενα παιδιάς. Εἰ δυνατόν δέ, καὶ ἄσματα συνοδευόμενα ὑπὸ γυμναστικῶν ἀσκήσεων ἢ ἀπλουστάτων δραματικῶν πράξεων.

Σὺν τῷ χρόνῳ διδάσκονται ἄσματα πατριωτικά, ἐμβατήρια καὶ στρατιωτικά ἄσματα, ἄσματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἔμπυχον καὶ εἰς τὴν ἄψυχον φύσιν, θρησκευτικά κ.τ.λ.

Πάντα τὰ ἄσματα πρέπει νὰ ἄδωνται κατ' ἀρχὰς μὲ μίαν φωνήν. Βραδύτερον εἰσάγεται δὲ ὁ κανὼν (1) καὶ τὸ δίφωνον ἄσμα, εἰ δυνατόν δέ, καὶ τὸ τρίφωνον. Ἄλλ' οὐδέποτε πρέπει νὰ παραμεληθῆται τὸ ὠραῖον μονόφωνον ἄσμα.

Πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν μουσικῶν προδιαθέσεων τῶν μαθητῶν ἀναγκαῖα εἶναι τεχνικαὶ τινες ἀσκήσεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως, διὰ νὰ γίνωνται μὲ ἐνδιαφέρον, πρέπει νὰ συνδέωνται στενῶς μὲ ἄσματα. Τοιαῦται ἀσκήσεις εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: ἐνσυνείδητοι ἀναπνοαί, ἄπνοι φθόγγοι, ὀρθὸς σχηματισμὸς συμφῶνων καὶ ἤρεμος προσθήκη τῆς φωνῆς, ἀνύψωσις καὶ ταπείνωσις τοῦ τόνου καὶ τῶν τονικῶν φράσεων. Μεγάλῃ πρέπει νὰ ἀποδίδεται σημασία εἰς τὰ ἐκάστοτε ὄρια τῆς παιδικῆς φωνῆς. Τὸ ὕψος καὶ τὸ βάθος πρέπει νὰ εὐρύνωνται βαθμηδὸν καὶ μετὰ συνέσεως. Πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἕξις μὲ ὑπεβολικὰ ἰσχυρὰν φωνήν. Μαθηταὶ δέ, οἱ ὁποῖοι διανύουν τὴν χρονικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν μεταβάλλεται ἡ φωνή, ἀπαλλάσσονται μὲν τῆς ὑποχρέωσιν νὰ ἄδουν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς ὑποχρέωσιν

1) *Κανὼν* εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς μουσικῆς σημαίνει ἄσμα, κατὰ τὸ ὅποιον φωνὴ τις ἐπακολουθεῖ μετὰ προηγηθεῖσαν ἄλλην· ἡ δὲ δευτέρα φωνὴ ἐπαναλαμβάνει τὸ ἄσμα τῆς πρώτης, ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ πρώτη ἔχει προχωρήσει. Ἡ ἐπανάληψις εἶναι δυνατόν νὰ γίνετα, οὐχὶ μόνον δις ἀλλὰ καὶ τρίς, οὐχὶ δὲ μόνον ὑφ' ἐνὸς ἀλλὰ καὶ ὑφ' ὀκτώδων.

νά παρακολουθοῦν τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ μουσικὴ διάπλασις τῆς ἀκοῆς. Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ἐθίζονται οἱ μαθηταὶ νὰ δέχωνται συνειδητῶς ἐκ τοῦ περιβάλλοντος αὐτῶν καὶ νὰ ἀποδίδουν μουσικὰς ἐντυπώσεις. Ρυθμοὶ πρέπει νὰ μεταπλάσσωνται εἰς σωματικὰς κινήσεις, παιδικὰ δὲ καὶ χορευτικὰ ἄσματα πρέπει ὄχι μόνον νὰ ἄδωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτελοῦνται σὰν παιγνίδια.— Ἀσκήσεις εἰς μουσικὰς ἐφευρέσεις εἶναι ἐπίκαιροι ὄχι μόνον, ὅσας πηγάζουν ἀβιάστως ἐκ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀσκήσεων, π.χ. ὅταν μαθηταὶ τῶν πρώτων σχολικῶν ἐτῶν μιμοῦνται τὸ περιβάλλον, ὅταν ρυθμοὶ παρίστανται δραματικῶς, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς δευτέρας φωνῆς.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους πρέπει νὰ εἰσάγωνται οἱ μαθηταὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν γραπτῶν μουσικῶν σημείων. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου σχολικοῦ ἔτους πρέπει νὰ γνωρίζουν τὴν τονικὴν κλίμακα ρε—μείζονα.

Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις συνεχίζεται τὸ ἄδειν ἀπὸ τῶν γραπτῶν μουσικῶν σημείων, εἰσαγομένων καὶ ἄλλων τονικῶν κλιμάκων. Τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ ἐπιδιώκη, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ δύνανται νὰ ἐπεξεργάζωνται διὰ τῶν ἰδικῶν τῶν δυνάμεων ὁμοίωμοι ἀπὸ μουσικῶν σημείων εὐκολωτέρας μελωδίας καὶ εὐκόλα πολύφωνα ἄσματα. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κρατῆ εἰς ἕκαστον σχολεῖον μία καὶ ἡ αὐτὴ μέθοδος διδασκαλίας.

Κατάλληλα μουσικὰ ὄργανα εἶναι δυνατὸν νὰ προσδίδουν ζωὴν καὶ νὰ καθιστοῦν βαθυτέραν τὴν παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν τῆς μουσικῆς. Ἡ χρῆσις αὐτῶν ὀφείλει νὰ γεννᾷ ἠδονήν, ὥστε ἔτι μᾶλλον νὰ παρορμῶνται οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ διασκεδάξαι μὲ εὐγενῆ μουσικὴν κατ' οἶκον, μετ' ἄλλων πολιτῶν καὶ ὅλως κατ' ἴδιαν.

Εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον προτιμητέον κυρίως ὄργανα πρόσφορα νὰ συνοδεύουν ἄσματα καὶ χορωδίας. Ἐὰν δὲ εἶναι δυνατόν, σχηματίζονται καὶ ἰδιαίτεροι μουσικαὶ ὀμάδες. Τὴν μουσικὴν ἀγωγὴν προάγουσιν πρὸς τούτους δίσκοι φωνογραφικοί, ραδιοφωνικαὶ ἀκροάσεις καὶ δὴ συναυλίαι ὑπὸ *δοκίμων καλλιτεχνῶν* διδόμεναι χάριν τῶν μαθητῶν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ σχολείου ἢ εἰς θέατρον τι τῆς πόλεως.

Ἡ μουσικὴ καλῶς διδασχομένη ἐπιδρᾷ βαθέως ἐφ' ὅλο-

κλήρου τῆς σχολικῆς ζωῆς. Αὕτη δύναται ἐν εἴδει πλαισίου νὰ περιλαμβάνη ὅλην τὴν σχολικὴν ἡμέραν, εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ τίθεται ὡραία κοινὴ μουσικὴ μετὰ καταλλήλου προσευχῆς, οὐχὶ δὲ ἡ αὐτὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ διάφορος. Ἐπαναλαμβάνεται δὲ μετὰ τινος ἡμέρας ἡ αὐτὴ μουσικὴ καὶ ἡ αὐτὴ προσευχὴ. Ἐπαυξάνει οὕτως ἡ μουσικὴ τὴν παιδαγωγικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων μαθημάτων καὶ συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν καλὴν διεξαγωγὴν τῶν σχολικῶν ἐορτῶν.

Β) ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Ὁ λεπτομερὴς καθορισμὸς τῆς διδακτέας ὕλης καὶ ἡ κατὰ νομὴ αὐτῆς εἰς τὰς τάξεις σκόπιμον εἶναι νὰ ἀνατεθῇ εἰς ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ λειτουργῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσεως, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπαρκῆ μουσικὴν μόρφωσιν καὶ εὐδόκιμον σχολικὴν πρᾶξιν. Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης καλὸν θὰ ἦτο νὰ μετέχη καὶ δόκιμος μουσικός, ὁ ὁποῖος ἀποδεδειγμένως ἔχει ἀσχοληθῆ μετὰ τὴν σχολικὴν μουσικὴν.

8) ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Ἡ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας ὁρμωμένη ἀπὸ τῆς χαρᾶς, τὴν ὁποίαν συναισθάνονται τὰ παιδιά ἐργαζόμενα δημιουργικῶς διὰ τῆς χειρὸς, ζητεῖ νὰ ἀναπτύσῃ τὴν δημιουργικὴν πλαστικὴν δύναμιν αὐτῶν. Καθόσον δὲ προχωροῦν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, ἐπιδιώκει αὕτη εἰς βαθμὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεγαλύτερον νὰ προπαρασκευάξῃ τοὺς μαθητὰς ἀμεσώτερον εἰς τὰ ἔργα τοῦ πρακτικοῦ βίου. Ὅφειλει δὲ αὕτη ἅμα νὰ διαπαιδαγωγῇ εἰς τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν καὶ εἰς τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ αὐτῶν ἐκτελέσει. Μεταδίδουσα τὰς τεχνικὰς δεξιότητας καὶ γνώσεις ὀφείλει ἡ διδασκαλία τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας συγχρόνως νὰ διαπαιδαγωγῇ εἰς τὸ πρᾶττειν ἐν γένει αὐτοτελῶς, ἄνευ ξένης βοήθειας, ἐσκεμμένως καὶ μὲ πᾶσαν αὐτοτέλειαν καὶ ἀκρίβειαν. Ὅφειλει αὕτη νὰ καλλιεργῇ τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀπλοῦ καὶ σαφοῦς, τοῦ σκοπίμου καὶ ὡραίου. Ἰδιαιτέρως δὲ

πρέπει νά προάγη τήν πρόθυμον παροχήν βοηθείας, τὸ κοινωνικὸν φρόνημα καὶ τὴν ὀρθὴν διαγωγὴν ὡς πρὸς τὰ ζητήματα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἐάν δέ ποτε ἤθελε δοθῆ εὐκαιρία, ὀφείλει αὕτη καὶ πρακτικῶς νά βοηθῆ εἰς τὴν ἐπίτευξιν κοινωνικοῦ τινος σκοποῦ.

Τὰ θέματα τῆς διδασκαλίας πρέπει νά λαμβάνωνται ἐκ τοῦ βιοτικοῦ περιβάλλοντος τοῦ παιδός, ἐκ τῆς ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι ζωῆς καὶ ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ παρόντος. Κατὰ τὸ πρῶτον καὶ δευτέρου σχολικὸν ἔτος τὰ θέματα ταῦτα περιλαμβανόμενα ἐν τῇ ἐνιαίᾳ διδασκαλίᾳ ἀναφέρονται εἰς κατασκευάσματα διὰ ραβδίων καὶ δι' ἄλλων κινητῶν μέσων, εἰς πλαστικὴν (πηλός, πλαστιλίνη), εἰς παραστάσεις διὰ τῆς κοπῆς χάρτου καὶ δὴ ἐγγρώμου, εἰς ἐλευθέραν ἰχνογράφησιν.

Ἡ ἐλευθέρα ἰχνογράφησις ἀποβλέπει εἰς τὴν διὰ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ χρώματος ἔκφρασιν ἐσωτερικῶν ἐμπειριῶν καὶ ἐκ προμελέτης γενομένων παρατηρήσεων. Καθὼς εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γλωσσικῆς ἔκφράσεως, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὁ σκοπὸς εἶναι ἢ δι' ἰδίων δυνάμεων ἐπίτευξις ἔργου, εἰς τὸ ὅποιον πᾶσα γραμμὴ ἔχει τὴν ἰδικήν της προμελετηθεῖσαν σημασίαν. Πρέπει νά δίδεται εἰς τὸ παιδί πολλὴ εὐκαιρία νά δεικνύη δι' ἐλευθέρας ἐργασίας τὸν τρόπον τῆς ἔκφράσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι κατάλληλος δι' αὐτό, καὶ τὸν βαθμὸν τῆς δυνάμεώς του. Ὁρμώμενοι ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν ἰχνογράφησιν, πρέπει κατὰ τὰ δύο πρῶτα σχολικὰ ἔτη νά ἀσχοῦνται οἱ μαθηταὶ περὶ τὴν ἐκκοπὴν καὶ ἰχνογράφησιν ἀντικειμένων ἀπὸ μνήμης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀντικειμένων λαμβανομένων ἐκ τοῦ ὑποπίπτοντος εἰς τὰς αἰσθήσεις περιβάλλοντος τοῦ παιδός.

Ἀπὸ τὸν παιδαριώδη τρόπον ἔκφράσεως, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον σχολικὸν ἔτος, ἡ διδασκαλία ὀδηγεῖ εἰς ἀνώτερα καὶ πλουσιώτερα μέσα ἔκφράσεως, καθαίρουσα καὶ εὐρύνουσα τὸν παραστατικὸν πλοῦτον τοῦ παιδός καὶ ἀναπτύσσουσα τὸ πλαστικὸν αὐτοῦ συναίσθημα καὶ τὰς χειροτεχνικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις καλλιεργεῖται ἰδίᾳ ἡ αἴσθησις πρὸς καλὸν χρωματισμόν.

Περὶ τὴν διακοσμητικὴν ἰχνογραφίαν καὶ χειροτεχνίαν πρέπει νά ἀσχολοῦνται κυρίως αἱ μαθήτριά. Δι' ἀσκήσεων εἰς τὴν διακεκοσμημένην γραφὴν ἀναπτύσσεται ἡ αἴσθησις ὠραίων εἰκόνων γραφῆς· ὁ μαθητὴς πρέπει νά μανθάνη νά γράφη

καθαρά καὶ ὠραῖα ἐπιγραφὰς ἢ διαφόρους προτάσεις. Γίνονται δὲ ἀσκήσεις περὶ εἶδη γραφῆς ἐκ τῶν συνήθων ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ, τῶν ὁποίων τῷ ὄντι δύνανται οἱ μαθηταὶ νὰ γίνωνται κύριοι. Εἶναι δὲ πρὸς τούτοις δυνατόν νὰ προστίθενται καὶ ἀπλαῖ γραφαὶ τοῦ τύπου.

Αἱ ἀσκήσεις εἰς τὸ ἰχνογραφεῖν οὐχὶ ἐλευθέρως, ἀλλ' ὑπὸ ὄρους ἐκ τῶν προτέρων δεδομένους, τελικὸς σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ κατανόησις πλήρων ἰχνογραφημάτων, γίνονται διὰ γεωμετρικῶν παραστάσεων ἀπλῶν ἀντικειμένων ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ μαθητοῦ, ἰδίᾳ ἀντικειμένων ἐκ τῶν περιοχῶν τῆς διδασκαλίας τῆς χειροτεχνίας. Ἐναρξίς δὲ τῶν ἀσκήσεων τούτων γίνεται ἀπὸ τὴν καταμέτρησιν ἀπλῶν ἐπιπέδων ἀντικειμένων. Προχωροῦν δὲ αὐταὶ εἰς τὴν παράστασιν ὑπὸ ὄρισμένην κλίμακα καὶ κατόπιν προβαίνουν εἰς τὴν κατὰ τὰς τρεῖς διαστάσεις παράστασιν σωματικῶν ἀντικειμένων.

Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἐξοικειώωνται πλήρως εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄργάνων, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἀκριβῆ παράστασιν (τοῦ κανόνος, τῆς μετρικῆς ταινίας, τοῦ διαβήτου).

Προϊούσης τῆς περὶ τὴν χειροτεχνίαν καὶ τὴν ἰχνογραφίαν ἐργασίας, οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ διδάσκωνται περὶ τῆς ὕλης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκάστοτε ἐργάζονται, καὶ περὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ἐργαλείων.

Ἰδιαιτέρως ἡ διδασκαλία *τῶν γυναικείων χειροτεχνημάτων* σκοπὸν ἔχει νὰ εἰσάγῃ τὰς μαθητρίδας εἰς τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τὴν μητέρα χειροτεχνικὰ ἔργα.

Ἡ διδασκαλία εἶναι ὁμαδική. Ἐνεκα δὲ τῶν διαφορῶν ἰδιοφυϊῶν τῶν μαθητριῶν ἀνατίθενται πλὴν τῶν γενικῶν καὶ ἕτεροι ἐργασίαι πρὸς καλλιέργειαν αὐτῶν. Καὶ αἱ ἰδιαίτεροι ὅμως αὐταὶ ἐργασίαι περιλαμβάνονται εἰς τὸ γενικὸν τῆς τάξεως θέμα. Εὐκταῖον δὲ εἶναι νὰ μὴ διδάσκωνται συγχρόνως πλέον τῶν 30 μαθητριῶν.

Ἡ διδασκαλία ἀρχίζει κατὰ τὸ δεύτερον σχολικὸν ἔτος, ἀφοῦ αἱ μαθήτριάς κατὰ τὸ πρῶτον ἔχουν μάθει νὰ διπλώνουν καὶ νὰ κόπτουν χαρτὶ καὶ ἄλλας ὕλας.

Καθοδηγοῦνται δὲ αἱ μαθήτριάς εἰς τὸ πλέξιμο, κέντημα, εἰς τὸ ράψιμο μὲ τὸ χερί καὶ μὲ τὴν μηχανήν, εἰς ἀπλὴν ὕφανσιν. Ἡ πρόοδος καταφαίνεται ἐκ τῆς αὐξανομένης ἀνεξαρτησίας περὶ τὸ ἐργάζεσθαι καὶ ἐκ τῆς λεπτοφρεστέρας σὺν τῷ

χρόνῳ διακοσμήσεως καὶ λεπτοτέρου τρόπου ἐργασίας. Ἰδιαιτέρα δὲ ἀξία πρέπει νὰ ἀποδίδεται εἰς ἐπιδιορθωτικὰς ἐργασίας (ἐμβάλλωμα, μαντάρισμα κτλ.) καὶ εἰς τὴν διὰ καθαρισμοῦ καὶ πλύσεως διατήρησιν ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων οἰκιακῶν πραγμάτων.

Ἡ ἄσκησις πρὸς κτῆσιν διαφόρων τεχνικῶν δεξιοτήτων κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ γίνεται περὶ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν ἢ μαθητρία νὰ χρησιμοποιῆ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἢ διὰ τὴν πατρικὴν οἰκογένειαν. Αἱ μαθητρία πρέπει νὰ καταλαμβάνουν πλήρως τὰς σχέσεις μεταξὺ σκοποῦ, ὕλης καὶ μορφῆς· τὴν δὲ μορφήν καὶ τὴν διακόσμησιν κατὰ τὸ δυνατόν πρέπει νὰ καθορίζουν αὐταί. Ὅρθὸν δὲ εἶναι νὰ ἀναπτύσσεται ἡ αἴσθησις τῶν μαθητριῶν πρὸς τὴν ἀπλῆν, ἀπέριττον καὶ μὲ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν συνδεδεμένην λαϊκὴν τέχνην, ὥστε αὕτη νὰ λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν διακοσμητικῶν μορφῶν. Τὰ καταρτιζόμενα σχέδια τῶν διαφόρων ἐργασιῶν, ἢ ἔναρξις τῆς ἐργασίας καὶ ὅλη ἡ ἐργασία, ἀφοῦ ἀχθῆ εἰς πέρας, κρίνονται ὑπὸ τῶν μαθητριῶν, διὰ νὰ ἀναπτύσσεται τοιουτοτρόπως ἡ ἱκανότης πρὸς κατανόησιν τῆς πορείας, ἣν ἀκολουθεῖ ἡ ἐργασία, καὶ διὰ νὰ προάγεται ἡ καλαισθησία.

Τὰ ὑφάσματα καὶ πᾶσα ἄλλη ὕλη, μὲ τὰ ὁποῖα μέλλουν νὰ ἐργασθῶν αἱ μαθητρία, ἐξετάζονται κατὰ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν, κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὴν ἀξίαν. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς δὲ ἀξίαι εἶναι ὕλαι ἑλληνικαί.

Ἡ διδασκάλισσα συνιστᾷ εἰς τὰς μαθητριάς νὰ ζητοῦν τὴν συμβουλὴν τῆς περὶ τοῦ ποιοῦ τοῦ ἀγοραστέου, ὅσάκις πρόκειται νὰ ἀγοράσουν αὐταὶ κάτι τι διὰ τὸ μάθημα τῆς χειροτεχνίας.

Σκόπιμον εἶναι χάριν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κοινωνικοῦ φρονήματος νὰ κατασκευάζουν ἐπ' εὐκαιρίας πράγματά τινα χρήσιμα εἰς τὴν σχολικὴν κοινότητα καὶ ἄλλα χρήσιμα εἰς τὴν κοινότητα τῆς γενετείρας.

Ἐν τέλει σκόπιμον κρίνομεν νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ εἰδικώτερον περὶ τῆς μεθόδου.

Κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔτη δὲν πρέπει ἐπιμόνως νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβεστάτη ἀπεικόνισις τῶν ἰχνογραφομένων ἢ ἡ δι' ὕλης τινὸς παράστασις τῶν κατασκευαζομένων ἀντικειμένων. Κυρίως ἡ διδασκαλία ὀφείλει νὰ ἀποβλέπη

εις την ανάπτυξιν τῶν ἐμφύτων προδιαθέσεων τοῦ παιδὸς διὰ τῆς ἀβιάστου ἐκφράσεως τῆς συγκινοῦσης αὐτὸν ἐκάστοτε ἐμπειρίας δι' εἰκόνων καὶ δι' ἄλλων κατασκευασμάτων τῆς χειρὸς.

Ἐπιβλαβὲς εἶναι νὰ ἐπιμένῃ ὁ διδάσκαλος διὰ συχνάκις ἐπιναλαμβανομένου ἐλέγχου καὶ διὰ συχνῶν διορθώσεων εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν ἀκριβῆ τοῦ πράγματος παράστασιν. Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ πίνακος ὑποδειγματικὴ ἰχνογράφησις ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πρὸς ἀπομίμησιν εἶναι ἀπορριπτέα.

Λίαν σημαντικὸν εἶναι τὸ δίδον τὴν ἀφορμὴν εἰς ἰχνογράφησιν ἢ εἰς ἄλλην τινὰ διὰ τῆς χειρὸς συντελουμένην ἐργασίαν νὰ συγκινῇ καὶ νὰ φαίνεται σπουδαῖον εἰς αὐτὸ τὸ παιδί.

Καθ' ὃν χρόνον ἐργάζονται οἱ μαθηταί, φροντίζομεν νὰ ἀπομακρύνωμεν πᾶν, ὅπερ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδρῶ, οὕτως ὥστε νὰ ἐλαττώνεται ἡ χαρά, τὴν ὁποίαν συναισθάνεται τὸ παιδί, ὅταν προάγεται ἡ ἰκανότης αὐτοῦ εἰς τὸ ἐφευρίσκειν.

Ὅσάκις οἱ μαθηταί ὀδηγοῦνται εἰς παρατήρησιν κατ' ἐποπτείαν, πρέπει νὰ προσέχη ὁ διδάσκαλος, ὥστε αὕτη νὰ γίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἐκάστοτε βαθμίδα τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός. Εἶναι ἄτοπον νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν παρατήρησιν λεπτομερειῶν, τὰς ὁποίας οὗτος ἀδυνατεῖ μὲν νὰ παρατηρῇ νῦν, δύναται δὲ βραδύτερον.

Παρατίθενται κατωτέρω ἐν εἴδει παραδειγμάτων θέματα τινὰ δι' ἐκάστην τάξιν, τὰ ὁποῖα περιέχουν ἀντικείμενα κατ' ἄλληλα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας.

Β) ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ

Τάξις Πρώτη.

- α) Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Σχολείου (1).
- β) Εἰς τὸν κῆπον, εἰς τὸ δάσος, εἰς τοὺς ἀγρούς.
- γ) Εἰς τὴν ὁδόν : αὐτοκίνητα, ἀμάξια, τράμ, κλπ.
- δ) Εἰς τὴν πανήγυριν τῆς κοινότητος : οἱ πρόσκοποι βαδίζου, μὲ σημαίας.

1) Δὲν λέγομεν «ἡ αὐλή», «ὁ κῆπος» κλπ., ἐπειδὴ δὲν ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς περιγραφή, ἀλλ' ἐκλογὴ ἀντικειμένου τινός, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται «εἰς τὴν αὐλὴν» κλπ. καὶ ἐκλέγεται, διότι γεννᾷ ζωηρότερον ἐνδιαφέρον.

Κοπή σημαιῶν ἀπὸ χαρτί.

ε) Ἡ μηλέα μὲ τὰ κοκκινωπὰ μῆλα.—Τὰ φύλλα πίπτουν ἀπὸ τὰ δένδρα.—Ἐάνεμος φυσᾷ.

στ) Διάφορα ζῶα εἰς τὸν κῆπον, εἰς τὸ δάσος. Τὸ ἰχθυοτροφεῖόν μας.

ζ) Πλοῖα εἰς τὸν λιμένα.—Ἐὁ ἅγιος Νικόλαος, ὁ ἅγιος Δημήτριος.

η) Παραμύθια. Προμήθεια ξύλων κλπ. πρὸς θέρμανσιν.

θ) Χιονοπόλεμος.—Πτηνὰ καὶ ζῶα κατὰ τὸν χειμῶνα.

ι) Ζωγραφίζομεν προσωπίδας.

ια) Ἐαρινὰ ἄνθη καὶ δένδρα ὑπεράνω αὐτῶν ὁ γελαστός οὐρανός.

κ. τ. λ.

Τάξις Δευτέρα.

α) Ἀπὸ τοὺς ἄγρους καὶ τὸ δάσος. Βρέχει.

β) Ἐρχέται ἡ πυροσβεστικὴ ἀντλία.—Ἡ πανήγυρις τῆς κοινότητος.

γ) Ἐπίσκεψις εἰς διαφόρους τεχνίτας : Ἐὁ σιδηρουργός, ὁ ξυλουργός κλπ.

δ) Θέματα ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ.

ε) Ἐὐπωροφόρα δένδρα.

στ) Αὐτὴ χωρικῆς οἰκίας.

ζ) Πτηνὰ, τὰ ὅποια πετοῦν ὑψηλά.

η) Διάφορα ζῶα : ὁ κυνηγός εἰς τὸ κυνήγι.—Ἐὁ ὄρνιθόν.

θ) Εἰς τὸ νεκροταφεῖον.—Ἐὁ ἅγιος Γεώργιος κλπ.—Τὸ εὐχετήριον διὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους ἐπισκεπτήριον.

ι) Διάφοροι διασκεδάσεις κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὸ χωριό, εἰς τὴν πόλιν.

ια) Προσωπίδες καὶ προσωπιδοφόροι.—Ἀπὸ τὰ παραμύθια.

ιβ) Ἐὐἄνθη ἔαρινὰ καὶ δένδρα κατὰ τὸ ἔαρ. Ἐὐὐλα τὰ πτηνὰ ἐπανῆλθον εἰς τὸν κῆπον.

κ. τ. λ.

Τάξις Τρίτη.

α') Πλησίον τοῦ ποταμοῦ, τοῦ ρυακος, τῆς θαλάσσης. Εἰκῶν μὲ πολλὰ βουνά.

- β') Ἀπὸ τὰ παραμύθια καὶ τὰς ἔθνικὰς παραδόσεις.
γ') Ὅπωροφόρα δένδρα, συλλογὴ καρπῶν. Ὁ χωρικός καλλιερῶν τὸ χωράφι του. Ὁ πολύχρωμος πετεινός.
δ') Ἡ πανήγυρις.
ε') Ἐκ τῶν ἀναγινωσκομένων ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ, ἐκ τῶν ἁσμάτων.
στ') Ὁραῖα παλαιὰ κτίρια τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος.
ζ') Πίπτουν τὰ φύλλα.—Πτηνά.
η') Ἐνα χωριό, μία πόλις μὲ ἐκκλησίαν, μὲ σχολεῖον, μὲ ἀγοράν.—Εἰς τὸ νεκροταφεῖον.
θ') Ἐπιστολαὶ διὰ τὸ νέον ἔτος.
ι') Προσωπίδες.—Φασουλῆς.
ια') Δελτάρια καὶ ἐπιστολαὶ πασχαλιναί.—Ζωγραφίζομεν πασχαλινὰ αὐγά.
ιβ') Τάπησ ἀνθέων.
Ἱοραῖα μνημεῖα τῆς ἰδιαιτέρας Πατρίδος.

Τάξις Τετάρτη.

- α') Φθινοπωρινοὶ καρποί.—Συγκομιδὴ.
β') Ὁ σιδηρόδρομος. Ὁ λιμὴν. Ὑδρομύλος, ἀνεμόμυλος.
γ') Στέφανος ἀπὸ διάφορα φθινοπωρινὰ ἄνθη. Γεεαλογικὰ δένδρα.
δ') Ἄνθρωποι τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωριοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἐργάζονται. Ἀπὸ τὰ παραμύθια καὶ τὰς παραδόσεις.
ε') Προάγματα, τὰ ὁποῖα ἔχομεν κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς προγόνους : σκεύη, ἔπιπλα, χειροτεχνήματα.
στ') Εἰς τὸ δάσος. Ξυλοκόπος. Ξυλοσυλλέκτης.
ζ') Παλαιὰ πόλις. Φρούριον.
η') Κατασκευάζονται διάφορα κοσμήματα διὰ τὰ Χριστοῦγεννα καὶ διὰ τὸ νέον ἔτος : ἄστρον ἐκ καταλλήλου χάρτου διὰ διπλώσεως κλπ., σπήλαιον, φάτνη κλπ.
θ') Ἐκ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ ἀναγνωστικοῦ.
ι') Χειμῶν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροτικὰς συνοικισμούς. Ζῶα κατὰ τὸν χειμῶνα. Παρελάσεις στρατοῦ, προσκόπων.
ια') Κοπὴ καὶ ζωγράφησις προσωπίδων.—Ζωγράφησις πασχαλινῶν αὐγῶν.—Πασχαλινὰ δελτάρια (ζωγράφησις καὶ διακόσμησις δι' ἐγχρώμων τεμαχίων χάρτου).

ιβ') Ἐαρινὰ ἄνθη καὶ δένδρα. Διάφορα ζῶα κατὰ τὴν ἀνοιξίν.

ιγ') Ψάρευμα. Πλοῖα εἰς τὸν λιμένα.—Ἀπριλιάτικος ἀγρός.—Διακόσμησις εὐχετηρίων ἐπιστολῶν πρὸς προσφιλή πρόσωπα.

ιδ') Χρυσαλλίδες, ἀνθοδέσμαι, στέφανοι, ταινία.

ιε') Διάφοροι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις κ.τ.λ.

Τάξις Πέμπτη.

α') Φθινοπωρινοὶ καρποί. Κάνιστρα—Καλάθια δι' ὄπωρικά. Τρυγητός.—Ὅπῳραι εἰς τὴν ἀγοράν.

β) Διακοσμήσεις διὰ παραστάσεων εἰλημμένων ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ζῶων.

γ') Τὰ φύλλα πίπτουν.—Ὁ κυνηγὸς εἰς τὸ κυνήγι.—Πτηνὰ πού πετοῦν ὑψηλά.—Χαρταετοί.

δ') Ὑδρομόυλοι, ἀνεμόμυλοι.—Ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου (ἀπὸ τῆς σπορᾶς μέχρι τῆς παρασκευῆς τοῦ ἄρτου). Εἰς τὸ ἀρτοποιεῖον.

ε') Χριστούγεννα.—Εὐχετήριοι ἐπιστολαί.

στ') Οἱ Ἕλληνας (παλαιοί, βυζαντινοί, οἱ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν ὄρα πολέμον καὶ εἰρήνης).

ζ') Χειμεριναὶ διασκεδάσεις.—Ξυλόκοπος.—Ζῶα.

η') Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν.—Συγκοινωνία. Ἐργαστάσια.

θ') Ζωγράφησις πασχαλινῶν αὐγῶν. Δελτάρια εὐχετήρια διὰ τὸ Πάσχα.

ι') Ἡ ἄγουσα εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁ κῆπός μας. (σχεδιαγράφησις).

ια') Ἄνθη, δένδρα κατὰ τὸ ἔαρ εἰς τὸν κῆπον, εἰς τὴν πεδιάδα, εἰς τὸ δάσος.—Ἄνθη εἰς τὸ δάσος. Διάφοροι ἐργασίαι εἰς τὸν κῆπον.— Ἄνθη εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁ χωρικὸς ὀργώνει τὴν γῆν καὶ σπείρει.

ιβ') Ψάρευμα.—Χρυσαλλίδες.—Πτηνά.—Στέφανοι, ἀνθοδέσμαι, στάχνα, θερισταί.

ιγ') Λίθινα ὄπλα καὶ λίθινα ἐργαλεῖα, πῆλινα δοχεῖα κλπ. Ἐκ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν παρελάσεων στρατοῦ, μαθητῶν, προσκόπων.

Τάξεις Ἑκτη.

α') Φθινοπωρινοὶ καρποί. Κλίμα μὲ κρεμαμένας σταφυλάς.
—Πετεινοί.—Ψάρια.—Ἑορτὴ Τρυγητοῦ.

β') Ἐπιγραφαὶ καταστημάτων. Σταυροὶ τάφων. Ἄνεμοδείκται.

γ') Ἐκ τῆς ζωῆς τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν.

δ') Δένδρα ἀπογυμνωμένα.—Πλήμμυραι.

ε') Χριστούγεννα καὶ νέον ἔτος. Εὐχετήρια δελτάρια. Τοπίον μὲ πεῦκα κτλ.

στ') Χιονάνθρωπος κ. ἄ.

ζ') Πασχαλινὰ ἀυγά, πασχαλινὰ δελτάρια καὶ ἐπιστολαί, πασχαλινὸν ἀρνί.

η') Γενεαλογικοὶ πίνακες καὶ γενεαλογικὰ δένδρα τῆς Ἑλληνικῆς ἠρωϊκῆς ἐποχῆς καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἐποχῶν.

θ') Διαγράμματα π. χ. ταξιδίου εἰς τὸ πλησίον βουνό, εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν ἢ χωριό. Ἀστοὶ—χωρικοὶ. Χωρικοὶ εἰς τὸν ἀγρόν.

ι') Διάφορα δένδρα : ἀνθισμένη ἀμυγδαλιὰ κλπ.—Ἄνθη εἰς ἀνθοδοχεῖον (Ἰχνογράφησις, χαρτοκόπησις).

ια') Κουτιὰ ἀπὸ χαρτόνια.—Διακόσμησις δελταρίων διὰ παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι κατασκευάζονται ἐκ τεμαχίων ἐγχρώμου χάρτου, ἐκ μεταχειρισμένων γραμματοσήμων.

ιβ') Στάχυα, γλόη, φράκτης.

ιγ') Καθ' ὅλον τὸ ἔτος λαμβάνονται θέματα ἐκ τῆς μυθολογίας καὶ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

ΕΡΓΑΣΙΑ ΔΙΑ ΤΗΣ ΒΕΛΟΝΗΣ

Τάξεις Δευτέρα.

Κατ' αὐτὴν ἐπιδιώκεται δι' ἀσκήσεων συχνῶν ἢ ἀνάπτυξις τῆς δεξιότητος περὶ τὴν δίπλωσιν καὶ ἐκκοπὴν καὶ κατασκευὴν διαφόρων σχημάτων. Οὕτως αἱ μαθήτρια ἐκμανθάνουν διάφορα σχήματα.

Κατασκευάζονται τοιαῦτά τινα ἀντικείμενα : γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, μικραὶ ἐπιγραφαί, φάκελοι ἐπιστολῶν, χάρτινα χωνιά, μῦλοι, περικεφαλαῖαι, μικρὰ πλοῖα, δαντέλλαι, ὑπο-

στρώματα διὰ γλυκίσματα κτλ. Ὑλη ἐκ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται ταῦτα εἶναι ὁ χάρτης.— Ἐργαλεῖον δὲ τὸ ψαλίδι.

Αἱ ἀσκήσεις αὗται προσιδιάζουσιν μὲν μᾶλλον εἰς τὰ θή-
λεα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνωφελεῖς καὶ εἰς τὰ ἄρρενα.

Τάξις Τρίτη (1).

Ἐφοῦ αἱ μαθήτρια ἐλευθέρως καθορίσουν τὸ σχῆμα, κατασκευάζουσιν δαντέλλας σκευοθηκῶν, πετσετάκια, μανδηλάκια, μικρὰς σημαίας κτλ. Ὑλη : χάρτης.

Δι' ὑφάσματος κατασκευάζονται μάρτρα ἀβακίων, πανιά διὰ θερμὰς χύτρας (τσουκαλοπιάσματα), μάρτρα διὰ κονιορτὸν (ξεσκονόπανα) κ.τ.τ. Εἰς τὰ ἄκρα αὐτῶν γίνεται στρίψωμα.

Ἐισαγωγή εἰς τὴν **πλεκτικήν**. Ἀσκήσις εἰς τὸ κρατεῖν τὸ νῆμα καὶ τὸ βελονάκι, κατασκευὴ θηλειᾶς, θηλειᾶ εἰς τὸν ἄερα (ἄσφικτη), γαϊτανάκι. Πλέκονται σκουφίτσες κουκλῶν, μάρτρα ἀβακίων, καλύμματα μικρῶν ἀντικειμένων (π.χ. σφαιρῶν) πρὸς στολισμὸν αὐτῶν κλπ.

Τάξις Τετάρτη.

Πλεκτική. Πλέξιμον λωρίδων ἐμπροσθελῶν, κυκλικὸν πλέξιμον μὲ βελονάκι, μάλλινα περιλαίμια, ἀπλᾶ, πτέρναι ὡς σκουφίτσες κουκλῶν, τὸ ἄκρον περιποδίων ὡς χρηματοφυλάκιον ἢ σκουφίτσα, διόρθωσις τῶν συνηθεστέρων σφαλμάτων ἐν τῇ πλεκτικῇ.

Ραπτική. Ἐπὶ χονδροῦ ὑφάσματος ἐκτελοῦνται διὰ χρωματιστοῦ παχέος νήματος : πετσετοθῆκαι, σκουφίτσαι κουκλῶν, διακόσμησις τῶν ἄκρων διὰ φεστονίου ἴσου (ἀντὶ στριψώματος). Συνέχεια τῶν ἀσκήσεων τούτων ἐπὶ λεπτοτέρον ὑφάσματος, π.χ. φεστόνι ἢ στρίψωμα ἐπὶ μανδηλίου, ἀπλῆ ἢ διπλῆ ραφή ἐπὶ χρηματοφυλακίων ἢ θυλακίων ἢ ἐπὶ περιβλημάτων βιβλίων κλπ.

1) Ἰδε Γεωργιοπούλου, γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ μέσης ἐκπαιδεύσεως «Πρόγραμμα καὶ μέθοδος ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ μέσῃ ἐκπαιδεύσει», σελ. 71 καὶ 164.

Τάξις Πέμπτη.

Πλεκτική: Περιώμιον (ἑσάρπα) κλπ. Δαντέλλα πρὸς στολισμὸν ἑσωρούχων καὶ σκευοθηκῶν. Πλέξιμον διαφόρων μικρῶν ὑποδημάτων καὶ παντοφλῶν (μὲ πάτον ἀπὸ σχοινὶ) κλπ.

Ραπτική: Συνέχεια τῆς ἐν τῇ τετάρτῃ τάξει ἐργασίας ἐπὶ λεπτοτέρου ὑφάσματος. Π. χ. στρίφωμα ἢ φεστόνι ἐπὶ μανδηλίου, ἀπλῆ ἢ διπλῆ ραφῆ ἐπὶ χαρτοφυλακίων, σακκιδίων ἐπὶ μανδηλοθήκης. Πάντα ταῦτα διακοσμοῦνται διὰ καταλλήλων ποικιλμάτων.

Τάξις Ἑκτη.

Πλεκτική: Πλέξιμον φορέματος ἢ ζακέττας ἢ μπλούζας.

Ραπτική: Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῆς διδασκαλίσσης αἱ μαθήτριάαι παίρνουν μέτρον, σχεδιάζουν καὶ κόπτουν διάφορα ἑσώρουχα ἐπὶ χάρτου. Ράψιμον παιδικῶ ἑσωρούχου. Εἰσαγωγή εἰς τὴν χρῆσιν τῆς ραπτομηχανῆς. Στρίφωμα. Στερέωσις τῶν ραφῶν διὰ στριφώματος (πρὸς προπαρασκευὴν ἢ ἐργασία αὐτῆ γίνεται ἐπὶ τεμαχίου χασέ). Κατασκευὴ κομβιοδοχῶν καὶ ράψιμον κομβίων (ἐπὶ τεμαχίου χασέ).

Περαιτέρω ἀνάπτυξις τῆς καλαισθησίας διὰ ποικιλικῆς ἐργασίας. Στανροβελονία. Σχέδιον καὶ ἐκτέλεσις ἀπλῶν κεντημάτων ἐπὶ χονδροῦ ἐγγχωρίου ὑφάσματος, διακόσμησις μικρῶν περιβλημάτων βιβλίων, πετσετακίων κλπ.

9) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

Ἀριθμητικὴ καὶ γεωμετρία συνδέονται ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ στενότερα μετ' ἀλλήλων. Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὴν μέθοδον καὶ πρὸς τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα.

Α) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ

Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς σκοπὸν ἔχει τὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατανόησιν τῶν ἀριθμῶν καὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον σχηματίζονται οὗτοι, τὴν ἀσφαλῆ κτῆσιν τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων, ὥστε οἱ μαθηταὶ

καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου νὰ δύνανται νὰ λύουν εὐχερῶς τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα εἰς τὸν πρακτικὸν βίον προβλήματα.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς πρὸς τούτους ἀναπτύσσει τὴν ἱκανότητα τοῦ διανοεῖσθαι κατ' αὐστηρὰν λογικὴν ἀκολουθίαν, ἢ ὁποία (ικανότης) ἐμμέσως ἐπιδρᾷ εὐεργετικῶς καὶ εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος, ἐπειδὴ ἐθίζει εἰς τὸ πράττειν αὐστηρῶς κατ' ὠρισμένας ἀρχάς.

Διὰ ταῦτα μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν πρέπει, *αὐτενεργούντων* τῶν μαθητῶν, νὰ σχηματίζονται οἱ ἀριθμοί, ἢ σειρὰ καὶ ἡ διάρθρωσις αὐτῶν, καὶ νὰ ἐξευρίσκεται ἡ διέπουσα αὐτοῦς ἔννομος τάξις. Ὅσάκις εἰσάγεται νέον εἶδος λογισμοῦ, πρέπει νὰ ἀποφεύγεται πρόωρος μηχανικὴ αὐτοῦ ἐφαρμογή. Ἀφοῦ δὲ ἐπιτευχθῆ ἄσφαλῆς ἡ κτῆσις τῆς κανονικῆς μεθόδου, πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ παρορμᾶται εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐκ πολλῶν δυνατῶν τρόπων λύσεως τοῦ σκοπιμωτέρου.

Ἀφετηρία τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε παρὰδειγμα, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου.

Ἀσκήσεις, δι' ὧν ἐπαναλαμβάνονται δεδιδαγμένα, πρέπει νὰ γίνονται εἰς πᾶσαν ὥραν διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς, ἵνα οὕτως αὐξάνεται ἡ περὶ τὸ λογαριάζειν δεξιότης. Αἱ ἀσκήσεις αὗται πρέπει νὰ γίνονται κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα ζωντανὴν ποικιλίαν καὶ ἑναλλαγὴν καὶ οὐχὶ ἀπλῶς μηχανικὴν ἐπανάληψιν.

Εἰς *πάσας* τὰς τάξεις πρέπει νὰ καλλιεργῆται ἡ ἱκανότης τοῦ λογαριάζειν ἀπὸ μνήμης. Πλὴν τῆς πλήρους γραπτῆς ἀριθμήσεως, πρέπει νὰ καλλιεργῆται καὶ ἀρίθμησις ἀτελῶς γραφομένη.

Συνεχῶς πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται περαιτέρω ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ἡ ἱκανότης τοῦ ἐξ ἀπλῶν πραγματικῶν γεγονότων καὶ καταστάσεων ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ διδάσκοντος ἐξευρίσκειν προβλήματα καὶ λύειν αὐτά. Διὰ συνεχοῦς δὲ ἀσκήσεως πρέπει νὰ γίνεται ἕξις τῶν μαθητῶν ὁ ὑπολογισμὸς ἐκ τῶν προτέρων τοῦ τελικοῦ ἀποτελέσματος καὶ ὁ κατόπιν ἔλεγχος αὐτοῦ διὰ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος. Δι' ἐξεταστικῶν δὲ ἐργασιῶν ἐλέγχωμεν, ἂν οἱ μαθηταὶ κατενόησαν τὴν ὕλην καὶ ἂν δύνανται νὰ ἐφαρμόζουν αὐτὴν καὶ νὰ ἐκθέτουν αὐτὴν μὲ τὴν προσήκουσαν τάξιν.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ὀφείλει νὰ ἀφορμᾶται κυ-

ρίως ἀπὸ τῶν πραγμάτων οἱ δὲ παντὸς εἴδους λογαριασμοὶ πρέπει νὰ ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰ πράγματα. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῆται καὶ ἡ ἄσκησις πρὸς κτῆσιν αὐτῆς ταύτης τῆς εἰς τὸ λογαριάζειν δεξιότητος.

Εἰς πάσας τὰς τάξεις, μάλιστα δὲ εἰς τὰς ἀνωτέρας, ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς πρέπει νὰ διατελῇ ἐν στενῇ ἐπαφῇ μὲ τὰ ἄλλα μαθήματα καὶ μὲ εὐκατάληπτα ὑπὸ τῶν μαθητῶν κοινωνικὰ γεγονότα, τὰ ὅποια εἶναι δυνατὸν νὰ διευκρινουῦνται καὶ ἀριθμητικῶς.

Κατὰ τὴν ἐκλογὴν δὲ τῶν γεγονότων τούτων λαμβάνονται, ὡς εἰκός, ὑπ' ὄψιν τὰ ἰδιαίτερα φυσικὰ διαφέροντα τῶν ἀρρέων καὶ τῶν θηλέων.

Ἡ ὕλη τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ περιορίζεται εἰς ὅσα τῶ ὄντι ἀνευρίσκονται εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν καὶ εἶναι σπουδαῖα δι' αὐτήν. Ἰσχύει δὲ τοῦτο πρὸ πάντων περὶ τῶν κλασμάτων, περὶ τῶν μεθόδων, περὶ τοῦ τόκου καὶ περὶ τῆς μείξεως. Ἡ διαίρεσις κλάσματος διὰ κλάσματος δὲν πρέπει νὰ διδάσκεται. Ἐκ δὲ τῶν προβλημάτων τόκου κυρίως πρέπει νὰ διδάσκονται ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια ζητεῖται ὁ τόκος καὶ τὸ ἐπιτόκιον. Ἡ ἐκμάθησις τοῦ πυθαγορείου πίνακος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται μηχανικῶς, ἀλλὰ δι' αὐτενεργείας πρέπει νὰ ἐξευρίσκειται καὶ νὰ κατασκευάζεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπακολουθεῖ ἡ ἐμπέδωσις αὐτοῦ δι' ἀσκήσεως.

Ἡ διδακτέα ὕλη μέχρι τοῦδε κατενέμετο εἰς τὰς τάξεις κατὰ διαστήματα ἀριθμικά. Εἰς τὴν α' τάξιν δηλονότι ἐδιδάσκετο τὸ ἀριθμικὸν διάστημα 1—20, εἰς τὴν β' τάξιν 1—100, εἰς τὴν γ' 1—1000 κλπ. Ἀντὶ τῆς κατανομῆς ταύτης εἶναι ὀρθοτέρα ἐτέρα, καθ' ἣν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κατὰ πρῶτον λόγον αἱ δυσχέρειαι τῶν πράξεων. Εἶναι εὐκολώτερον ὁ μαθητῆς νὰ διδαχθῇ τὴν σειρὰν 1—100 καὶ τὰς εὐκολωτέρας ἐν αὐτῇ πράξεις, παρὰ τὰς δυσκόλους πράξεις, π. χ. τῆς διαιρέσεως ἐν τῇ μικροτέρᾳ σειρᾷ 1—20.

Λεπτομερέστερον ἡ κατανομὴ τῆς ὕλης τῆς ἀριθμητικῆς εἰς τὰς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἔχει ὡς ἀκολούθως :

Τάξις Πρώτη.

Κατὰ τὸ πρῶτον δίμηνον σκόπιμον εἶναι νὰ μὴ διδάσκε-

ται συστηματικῶς ἢ ἀρίθμησις, ἀλλὰ ἐν στενοτάτῃ συναφείᾳ πρὸς τὴν ὅλην (ἐνιαίαν) διδασκαλίαν νὰ ἀσχοῦνται οἱ μαθηταὶ περὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἀριθμῶν τοῦλάχιστον τῆς πρώτης δεκάδος διὰ συγκεκριμένων πραγμάτων.

Μετὰ δὲ ταῦτα εὐκόλον εἶναι νὰ κατασκευασθῇ συστηματικῶς ἢ σειρὰ 1—10 καὶ κατόπιν 1—20 δι' εὐχρήστων ἀντικειμένων, οἷον διὰ τῶν δακτύλων τῶν χειρῶν, διὰ ξυλαρίων, χαλίκων, ὄσπριων κτλ., καὶ διὰ κρότων ρυθμικῶς παραγομένων ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν διὰ κρούσεως δακτύλου τῆς χειρὸς ἢ ἄλλου ἀντικειμένου ἐπὶ τραπέζης ἢ ἐπὶ θρανίου κτλ. Ἐποπτικὰ μηχανικὰ μέσα πολύπλοκα ἀπορριπτέα· διότι ἐφελκύουν τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν μᾶλλον εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτῶν παρὰ εἰς τοὺς ἀριθμοὺς καὶ γεννοῦν σύγχυσιν εἰς τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν.

Πλὴν τῆς ἀνιούσης (διὰ προσθέσεως) ἀριθμήσεως (1, 2, 3, κλπ), ἀναγκαῖα εἶναι καὶ ἡ κατιοῦσα (δι' ἀφαιρέσεως, 5, 4, 3 κλπ).

Ὅρθότερον εἶναι ἡ διδασκαλία νὰ προχωρῇ μέχρι τοῦ 100· ἐν τῇ σειρᾷ δὲ ταύτῃ, 1—100, νὰ ἐξευρίσκονται αὐτενεργῶς διὰ συγκεκριμένων πραγμάτων καὶ νὰ ἐμπεδώνονται αἱ εὐκολώτεροι τῶν περιπτώσεων τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων.

Μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς σειρᾶς 1—10 καὶ κατόπιν 1—20 γίνονται ἀσκήσεις (πάντοτε δι' ἀντικειμένων συγκεκριμένων) ἀφαιρέσεως καὶ προσθέσεως βαίνουσαι ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων εἰς τὰς δυσκολωτέρας. Π. χ. $1+1=2$, $2+1=3$ κτλ. $10-1=9$, $9-1=8$ κτλ. $10-3, -5$ κτλ. $10-8, -6$ κτλ. $10+1=11$ κλπ. $20-1=19$ κλπ. Εὗρεσις τῶν ἀριθμῶν, οἱ ὅποιοι κεῖνται μεταξὺ τοῦ 1 καὶ τοῦ 3, τοῦ 2 καὶ τοῦ 4 κτλ. Ἀνάλυσις τῶν ἀριθμῶν 2, 3, 4, κτλ.

Ὅμοιαι ἀσκήσεις γίνονται καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς σειρᾶς 1—20. Προστίθενται δὲ νῦν καὶ δυσκολώτεροι: οἷον διαίρεσις ἀριθμῶν εἰς δύο ἴσα μέρη κλπ.

Καθ' ὅμοιον τρόπον πάντοτε διὰ τῆς χρήσεως συγκεκριμένων ἀντικειμένων, (ξυλαρίων ὀδοντογλυφίδων, ὄσπριων κλπ.), προχωροῦμεν εἰς τὴν τρίτην, τὴν τετάρτην κλπ. δεκάδας.

Κατὰ τοὺς πρώτους τρεῖς μῆνας αἱ ἔννοιαι τῶν ἀριθμῶν παριστάνονται ἀπλῶς δι' ἰχνογραφημάτων. Ἀπὸ δὲ τοῦ β' τρι-

μήνου εισάγονται τὰ ἀραβικά ψηφία, διδάσκονται δὲ καὶ τὰ σημεῖα τῶν πράξεων (1).

Τάξις Δευτέρα.

Ἡ ὕλη τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους περιλαμβάνει ἀριθμητικὰς πράξεις ἀπὸ τοῦ 1 μέχρι τοῦ 100 προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως· πρὸς τούτους δὲ εὐκόλα προβλήματα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαιρέσεως.

Ἀκριβέστερον τὸ πρᾶγμα ἔχει ὡς ἀκολούθως :

1) Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων ἐν τῇ πρώτῃ τάξει διὰ καταλλήλων ἀσκήσεων καὶ προβλημάτων ἀναφερομένων εἰς τὸ συγκεκριμένον περιβάλλον τῶν μαθητῶν.

2) Σχηματισμὸς ἀριθμῶν ἀποτελουμένων ἐκ δεκάδων καὶ μονάδων· προσθέσεις, ἀφαιρέσεις καὶ ἀναλύσεις. Διάφοροι λογαριασμοὶ ἐντὸς τῶν δεκάδων καὶ κατόπιν καὶ καθ' ὑπέρβασιν τῆς δεκάδος.

3) Πολλαπλασιασμὸς κατὰ τὸν πυθαγόρειον πίνακα : α) κατασκευὴ σειρῶν, τοῦ πολλαπλασιαστέου μένοντος τοῦ αὐτοῦ: $2 \times 1, 2 \times 2, 2 \times 3$ κ.τ.λ.

Κατασκευὴ σειρῶν : τῶν δεκάδων, τῶν πεντάδων, τῶν τριάδων, τῶν δυάδων κ.τ.λ.

Κατασκευάζονται αἱ σειραὶ, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ πολλαπλασιαστὴς παραμένει ὁ αὐτός : $1 \times 2, 2 \times 2, 3 \times 2, 4 \times 2$ κ.τ.λ. $1 \times 3, 2 \times 3, 3 \times 3, 4 \times 3$ κλπ.

4) Ἀνάλυσις ἀριθμῶν εἰς τοὺς παράγοντας αὐτῶν π.χ. $24 = ; \times 8, 24 = ; \times 3, 24 = 3 \times ; , 24 = ; \times ;$ Οἱ ἀριθμοὶ ἐκλέγονται οὕτως, ὥστε νὰ μὴ παρέχουν ὑπόλοιπα.

5) Ἀπλᾶ προβλήματα, τῶν ὁποίων κύριον συστατικὸν εἶναι ἡ δραχμὴ, τὸ μέτρον καὶ αἱ ὑποδιαιρέσεις αὐτῶν.

6) Ἀσκήσις συχνὴ περὶ τὸ λύειν ἀπλᾶ προβλήματα ἀπὸ μνήμης.

Ἄριστον ἐποπτικὸν μέσον εἶναι ὁδοντογλυφίδες ἢ ξυλάκια.

1) Περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς ἴδε ἡμέτερον *Πρακτικὸν ὁδηγὸν τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς* ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ ἐκδ. οἴκου Δημ. Δημητράκου.

Τάξις Τρίτη.

1) Ἐπανάληψις τῶν ἐν τῇ β' τάξει διδαχθέντων διὰ καταλλήλων προβλημάτων.

2) Μερισμὸς καὶ μέτρησις ἄνευ καὶ μεθ' ὑπολοίπων.

3) Ἡ σειρὰ τῶν ἀριθμῶν εὐρύνεται μέχρι τοῦ 1000.

Ἀνιοῦσα καὶ κατιοῦσα ἀρίθμησις ἀμιγῶν ἑκατοντάδων. Ἀρίθμησις ἀμιγῶν ἑκατοντάδων καὶ ἀμιγῶν δεκάδων. Προσθέσεις καὶ ἀφαιρέσεις ἀμιγῶν δεκάδων εἰς μεικτὰς ἑκατοντάδας, περιεχούσας ἀμιγεῖς δεκάδας. Προσθέσεις, ἀφαιρέσεις καὶ ἀναλύσεις, οἷαι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι : $240+; =280, 340-; =310 \cdot 150 =;$ δεκάδες κ.τ.λ. Προσθέσεις καὶ ἀφαιρέσεις ἀμιγῶν δεκάδων καὶ ἀμιγῶν ἑκατοντάδων εἰς μονοψηφίους, εἰς διψηφίους καὶ εἰς τριψηφίους ἀριθμοὺς κ.τ.λ.

4) Πολλαπλασιασμὸς ἀμιγῶν δεκάδων καὶ ἀμιγῶν ἑκατοντάδων ἐπὶ μονοψηφίον. Μέτρησις καὶ μερισμὸς ἄνευ καὶ μεθ' ὑπολοίπων διὰ μονοψηφίων. Μέτρησις δι' ἀμιγῶν δεκάδων (10, 20, 30 κλ.).

Τὰ ἀπλούστατα καὶ συνηθέστατα τῶν κλασμάτων $\frac{1}{2}, \frac{1}{4}, \frac{1}{5}, \frac{1}{10}$.

5) Λογαριασμοὶ μὲ νομίσματα (δραχμὴ, δεκάδραχμον, εικοσάδραχμον, καὶ μὲ τὸ μέτρον μήκους).—Ἡ γραφὴ τῶν δεκαδικῶν ἀριθμῶν.

α) Ἡ μέτρησις τοῦ χρόνου (ἡμέρα, ὥρα, λεπτά).

β) Ἀσκήσις συχνὴ περὶ τὸ λύειν προβλήματα ἀπὸ μνήμης.

Καὶ ἐν τῇ τάξει ταύτῃ πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις πολλῆ ὀδοντογλυφίδων ἢ ξυλαρίων ὡς μέσου ἐποπτικοῦ. Παρέχουν ταῦτα τὸ μέγα πλεονέκτημα, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ δένονται εἰς δεσμίδας ἀνὰ 10, 20, κτλ. 100 κτλ.

Τάξις Τετάρτη.

1) Ἡ σειρὰ τῶν ἀριθμῶν ἐπεκτείνεται βαθμηδὸν πέρα τοῦ 1000 εἰς 10000, εἰς 100000, εἰς 1000000 καὶ τέλος ἐπ' ἀόριστον.

2) Ἐκμάθησις τῶν τεσσάρων πράξεων τῶν ἀκεραίων κατὰ τὴν συνηθὴ γραπτὴν μέθοδον μὲ ἀριθμοὺς τὸ πολὺ πενταψηφίους. Κατ' ἀνώτατον ὅρον, μετὰ προηγηθεῖσαν πολλὴν ἀσκη-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σιν με ἀριθμοὺς μικροτέρους, ὁ πολλαπλασιαστικὸς ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι τριψήφιος, ὁ δὲ διαιρέτης διψήφιος.

3) Οἱ δεκαδικοὶ ἀριθμοί. Ἀπαγγελία καὶ γραφὴ αὐτῶν. Ἡ ὑποδιαστολή, αἱ τέσσαρες πράξεις. Οἱ ἀριθμοὶ πρέπει νὰ ἔχουν τὸ πολὺ τρία δεκαδικὰ ψηφία. Ἀφετηρία τῆς διδασκαλίας τῶν δεκαδικῶν λίαν κατάλληλος εἶναι τὰ ἑκατοστὰ τῆς δραχμῆς καὶ τοῦ μέτρου.

4) Προπαρασκευαστικὴ διδασκαλία τῶν κλασμάτων, ὧν ἡ κυριώως διδασκαλία γίνεται κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Ἡ κλασματικὴ μονάς. Κλασματικοὶ ἀριθμοί.— Ἀφετηρία τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶναι συγκεκριμένα πράγματα, οἷον καρποί, φύλλα χάρτου, τεμνόμενα ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰς ἴσα μέρη (1). Συγκρίσεις τῶν τμημάτων κλπ.

5) Τὰ κυριώτερα τῶν ξένων νομισμάτων (λίρα, δολλάριον, φράγκον). Τὰ κυριώτερα τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν. Μονάδες τοῦ χρόνου. Ἀσκήσεις πρακτικαὶ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν.

6) Ἀσκήσεις συχνὴ περὶ τὴν λύσιν προβλημάτων ἀπὸ μνήμης.

Τάξις Πέμπτη.

1) Ἐπανάληψις τῶν διδαχθέντων περὶ τῶν τεσσάρων πράξεων ἀκεραίων καὶ δεκαδικῶν ἀριθμῶν.

2) Κλασματικοὶ ἀριθμοί. Τροπὴ κοινῶν κλασμάτων εἰς δεκαδικὰ καὶ δεκαδικῶν εἰς κοινά. Αἱ διὰ κλασματικῶν ἀριθμῶν πράξεις περιορίζονται εἰς τὰς συνήθεις εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν, ὡς ἤδη ἐλέχθη ἐν τῷ γενικῷ μέρει.

3) Ἀπλῆ μέθοδος τῶν τριῶν.

4) Ἀσκήσις περὶ τὸ λύειν προβλήματα ἀπὸ μνήμης.

Τάξις Ἑκτη.

1) Ἀπλῆ καὶ σύνθετος μέθοδος τῶν τριῶν.

1) Ἴδε τὸν ἀνωτέρω α) μνημονευθέντα Πρακτικὸν δὴγὸν τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς Σ. Καλλιάρφα· καὶ β) Τρία ζητήματα τῆς Διδακτικῆς, σελ. 41.

2) Ἔννοια τοῦ κεφαλαίου, τοῦ τόκου, τοῦ ἐπιτοκίου, τοῦ κέρδους, τῆς ζημίας, τῆς ἐκπτώσεως κτλ. Μέθοδος τῆς λύσεως προβλημάτων κυρίως, ἐν οἷς ζητεῖται ὁ τόκος καὶ τὸ ἐπιτόκιον.

Ἡ μέθοδος τῆς ἐξωτερικῆς ὑφαιρέσεως, ἡ μέθοδος τῆς ἑταιρείας καὶ ἡ τῆς μείξεως.

B) ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ

Ἡ διδασκαλία τῆς γεωμετρίας ἐπιδιώκει νὰ κάμνη τοὺς μαθητὰς ἱκανοὺς νὰ ἀντιλαμβάνονται καὶ νὰ παριστάνουν ὀρθῶς τοπικὰ μεγέθη καὶ τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις αὐτῶν· προσέτι δὲ νὰ ὑπολογίζουσιν τὰ μεγέθη ἐπιφανειῶν καὶ σωμάτων.

Ἡ διδασκαλία τῆς γεωμετρίας ἀναπτύσσει καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ἀντιλαμβάνεται τις καὶ καλαισθητικῶς τὰ διάφορα τοπικὰ σχήματα (διάφορα εἶδη στύλων, σφαίρας, κώνους, οἰκοδομικοὺς ρυθμοὺς κτλ.).

Ἡ διδασκαλία ἀφορμᾶται κατὰ τὸ δυνατόν ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως τοπικῶν σχημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι σπουδαῖα εἰς τὴν ζωὴν.

Θεμελιώδη σημασίαν ἔχουν διὰ τὴν παιδείαν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ τόπου ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν περὶ τὸ πλάττειν, διπλῶνειν, ἐκκόπτειν, ἰχνογραφεῖν, ἐκτιμᾶν, μετρεῖν καὶ ὑπολογίζειν. Διὰ τοῦτο αἱ ἀσκήσεις αὗται πρέπει νὰ εἶναι συνημμένοι καὶ γενικῶς μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας καὶ εἰδικῶς μὲ τὴν διὰ τὰ θήλεα προοριζομένην ἰδιάζουσαν διδασκαλίαν τῶν μαθημάτων τούτων.

Πολλοῦ λόγου δὲ ἄξια εἶναι ἐφαρμογαὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ τόπου πρέπει νὰ ἀσκοῦνται οἱ μαθηταὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν κατωτέρων τάξεων κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς ἀριθμητικῆς.

Αἱ γεωμετρικαὶ προτάσεις ἀποδεικνύονται κατὰ προτίμησιν διὰ μετρήσεως, δι' ἐπιθέσεως, διὰ μετακινήσεως κλπ. Μόνον κατ' ἐξαιρέσιν, ἂν εἶναι εὐκολοί, γίνεται χρῆσις συλλογισμῶν.

Ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὴν διδακτέαν ὕλην εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔχουν ὡς ἀκολούθως :

Τάξις Πέμπτη.

Γραμμαὶ καὶ ἐπιφάνειαι: Εὐθεΐαι καὶ τεθλασμέναι, καμπύλαι, μέτρησις μηκῶν, κλίμαξ. Εὐκόλα προβλήματα κατασκευῆς. Περὶ γωνιῶν. Ἰχνογράφησις, ἐπίθεσις, διαίρεσις γωνιῶν. Μέτρησις γωνιῶν. Ἐπιφάνειαι ἐπίπεδοι καὶ κυρταί. Τὸ τετράγωνον. Αἱ μονάδες μετρήσεως ἐπιφανειῶν. Μετρήσεις ἐπιφανειῶν. Τὸ ὀρθογώνιον. Τὸ πλάγιον παραλληλόγραμμον. Τὸ τρίγωνον. Τὸ ἀκανόνιστον τετράπλευρον. Τὰ κανονικὰ καὶ τὰ μὴ κανονικὰ πολύγωνα. Κατασκευὴ κανονικῶν πολυγώνων.

Τάξις Ἑκτη.

Ἐὸ κύκλος. Ἐὸ κύβος. Ἐπιφάνεια καὶ ὄγκος αὐτοῦ. Μέθοδος εὐρέσεως αὐτῶν. Ἐὸ κύβος ὡς μονὰς μετρήσεως τῶν σωματικῶν. Τὰ σωματικὰ μέτρα. Τὰ κοῖλα μέτρα. Τὸ βάρος. Τὸ εἰδικὸν βάρος.

Κύλινδρος καὶ πρῖσμα.

Πυραμὶς καὶ κῶνος, πλήρεις καὶ κόλουροι.

Ἐὸ σφαῖρα.

10) ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

1) Ἐὸ σωματικὴ ἀγωγή ἐπιδιώκει νὰ προάγῃ τὴν ὑγείαν καὶ τὸ κάλλος, τὴν δεξιότητα καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ σώματος, νὰ ἐπισχῆ τὴν βούλησιν καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτήρος.

2) Ἐὸ Ἀφетηρία καὶ τὸ οὐσιῶδες περιεχόμενον τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς εἰς τὰς τέσσαρας πρώτας τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ εἶναι σωματικαὶ ἀσκήσεις συνδεδεμένα μετὰ παιδιῶν.

Τὰ ἐλεύθερα παιγνίδια, τὰ ὁποῖα παίζουν τὰ παιδιά εἰς τὰς ὁδοὺς, πρέπει νὰ εἰσάγωνται εἰς τὸ σχολεῖον, νὰ γίνωνται σχολικὰ παιγνίδια, τὰ ὁποῖα παίζουν οἱ μαθηταὶ ὁμοῦ μὲ πειθαρχίαν καὶ μὲ τάξιν. Διὰ τῆς συστηματοποιήσεως ταύτης τῶν ἀρχικῶν καὶ φυσικῶν κινήσεων διατηρεῖται καὶ προάγεται ἡ

χαρὰ ἐπὶ σωματικῇ ἐνεργείᾳ, τὴν ὁποίαν φέρει ὁ μικρὸς μαθη-
τῆς ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, καὶ τίθενται τὰ θεμέλια τῆς ὀρθῆς
ἀναπτύξεως τοῦ σώματος ὡς ὅλου ἀποτελουμένου ἐξ ἀλληλε-
πιδρώντων ὀργάνων, τοῦ ὁποίου αἱ κινήσεις, καθόσον προχω-
ρεῖ ἡ ἡλικία, γίνονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκούσiai, κατευ-
θυνόμεναι ὑπὸ τοῦ πνεύματος. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξίαι εἶ-
ναι αἱ κινήσεις καὶ τὰ παιγνίδια, τὰ ὁποῖα προάγουν τὴν κυ-
κλοφορίαν τοῦ αἵματος καὶ τὴν ἀναπνοήν. Ταύτας δὲ προά-
γουν καὶ γνήσιοι λαϊκοὶ χοροί.

3) Ἐκ τῶν λεχθέντων συνάγεται, ὅτι εἰς τὰς ἀνωτέρας
τάξεις πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ σύμμετρος διὰ κυρίως γυμνα-
στικῶν ἀσκήσεων ἀνάπτυξις πάντων τῶν μελῶν τοῦ σώμα-
τος, ὅτι πρέπει νὰ ἐθίζονται οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κάλιν στάσιν
τοῦ σώματος, εἰς βαθεῖαν ἀναπνοὴν καὶ σφόδρα περιποίησιν
αὐτοῦ. Σὺν τῷ χρόνῳ αὐξάνεται ἡ ρώμη, ἡ εὐστροφία καὶ
ἡ χάρις περὶ τὰς κινήσεις.

4) Ὁ φυσικὸς τόπος τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς εἶναι τὰ ὄρη,
τὰ δάση, οἱ ποταμοί, αἱ λίμναι, ἡ θάλασσα, αἱ κοιλάδες, αἱ πε-
διάδες τῆς γενετέρας.

Ἡ νεολαία πρέπει νὰ διδάσκεται νὰ ἐπιζητῇ τοὺς περι-
πάτους ἀνὰ τὰ διάφορα ταῦτα τοπία τῆς Πατρίδος, ἔχουσα σα-
φῆ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἐξ αὐτῶν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὠφε-
λείας. Ἰδιαιτέρας δὲ πλατεῖαι καὶ γυμναστήρια πρέπει νὰ κα-
τασκευάζονται οὕτως, ὥστε νὰ συντελῆται ἐπιτυχῶς τὸ συ-
στηματικὸν τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς ἔργον. Εἶναι δέ, ὡς εἶκός,
αὐταὶ ἀναγκαιότεραι εἰς τὰς πόλεις, μάλιστα δὲ εἰς τὰς μεγά-
λας, ὅπου ἡ ἔξοδος εἰς τοὺς ἀγρούς, εἰς τὰ ὄρη κ.λ.π. εἶναι
ἀδύνατος ἢ οὐχὶ εὐκόλος. Πλὴν τῶν πρὸς παιδιὰς καὶ πρὸς
γυμναστικὰς ἀσκήσεις καταλλήλως διεσκευασμένων χώρων,
ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ὑπάρχη καὶ χῶρος κατάλληλος πρὸς ἐκμά-
θησιν τῆς κολυμβήσεως.

Ἡ ὑπαρξίς γυμναστικῶν ὀργάνων ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ πρέ-
πει νὰ τίθεται ἀναγκαῖος ὄρος τῆς διδασκαλίας τῆς γυμναστι-
κῆς. Πλείστας εὐκαιρίας εἰς ἀσκήσεις παρέχουν ἰδίᾳ εἰς τὸν
διδάσκαλον τῶν σχολείων τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων τὸ
δάσος, οἱ ἀγροὶ κ.λ.π. Γυμναστικῶν ὀργάνων κατεσκευασμένων
δι' ἐνηλίκους δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται χρῆσις ὑπὸ μαθητῶν

τῶν σχολείων. Χάριν αὐτῶν κατασκευάζονται ἰδιαίτερα ὄργανα.

5) Ὁρμωμένη ἀπὸ τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις ἡ διδασκαλία παρέχει τὰς στοιχειώδεις ὑγιεινὰς γνώσεις περὶ ἐργασίας καὶ ἀναπαύσεως, περὶ θρέψεως, περὶ περιποιήσεως τοῦ σώματος, περὶ ὑγιεινῆς κατοικίας καὶ ἐνδύσεως, περὶ πρώτων βοηθειῶν κατ' ἀτυχήματα. Οὐ μόνον δὲ διδάσκει, ἀλλὰ καὶ μεριμνᾷ περὶ ἐφαρμογῆς τῶν ὑγιεινῶν τούτων διδαγμάτων ὁ διδάσκαλος.

6) Τὰ ἄρρενα, καιροῦ ἐπιτρέποντος, γυμνάζονται ἔχοντα γυμνὸν τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, τὰ δὲ θήλεα, εἰ δυνατόν, φέροντα στολὴν εἰδικήν. Μετὰ τὴν γυμναστικὴν πρέπει νὰ πλύνωνται. Καλὸν δὲ εἶναι καὶ ὁ διδάσκων τὴν γυμναστικὴν νὰ φέρῃ εἰδικὴν στολήν. Ὡσαύτως σκόπιμον εἶναι τὴν γυμναστικὴν νὰ διδάσκη αὐτὸς ὁ διδάσκων καὶ τὰ ἄλλα μαθήματα τῆς τάξεως.

7) Ἀπὸ τοῦ 5ου ἔτους πρέπει νὰ ἐπιδιώκωνται ἰδιαίτεραι γυμναστικαὶ ἐπιδόσεις.

8) Ὁρθὸν εἶναι νὰ γυμνάζωνται χωριστὰ τὰ ἄρρενα ἀπὸ τὰ θήλεα.

9) Ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς γυμναστικῆς δύναται νὰ παρέχῃ ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου κατὰ σύστασιν τοῦ σχολιάτρου ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα. Παιδιὰ ἔχοντα ἐλαφρὰς σωματικὰς βλάβας, τὰ ὅποια, ἐπιτρέποντος τοῦ σχολιάτρου, μετέχουν τῆς διδασκαλίας τῆς γυμναστικῆς, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ παρακολουθοῦνται μὲ ἰδιαίτερον προσοχὴν κατὰ τὰς ἀσκήσεις.

Β) ΔΙΔΑΚΤΕΑΙ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Κατωτέρα βαθμὶς (1—4 σχολικὸν ἔτος).

Γενικὴ σωματικὴ ἀγωγή συντελουμένη:

α) Ἐν εἴδει μιμικῶν ἀσκήσεων (κινήσεις ἐργαζομένων καὶ κινήσεις ζώων).

β) Διὰ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ ἔρπειν, τοῦ βαδίζειν, χοροπηδᾶν, πηδᾶν, τρέχειν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν ἰδιαίτερος τῆς ἐργασίας τῶν ποδῶν.

Ἀγωγή τοῦ παιδὸς τῶν κατωτέρων τάξεων εἰς τὸν δρόμον διὰ παιδιῶν: Δρόμος ταχύτητος: 60 μ. Ἀντιμέτω-

ποι σκυταλοδρομίας υπό μορφήν παιδιάς, σκυταλοδρομίας με τρεῖς σφαίρας. Δρόμος ἀντοχῆς : 5 λεπτῶν.

Ἀσκήσεις πρὸς ἀνάπτυξιν ἀλματικῆς ἱκανότητος : Συλλογὴ γενικῶν περὶ τὸ ἄλμα ἐμπειριῶν (πήδημα με σχοινάκι, πήδημα εἰς μῆκος καὶ εἰς ὕψος, ὑπεράνω παντοειδῶν ἐμποδίων).

Ἄλμα εἰς μῆκος μετὰ φορᾶς.

Ἄλμα εἰς ὕψος, ἄλμα εἰς βάθος.

Ἀσκήσεις πρὸς ἀνάπτυξιν βλητικῆς ἱκανότητος (ρῆψις καὶ βολή). Ἀπομίμησις ἀκοντισμοῦ διὰ μικρᾶς σφαίρας.

Τακτικαὶ ἀσκήσεις. Αἱ ἀπλούσταται μορφαὶ τῆς συντάξεως εἰς κύκλον, εἰς φάλαγγα καὶ εἰς ζυγόν, τῆς ἀριθμήσεως, τῶν κλίσεων καὶ τοῦ βαδίζειν κατὰ φάλαγγα καὶ κατὰ παράταξιν ζυγῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγκαῖαι πρὸς κανονικὴν διδασκαλίαν τῆς γυμναστικῆς καὶ πρὸς καθοδήγησιν τῆς τάξεως ἀνά τὰς ὁδοὺς καὶ κατὰ τὰς ἐκδρομὰς.

Δρομικαὶ παιδιαί. 1) Παιδιαί, κατὰ τὰς ὁποίας πλεονεκτεῖ ὁ δρόμος (τρέξιμο).

Ἄπλᾶ εἶδη δρόμου εἰς εὐθεῖαν καὶ εἰς κύκλον, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ μαθηταὶ ἀνταγωνίζονται πρὸς ἀλλήλους.

Ἴπποδρόμιον.

Κυνηγητός. Κλέφτες καὶ ἀστυνόμοι.

Σινικὸν τεῖχος.

2) Παιδιαί, κατὰ τὰς ὁποίας εἶναι ἀναγκαῖα συντονωτέρα πνευματικὴ ἐνέργεια (ἐπισκόπησις τοῦ παιγνιδίου, τεταμένη προσοχὴ πρὸς τὸν ἀντίπαλον) καὶ ἐνεργωτέρα συμμετοχὴ ὅλης τῆς παιζούσης ομάδος.

Γάτα καὶ ποντικός.

Λαβύρινθος.

Λουρίτσα.

3) Παιδιαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἔναρξις γίνεται ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι παίζονται ὑφ' ἑνὸς καὶ προχωροῦμεν εἰς τὰς παιζομένας ὑπὸ πολλῶν.

Βλητικαὶ παιδιαί : Παιδιαὶ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ παίχτου περὶ τὴν ρῆψιν καὶ λαβὴν τῆς σφαίρας πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις.

α) Ἐξάσκησις εἰς τὴν ἀκριβῆ ρῆψιν καὶ εἰς τὴν σταθερὰν λαβὴν :

Ἄρπαστὸν ἐν κύκλῳ καὶ κατὰ παραγωγὴν κατὰ διαφόρους τρόπους.

Κοροΐδο.

β): Εὐστοχία: Δρόμος μὲ διαδοχικὰς ἀναπηδήσεις τῆς σφαίρας.

Ῥομαδικαὶ παιδιαί: Κατάσκοποι.

Σφαίρισις ἐν τετραγώνῳ.

Κυβιστήσεις: Ἄπλαϊ κυβιστήσεις ὑπὸ τύπον παιδιᾶς.

Ῥωστικαὶ καὶ ἐλλκτικαὶ παιδιαί: Ἐλξίς μὲ λαβὴν ἐκ τῆς μᾶς χειρὸς. Ἐλξίς καὶ ὄσις ἐκ τοῦ κύκλου καὶ ἐκ τοῦ στρώματος.

Ῥορὶς καὶ ἰέραξ (Ἄλεπου καὶ κλωσσα).

Παιδιαὶ ἐπὶ γυμναστικῶν ὀργάνων: Γυμναστικὴ ἐπὶ ὀργάνων χαμηλῶν καὶ ἐπὶ μετρίως ὑψηλῶν.

Ἐρπυσις, βάδισις, δρόμος (τρέξιμο) ἐπὶ τῆς δοκοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐδράνου, ἐπὶ τοῦ ἐφαλτηρίου, ἐπὶ τῆς καθέτου κλίμακος, ἐπὶ τῶν πολυζύγων.

Ἐπὶ κεκλιμένον ἐπιπέδου, δηλαδὴ ἐπὶ ἐδράνων, ἐπὶ κλιμάκων.

Ἀνάβασις: Ἐπὶ χαμηλῶν τοίχων, ἐπὶ πλατέων τοίχων, ἐπὶ τοῦ φράκτου, ἐπὶ ἐγκαρσίων καὶ μακρῶν πληνθειῶν.

Ἀνάβασις καὶ κατάβασις ἐκ πληνθείου. Δι' ἀναβάσεως ἴππευσις καὶ κάθοδος, εἴσοδος καὶ ἔξοδος ἐκ πληνθείου.

Ἀνάβασις κλίμακος καὶ ἀνάβασις εἰς πολύζυγα.

Ἀναρρίχησις: Εἰς πάντα τὰ ὄργανα (χαμηλὰ καὶ μέσου ὕψους).

Ἄλμα: Ἀναπηδήσεις καὶ ἐλαστικαὶ ἐκπηδήσεις ἐπὶ καὶ ἀπὸ τοῦ πληνθείου καὶ ἀπὸ τῶν ἐφαλτηρίων.

Ἄλματα ὑπεράνω μικρῶν ἐμποδίων ὡς ἐλεύθερα ἄλματα καὶ ἄλματα συνοδευόμενα μὲ στήριξιν τῶν χειρῶν:

Ἄλματα ὑπεράνω σχοινίων καὶ ῥάβδων, τὰ ὅποια κρατοῦνται ὑπὸ βοηθῶν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἰσχύων.

Ἄλματα εἰς μῆκος καὶ εἰς ὕψος. Ἄλματα ἀπὸ στρώματος εἰς στῶμα.

Ἄλματα μὲ κεκαμμένους πόδας ὑπεράνω χαμηλῶν πληνθειῶν ἢ ὑπεράνω ἐδράνων τοποθετημένων ἐγκαρσίως ἢ καθέτως ἢ παραλλήλως.

Ἄλματα μετὰ φορᾶς τῇ βοηθείᾳ μικρῶν ἐφαλτηρίων, μέ-

σων πληνθειών, μεγάλων πληνθειών κλπ.

Ἀσκήσεις ἐξοικειώσεως μὲ τὸ ὕδωρ γινόμεναι ἐν εἵδει παιδιᾶς.

᾽Οδοιπορταί : Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη 2—4 ὥρας. Βραδύτερον ἐπὶ ἡμίσειαν ἡμέραν.

Ἐκτέλεισις ἀσκήσεων πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐπιδόσεως ἐνὸς ἐκάστου κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου σχολικοῦ ἔτους.

1) Δρόμος ταχύτητος 60 μ. (ἄνευ μετρήσεως τοῦ χρόνου).

2) Δρόμος μετὰ φυσικῶν ἐμποδίων, ὑπεράνω τριῶν ἐμποδίων (ὑψηλῶν μέχρι τοῦ γόνατος, μέχρι τοῦ ἰσχίου καὶ μέχρι τοῦ θώρακος).

3) Ἀναρρίχησις : 3 μ.

4) Δρόμος ἀντοχῆς : 5 λεπτῶν.

5) Ὀμαδικαὶ παιδιαί.

Προσθήκη : Ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ 1 καὶ 2 σχολικοῦ ἔτους.

Τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν πρόγραμμα τῶν διδακτέων κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα σχολικὰ ἔτη ἀσκήσεων βεβαίως εἶναι διεξοδικόν. Μόλον τοῦτο νομίζομεν, ὅτι εἶναι σκόπιμον νὰ καταδειχθῇ ἔτι σαφέστερον, πῶς πρέπει νὰ συντελεῖται ἡ σωματικὴ ἀγωγή κατὰ τὰ δύο πρῶτα σχολικὰ ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ προέχῃ ἡ κυρίως γυμναστικὴ. Τοῦτο δὲ γίνεται κατωτέρω :

1) *Ἄσμα καὶ παιδιὰ :* Ταξιδεύομεν μὲ τὸν σιδηροδρόμον. Ὅλες οἱ πάπιες μου κτλ.

2) *Μίμησις κινήσεων ζῴων :* Τὸ τρέξιμο τῶν σκύλων, τὸ λάκτισμα τῶν ἵππων, ἡμιόνων, ὄνων, ἡ πτήσις τῶν πτηνῶν, τὸ τσαλαβούτυμα τῶν παπιῶν, τὸ χοροπήδημα τῶν βατράχων, τὸ βάδισμα τῆς ἀρκούδας κλπ.

3) *Μίμησις κινήσεων ἐργασίας :* Ἡ προνόσις καὶ ἡ κόψις ξύλου διὰ τῆς ἀξίνης, ἡ κωδωνοκρουσία, τὸ πλάνισμα, ὁ θερισμὸς κλπ.

4) *Παιδικαὶ παιδιαί :* Γάτα καὶ ποντικός. Ἄλεπού ἀπὸ ἀπὸ τὴν τρύπα κτλ.

5) *Ἀσκήσεις τοῦ βαδίζειν, τρέχειν, ρίπτειν, συλλαμβάνειν, πηδᾶν, ἀναρριχᾶσθαι καὶ ἔρπειν :*

Τρέχειν : ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον, ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον, ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν.

Ρίπτειν : μικρὰν σφαῖραν, ἀγωνιστικὴν σφαῖραν κλπ. καὶ ὑπεράνω ἐμποδίων ἀπὸ ομάδος εἰς ομάδα. Στοχαστικὴ ρῖψις κτλ.

Λαβὴ τῆς σφαίρας : Οὐρανία κτλ.

Ἄλμα : ὑπεράνω τάφρου καὶ ὑπεράνω σχοινίου κτλ.

Ἄναρσίχσις καὶ ἔρπυσις : ἐπὶ, διὰ καὶ ὑπεράνω ἐμποδίων, δοκῶν, σχοινίων, πληνθείων, κλιμάκων, ἐδράνων, πολυζύγων κλπ.

6) Ἱστορίαι κινήσεων : Ἐνας χρυσοκάνθαρος. Εἰς τὸ ἵπποδρόμον. Ἐχομεν μεγάλην πλύσιν. Κτίζεται μία οἰκία. Τὸ πυροσβεστικὸν σῶμα, σιδηρόδρομος κλπ.

7) Κατὰ τὸ θέρος τὰ παιδιὰ συνηθίζουσι εἰς τὸ νερὸ συχνάκις παίζοντα παντὸς εἴδους παιγνίδια εἰς ἀβαθεῖς.

Χειμερινὰ ἀθλήματα κατὰ τὰς εὐκαιρίας, τὰς ὁποίας παρέχει ἕκαστος τόπος.

II. Ἀνωτέρα βαθμὶς (4—6 σχολικὸν ἔτος).

Διαπλαστικαὶ ἀσκήσεις. Εἰς τὰς ἀσκήσεις τῆς κατωτέρας βαθμίδος προστίθενται νῦν πάντα τὰ εἶδη τοῦ τετραποδητὶ προχωρεῖν τροχάδην (τρέχειν μὲ τὰ τέσσαρα) καὶ πάντα τὰ εἶδη τῆς ἐδραίας θέσεως κατὰ διαφόρους τρόπους. Κυβιστήσεις, κυλινδίσσεις ὑποκάτω ἢ διὰ μέσου ἐμποδίων, ἀπομίμησις πάντων τῶν εἰδῶν ἐρπύσεως ἐπὶ τοῦ λειμῶνος, ἐν τῷ δάσει, ὑπὸ ἀμάξας, διὰ μέσου αὐτῶν κλπ. Ὑπτία κατάκλισις, ἄρσις τῶν σκελῶν, θέσις χιαστί. Γονάτισις καὶ ἀνέγερσις χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν χειρῶν. Ἰσορρόπησις ράβδου ἐπὶ τῆς πάλαμης. Ἐκτάσεις τοῦ κορμοῦ, στροφαί, κάμψεις, ταλαντεύσεις τοῦ κορμοῦ ἔμπρὸς καὶ πλαγίως μετὰ κάμψεων ὡς μιμήσεις τῶν κινήσεων ἐργαζομένων. Περιστροφαί τοῦ κορμοῦ. Ἀσκήσεις ἀπομιμήσεως πυγμαχίας (πλήξεως καὶ ἀμύνης πρὸς τὰ ἔμπρὸς, πλαγίως, λοξῶς, ὀπίσω), ἐπιτόπιοι ἐφορμήσεις πρὸς τὰ πλάγια καὶ ἄνω κτλ. Ἀσκήσεις ἔλξεως καὶ ὤσεως. Ταλαντεύσεις τοῦ κορμοῦ πρὸς τὰ ἔμπρὸς ἢ πλαγίως καὶ ἄνω.

Προσοχή. Κλίσεις. Ἀρίθμησις. Κατεύθυνσις. Βάδισις κλπ.

Ἀσκήσεις ἐπιδόσεως.

Δρόμος, βάδις, συνειδητὴ διαμόρφωσις τοῦ βήματος μὲ βαδίσεις ἐπὶ τῶν δακτύλων, μὲ διάφορα μήκη βήματος. Εἰς τὰ κοράσια ταχέα βήματα χοροῦ ἐν εἶδει δρόμου μὲ ὄλας τὰς δυνατάς κλίσεις καὶ πηδήματα. Βάδις εἰς φάλαγγα μὲ μουσικὴν καὶ ἄσμα. Δρόμος ἀντοχῆς. Δρόμος μετ' ἐμποδίων. Ἀνώμαλος δρόμος.

Ἄλμα : Εἰς μῆκος, εἰς ὕψος, εἰς βάθος, ὑπεράνω φυσικῶν ἐμποδίων κτλ.

Ἀναρρίχσις : Ἀνάβασις τῆς κλίμακος, εἰς παντὸς εἶδους δυνατὰ ἐμπόδια, π. χ. εἰς φράκτας, εἰς τοίχους, εἰς δένδρα κλπ.

Ἰσοροπία : Ἐπὶ κορμῶν δένδρων, ἐπὶ φρακτῶν κτλ.

Ἄρσις βαρῶν : Ἄρσις καὶ μεταφορᾶ συμμαθητοῦ ὑπὸ ἐνός, ὑπὸ δύο καὶ ὑπὸ τριῶν.

Βολαὶ καὶ ρίψεις : Μὲ μικρὰν σφαιραν μακρὰν καὶ ὑψηλά, λαβὴ αὐτῆς. Στοχαστικὴ σφαιροβολία. Πάντα τὰ εἶδη ρίψεως καὶ λαβῆς σφαίρας (ἀγωνιστικῆς, δερματίνης, τῆς ἰατρικῆς σφαίρας καὶ τῆς ἀεροσφαίρας). Πλήξις σφαίρας διὰ πλῆκτρων διαφόρων εἰδῶν. Λιθοβολία. Δισκοβολία. Ἀκοντισμός.

Ἐλξις καὶ ᾄσις : Πάντα τὰ εἶδη τῆς ἔλξεως τοῦ σχολίου. (Διελκυστίδα κτλ.). Ἀπόθησις τοῦ ἀντιπάλου. Ἀπόθησις διὰ πείσεως ράχεως πρὸς ράχιν.

Ἀγωνιστικαὶ παιδιαὶ : Σφαιριστικαὶ παιδιαὶ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ρίψεως καὶ τῆς λαβῆς.

Κολύμβησις : Προσθίως, ὑπίως κτλ.

Ἀσκήσεις ἀμύνης : Ἐλευθέρα πάλη. Ἀσκήσεις ἀποσπασεως ἀπὸ λαβῆς τινος. Ἀσκήσεις ἀνιχνεύσεως καὶ εὐχεροῦς μετακινήσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἀνιχνευτικαὶ παιδιαὶ. Προσεκτικὴ βάδις εἰς τὸ ὑπαιθρον μὲ τὴν προσπάθειαν ν' ἀποφευχθῆ ἢ ἀναγνώρισις. Παρατήρησις.—Μετάδοσις διαταγῶν (ἀγγελιαφόρος). Παιγνίδια Ἰνδιάνων.

Πεξοπορταὶ : Πολυήμερος διαμονὴ εἰς σχολικὰ ἄσυλα ἢ ξενῶνας καταλλήλως δισεσκευασμένους καὶ ὁδοιπορία σύμμετροι πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν συνοδευόμεναι μὲ παιδιὰς προσφόρους πρὸς τὸ ἔδαφος, βάδις μὲ τὴν βοήθειαν χάρτου καὶ πυξίδος, διάγνωσις τοῦ ἐδάφους. Στρατιωτικὴ βάδις κατὰ φάλαγγα μετὰ καὶ ἄνευ βάρους. Λοῦσις τοῦ σώματος ὀλοκλήρου ἢ μέρους κατὰ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις.

Διὰ τὰς μαθητείας ἀναγκαία εἶναι ἔλλογός ἐκλογή ἐκ τοῦ παρατεθέντος προγράμματος. Προέχουν δὲ τῶν ἄλλων ἀσκήσεων Ἑλληνικοὶ χοροὶ καὶ κινούμενα χορευτικαὶ εἰκόνες.

Ἐπιδιωκτέαι ἐπιδόσεις καὶ ἔλεγχος αὐτῶν.

Αἱ τέσσαρες κατώτεραι τάξεις ὁρθὸν εἶναι νὰ μὴ βαθμολογοῦνται εἰς τὴν γυμναστικήν.

Ἀνώτεραι τάξεις: Δρόμος ταχύτητος μικρᾶς ἀποστάσεως (50ν καὶ 60ν σχολικὸν ἔτος: 50 μ.). Ἄλμα εἰς μῆκος. Ἄλμα εἰς ὕψος. Δρόμος ἐπὶ ἐδράνου. Σφαιροβολία *δι' ἀμφοτέρων* τῶν χειρῶν. Βαρελάκια. Κορινοβολία. Ἐξακόντισις σφαίρας στοχαστική καὶ εἰς μῆκος.

Ἐπισκυροβολία.

Κατάδυσις εἰς τὸ ὕδωρ διὰ κεφαλικοῦ ἄλματος. Προσθία κολύμβησις ἀντοχῆς. Ἄρσις καὶ μεταφορὰ συμμαθητοῦ εἰς ὀρισμένην ἀπόστασιν, κυβιστήσεις.

Ἄγῶνες πρὸς ἑξακρίβωσιν τῆς ἐπιδόσεως πρέπει νὰ γίνονται μόνον ἀνὰ μακρότερα χρονικὰ διαστήματα.

Γ' ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1) "Αν οί διδάσκοντες εἶναι πέντε, αἱ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ διδασκόμεναι τάξεις σκοπιμώτερον εἶναι νὰ εἶναι ἡ β' καὶ γ' ἢ ἡ γ' καὶ ἡ δ'.

2) "Αν οί διδάσκοντες εἶναι τέσσαρες, αἱ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ διδασκόμεναι τάξεις σκοπιμώτερον εἶναι νὰ εἶναι ἡ β' καὶ ἡ γ' καὶ ἡ ε' καὶ ἡ στ'.

3) "Αν οί διδάσκαλοι εἶναι τρεῖς, αἱ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ διδασκόμεναι τάξεις εἶναι ἡ α' καὶ ἡ β', ἡ γ' καὶ ἡ δ', ἡ ε' καὶ ἡ στ'.

4) Καὶ εἰς τὰ τρία ταῦτα εἶδη σχολείου διδάσκεται ἐκάστη τάξις τὴν ὑπὸ τοῦ προγράμματος ὠρισμένην δι' αὐτὴν ὕλην. Ἐκατέρω τῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι διδάσκονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου, διδάσκεται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος κατὰ τὸ $\frac{1}{2}$ τῆς διδακτικῆς ὥρας, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον $\frac{1}{2}$, ἐργάζονται οἱ μαθηταὶ αὐτῆς σιωπηρῶς.

Μόνον ἡ χειροτεχνία καὶ ἰχνογραφία ἐπιτρέπεται νὰ διδάσκονται κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ εἰς ἀμφοτέρας τὰς τάξεις, ἀλλ' εἰς ἑκατέραν δίδονται τὰ προσήκοντα εἰς αὐτὴν θέματα.

5) "Αν οί διδάσκαλοι εἶναι δύο, ἑκάτερος αὐτῶν ἀναλαμβάνει τὴν διδασκαλίαν τριῶν κατὰ σειρὰν τάξεων, δηλαδὴ τῆς α', β', καὶ γ' ὁ εἷς, δ' δέ, ε' καὶ στ' ὁ ἕτερος.

6) Εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα διδάσκουν δύο ἢ εἷς δημοδιδάσκαλος ἐπιτρέπεται ἡ κατάτμησις τῆς διδακτικῆς ὥρας εἰς τρία τμήματα, καθ' ἕνα ἑκαστον ἐκ τῶν ὁποίων ὁ διδάσκαλος διδάσκει ἀπ' εὐθείας τάξιν τινά, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ ἐργάζονται σιωπηρῶς.

7) Ἐπιτρέπεται νὰ συνδιδάσκονται τὴν αὐτὴν ὕλην οἱ μαθηταὶ δύο ἐπαλλήλων τάξεων εἰς τὰ ἀκόλουθα μαθήματα: Ὀρθοκεντικά, Ἱστορία, Γεωγραφία, Φυσιογνωσία. Διδάσκεται δὲ κατὰ μὲν τὸ δεύτερον ἔτος ἡ ὕλη τῆς ἑτέρας τῶν τάξεων, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον ἡ τῆς ἑτέρας.

8) Περί τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς χειροτεχνίας ἰσχύουν τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 4 παρατηρήσει.

9) **Μικροὶ** διδακτικοὶ περίπατοι εἶναι λίαν ἀναγκαῖοι, πρὸ πάντων εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνωνται οὗτοι πολὺ συχνά. Ἐντεῦθεν συνάγεται περὶ τῶν σχολείων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἶναι μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων, ὅτι πολλὰ θέματα τῆς πραγματογνωσίας, προερχόμενα ἐκ τῶν κατὰ τοὺς κοινούς περιπάτους παρατηρήσεων, εἶναι ἐν πολλοῖς ὅμοια εἰς τάξεις περισσοτέρας τῆς μιᾶς. Ἄλλ' ἢ ἐκ τῆς βαθμίδος τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, εἰς τὴν ὁποῖαν ἴσεται ἐκάστη τάξις, διαφορομένη ἀντίληψις εἶναι διάφορος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς διδασκαλίας ἐπεξεργασίας τῶν κοινῶν τούτων θεμάτων ὀφείλει νὰ εἶναι διάφορος. Ὡσαύτως διάφοροι εἶναι, ὡς εἰκόσ, καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ διδάσκοντος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἐκάστης τάξεως.

10) Ἡ πρώτη τάξις ἀναγκαῖον εἶναι ἐπὶ τινὰς ὥρας καθ' ἑβδομάδα, τοῦλάχιστον 6 κατὰ τὸ α' ἐξάμηνον 4 δὲ κατὰ τὸ δεύτερον, νὰ διδάσκηται μόνη καὶ κατ' ἰδίαν, οὐδεμιᾶς ἄλλης τάξεως συμπαρισταμένης ἐν τῇ αἰθούσῃ.

11) Ἐπιτρέπεται, εἰς ἃ σχολεῖα διδάσκουν δύο ἢ εἰς διδάσκαλος, μάλιστα δὲ εἰς τοῦτο, λελογισμένη, μετρία, ἐφαρμογὴ τῆς καλουμένης ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου (1), καθ' ἣν μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων καθοδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος εἰς μεθοδικὴν παροχὴν βοήθειας εἰς τοὺς μαθητὰς κατωτέρων τάξεων.

1) Περὶ τῆς μεθόδου ταύτης πραγματευόμεθα ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ ἄρθρον «ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος» τῆς «Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας» καὶ εἰς τὸ μετάφρασμα ἡμῶν «Θεωρία καὶ πράξις τοῦ σχολείου ἐργασίας».

Δ' ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΑΣ ΩΡΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΕΚΑΣΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Εἰς σχολεῖα ἔχοντα ἓνα ἢ δύο διδασκάλους αἱ κατωτέρω παρατιθέμενα ὥραι διδασκαλίᾳ ἐπιτρέπεται νὰ ἐλαττώνωνται, ὥστε καθ' ἑβδομάδα, ἂν μὲν διδάσκη ἄρρην, αὐται νὰ περιορίζωνται εἰς 30, ἂν δὲ διδάσκη διδασκάλισσα εἰς 28.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆ Ἑταιρεία καὶ ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια διατηροῦν σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ἀμιγῆ θηλέων. Εὐκταῖον δὲ εἶναι καὶ ἡ πολιτεία νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν χωρισμὸν τῶν σχολείων ἐγκαταλείπουσα τὴν ἀψυχολόγητον συμφοίτησιν ἄρρένων καὶ θηλέων. Διὰ ταῦτα παραθέτομεν ὠρολόγιον σχολείων ἄρρένων καὶ ὠρολόγιον πίνακα σχολείων θηλέων.

1. ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

Μαθήματα	Τάξεις					
	1	2	3	4	5	6
Θρησκευτικά	2	2	2	2	2	2
Σωματική Ἀγωγή		3	3	4	4	4
Ἑλληνικά		13	14	15	8	8
Πατριδογνωσία					—	—
Ἱστορία		—	—	—	3	3
Γεωγραφία	16	—	—	—	3	3
Φυσιογνωστικά		—	—	—	3	3
Μουσική		1	2	2	2	2
Ἰχνογραφία καὶ Χειροτεχνία		—	2	2	3	3
Ἀριθμητική καὶ Γεωμετρία		4	4	4	4	4
	18	23	27	29	32	32

2. ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΘΗΛΕΩΝ

Μαθήματα	Τέξεις					
	1	2	3	4	5	6
Θρησκευτικά	2	2	2	2	2	2
Σωματική άγωγή		2	2	3	4	4
Έλληνικά		13	14	15	8	8
Πατριδογνωσία					—	—
Ίστορία		—	—	—	2	2
Γεωγραφία	16	—	—	—	2	2
Φυσιογνωστικά		—	—	—	3	3
Μουσική		1	2	2	2	2
Ίχνογραφία καὶ Χειροτεχνίαν		1 <small>Χαιρ.</small>	3	3	4	4
Άριθμητική καὶ Γεωμετρίαν		4	4	4	4	4
	18	23	27	29	31	31

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΗΔΗ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΕΑΣ ΥΛΗΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Β. Δ. τῆς 1-9-1913 ὡς ἐτροποποιήθη
καὶ συνεπληρώθη μεταγενεστέρως)

Τὸ ἐν τοῖς πρόσθεν δημοσιευόμενον Πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῶν σχολείων τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, ὡς τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Σπυρ. Μ. Καλλιάρφα, παρουσιάζει οὐσιωδεστάτας διαφορὰς ἀπὸ τὸ ἤδη ἰσχύον Ἐπίσημον Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα (Ε.Α.Π.), τὸ συνταχθὲν ἐν ἔτει 1913. Περὶ τούτου καὶ δι' ἀπλῆς μόνον ἀναγνώσεως καὶ ἀντιπαραβολῆς ἐκείνου πρὸς τὸ τελευταῖον δύναται νὰ πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης.

Αἱ διαφοραὶ δ' αὗται εἰδικώτερον ἀναφέρονται :

α) Εἰς τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδασκτέας ὕλης, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναγκῶν τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ τοῦ σκοποῦ, τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὁποίου δέον νὰ ἐπιδιώκῃ τὸ συγχρονισμὸν στοιχειῶδες σχολείου.

β) Εἰς τὸ ὅτι ἡ διδασκτέα ὕλη ἀναγράφεται μὲν εἰς τὸ ἀνά χειρας πρόγραμμα κεχωρισμένως κατ' εἶδη μαθημάτων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι πρέπει καὶ νὰ μεταδίδεται αὕτη οὕτω διασπασμένη εἰς τοὺς μαθητάς. Τονναντίον ἡ ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδασκτέα ὕλη δέον νὰ ἐνυφαίνεται, ἰδίᾳ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, μέσα εἰς τὴν ἐνιαίαν διδασκαλίαν, ἥτις ἀποτελεῖ θεμελιώδη διδασκτικὴν ἀρχὴν τοῦ συγχρόνου σχολείου, στηριζομένην εἰς τὰ πορίσματα τῆς νεωτέρας ψυχολογίας τοῦ παιδός, τὴν ὁποίαν ὅμως διδασκτικὴν ἀρχὴν τὸ ἰσχύον ἤδη Ε.Α.Π. παρτελῶς ἀγνοεῖ.

γ) Εἰς διαφοράς, αἵτινες ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλεται νὰ ὑπάρχουν μεταξὺ ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν σχολείων, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν εἰς ἐκάτερον εἶδος τούτων διδασκτέαν ὕλην.

δ) Εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις δέον νὰ παρέχεται εἰς τὸν διδάσκαλον, ὅπως ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ρυθμίζῃ ἐπίσπε, ἀναλόγως πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὰ ἐκάστοτε διαφέροντα τῶν μαθητῶν του, ὄχι μόνον τὸν χρόνον καὶ τὴν σειρὰν τῆς διδασκτικῆς ἐπεξεργασίας ἐνὸς μικροτέρου ἢ μεγαλυτέρου μέρους τῆς διδασκτέας ὕλης, ἀλλὰ καὶ ἀντικαθιστᾷ, ὅπου κρίνει τοῦτο σκόπιμον καὶ ἀναγκαῖον, διδασκτικὴν τινα ἐνότητα ἢ ὕλην δι' ἄλλης, περισσότερον στοιχοῦσης πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ σχολείου του. Καὶ

ε) Εἰς τὸ ὅτι περιέχει συντόμους μὲν, ἀλλὰ σαφεῖς διδασκτι-

κας και μεθοδικας οδηγιαι δια την συμφωνως προς τας νεωτερας υποδειξεις της Παιδαγωγικης και Διδακτικης διδασκαλιαν των επι μερους μαθηματων.

Ἡ τελευταία δ' αὕτη διαφορὰ νομίζομεν, ὅτι εἶναι καὶ ἡ οὐσιωδεστέρα, ἐξ ὅσων ἀνεφέρθησαν ἀνωτέρω· διότι διὰ τῶν οδηγιῶν τούτων δὲν δίδονται εἰς τὸν διδάσκαλον σταθερά, δύσκαμπτα καὶ ἀμετάβλητα «καλούπια» διὰ τὴν διδακτικὴν ἐπεξεργασίαν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μαθήματος, ἀλλ' ἀφίεται τὸνναντίον εὐρὸν περιθώριον εἰς τὴν πρωτοβουλίαν αὐτοῦ, ἵνα δι' ἐλευθέρως ἐνεργείας, ἀναλόγον πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσίν του, τὴν ἀτομικὴν του ἰκανότητα καὶ τὴν διδακτικὴν ἰδιοφυίαν του, προσφέρει εἰς τοὺς μαθητὰς του τὰς ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδακτέας ἐνότητας κατὰ τὸν ἐκάστοτε προσφορώτερον διὰ τὴν μετάδοσιν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐπιτυχῆ ὑπ' αὐτῶν πρόσκτησιν τῶν διδασκομένων.

Διὰ πάντας τοὺς λόγους τούτους ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ δημοσιεύσωμεν, ἐν παραρτήματι τοῦ παρόντος, καὶ τὸ ἤδη ἰσχύον Ε.Α.Π. τοῦ 1913, διὰ νὰ εἶναι εὐκόλον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς τὸν ἀναγνώστην διδάσκαλον νὰ διαπιστώσῃ τὰς μεταξὺ τῶν δύο τούτων προγραμμάτων ὑπαρχούσας οὐσιώδεις, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, διαφοράς, καὶ νὰ ὑποβοηθῆται οὕτως, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν λύσιν τῶν μεθοδικῶν καὶ διδακτικῶν ἀποριῶν, αἵτινες ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν θὰ προσβάλλωνται ἐνώπιόν του.

Ὅπως εἶναι γνωστὸν, τὸ ἰσχύον σήμερον Ε.Α.Π. ἀναγράφει τὴν ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδακτέαν ὕλην εἴτε διὰ τάξεις κεχωρισμένως διδασκομένας, ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων ἰσοῦται μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν τάξεων τοῦ σχολείου, εἴτε διὰ τάξεις συνδιδασκομένας, ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἶναι μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων τῶν μαθητῶν.

Καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν τὸ ἰσχύον ἤδη Πρόγραμμα οὐδεμίαν διαφορὰν ἔχει ὡς πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐξ ἐκάστου μαθήματος διδακτέας ὕλης, ἥτις εἶναι πάντοτε ἡ ἰδία. Μόνον ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων εἶναι μικρότερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάξεων τῶν μαθητῶν, ὅποτε πρὸς ἐξοικονόμησιν χρόνου αἱ τάξεις συνδιδάσκονται εἰς μερικὰ ἢ καὶ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ μαθήματα ἀνὰ δύο ($A'+B'$, $\Gamma'+A'$, $E'+\Sigma T'$), ἢ διδακτέα ὕλη εἰς ἕκαστον ζευγὸς τάξεων ἀποτελεῖ δύο κύκλους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς, περιλαμβάνων τὴν ὕλην τῆς κατωτέρας τάξεως, διδάσκεται κατὰ τὸ ἐν σχολικὸν ἔτος, καλούμενον **πρῶτον ἔτος**

συνδιδασκαλίας, και ὁ ἕτερος, περιλαμβάνων τὴν ὕλην τῆς ἀνωτέρας, διδάσκειται κατὰ τὸ ἀμέσως ἐπόμενον, καλούμενον **δεύτερον ἔτος συνδιδασκαλίας.**

Ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι κυρίως εἰπεῖν **χρονική**, καθ' ὅσον ἡ αὕτη διδακτέα ὕλη, ἄλλοτε μὲν προσφέρεται εἰς μαθητὰς κατὰ ἕν ἔτος μικροτέρους τὴν ἡλικίαν και ἄλλοτε κατὰ ἕν ἔτος μεγαλυτέρους. Εἶναι δὲ τοῦτο ἕν ἀπὸ τὰ σοβαρὰ μειονεκτήματα τῶν σχολείων, ἅτινα ἔχουν μικρὸν ἀριθμὸν διδασκάλων διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἰς μερικὰ μαθήματα παρουσιάζεται **χρονική ἀνακολουθία** εἰς τὴν προσφορὰν τῆς διδακτέας ὕλης, ὅπως λ.χ. εἰς τὴν Ἱστορίαν, ὅπου εἰς τὴν Ε' τάξιν εἶναι δυνατὸν νὰ διδαχθοῦν οἱ μαθηταὶ τὴν χροικῶς ἐγγυτέραν ἱστορίαν τῶν νεωτέρων χρόνων (ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων) πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς σήμερον) και εἰς τὴν ΣΤ' τὴν ἱστορίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ (ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῆς ἀλώσεως).

Τέλος διὰ τὰ μονοτάξια και διτάξια σχολεῖα ἀναγράφεται ἡ αὕτη ὡς και διὰ τὰ πολυτάξια σχολεῖα ὕλη, ἀλλὰ συντομώτερον δι' ἐκεῖνα ἢ διὰ τὰ τελενταῖα ταῦτα, παραλειπομένων μερικῶν ἐνοτήτων, αἵτινες δὲν κρίνεται ἀπαραίτητον νὰ διδαχθοῦν εἰς τοὺς μαθητὰς.

Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν λοιπὸν τὰς ἐπαναλήψεις τῆς αὐτῆς διδακτέας ὕλης, τὰς ὁποίας κάμνει τὸ Ε.Α.Π., ἀναγράφον τὴν αὕτην ὕλην διὰ τὰς αὐτὰς τάξεις κεχωρισμένως διδασκομένας ἢ συνδιδασκομένας, καταχωρίζομεν κατωτέρω τὴν ἕν αὐτῶ ἀναγραφομένην ὕλην, ὡς ὀρίζει ταύτην διὰ τὰς κεχωρισμένως διδασκομένας τάξεις. Πρὸς πληρέστερον δὲ κατατοπισμὸν τοῦ ὁ ἀναγνώστης δεόν νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ὅπου αἱ τάξεις συνδιδάσκονται ἀνὰ δύο ἢ ὕλη τῆς κατωτέρας ἀποτελεῖ τὸν κύκλον τοῦ πρώτου ἔτους συνδιδασκαλίας, ἢ δὲ τῆς ἀνωτέρας τὴν τοῦ δευτέρου.

Ὅσαι τέλος ἐνότητες τῆς ὕλης τῶν κεχωρισμένως διδασκομένων τάξεων παραλείπονται, προκειμένου διὰ τὰ μονοτάξια και διτάξια σχολεῖα, σημειοῦνται πρὸς διάκρισιν μὲ **παχύτερα** τυπογραφικὰ στοιχεῖα.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

τῆς διδασκομένης ὕλης ἐν τοῖς διαφόροις μαθήμασι τῶν πολυταξίων δημοτικῶν σχολείων

Ὅσαι ἐνόητες τῆς ὕλης τῶν κειωρισμένως διδασκομένων τάξεων παραλείπονται προκειμένου διὰ *μονοτάξια* καὶ *διτάξια* σχολεῖα σημειοῦνται πρὸς διακρίσιν μὲ παχύτερα στοιχεῖα ὡς ἐπὶ παραδείγ. κατωτέρω ἢ παράγρ. 6.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Α' Τάξις

α' **Προσευχά** 1. Ἡ προσευχή τοῦ παιδίου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων τῆς ἡμέρας δι' ἧς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ στείλῃ τὸ πνεῦμά Του τὸ Ἅγιον, ἵνα φωτίσῃ αὐτὸ νὰ μάθῃ γράμματα καὶ γίνῃ καλὸς ἄνθρωπος.

2. Ἡ προσευχή τοῦ παιδίου μετὰ τὴν λήξιν τῶν μαθημάτων τῆς ἡμέρας, δι' ἧς εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, διότι διεφύλαξεν αὐτὸ κατὰ τὴν ἡμέραν ὑγιὲς καὶ ἔστειλε τὸ πνεῦμά Του τὸ ἅγιον καὶ ἐφώτισεν αὐτὸ εἰς τὰ καλὰ μαθήματα.

3. Ἡ προσευχή τοῦ παιδίου κατὰ τὴν ἐσπέραν πρὸ τῆς κατακλίσεως, δι' ἧς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ στείλῃ τὸν ἄγγελόν Του ἵνα φυλάξῃ αὐτὸ κοιμώμενον τὴν νύκτα ἀπὸ παντὸς κακοῦ.

4. Ἡ προσευχή τοῦ παιδίου τὴν πρωίαν μετὰ τὴν ἔγερσιν, δι' ἧς εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, διότι διεφύλαξεν αὐτὸ τὴν νύκτα ἀπὸ παντὸς κακοῦ καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ φυλάξῃ αὐτὸ ἐπίσης καὶ τὴν ἡμέραν.

5. Προσευχὴ ὑπὲρ τῶν γονέων, τῶν ἀδελφῶν, τοῦ διδασκάλου, τῶν συμμαθητῶν κλπ.

6. *Ἐπίκαιροι προσευχαὶ τῶν παιδίων ἐν καιρῷ γεγονότων συγκλονιζόντων τὴν ψυχὴν αὐτῶν, οἷον ἀσθενειῶν, θεομηγιῶν κλπ., δι' ὧν εὐχαριστοῦσι τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἀγαθὰ, ἃ παρέχει αὐτοῖς, ἢ παρακαλοῦσιν Αὐτὸν νὰ τὰ προφυλάξῃ ἐκ τοῦ κινδύνου.*

7. Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

β' **Ποιήματα καὶ ᾄσματα θρησκευτικὰ** ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀλφαβηταρίῳ περιεχομένων.

Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θανάτου πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶνι χαρισάμενος.

ΣΗΜ. Κατάλληλα ποιήματα καὶ ᾄσματα θρησκευτικὰ δύναται νὰ χρησιμοποιῶνται καὶ ὡς προσευχαὶ ἐνάρξεως καὶ λήξεως τῶν μαθημάτων.

γ' **Διδασκαλῖαι ἀπλαῖ** πρὸς ἐρμηνεῖαν τῶν ἐξῆς ἑορτῶν. 1) Τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, 2) τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ, 3) τῆς

Κυριακῆς τῶν Βαῶν, 4) τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ, 5) τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ.

Β' Τάξις

α' Προσευχαί. 1) Προσευχή πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων τῆς ἡμέρας ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει, ἀλλὰ πὺς ἐκτενεστέρα. 2) Προσευχή μετὰ τὴν λῆξιν τῶν μαθημάτων τῆς ἡμέρας, 3) Προσευχή πρὸ τοῦ φαγητοῦ, 4) Προσευχή μετὰ τὸ φαγητόν, 5) Προσευχή πρὸ τῆς κατακλίσεως τὴν ἐσπέραν, ὡς καὶ ἐν τῇ α' τάξει ἀλλὰ πὺς ἐκτενεστέρα. 6) Προσευχή μετὰ τὴν ἔγερσιν τὴν πρωΐαν, 7) Ἐπίκαιροι προσευχαί ἐν καιρῷ γεγονότων συγκλονιζόντων τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

β' Ποιήματα καὶ ἄσματα θρησκευτικὰ ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀναγνωσματορίῳ τῆς β' τάξεως περιεχομένων.

γ' Διδασκαλαίαι ἀπλαῖ πρὸς ἐρμηνείαν ἐορτῶν. 1) Τῶν ἐορτῶν τῶν ἀναγραφομένων ἐν τῇ α' τάξει, 2) τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ, 3) τῶν γενεθλίων τῆς Θεοτόκου, 4) τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, 6) τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου.

Γ' Τάξις

Α' Ἱστορίαι ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

α' Ἡ πρὸ τῶν Πατριαρχῶν ἱστορία. 1) Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου, 2) ὁ παράδεισος, ἡ παρακοὴ τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἡ ἔξωσις αὐτῶν ἐκ τοῦ παραδείσου, 3) ὁ κατακλυσμός καὶ ὁ πύργος τῆς Βαβέλ.

β' Οἱ Πατριάρχαι. 1) Ὁ Ἀβραάμ, 2) ὁ Ἰσαάκ, 3) ὁ Ἰακώβ, 4) τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ.

γ' Ἡ ἱστορία τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.

δ' Οἱ Κριταί. 1) Ὁ Σαμψών, 2) Ὁ Γεδεών, 3) ὁ Ἥλι καὶ ὁ Σαμουήλ.

ε' Ἡ καλὴ νύμφη Ρούθ.

στ' Οἱ βασιλεῖς. 1) Ὁ Σαούλ, 2) ὁ Δαβίδ, 3) ὁ Σολομών, 4) ὁ Ροβοὰμ καὶ Ἰεροβοὰμ, 5) ἡ κατάλυσις τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ αἰχμαλωσία τῆς Βαβυλῶνος.

ζ' Οἱ προφῆται. 1) Ὁ Ἡλίας, 2) ὁ Ἡσαίας, 3) ὁ Ἰερεμίας, 4) ὁ Δανιήλ, 5) ὁ Ἰωνᾶς.

η' Ἡ ἱστορία τοῦ πολυπαθοῦς Ἰώβ.

Β' Ποιήματα καὶ ἄσματα θρησκευτικὰ ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀναγνωσματορίῳ τῆς γ' τάξεως περιεχομένων καὶ τῶν ἐν τῷ προγράμματι τῆς φδιτικῆς ἀναγραφομένων.

Γ' Προσευχαί. Προσευχαί ὡς ἐν τῇ α' καὶ τῇ β' τάξει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκτεταμέναι καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Δ' Ἐρμηνεῖαι ἐορτῶν. 1) Τῆς ἐορτῆς τῆς ὑψώσεως τοῦ τι-

μίου Σταυροῦ, 2) τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, 3) τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου, 4) τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου, 5) τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου.

Ε' Γεωγραφία τῶν χωρῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Δ' Τάξις.

Α' Ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης

α' Τὰ κατὰ τὴν Θεοτόκον. 1) Ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου, 2) τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, 3) ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου (χαῖρε, κεχαριτωμένη, Θεοτόκε κλπ.), 4) ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.

β' Τὰ κατὰ Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον. 1) Ἡ γέννησις τοῦ Ἰωάννου, 2) τὸ κήρυγμα τοῦ Προδρόμου, 3) ἡ ἀποκεφάλισις τοῦ Ἰωάννου.

γ' Τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. 1) Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ (Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ κλπ., Χριστὸς γενναῖαι κλπ. Ἡ γέννησίς σου Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν κλπ.). 2) Ἡ προσκύνησις τῶν μάγων, 3) ὁ Ἡρώδης καὶ ἡ φυγὴ τοῦ Ἰησοῦ εἰς Αἴγυπτον, 4) ὁ Ἰησοῦς δωδεκαετής ἐν τῷ Ναῶ τῆς Ἱερουσαλήμ, 5) ἡ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ. (Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου Κύριε κλπ.), 6) ἡ ἐκλογή τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ, 7) τὸ θαῦμα τῆς Κανά, 8) ἡ ἀνάστασις τοῦ νιόυ τῆς χήρας ἐν Ναΐν, 9) ἡ ἀνάστασις τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰαίρου, 10) ἡ θεραπεία τῶν 10 λεπρῶν, 11) ἡ θεραπεία τοῦ παραλύτου ἐν Καρπενναούμ, 12) ὁ ἑκατόνταρχος τῆς Καρπενναοῦμ καὶ ὁ Χριστὸς, 13) ἡ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ τῆς Ἱεριχοῦς, 14) ὁ χορτασμὸς τῶν πεντακισχιλίων διὰ πέντε ἄρτων, 15) ἡ θεραπεία τοῦ παραλύτου ἐν Βηθσεδᾶ, 16) ἡ κατάπαυσις τῆς τρικυμίας, 17) ἡ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, 18) ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ Λάζαρος, 19) ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου (Τὴν κοινήν ἀνάστασιν πρὸ τοῦ σοῦ πάθους πιστούμενος κλπ.). 20) ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ Ζακχαῖος, 21) ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ Σαμαρεῖτις, 22) ἡ παραβολὴ τοῦ ἄφρονος πλουσίου, 23) ἡ παραβολὴ τοῦ τελῶνου καὶ τοῦ φαρισαίου, 24) ἡ παραβολὴ τῶν μωρῶν παρθένων, 25) ἡ παραβολὴ τοῦ ἐλεήμονος Σαμαρεῖτου, 26) ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου νιόυ, 27) ἡ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱερουσόλυμα, 28) ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ κατὰ τῶν Φαρισαίων, 29) τὸ ἀνώτατον συμβούλιον καὶ ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα, 30) ὁ μυστικὸς δεῖπνος, 31) ἡ σύλληψις τοῦ Ἰησοῦ ἐν Γεθσημανῇ, 32) Ὁ Ἰησοῦς πρὸ τοῦ συνεδρίου, 33) Ἡ ἄρνησις τοῦ Πέτρου καὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰούδα, 34) Ὁ Ἰησοῦς πρὸ τοῦ Πιλάτου, 35) Σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ (Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι κλπ.), 36) ταφὴ τοῦ Ἰησοῦ (ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ κλπ. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε νεκρὸν κλπ.), 37) ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ (Χριστὸς ἀνέστη. Τὸ φαιδρὸν τῆς ἀναστάσεως κήρυγμα κλπ. Ἀναστάσεως ἡμέρα κλπ. Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται κλπ.), 38) ἡ ἀνάληψις τοῦ Ἰησοῦ (Ἀνελήφθη ἐν δόξῃ κλπ.), 39) ἡ μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ

(Μετεμορφώθης ἐν τῷ ὄρει κλπ.).

Β' Προσευχαί ὡς καὶ ἐν τῇ γ' τάξει, ἀλλ' ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Γ' Ποιήματα καὶ ᾠδατα θρησκευτικὰ ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ περιεχομένων καὶ τῶν ἐν τῷ προγράμματι τῆς ὠδικῆς ἀναγραφόμενων.

Δ' Γεωγραφία τῆς Παλαιστίνης.

Ε' Τάξις.

Α' Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

1) Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Εὐλόγητός εἰ, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πανσόφους κλπ.)
 2) ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία· ὁ βίος τῶν πρώτων χριστιανῶν· ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, ὁ Φίλιππος. 3) ὁ Παῦλος· αἱ σπουδαὶ τοῦ Παύλου· ὁ Παῦλος ἀπὸ σφοδρωτάτου διώκτου καθίσταται θερμότητος κήρυξ τῆς νέας θρησκείας· ὁ Παῦλος κηρύττει τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Συρίᾳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Κύπρῳ· ἵδρυσις ἐκκλησιῶν. 4) Ὁ Παῦλος ἰδρύει ἐν Φιλίπποις, Θεσσαλονίκη καὶ Βεροίᾳ ἐκκλησίας, 5) ὁ Παῦλος ἐν Ἀθήναις κηρύττει περὶ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ. Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, 6) ὁ Παῦλος ἐν Κορίνθῳ ἰδρύει ἐκκλησίαν, ὁ Παῦλος ἐπιστρέφει εἰς Ἱερουσαλήμ, συλλαμβάνεται καὶ ἀποστέλλεται εἰς Ρώμην τελευτῆ τοῦ Παύλου, 8) ὁ ἀπόστολος Πέτρος (Οἱ τῶν ἀποστόλων πρωτόθρονος κλπ.), 9) ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας (Ὡς τῶν ἀποστόλων πρωτόκλητος κλπ.), 10) ὁ ἀπόστολος Λουκᾶς, 11) οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι, 12) ὄργανισμός τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ διοικήσεις αὐτῶν· διάκονοι, πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι, ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, 13) ἀποστολικαὶ ἐκκλησίαι· σχέσις αὐτῶν, 14) διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Νέρωνος, Δεκίου, Δομιτιανοῦ, Διοκλητιανοῦ κλπ. Μάρτυρες τῆς νέας θρησκείας : ὁ ἅγιος Δημήτριος, ὁ ἅγιος Γεώργιος κλπ. (Μέγαν εὐρατο ἐν τοῖς κινδύνοις σὲ ὑπέρμαχον κλπ. Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς καὶ τῶν πτωχῶν κλπ.)
 15) ὁ μέγας Κωνσταντῖνος προστάτης τῆς νέας θρησκείας· τὸ λάβαρον, ὁ τίμιος σταυρὸς καὶ ἡ ἁγία Ἑλένη· ὁ ναὸς τῆς ἀναστάσεως (Τοῦ σταυροῦ σου τὸν τύπον κλπ.), 16) ὁ Ἄρειος καὶ ἡ πρώτη οἰκουμένη ἐκκλησία (Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν κλπ.), 17) ὁ μέγας Ἀθανάσιος (Στῦλος γέγονας ὀρθοδοξίας κλπ.), 18) ὁ Ἰουλιανὸς πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ, 19) ὁ μέγας Βασίλειος, 20) Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, 21) ὁ Θεοδοσίος καταδιώκων τοὺς ἐθνικούς, 22) ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας κλπ.), 23) Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, 24) ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ ἀκάθιστος ὕμνος (τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια κλπ.), ἡ ὑψωσις τοῦ Τιμίου σταυροῦ (Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου κλπ.), 25) ὁ μοναχικὸς βίος· οἱ ἀσκηταί. ὁ ἅγιος Ἀντώνιος, 26) οἱ Εἰκονομάχοι· Κυριακὴ τῆς Ὀρθοδοξίας (Τὴν

ἄχραντον εἰκόνα σου κλπ.), 27) ὁ Φώτιος· αἱ ἀξιώσεις τῶν Παπῶν καὶ τὸ σχίσμα· ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρώσων (Κύριλλος καὶ Μεθόδιος), 28) ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐν τῇ δύσει· ὁ Δούθηρος· αἱ ἐκκλησίαι τῶν διαμαρτυρομένων, 29) ἡ διοίκησις τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τουρκοκρατίας· ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ τὰ προνόμια, 30) τὰ μοναστήρια κατὰ τὴν δουλείαν φύλακες τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ τῆς θρησκείας, 31) ἡ διοίκησις τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἐλευθέρου κράτους μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ, 32) τὰ ἄλλα πατριαρχεῖα.

ΣΤ' Τάξις

α' **Λειτουργική.** 1) Ὁ ναὸς καὶ τὰ μέρη αὐτοῦ· *ρυνθοὶ Χριστιανικῶν ναῶν*· οἱ ἐπισημότερα τοῦτων, 2) ἱερὰ σκευή· 3) Ἑορταὶ κινηταὶ καὶ ἀκίνητοι, Δεσποτικαὶ καὶ θεομητορικαὶ· ἑορταὶ ἁγίων· *βίοι ἁγίων*· 4) ἱερὰ ἀκολουθίαι· ἐρμηνεῖαι τῆς λειτουργίας.

β' **Κατήχησις.** 1) Περὶ θρησκείας· εἶδη θρησκειῶν· *αἱ μονοθεϊστικαὶ θρησκείαι· ὁ χριστιανισμὸς καὶ αἱ διάφοροι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι* ἢ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἐκκλησία, 2) *πηγαὶ τῆς ἡμετέρας χριστιανικῆς θρησκείας (ἁγία Γραφή καὶ παράδοσις)*· τὰ βιβλία τῆς ἁγίας Γραφῆς 3) τὸ σύμβολον τῆς πίστεως· ἐρμηνεῖα αὐτοῦ 4) ὁ δεκάλογος· ἐρμηνεῖα αὐτοῦ 5) τὰ μυστήρια 6) περὶ προσευχῆς· ἡ Κυριακὴ προσευχή.

γ' **Προσευχαί.** 1) Κύριε, ὁ τὸ πανάγιόν σου πνεῦμα κλπ. 2) ὁ ἐν παντί καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ κλπ. 3) *εὐφρανας ἡμᾶς, Κύριε, ἐν τοῖς ποιήμασί σου καὶ ἐν τοῖς ἔργοις κλπ.* 4) Δέσποινα, πρόσδεξι τὰς δεήσεις κλπ. 5) τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου κλπ.

δ' **Ποιήματα καὶ ἄσματα θρησκευτικὰ** ἐκ τῶν ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ περιεχομένων καὶ τῶν ἐν τῷ προγράμματι τῆς ὀδικῆς ἀναγεγραμμένων.

ε' **Ἀνάγνωσις καὶ ἐρμηνεῖα** παραβολῶν τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίας καὶ ἄλλων ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου περικοπῶν

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Α' Τάξις

Α' **Λεκτικαὶ ἀσκήσεις** (1).

1) **Συνδιαλέξεις ἀφελεῖς περὶ τοῦ παιδικοῦ βίου.** Ὁ παῖς ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ. Ὄνομα τοῦ μαθητοῦ τῶν γονέων. Ἀσχολία τῶν γονέων. Παιδικαὶ κατ' οἶκον ἀσχολία. Ἐνδιαφέροντα οἰκογενειακά

1) Αἱ λεκτικαὶ ἀσκήσεις ἀφοροῦν καὶ τὰς δύο τάξεις προκειμένου περὶ μονοταξίου. Εἰς τὰ διτάξια αἱ Α' καὶ Β' τάξεις διδάσκονται κεχωρισμένως. Ἡ ἀνάγνωσις καὶ γραφή πάντως διδάσκονται κεχωρισμένως καὶ εἰς τὰ μονοταξία.

γεγονοία καὶ ἑορταί. Ὁ παῖς μεταξὺ τῶν ὁμηλικῶν. Αἱ συνήθεις ἐν τῷ τόπῳ παιδιαί. Ὁ τρόπος καθ' ὃν παίζονται. Ὁ παῖς ἐν τῷ σχολείῳ. Θέσεις τῶν μαθητῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν παραδόσεων, ἀνάστημα καὶ ἄλλα σωματικά χαρακτηριστικά. Ὁ ἡμερησίος ἐν τῷ σχολείῳ βίος.

2) Κατάλληλα παραμύθια καὶ μῦθοι.

3) Πρακτικὴ διάκρισις ἀτελοῦς καὶ πλήρους ἐκφράσεως, ἐξ ἀφορμῆς ἀτελῶν ἀπαντήσεων τῶν μαθητῶν. Ἀνάλυσις γνωστῶν προτάσεων εἰς λέξεις, λέξεων εἰς συλλαβάς. Διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν λέξεων. Διάκρισις λέξεων μονοσυλλάβων, δισυλλάβων κλπ. Ἀνάλυσις συλλαβῶν εἰς φθόγγους, σύνθεσις φθόγγων εἰς συλλαβάς. Ἐπίμονος προσοχὴ εἰς τήρησιν τοῦ συλλαβικοῦ τόνου τῶν λέξεων καὶ ὀρθὴν διάρθρωσιν τῶν κακῶς προφερομένων φθόγγων.

Β' Ἀνάγνωσις καὶ γραφή.

1) Ἀνάγνωσις καὶ γραφή ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀλφαβηταρίου. Σκοπὸς ἢ κατὰ λέξιν ἄπταιστος ἀνάγνωσις καὶ ἢ κανονικὴ γραφὴ τῶν γραμμάτων. Ἡ γραφὴ εἰς μέγεθος μέτριον καὶ ὑπὸ κλίσιν ἐλαχίστην. Σχῆμα γραμμάτων παρεμφέρῃς πρὸς τὸ τοῦ τύπου.

Γ' Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις.

Ἐπίμονος ἀσκήσις τῶν μαθητῶν ἰδίᾳ κατὰ τὴν γραφὴν εἰς τὰ ἀκόλουθα : 1. Νὰ ἀποδίδουν τὰ ἀκούόμενα *φωνητικὰ στοιχεῖα* ἐκάστης γνωστῆς λέξεως μὲ ἀντίστοιχα γράμματα. 2. Νὰ *χωρίζουν* ἀπ' ἀλλήλων τὰς λέξεις τῶν γραφομένων ἀπλῶν φράσεων. 3. Νὰ διακρίνουν τὴν τονιζομένην συλλαβὴν ἐκάστης λέξεως. 4. Νὰ μεταχειρίζονται προσηκόντως τὸ *τελικὸν ζ*. 5. Νὰ διακρίνουν τὰς λέξεις ὅσαι δέχονται *πνεῦμα*. 6. Νὰ θέτουν τόνον καὶ πνεῦμα εἰς τὸ *δεύτερον φωνήεν τῶν δίφθογγων*. 7. Νὰ γράφουν μὲ *κεφαλαῖον* τὸ ἀρχικὸν γράμμα τῶν ὀνομάτων ἀνθρώπων καὶ τόπων, ὡς καὶ τὸ ἀρχικὸν ἐκάστης προτάσεως (κυρ. περιόδου). 8. Νὰ μεταχειρίζονται προσηκόντως τὴν *τελείαν*, τὸ *ἐρωτηματικὸν* καὶ τὸ *ἐνωτικὸν*. Πρὸς κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω εἶναι ἀνάγκη νὰ διδαχθοῦν οἱ μαθηταὶ 1) τὰς ἀκολούθους *γραμματικὰς ἐννοίας* : πρότασις, λέξις, συλλαβή, φωνή (φθόγγος), γράμμα, φωνήεν, σύμφωνον (ὅσα δὲν εἶναι φωνήεντα), δίφθογγος, ὄνομα, προσέτι δὲ τὰ κεφαλαῖα, μικρὰ καὶ τὸ τελικὸν ζ, καὶ 2) τὰ ἀκόλουθα *ὀρθογραφικὰ σημεῖα* : τόνος, ὀξεῖα, περισπωμένη, πνεύματα, ψιλὴ, δασεῖα, τελεία, ἐρωτηματικόν, ἐνωτικόν.

Β' Τάξις.

Α' Ἀνάγνωσις.

1) Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Σκοπὸς ἢ κατὰ πρότασιν ἄπταιστος ἀνάγνωσις. Ἐπίμονος προσοχὴ εἰς τήρησιν ὀρθοῦ τόνου προτάσεως.

2) Ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων.

Β' Λεκτικαὶ ἀσκήσεις. 1) Ἀδρομερῆς ἀνάλυσις τοῦ ἡμερησίου

παιδικού βίου εις σειράν προτάσεων παραστατικών τῶν κυριωτέρων ἐνεργειῶν καὶ καταστάσεων τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας καθημερινῆς καὶ ἑορτῆς. Λεπτομερῆς ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου καταλλήλων τοιούτων προτάσεων εἰς συστήματα μερικωτέρων προτάσεων ἀποτελοῦντα πλήρη ἀνακοίνωσιν τοῦ μαθητοῦ περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς σχετικῆς ἐνεργείας (π.χ. νίπτομαι. Πῶς ἀκριβῶς; Τί κάμνω; Τί πρῶτον; Τί ἔπειτα; Καὶ οὕτω καθεξῆς).

2) Ὅμοια ἀνάλυσις ἐντυπώσεων τοῦ μαθητοῦ ἐκ τοῦ λοιποῦ βίου τῆς οἰκογενείας. Ἔργα τῆς μητρός, τοῦ πατρός, τοῦ πάππου, τῆς μάμμης, πρεσβυτέρων ἢ νεωτέρων ἀδελφῶν.

3) Ἀσκήσεις εἰς ἐλευθέραν καὶ ἐν συνεχεῖ λόγῳ ἀπόδοσιν μύθων καὶ διηγημάτων τῆς ἀναγνώσεως καὶ περιγραφῶν τῆς πατριδογνωσίας.

Γ' Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις.

Ἐπίμονος ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ἀκόλουθα: 1. *Νὰ τονίζου* σωστά τὴν προπαραλήγουσαν καὶ τὴν βραχεῖαν συλλαβὴν (τὸ ε καὶ τὸ ο). 2. *Νὰ θέτου* *δασεῖαν* εἰς τὰς λέξεις τὰς ἀρχομένας ἀπὸ *υ*. 3. *Νὰ γράφου* τὰς *ρηματικὰς καταλήξεις* -ω -εις -ει (τρέχω, τρέχεις, τρέχει), καὶ *νὰ τονίζου* ὀρθῶς ὅσα ρήματα τονίζονται εἰς τὴν λήγουσαν -ῶ -ᾶς -ᾶ (πηδῶ, πηδᾶς, πηδᾶ, πηδοῦν), -εῖς -εῖ (ἀργεῖς, ἀργεῖ). 4. *Νὰ γράφου* τὰς *ὀνομαστικὰς καταλήξεις* -ες (πέτρες, βρύσες, μῆνες), -ο (ξύλο, βουνό), -η (βρύση, βροχή), -ης (ναύτης, διαβάτης), -ος (γέρος, ἄνεμος). 5. *Νὰ γράφου* ὀρθῶς τὰς ἀκολούθους λέξεις: α) Τὰ *ἄρθρα* ὁ, ἡ, τό, τοῦ, τῆς, τόν, τήν, οἱ, τά, τῶν, τούς, τίς, β) τὰς *προσωπικὰς ἀντωνυμίας* ἐγώ, ἐμένα, ἐμεῖς, ἐμᾶς, μου, μέ, μᾶς, ἐσύ, ἐσένα, ἐσεῖς, σεῖς, ἐσᾶς, σοῦ, σέ, σᾶς, αὐτός, αὐτή, αὐτό. γ) τὰς *συχνότερας προθέσεις* μέ, σέ, γιά, ὡς, χωρίς, ἀπό, ἀντί. δ) Τὰ *συχνότερα ἐπιρρήματα καὶ μόρια*: κοντά, μαζί, ἴσια, ἐκεῖ, ἐδῶ, ἔξω, κάτω, ἐπάνω, πίσω, γύρω, τώρα, ὕστερα, τότε, πότε, κάποτε, σήμερα, χτές, προχτές, αὔριο, μεθαύριο, γρήγορα, ἀκόμη, πρῶτ, πῶς, ἔτσι, χωρίς, διόλου, πόσο, τόσο, ὅσο, πολύ, λίγο, ναί, ὄχι, μάλιστα, μή. ε) Τούς *συχνότερους συνδέσμους*: καί, κι, ἀλλά, ὅταν, γιατί, στ) Τὰ *ἀριθμητικὰ ἀπὸ τοῦ ἕνα μέχρι τοῦ δέκα*. Πρὸς κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω εἶναι ἀνάγκη νὰ διδαχθῇ ὁ μαθητῆς τὰς ἀκολούθους *γραμματικὰς ἐννοίας*: λήγουσα, παραλήγουσα, προπαραλήγουσα, βραχεῖα συλλαβὴ (ε καὶ ο), ἄρθρον, γένη, ρῆμα.

Γ' Τάξις.

Α' **Ἀνάγνωσις.** Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνώστικοῦ βιβλίου. Σκοπὸς ἢ ἄπταιστος ἀνάγνωσις προτάσεων καὶ συνεχοῦς λόγου. Ἐπίμονος προσοχὴ εἰς τήρησιν ὀρθοῦ καὶ φυσικοῦ τόνου προτάσεως καὶ περιόδου.

2) Ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων.

Β' Λεκτικά ασκήσεις (1) 1) *Ἀνάλυσις ἐντυπώσεων τοῦ μαθητοῦ ἐκ τῶν γεγονότων τῆς ἡμέσου ἀντιλήψεως εἰς συντόμους καὶ συνηρημένας περὶ αὐτῶν ἀνακοινώσεις.*

2) *Ἐπίμονος ἀσκήσις εἰς ἐλευθέραν καὶ συνεχῆ ἀπόδοσιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγιγνωσκομένων.*

Γ' Ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις.

Ἐπίμονος ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς τὰ ἀκόλουθα : 1. *Νὰ τονίζουσι σωστὰ τὴν παραλήγουσαν, ὅταν εἶναι μακρά.* 2. *Νὰ γράφουσι τὰς καταλήξεις τῶν ρημάτων εἰς -ώνω (ἀγκυλώνω, θολώνω), -εύω (γυρεύω, μαξεύω), -ίζω (ἀρχίζω, καθίζω), -ιάζω (ἀνατριχιάζω, ἀγκαλιάζω), -άβω (ράβω, σκάβω), -έρνω (δέρνω), -αίνω (ἀνεβαίνω, πηγαίνω).* 3. *Νὰ γράφουσι τὰς ρηματικὰς καταλήξεις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ ἐνεστώτος ὡς καὶ τῶν μετοχικῶν τύπων εἰς -ώντας, -όντας, -μένος (πηδώντας, τρέχοντας, τελειωμένος).* 4. *Νὰ γράφουσι τὰς καταλήξεις τῶν συνηθεστέρων οὐσιαστικῶν τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῶν τριῶν γενῶν εἰς τοὺς δύο ἀριθμοὺς καὶ ὅλας τὰς πτώσεις (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική).* 5. *Νὰ τονίζουσι σωστὰ τὰ σὺδέτερα εἰς -α (μῆλα, χῶμα) καὶ τὰ ἀρσενικὰ εἰς -οι (ᾧμοι), ὅσα τονίζονται εἰς τὴν παραλήγουσαν.* 6. *Νὰ γράφουσι τὰς συνηθεστέρας κατηγορίας οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων εἰς -ώτης (στρατιώτης, Σουλιώτης), -ισσα (βασιλίσα, γειτόνισσα, μέλισσα), -έλα (κανέλα, φουστανέλα), -ικος (βλάχικος, κλέφτικος), -ικὸς (νησιτικός, παστρικός, κρητικός), -ένιος (μολυβένιος, σιδερένιος), -ερὸς (γερός, φαρμακερός), -ικὸ (γιατρικὸ, μυστικὸ), -ιμος (νηστήσιμος, φρόνιμος), -ιμο (βράσιμο, γράψιμο), -ιγος (πράσιμος), -ινὸς (βραδινός, πασχалиνός), -ιος (ἄγριος, τρύπιος), -ίσιος (ἀρνίσιος, βουνίσιος), -ωπὸς (κιτρινωπός).* 7. *Νὰ χωρίζουσι εἰς τὸν συλλαβισμόν τὰ ὅμοια σύμφωνα.* 8. *Νὰ σημειώουσι τὴν ἐκθλιωσιν.* 9. *Νὰ γράφουσι τὰ ἀριθμητικὰ μέχρι τοῦ 100, τὰς ἀντωνυμίας ἐκεῖνος, τέτοιος, ποιός, ὅποιος, πού, ἴδιος, ἄλλος, πόσος, ὅσος, τόσος, κανεῖς, κανένας, καμιά, καθεῖς, καθένας, καὶ τὰ ἐπίθετα ὅλος, ὁλόκληρος.* 10. *Νὰ γράφουσι τοὺς συχνοτέρους συνδέσμους καὶ τὰ ἐπιρρήματα : ἦ, εἴτε, λοιπόν, ἐπειδή, χάμω, τριγύρω, μεταξύ, ἀντικρῦ, φέτος, πέρσι, ἄλλοτε, περισσότερο, καθῶς, ἴσως, βέβαια, δηλαδή καὶ 11. Νὰ γράφουσι τὰς συνηθεστέρας λέξεις τοῦ κειμένου, καθῶς καὶ τὰς συγγενεῖς τῶν. Πρὸς κατανόησιν τῶν ἀνωτέρω, εἶναι ἀνάγκη νὰ διδαχθῇ ὁ μαθητὴς τὰς ἀκολούθους γραμματικὰς ἐννοίας : μακρὰ συλλαβὴ (η, ω, δίφθογγοι), πρόσωπον, ἀριθμὸς, πτώσις, ἐπίρρημα, οὐσιαστικόν, ἐπίθετον, ἀριθμητικόν, ὑποκοριστικόν, λέξεις ἐτυμολογικῶς συγγενεῖς ὡς καὶ τὰ ἀκόλουθα ὀρθογραφικὰ σημεῖα : θαυμαστικόν, εἰσαγωγικὰ, διαλυτικά.*

1) Προκειμένου περὶ συνδιδασκομένων τάξεων αἱ λεκτικά ἀσκήσεις τῆς Γ' τάξεως παραλείπονται ἐφαρμοζομένων τῶν καθοριζομένων διὰ τὴν Δ' τάξιν συνθετικῶν ἀσκήσεων.

Δ' Τάξις

Α' Ἀνάγνωσις. 1) Ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Σκοπὸς ἡ ἄπταιστος καὶ λογικὴ ἀνάγνωσις. Ἀνακεφαλαίωσις τοῦ περιεχομένου τῶν ἀναγνωσσομένων.

2) Ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων.

Β' Συνθετικαὶ ἀσκήσεις. 1) Διηγήσεις καὶ περιγραφαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολεῖῳ βίον τοῦ παιδίου. 2) Περιγραφαὶ ἀπλῶν καὶ εὐσυνόπτων γεγονότων τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως.

Γ' Γραμματικὴ καὶ ὀρθογραφικὴ διδασκαλία.

β) Ἀνακεφαλαίωσις τῶν διδαχθέντων περὶ τῆς κλίσεως τῶν οὐσιαστικῶν. Σχηματισμὸς τῶν ἀνισοσυλλάβων θηλυκῶν εἰς *α* καὶ *η* (ὀκά-ὀκάδες, νύφη-νυφάδες), τῶν ὀξυτόνων ἀρσενικῶν εἰς *-ῆς* (πραματευτῆς-θεατῆς) καὶ τῶν οὐδετέρων εἰς *-ος* (λάθος), εἰς *-α* (ὄνομα), *-ιμο* (γράψιμο), τοῦ κρέας καὶ φῶς εἰς ὅλας τὰς πτώσεις. 2. Ἀνακεφαλαίωσις τῶν διδαχθέντων περὶ τῆς κλίσεως τῶν ρημάτων. Σχηματισμὸς τοῦ μέλλοντος, παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς εἰς τὴν ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν φωνὴν τῶν κυριωτέρων κατηγοριῶν τῶν παροξυτόνων (ἐτοιμάζω, χάνω, ἐτοιμάζομαι, χάνομαι) καὶ περισπομένων ρημάτων (*ἀγαπῶ-ᾶς, ἀργῶ-εις, ἀγαπιοῦμαι-ιέσαι, κοιμοῦμαι-ᾶσαι*). Σχηματισμὸς τῆς Προστακτικῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς. Διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν 4 χρόνων (ἐνεστώς, μέλλον, παρατατικός, ἀόριστος) καὶ διάκρισις καὶ ὀνομασία τοῦ ἔξακολουθητικοῦ καὶ τοῦ στιγμιαίου τύπου τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς προστακτικῆς.

Ὄρθογραφικὴ διάκρισις τῶν προσωπικῶν καταλήξεων τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος (γράφεις, γράφει, γράφομε, γράφομαι, γράφονται, θὰ γράφης, θὰ γράφη, θὰ γράφομε, θὰ γράφωμαι, θὰ γράφονται). Ἄλλαι λέξεις μὲ τὰς ὁποίας γράφομεν τὰς προσωπικὰς καταλήξεις ὅπως καὶ μετὰ τὸ θὰ (νά, γιά νά, ὅταν, ἂν, ἄς). Τὰ κυριώτερα περὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν ρημάτων. Τονισμὸς τύπων ρηματικῶν, καθὼς εἶχα, πῆγα, εἶχαν, πῆγαν, ἀγαποῦσα, ἀγαποῦσαν, θῆμάσαι, θυμάται, γελᾶτε, ἐλάτε, βράσε, σπάσε. Αἱ κυριώτεραι ἔξαιρέσεις εἰς τὴν γραφὴν τῶν ρηματικῶν καταλήξεων, ὅσαι ἐδιδάχθησαν εἰς τὴν γ' τάξιν (ρήματα εἰς *-εῦω* κοντεύω κλπ. ἔξαιρέσεις κλέβω, σέβομαι. *-ίζω, καθίζω* κλπ. ἔξαιρέσεις δακρύζω, δανερίζω κλπ., *-ιάζω, ἀγκαλιάζω* κλπ., ἔξαιρέσεις ἀδειάζω, μοιάζω κλπ., *-αίνω, ἀνεβαίνω* κλπ., ἔξαιρέσεις, δένω, μένω κλπ.). Ὀλίγα περὶ αὐξήσεως. Ἡ συλλαβικὴ αὐξησης εἰς τοὺς δισυλλάβους τύπους (ἔγραφα *-ες -ε*, ἔγραψα *-ες -ε*, ἀλλὰ (ἐ)γράψαμε, ξημερωθήκαμε κλπ. Ἡ χρονικὴ αὐξησης σημειομένη μόνον εἰς τὰ ἀπὸ *-ο* ἀρχόμενα ρήματα (ἀγαποῦσα, ἐτοιμάζα, ὄριζα, ὄρισψ, ὄπλισα κλπ.). Σύνθετα αὐξάνονται ὡς τὰ ἀπλᾶ (κατακουῦσα, προσέξαμε, ξαναθυμήθηκα). 3. Διάκρισις οὐσιαστικοῦ καὶ ἐπιθέτου. Αἱ συνηθέστεραι καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων εἰς τὰ τρία γένη (*-ος -η -ο* : καλός, καλή, καλό· *-ος -α -ο* : ὠραῖος, ὠραία, ὠ-

ραῖο, -ύς -ιά -ύ : μακρὺς, μακριά, μακρὺ* -ος -ιά -ό : γλυκός, γλυκιά, γλυκός* -ης -α -ικο : ζηλιάρης, ζηλιάρα, ζηλιάρικο). Ὅμαλά παραθετικά. (Συγκριτικὰ σχηματιζόμενα περιφραστικῶς διὰ τοῦ *πιὸ* (πιὸ καλός, πιὸ προκομμένος, πιὸ σωστό), ἢ μονολεκτικῶς, διὰ τοῦ *-ότερος* (*-ώτερος*), *-ύτερος* (μεγαλύτερος). Ἀριθμητικὰ ἐπίθετα μέχρι τοῦ 1000. 4. Διάκρισις ὀνόματος καὶ *ἀντωνυμίας*. Αἱ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι εἰς τοὺς δύο ἀριθμοὺς καὶ ὅλας τὰς πτώσεις (ἐγώ, γεν. καὶ αἰτ. ἐμένα, ἐμεῖς, γεν. καὶ αἰτ. ἐμᾶς, μου, μὲ γεν. καὶ αἰτ. μᾶς- ἐσύ, γεν. καὶ αἰτ. ἐσένα, ἐσεῖς, γεν. καὶ αἰτ. σᾶς -σοῦ, σέ, γεν. καὶ αἰτ. σᾶς -αὐτός, αὐτή, αὐτὸ κτλ. ὄνομ. τος, (νά τος), τη, το, τοῦ, τῆς, τοῦ, τόν, τή(ν), τό, ὄνομ. τοι (νά τοι), τες, τα, τοὺς, τίς, τά. δ. Ἄτονοι λέξεις (δ, ἦ, οἶ, ὡς). Ἐγκλίσις. Οἱ κυριώτεροι κανόνες τῆς (φέρει *μον*, τὸ ἀμπέλι *σας*, τὰ μάτια *μου*, δῶσε *μας*, χάρισμά *σου*, ἀγόρασέ *το*, πές *μας*). 6. Παρατηρήσεις περὶ τῆς ἔτυμολογικῆς συγγενείας τῶν λέξεων. Σειραὶ γνωστῶν λέξεων ἐκ *παραγωγῆς* καὶ *συνθέσεως* (νερό, νεράκι, νερώνα, νερούλος, νερούλιάζω, νεροχύτης, νερόφιδο, χιονόνερο—γραῖφω, ξαναγράφω, ξεγράφω, ἀντιγράφω, ὑπογράφω, γραμμα, γραμματάκι, γραμματικός, γραμματική, γραφή, ἀντιγραφή, ὑπογραφή, γραφίό, γράψιμο). Ὁρθογραφία τῶν συχνοτέρων παραγωγικῶν καταλήξεων.

Τὰ κυριώτερα εἶδη τῶν συνθέτων. Τὸ σύνθετον διατηρεῖ τὴν σημασίαν καὶ τῶν δύο συνθετικῶν, εἴτε εἶναι οὐσιαστικά (μαχαιροπήρουνο, δισκοπότηρο, ἀμπελοχώραφα), εἴτε ῥήματα (ἀνοιγοκλείνω, τρεμοσβήνω), εἴτε ἐπίθετα (γλυκόξινος, ἀσπροκίτρινος). Δύο οὐσιαστικά συντιθέμενα ἐκφράζουν νέαν ἔννοιαν (ἀβγολέμονο, χιονόνερο). Τὸ *α'* συνθετικὸν προσδιορίζει τὸ *β'*, τὸ δὲ πρῶτον εἶναι οὐσιαστικὸν (μυλόπετρα, κολοκυθόπητα, τραπεζομάντηλο, λαχανόκηπος, ἀνεμόμυλος)· ἐπίθετον (πρωτοβρόχια, κοκκινόχωμα, ἀγριολούλουδο, πικροδάφνη, ὄλοστρογγύλος, ὄλομόναχος), ἐπίρρημα (κρυφομιλῶ, καλοπερνῶ, στραβοπατῶ, ξαναδιαβάζω), προθέσις (κατακόκκινος, κατάκαρδα, κατακουράστηκα, ἀντιλέγω, ἀντίλαλος), τὸ στερητικὸν *-α* (ἄκακος, ἀτρύγητος, ἀσκέπαστος). Σύνθετα ἐκφράζοντα τὸν ἔχοντα τὸ ὑπὸ τῶν δύο συνθετικῶν δηλούμενον (σκληρόκαρδος, καλότυχος, ἀνοιχτομάτης, μακρομάλλης, μεγαλόχαρη). Παρατηρήσεις περὶ τοῦ τύπου καὶ τοῦ τονισμοῦ τῶν συνθέτων (λεμόνι—ἀβγολέμονο, χιόνι-νερὸ—χιονόνερο, καλὴ-τύχη—καλότυχος) καὶ ἄσκησις τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἐξεύρεσιν συνθέτων.

Τὰ *ὑποκοριστικά* καὶ αἱ συνηθέστεραι παραγωγικαὶ τῶν καταλήξεις (οὐσιαστικά εἰς *-άκης*, *-άκι*, *-ίτσα*, *-ούλα*, *-πούλα*, *-πουλο*, *-ουδάκι*, ἐπίθετα εἰς *-ούλης*, *-ούτσιος*). Ἄσκησις τῶν μαθητῶν εἰς τὸν σχηματισμὸν ὑποκοριστικῶν. Τὰ κοινότερα *μεγεθυντικά* (εἰς *-α*, ἄρος, *-άρα*, οὐκλα). 7. Διάκρισις τῶν κλιτῶν καὶ ἀκλιτῶν. **Τὰ ἀκλιτα.** Αἱ συνηθέστεραι προθέσεις (*μέ*, *σέ* (σ'), *γιά* (γι'), *ἀπό*, *κατά*, *χωρίς*), ὡς καὶ οἱ συνηθέστεροι σύνδεσμοι : συμπλεκτικοὶ (*καὶ* (κι), *οὔτε*, *μήτε*), διαζευκτικοί : (*ἢ*, *εἴτε*), ἐναντιωματικοί : (*ἀλλά*, *μὰ*, *ὅ-*

μως, ἂν καί), συμπερασματικοί : (λοιπόν, ὥστε), αἰτιολογικοί : (ἐπειδή, γιατί), τροπικοί : (καθώς, ὅπως, σάν), χρονικοί : (ὅταν, σάν, ἀφοῦ, ἐνῶ, ἅμα, καθώς, ὅποτε, πρὶν, πρότῳ, ὥσπου, νά), ὑποθετικοί : (ἄν), τελικοί : (νά, γιά νά), εἰδικοί : (πώς, ὅτι, πού). Τά κυριώτερα ἐπιρρήματα καί τὰ συνηθέστερα ἐπιφωνήματα (ἄ, ἔ, ὦ, ποπό, νά, ὄχι, ἀλί, ἀλίμονο, Θεέ μου, καλὲ κλπ.). 8. Συλλαβισμός δύο καί τριῶν συμφώνων μεταξύ φωνηέντων (ἔ-σπειρα, ἔ-βγαλα, κοφτερός, λί-μνη, ἀ-στραπή, ὀ-ρμή, δά-φνη, ἄν-θρωπος) καί δύο συμφωνουμένων φωνηέντων (πιά-νω, ἐ-λιές, δου-λειά, ἔ-μοιασε).

Ε' Τάξις.

Α' Προφορική ἔκθεσις—1 ὥρα.

Σκοποὶ τῆς προφορικῆς ἔκθέσεως εἶναι :

1) Ὁ ἐθισμός τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν ἐλευθέραν, σαφῆ, ἀκριβῆ καὶ εὐχερῆ ἔκφρασιν τῶν ἐκ τῆς παρατηρήσεώς του καὶ τῆς ἀναγνώσεως βιβλίων κτηθεισῶν γνώσεων, ἔτι δὲ τῶν διανοημάτων καὶ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων αὐτοῦ. Ἐτι δὲ ἡ προαγωγή καὶ χειραγωγή τῶν μαθητῶν εἰς χρῆσιν γλώσσης ὁμαλῆς καὶ ρεούσης κατὰ τὴν προφορικὴν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν τῶν.

2) Ἡ προώθησις καὶ τοῦ δειλοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν προφορικὴν ἔκφρασιν.

3) Ὁ ἐθισμός τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ νὰ σκέπτεται πλήρως, πρὶν ἐπιχειρήσῃ νὰ ὁμιλήσῃ.

4) Ἡ ἐπαύθησις τοῦ λεξιλογίου τῆς προφορικῆς ἔκφράσεως.

5) Ἡ ὑποβοήθησις τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν γραπτὴν ἔκθεσιν τῶν διανοημάτων του.

Τὰ θέματα τῆς προφορικῆς ἔκθέσεως δέον νὰ λαμβάνωνται ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἐμπειρίας καὶ τῶν διαφερόντων τοῦ μαθητοῦ. Πρὸς τοῦτο πρέπει ν' ἀναφέρονται εἰς πραγματικὰς ἢ φανταστικὰς σκηνὰς τῆς οἰκογενειακῆς, σχολικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας εἶδεν ἢ ἐφαντάσθη ἢ ἀνέγνωσεν ὁ μαθητὴς εἰς σχολικὰ ἢ ἄλλα βιβλία, εἰς περιοδικὰ κλπ.

Κατάλληλα θέματα διὰ προφορικὴν ἔκθεσιν παρέχουσι ἐπίσης καὶ τὰ διδασκόμενα εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον μαθήματα τῆς Ἱστορίας, τῶν Θρησκευτικῶν, τῆς Γεωγραφίας, τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ ἄλλων.

Μεγάλῃ πρέπει νὰ καταβάλληται προσοχὴ ὅπως κατὰ τὴν προφορικὴν ἔκθεσιν ἀποφεύγωνται ὑπὸ τῶν μαθητῶν αἱ συνήθεις εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παρατακτικαὶ συνδέσεις προτάσεων (π. χ. διὰ τοῦ «τότε» τοῦ «ναί» κλπ.) εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ συνδέσεις αὗται οὐδαμῶς δικαιολογοῦνται.

Κατὰ τὴν ἔκθεσιν δέον νὰ προτιμᾶται ἡ χρῆσις τοῦ μικροπεριόδου λόγου.

Ἐλευθερία παρέχεται εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἐκφράζωσι τὰ δια-

νοήματά των κατά τὸν ἰδικόν των τρόπον. Ἡ ἐλευθερία ὅμως αὕτη δὲν θὰ χρησιμοποιηθῆται εἰς βάρος τῆς γραμματικῆς, συνιακτικῆς καὶ λογικῆς ἀκριβείας τῆς ἐκφράσεως.

Β' Ἀνάγνωσις.—**ὥραι 5.** Σκοπὸς τῆς ἀναγνώσεως εἶναι ἡ ἄπτιστος, λογικὴ καὶ μετ' ἡθους ἀνάγνωσις συνεχοῦς πεζοῦ λόγου εἰς τὴν ἀπλήν καθαρεύουσαν. Παρομοία ἀνάγνωσις, ἀπομνημόνευσις καὶ ἀπαγγελία ποιημάτων.

Ἡ ἀνάγνωσις τελεῖται ἐξ ἀναγνωστικοῦ, ἐγκεκριμένου διὰ τὴν τάξιν ταύτην.

Τὴν ἀνάγνωσιν ἐπακολουθεῖ :

Βαθυτέρα λογικὴ ἐπεξεργασία ἐκάστου τῶν τμημάτων τοῦ ἐκάστοτε προκειμένου ἀναγνώσματος. Εὗρεσις καὶ ἀποχωρισμὸς τῶν οὐσιωδῶν νοημάτων του. Συνοπτικὴ ἀπόδοσις τοῦ ὅλου περιεχομένου τοῦ ἀναγνώσματος. Εὗρεσις τῆς κυρίας ἰδέας του. Καταγραφή περιλήψεων τῶν ἡμερησίων ἀναγνώσμάτων.

Ἡθικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἀναγνώσμάτων, ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶναι ἐπιδεκτικὰ τοιαύτης.

Γλωσσικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἀναγνώσμάτων.

Διαρκὴς καταβολὴ προσπαθείας, ὅπως ἡ ἀνάγνωσις ὁμοιάξῃ τὴν συνήθη ὁμιλίαν.

Γ' Σιωπηρὰ ἀνάγνωσις. Σκοποὶ τῆς σιωπηρᾶς ἀναγνώσεως εἶναι :

1) Ὁ ἐθισμὸς τῶν μαθητῶν εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν δέον νὰ μελετῶσι βιβλία πρὸς πρόσκτησιν νέων γνώσεων καὶ βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν τῶν ἤδη κτηθειῶν.

2) Ὁ διὰ τῆς εὐρείας ἀναγνώσεως καταλλήλων βιβλίων σχηματισμὸς ἀνωτέρων ἰδεωδῶν τῆς ζωῆς.

3) Ἡ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἀνάπτυξις τοῦ διαφέροντος ὅπως καὶ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ σχολείου ἀποφοίτησίν των ἐπιζητῶσι τὴν ἀνάγνωσιν βιβλίων ἐκλεκτοῦ περιεχομένου.

Κατάλληλα πρὸς σιωπηρὰν ἀνάγνωσιν βιβλία εἶναι ἐγκεκριμένα βιβλία ἀναγνωστικά, λογοτεχνικά, ἐκλαϊκευτικά τῆς ἐπιστήμης, βιβλία ὠφελίμων γνώσεων, εἰτι δὲ περιοδικὰ γεγραμμένα εἰς τὴν ἀπλήν καθαρεύουσαν, ὧν τὸ περιεχόμενον ἀναφέρεται εἰς ἀντιζείμενα καὶ φαινόμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, εἰς ταξίδια καὶ ἀνακαλύψεις, εἰς σκηναὶς εἰλημμένας ἐκ τῆς κοινωνικῆς καθόλου ζωῆς τῆς ἀρχαίας καὶ ἰδίως τῆς νέας Ἑλλάδος κ.λ.π.

Ἀνάγνωσις ἐκ τῶν βιβλίων τούτων ἐν τῷ σχολείῳ κατὰ τὰς ὥρας τῆς προφορικῆς ἀναγνώσεως τῶν σιωπηρῶν ἐργασιῶν ἢ κατὰ τὰς κατ' οἶκον. Ἀσκήσεις εἰς τὴν ταχεῖαν κατανόησιν τοῦ ἀναγνωστικοῦ τμήματος καὶ ἀπόδοσιν τῶν οὐσιωδεστέρων νοημάτων του εἴτε γραπτῶς, εἴτε προφορικῶς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ὥραν τῆς προφορικῆς ἐκθέσεως ἢ εἰς τὴν ὥραν τῆς προφορικῆς ἀναγνώσεως εὐθὺς μετὰ τὴν σιωπηρὰν ἀνάγνωσιν ἢ εἰς ἄλλην ὥραν τῆς προφορικῆς ἀναγνώσεως ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν

μαθητῶν.

Δ' Γραπταὶ ἐκθέσεις, ὥραι 1. Ἐκθέσεις γεγονότων λαμβανομένων ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου βίου τῶν μαθητῶν. Περιγραφή ἀντικειμένων καὶ ἀφήγησις γεγονότων τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως αὐτῶν. Ἐπιστολαί.

Τὰ πρὸς ἔκθεσιν θέματα δύνανται νὰ εἶναι κοινὰ διὰ πάντας τοὺς μαθητάς, ἐξευρισκόμενα ἐν συνεργασίᾳ διδασκάλου καὶ μαθητῶν, ἢ ἀτομικά, ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῶν τελευταίων.

Ἡ γλῶσσα τῶν ἐκθέσεων πρέπει νὰ εἶναι ἀπλή κατὰ τὴν συντακτικὴν πλοκὴν. Αἱ προτάσεις πρέπει νὰ ἐνώνωνται εἰς παραγράφους. Τὰ διάφορα τμήματα τῶν παραγράφων πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς λογικὴν πρὸς ἀλλήλα σχέσιν.

Ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει νὰ καταβάλλεται διὰ τὴν ὀρθὴν στίξιν.

Ἐπ' εὐκαιρίαι τῶν γραπτῶν συνθέσεων μελετᾶται πάντοτε ἡ πρότασις καὶ ἡ περίοδος γραμματικῶς, συντακτικῶς καὶ ὀρθογραφικῶς. Ὡσαύτως μελετᾶται διαρκῶς καὶ ἡ λογικὴ συνοχὴ τῶν νοημάτων ἐκάστης παραγράφου.

Ἐπίμονος παρακολούθησις τοῦ μαθητοῦ εἰς τὰ ζητήματα τοῦ περιθωρίου, τοῦ εὐαναγνώστου τῆς γραφῆς καὶ τοῦ χωρισμοῦ εἰς παραγράφους.

Ε' Ὁρθογραφία καὶ Γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης, ὥραι 3. 1) Ὁρθογραφία. Ἀσκήσεις ὀρθογραφικαὶ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ κειμένου τοῦ Ἀναγνωστικοῦ καὶ τῶν συνθέσεων.

Γραφὴ ἐν τετραδίῳ κατ' οἶκον τμήματος τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, μικρόν τι ὅλον ἀποτελοῦντος, ἐξέτασις αὐτοῦ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ συζήτησις μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητῶν περὶ τῆς ὀρθῆς γραφῆς δυσκολωτέρων λέξεων.

Γραφὴ μέρους τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, μικρόν τι ὅλον ἀποτελοῦντος, ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐξέτασις τῶν συνηθεστέρων σφαλμάτων. Ἀντιγραφή τοῦ αὐτοῦ μέρους μετὰ τὴν διόρθωσιν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἐν τῷ σχολείῳ.

Ἐλεγχος κατὰ μῆνα τῆς ὀρθογραφικῆς ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν διὰ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ γραφῆς κατ' ὑπαγόρευσιν δεδιδαγμένου μέρους τοῦ Ἀναγνωστικοῦ.

2) **Γραμματικὴ.** Ἐπανάληψις τῶν δεδιδαγμένων ἐκ τοῦ φθολογολογικοῦ περὶ φωνηέντων, συμφώνων, διφθόγγων.

Τόνοι καὶ τονισμός, κυριώτεροι κανόνες τούτου. Πνεύματα καὶ θέσεις αὐτῶν.

Ἄτονοι καὶ ἐγκλιτικαὶ λέξεις. Οἱ κυριώτεροι κανόνες ἐγκλίσεως. Σημεῖα στίξεως. Πάθη φθόγγων, ἐκθλιψις, συναίρεσις.

Ἐκ τοῦ τυπικοῦ. Διάκρισις κλιτῶν καὶ ἀκλιτῶν.

Ῥήματα δηλωτικὰ ἐνεργειῶν καὶ καταστάσεων. Σχηματισμός τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ παρατατικοῦ τῶν βαρυτόνων κατὰ πρόσωπα καὶ εἰς τὴν ἐνεργητικὴν καὶ εἰς τὴν μέσην φωνήν. Ἀσκήσις εἰς τὴν ὀρθογραφίαν. Διάκρισις καὶ ὀνομασία τῶν χρόνων τοῦ ῥήματος. Σχη-

ματισμός του ενεργητικού και παθητικού μέλλοντος, άορίστου και παρακειμένου της όριστικής των βαρυτόνων κατά πρόσωπα. Ένεργητικός άορίστος β'.

Διάκρισις ούσιαστικῶν α', β' και γ' κλίσεως. Κλίσις τῶν ούσιαστικῶν και τῶν τριῶν κλίσεων. Ίδιαιτέρα άσκησις εις τήν κλίσιν τῶν εϋχρήστων εις τήν άπλήν καθαρεύουσαν τριτοκλίτων, ίδίως δὲ τῶν εις -εὺς -εις και -ος.

Ήπιθετα. Διάκρισις ούσιαστικῶν και έπιθέτων. Καταλήξεις, σχηματισμός τῶν τριῶν γενῶν τῶν έπιθέτων. Τονισμός τῶν εις -α θηλυκῶν έπιθέτων έν αντιπαραβολῇ πρὸς τὰ εις -α ούσιαστικά. Κλίσις τριτοκλίτων έπιθέτων εις -ὺς και ἤς. Παραθετικά έπιθέτων. Όμαλός σχηματισμός αὐτῶν. Άριθμητικά (άπόλυτα, τακτικά, πολλαπλασιαστικά, ούσιαστικά και έπιρρήματα, παράγωγα ἔξ αριθμητικῶν).

Σχηματισμός ένεστώτος και παρατατικού τῶν συνηρημένων τῆς α' και β' συζυγίας. Κλίσις εις τὸν συνηρημένον τύπον.

Περὶ άκλίτων.

Άντωνυμιαί, αί εϋχρηστοί έν τῇ άπλή καθαρεύουση. Παραγωγικαί καταλήξεις. Σνήθη παράγωγα. Παράγωγα έπιθετα. Άσκήσεις περι τήν όρθογραφίαν τῶν εις -ινός, -εινός, -αῖος, -εῖος, και -οῖος έπιθέτων, τῶν εις -ία, -εία, -εια, -οσύνη ούσιαστικῶν.

Έξέτασις προτάσεων. Άπλή και πεπλατυσμένη πρότασις. Σύνδεσις κατά παράταξιν.

Μεθοδική παρατήρησις. Διαρκής σύγκρισις τῶν διδασκομένων γραμματικῶν φαινομένων τῆς άπλῆς καθαρεύουσης πρὸς τὰ δεδιδασγμένα τῆς δημοτικῆς και καθορισμός τῶν μεταξὺ αὐτῶν ύπαρχουσῶν όμοιοτήτων και διαφορῶν.

ΣΤ' Τάξις.

α' Προφορικῆ έκθεσις—ώρα 1. Περὶ τῆς προφορικῆς έκθέσεως έν τῇ ΣΤ' τάξει ισχύουσι τὰ καθορισθέντα δια τήν Ε' εις α προσθετά και τὰ άκόλουθα :

Αί μικραί προτάσεις και ὁ μικροπερίοδος λόγος έξακολουθοῦσι νά εἶναι ἡ βάση τῆς προφορικῆς έκθέσεως. Ή μετάβασις από προτάσεως εις πρότασιν δέον νά έπιτυγχάνεται με μεγαλυτέραν εύκολίαν κατά τὸ έτος τοῦτο.

Οί μαθηταί δια τῆς άσκήσεως πρέπει νά καταστῶσιν ίκανοί νά σκέπτωνται και νά εκφράζωνται με ακρίβειαν, νά εκλέγωσι και νά εκθέτωσι τὰ ούσιώδη και νά μη έξέρχωνται τοῦ θέματός των.

β' Ανάγνωσις—ώρα 5. Άπταιστος, λογική και μετ' ἠθους ανάγνωσις πεζῶν τεμαχίων ἔξ έγκεκρωμένου δια τήν ΣΤ' τάξιν Άναγνωστικού ὡς έν τῇ Ε' τάξει. Παρομοία εκ τοῦ αὐτοῦ άναγνωστικού ανάγνωσις, άπομνημόνευσις και άπαγγελία ποιημάτων.

Λογική, ἠθική και γλωσσική έπεξεργασία τῶν άναγιγνωσκομέ-

ὡς ἐν τῇ Ε' τάξει. Διαρκῆς καταβολὴ προσπαθείας ὅπως ἡ ἀνάγνωσις ὁμοιάζη πρὸς τὴν συνήθη ὁμιλίαν.

γ' **Σιωπηρὰ ἀνάγνωσις.** Σιωπηρὰ ἀνάγνωσις πρὸς ἐπίτευξιν τῶν αὐτῶν ὡς καὶ ἐν τῇ Ε' τάξει σκοπῶν ἐξ ἐγκεκριμένων ἀναγνωστικῶν, ἐκλαϊκευτικῶν τῆς ἐπιστήμης βιβλίων, ὠφελίμων γνώσεων ἐν τῷ σχολείῳ κατὰ τὰς ὥρας τῆς προφορικῆς ἀναγνώσεως, τῶν σιωπηρῶν ἐργασιῶν ἢ κατ' οἶκον.

Ἀσκήσεις εἰς τὴν ταχεῖαν κατανόησιν τῶν ἀναγινώσκομένων καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν κυρίων νοημάτων αὐτῶν, εἴτε γραπτὴν, εἴτε προφορικὴν, ἐνώπιον τῶν μαθητῶν εἰς ὥραν ὀριζομένην, ὡς καὶ ἐν τῇ Ε' τάξει.

δ' **Γραπτὰ ἐκθέσεις—ὥρα 1.** Ἐκθέσεις θεμάτων, εἰλημμένων ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς, σχολικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν. Περιγραφή φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως αὐτῶν.

Ἐπιστολαί, αἰτήσεις, ἀποδείξεις καὶ συνήθη κοινωνικά ἔγγραφα.

Ἄλληλογραφία μὲ ἄλλα σχολεῖα. Ἡμερολόγια μαθητῶν.

Τὰ ἐν τῇ Ε' τάξει καθορισθέντα περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν θεμάτων τῶν ἐκθέσεων, περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς λογικῆς συνοχῆς τῶν νοημάτων αὐτῶν, περὶ παραγράφων, στίξεως κλπ. ἰσχύουσι καὶ διὰ τὴν τάξιν ταύτην.

Οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου δεόν νὰ ἔχωσιν ἀποκτήσει τὴν ἱκανότητα νὰ γράφωσιν ἀπλῶς ἐκθέσεις μὲ μικρὰς παραγράφους καὶ μὲ λογικὴν διάρθρωσιν καὶ σαφῆ διατύπωσιν τῶν νοημάτων ἐκάστης.

ε' **Ὄρθογραφία καὶ Γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης—ὥρα 2. 1.** **Ὄρθογραφία.** Ἀσκήσεις ὀρθογραφικαί, γραφὴ τμημάτων ἐκ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, ἐξέτασις τῶν σφαλμάτων, ἀντιγραφή τῶν τμημάτων μετ' αὐτὴν καὶ ἔλεγχος τῆς ὀρθογραφικῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν, ἐν τῷ σχολείῳ ὡς ἐν τῇ Ε' τάξει.

2. **Γραμματικὴ.** Ἐπανάληψις ἐκείνων ἐκ τῶν δεδιδασμένων, ὧν δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι ἢ ἐμπέδωσις.

Ἀσκήσεις εἰς τὴν κλίσιν τῶν τριτοκλίτων οὐσιαστικῶν εἰς *εὗς*, *ις* καὶ *ος* καὶ τῶν ἐπιθέτων εἰς *ἦς* καὶ *ύς*, ὅπως ἀπαντῶσιν εἰς τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν.

Ἀνόμαλος σχηματισμὸς παραθετικῶν, τῶν εὐχρήστων ἐν τῇ ἀπλῇ καθαρευούσῃ. Αὐξήσις ρημάτων. Σχηματισμὸς τῆς Προστακτικῆς. Σχηματισμὸς καὶ κλίσις τῶν μετοχῶν τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ ἐνεστώτος, τοῦ ἀορίστου α' καὶ β' τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς καὶ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου α'.

Σχηματισμὸς, κλίσις καὶ διάκρισις τοῦ παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου τῶν ὑγρολήκτων καὶ ἐνρινολήκτων ρημάτων.

Ἀσκήσεις εἰς τὴν παρατήρησιν τῆς ἐτυμολογικῆς συγγενείας τῶν λέξεων.

Ἐξέτασις προτάσεων. Σύνδεσις καθ' ὑπόταξιν. Ἀνάλυσις μετοχῶν εἰς προτάσεις καθ' ὑπόταξιν.

Μεθοδικὴ παρατήρησις. Διαρκῆς σύγκρισις τῶν διδασκομένων γραμματικῶν φαινομένων τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης πρὸς τὰ δεδιδυγμένα τῆς δημοτικῆς καὶ καθορισμὸς τῶν μεταξὺ αὐτῶν ὑπαρχουσῶν ὁμοιοτήτων καὶ διαφορῶν.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Γ' Τάξις.

1) **Ἡρακλῆς.** Ἀρετὴ καὶ κακία. Ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους (ὁ λέων τῆς Νεμέας, ἡ Λερναία Ὕδρα, αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες καὶ ἡ κόπρος τοῦ Αὐγείου).

2) **Θησεύς.** Φιλοπατρία Θησεύς (ἐκουσία μετάβασις εἰς Κρήτην. Μίνως—Λαβύρινθος—Μινώταυρος).

3) **Ἀλκίησις.** Ἡ Ἀλκίησις παράδειγμα ἀγαπώσης συζύγου.

4) **Ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία** (1). Τὸ χρυσοῦν δέρας. Πελλίας καὶ Ἰάσων. Πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς Κολχίδα. Ἀρπαγὴ τοῦ δέρατος (Μήδεια). Περιπετειώδης ἐπιστροφή τῶν Ἀργοναυτῶν.

5) **Τρωϊκὸς Πόλεμος.** Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Συμμετοχὴ τῶν ἀρίστων ἡρώων τῆς Ἑλλάδος *μετὰ τῶν λαῶν των* εἰς τὸν πόλεμον ἀπόπλους ἐκ τῆς Αὔλιδος (Ἰφιγένεια). Πολιορκία Τροίας. Δεκαετής διάρκεια τοῦ πολέμου. Μῆνις Ἀχιλλέως. Θάνατος Πατρόκλου. Δούρειος ἵππος καὶ καταστροφή τῆς Τροίας. Ἐπιστροφή τῶν Ἑλλήνων.

Περιπλανήσεις καὶ ἐπιστροφή τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς Ἰθάκην. Κύκλωπες. Ναυσικᾶ. Πίστις Πηνελόπης. Φιλοστοργία Τηλεμάχου.

Δ' Τάξις.

1) **Ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων.** Κοινὰ ἱερὰ καὶ κοινὰ πανηγύρεις (τὸ ἐν Δελφοῖς Μαντεῖον, οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες). Σπάρτη. Νομοθεσία Λυκούργου (ἀνατροφή τῶν παιδῶν ἐν Σπάρτῃ). Ὑποταγὴ εἰς τὴν Σπάρτην τῆς Μεσσηνίας (Ἀριστομένης). Ἀθῆναι, Κόδρος. Σόλων ὁ νομοθέτης. Ἀνάκτησις τῆς Σαλαμῖνος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Σόλωνος. Ὁ περὶ Σόλωνος καὶ Κροίσου θρῦλος.

2) **Περσικοὶ πόλεμοι.** Ἐπανάστασις τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν *μετὰ βραχεῖαν εἰσῆγησιν περὶ ἀποικιῶν.* α') Ἀμυντικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. 1) Δαρεῖος, Μα-

1) Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος συνδιδασκαλίας ἀντὶ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἅτινα διδάσκονται κατὰ τὸ 6' ἔτος συνδιδασκαλίας, διδάσκονται τὰ τῆς ὕλης τῆς Δ' τάξεως μέχρι τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβῶν. Κατὰ τὸ δευτέρον ἔτος συνδιδασκαλίας ταῦτα διδάσκονται διὰ βραχέων ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Μακεδονικὸν Ἑλληνισμόν.

ραθών. Μιλτιάδης και Πλαταιείς. 2) Εέρξης Θερμοπύλαι. Λεωνίδα και Θεσπείς. 3) Σαλαμίς. Θεμιστοκλής. Πλαταιαί. 4) Μαρδόνιος, Πανσανίας και Ἀριστείδης ὁ δίκαιος. β') Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Μυκάλῃ. Νίκαι Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα καὶ τὴν Κύπρον. Κιμώνειος Εἰρήνη. Ἀπελευθέρωσις τῶν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν πόλεων.

3) **Ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν.** Οἱ Ἀθηναῖοι ἡγεμόνες τῶν συμμάχων. Περικλῆς. Αἰὼν τοῦ Περικλέους (Καλλωπισμὸς Ἀθηνῶν. Φειδίας—Παρθενών).

Σύντομος περιγραφή καὶ Ἱστορία τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἄργος, Κόρινθος, Θῆβαι, Θεσσαλία, Κέρκυρα, Συρακοῦσαι κλπ.

4) **Πελοποννησιακὸς πόλεμος.** Αἷτια. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Θάνατος Περικλέους. Βρασίδια. Νικίειος Εἰρήνη. Τὸ δεύτερον μέρος. Ἀλκιβιάδης, Λύσανδρος καὶ πτώσις τῶν Ἀθηνῶν.

5) **Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.** Ἡ κáθοδος τῶν μυρίων. (Ξενοφῶν). Ἐκστρατεία Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν.

6) **Θῆβαι.** Ἐπαμεινώνδας, Πελοπίδας (Λεῦκτρα, Μαντίνεια).

7) **Μακεδονία.** Φίλιππος. Χερῶνεια.

8) **Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.** Παιδικὴ ἡλικία καὶ ἀγωγή τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν. Καθυπόταξις Περσικοῦ Κράτους διὰ τῶν ἐν Γρανικῷ, Ἴσῳ καὶ Γαυγαμήλοις νικῶν. Ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικήν. Ἐπιστροφή εἰς Βαβυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ. Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἐξελληνισμὸς τῆς Ἀνατολῆς.

9) **Οἱ διάδοχοι.** Διανομὴ τοῦ Κράτους εἰς τέσσαρα Βασίλεια (Αἴγυπτος—Ἀλεξάνδρεια).

10) **Ἐπιτομὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους.** Ὀλίγα τινα περὶ τῶν Ῥωμαίων ὡς προεισαγωγή εἰς τὴν ἀνάμειξιν αὐτῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τῶν Βασιλέων τῆς Μακεδονίας, τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων καθ' ὅλου. Ἦττα καὶ καθυπόταξις τῆς Ἑλλάδος.

ΣΗΜ. Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ὕλης διδάσκονται ἐν ἐκάστῳ τόπῳ καὶ τὰ τοπικὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς περιόδου ταύτης.

Ε' Τάξις.

1) **Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ῥωμαίων.** Ἐκτασις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Χριστιανισμὸς. Ἡ ἵδρσις τῶν πρώτων Ἐκκλησιῶν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις. Διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας πίστεως. Μέγας Κωνσταντῖνος. Προστασία τῶν Χριστιανῶν καὶ Χριστιανισμοῦ. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Θερησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος.

2) **Ἐξελληνισμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.** *Κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις (ἀνώτατον πανδιδακτήριον ἐν Κωνσταντινουπόλει—Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος).*

3) **Ἰουστινιανός.** Θεοδώρα. Βελισσάριος. *Τριβωνιανός.* Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Καλλιέργεια τῆς μετάρξης.

4) **Θεοδόσιος ὁ Μέγας.**

5) **Ἡράκλειος.** Ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Ἀκάθιστος ὕμνος.

6) **Ἀπόπειρα θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Εἰκονομάχοι.** Θεοδώρα. *Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας.*

7) **Μωαμεθανισμὸς.** Μωάμεθ. Ἀραβες. Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἀράβων (ὑγρὸν πῦρ). *Τοῦρκοι. Κατακτήσεις αὐτῶν. Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσομένων. Προσωρινὴ ἀνακοπὴ τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Μογγόλων. (Βαριαζήτ—Ταμερλάνος).*

8) **Βούλγαροι.** Ἐχριστιανισμὸς αὐτῶν. Πόλεμοι πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀυτοκρατορίαν. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καὶ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων.

9) **Σταυροφορίαι.** Αἰτία Σταυροφοριῶν. Τετάρτη σταυροφορία. Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Φράγκων καὶ Ἑνετῶν. *Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μεταξὺ τῶν νικητῶν. Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Βιλαρδουῖνοι.*

10) **Τὸ νέον Ἑλληνικὸν Κράτος.** Ἐγκατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς Ἀυτοκρατορίας ἐν Νικαίᾳ. (Θεόδωρος Λάσκαρις). Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (Στρατηγόπουλος).

Δεσποτᾶτον τῆς Ἑλλάδος. (Μιχαὴλ ὁ Ἄγγελος Κομνηνός).

11) **Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους.** Μωάμεθ ὁ β'. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατάκτησις καὶ τῶν ὑπολοίπων Ἑλληνικῶν χωρῶν (Σκενδέρβης).

12) **Ἀναγέννησις ἐν τῇ Δύσει.** Λόγιοι Ἕλληνες. Ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις.

ΣΗΜ. Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ὕλης διδάσκονται ἐν ἐκάστῳ τόπῳ καὶ τὰ τοπικὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς περιόδου ταύτης.

ΣΤ' Τάξις.

1) **Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα μ. Χ. καὶ ἐφεξῆς, ἰδίᾳ δὲ τῶν Κρατῶν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία στενότερον συνδέεται μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς (Βενετία, Ρωσία, Αὐστρία κλπ.)** (1).

1) Ἐνταῦθα διδάσκονται διὰ βραχυτάτων τὰ περὶ βυζαντινοῦ κράτους ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔτους τούτου.

2) **Τουρκοκρατία.** α) Δεινοπαθήματα Ἑλλήνων. Ἐξισλαμισμός τῶν Χριστιανῶν, παιδομάζωμα (Γενίτσαροι), κεφαλικὸς φόρος, ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν ραγιαδῶν, ἐκπατρισμός Ἑλλήνων.

β) Ὁργάνωσις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. 1) Θρησκευτικὰ προνόμια. Πατριάρχης. 2) Πολιτικὰ προνόμια—Προεστοί. 3) Πεζικαὶ καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις. Ἀρματολοὶ καὶ Κλέφτες (βίος κλεφτῶν, δημόδης ποίησις), Σουλιῶται, Μανιάται, Σφρακιανοί, αἱ νῆσοι. 4) Κοινότητες. Κοινότης Ἀμπελακίων, 24 χωρίων Πηλίου, Χειμάρρας, Ἰωαννίνων, Βενετίας, Ὀδησοῦ, Τεργέστης. 5) Φαναριῶται—Μεγάλοι διερμηνεῖς καὶ ἡγεμόνες Βλαχίας καὶ Μολδαυίας. 6) Ναυτιλία. Αἷτια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ/ναυτικοῦ.

γ) Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατία. *Κρυφὰ σχολεῖα, διάφοροι σχολαί, Διδάσκαλοι τοῦ γένους (Εὐγένιος Βούλγαρις, Νικηφόρος Θεοτόκης. Ἀδαμάντιος Κοραΐς).*

δ) Ἐπαναστατικὰ κινήματα Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἰδίᾳ τὰ κατὰ τὸν Λάμπρον Κατσώνην καὶ Γεώργιον Ἀνδρῆτσον.

ε) Προπαρασκευὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. *Γαλλικὴ ἐπανάστασις, Ρήγας ὁ Φεραῖος, Φιλικὴ Ἐταιρεία, Ἀγῶνες Σουλιωτῶν κατὰ Ἀλῆ Πασσά.*

3) **Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.** α') Ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, *ἱερὸς λόγος, Δραγατσάνι. Θάνατος Φαρμάκη καὶ Γεωργίου Ὀλυμπίου.*

β') Ἡ κυρίως Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. 1) Ἀγῶνες τῆς Τουρκίας πρὸς κατάπνιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου. Καλάβρυτα, Ἀγία Λαύρα, Πάτραι, Καλάμαι. Ὁργὴ Τούρκων. Σφαγαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπαγχονισμὸς Γρηγορίου τοῦ Ε'—Βαλτέτσι. Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, *ἡ στρατηγικὴ εὐφυΐα καὶ τὸ ἀκατάβλητον φρόνημα αὐτοῦ.*

2) Ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι. Ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη—Διάκος, Ὁδ. Ἀνδρουτσος.

Πρώτη Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἐπιδαύρῳ. *Ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι.* Ἡ ἐν Πέτρα μάχη. Μάρκος Μπότσαρης.

γ) Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς νήσοις. Ναυτικαὶ δυνάμεις Ὑδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν. Καταστροφὴ τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κωνσταντῖνος Κανάρης. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι. *Φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ (Λόρδος Βύρων).* Ἐμφύλιοι πόλεμοι (φυλάκισις Κολοκοτρώνη).

2) Ἀγῶνες τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αἰγύπτου πρὸς κατάπνιξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἰμβραήμ, καταστροφὴ τῆς Κάσου. Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντα. Ἀνδρέας Μιαούλης. Ἀπόβασις Ἰμβραήμ εἰς Πελοπόννησον. *Πολεμικαὶ ἀποτυχίαι τῶν Ἑλλήνων.* Μάχη εἰς τὸ Μανιάκι καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα. Ἀποφύ-

λάκισις Κολοκοτρώνη. Καθυπόταξις Πελοποννήσου. Ἐκστρατεία Ἀράβων κατὰ τῆς Μάνης ἀποτυχοῦσα.

Πολιορκία Μεσολογγίου α') ὑπὸ Κιουταχῆ καὶ β') ὑπὸ Κιουταχῆ καὶ Ἰμβραήμ. Δειναὶ κακοπάθειαι τῶν πολιορκουμένων καὶ ἔξοδος τῆς φρουρᾶς.

Ἐπάνοδος τοῦ Ἰμβραήμ εἰς Πελοπόννησον καὶ καταστροφὴ τοῦ Μωριά.

Καθυπόταξις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Γεώργιος Καραϊσκάκης. Στρατητικὴ δεινότης αὐτοῦ. Ἀράχωβα. Ἀνάκτησις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. Μάχη τοῦ Φαλήρου, πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων καὶ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

3) Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία, ἐκδίωξις Ἰμβραήμ.

4) Ἰωάννης Καποδίστριας, κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Μάχη ἐν Πέτρα—Δημήτριος Ὑψηλάντης.

5) Ἡ Ἑλλάς α') Ἐπὶ Ὀθωνος. β') Ἐπὶ Γεωργίου Α'.

Γενικὴ ἀνασκόπησις τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἱστορικὴ ἐνόησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἰδανικὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ὕλης διδάσκονται ἐν ἐκάστῳ τόπῳ καὶ τὰ τοπικὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς περιόδου ταύτης.

ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Α' Τάξις.

1) Τὸ διδακτήριον. Γενικὴ εἰκὼν τοῦ διδακτηρίου. Ἡ αἵθουσα τῆς διδασκαλίας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σκευὴ καὶ ἐπιπλα. Αἱ ἄλλαι αἵθουσαι καὶ τὰ δωμάτια τοῦ σχολείου (σχέδιον διδακτηρίου).

2) Ἡ αὐλὴ τοῦ διδακτηρίου. Γενικὴ εἰκὼν τῆς αὐλῆς. Χρησιμότης αὐτῆς. Τὰ ἐν τῇ αὐλῇ φυτὰ καὶ ἄλλα ἀντικείμενα (σχέδιον αὐλῆς).

3) Ὁ κήπος τοῦ διδακτηρίου. Ἐπίσκεψις τοῦ κήπου κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Γενικὴ εἰκὼν τοῦ κήπου. Τὰ ἐν τῷ κήπῳ δένδρα, λάχανα, ἄνθη καὶ ζῶα. (σχέδιον πρώτον τοῦ κήπου καὶ εἶτα τοῦ διδακτηρίου μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ).

4) Ἡ ὁδός. Ἡ πρὸς τοῦ διδακτηρίου ὁδός. Τὰ πεζοδρόμια, ἡ ὑπόνομος, ἡ δενδροστοιχία. Ὁ φωτισμὸς τῆς ὁδοῦ.

5) Ἡ οἰκία. Αἱ ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ τοῦ σχολείου οἰκίαι. Εἴδη οἰκιῶν (μονόροφοι, διώροφοι κλπ.). Τὰ διαμερίσματα τῆς οἰκίας. Τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκευὴ καὶ ἐπιπλα. Τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ φυτὰ καὶ ζῶα. Τὰ χρήσιμα πρὸς κατασκευὴν τῶν οἰκιῶν ὕλικά. Οἱ τεχνίται οἱ ἐργαζόμενοι εἰς κατασκευὴν τῶν οἰκιῶν. (ὁ κτίστης, ὁ ξυλουργός, ὁ φανοποιὸς κλπ.).

6) Ἡ συνεικία τοῦ σχολείου. Τὰ σπουδαιότερα οἰκήματα

τῆς συνοικίας. Ἡ ἐκκλησία τῆς συνοικίας. Ἡ πλατεῖα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ δένδρα καὶ μνημεῖα. Ἡ ἀγορὰ τῆς συνοικίας καὶ τὰ σπουδαιότερα ἐν αὐτῇ καταστήματα. Αἱ σπουδαιότεραι ὁδοὶ τῆς συνοικίας (χάρτης τῆς συνοικίας).

Ἐ οὐρανός. Ὁ οὐρανός κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ κατὰ τὴν νύκτα. Ὁ ἥλιος. Ἡ σελήνη. Ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις τοῦ ἡλίου. Ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύσις κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος. Ἡ πορεία τοῦ ἡλίου ἐν τῷ οὐρανῷ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος. Τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ νύξ. Ὁ ἔναστρος οὐρανός. Ὁ σελήνη. Αἱ φάσεις τῆς σελήνης. Ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος.

Β' Τάξις (').

Ἡ πόλις (χωρίον). Αἱ συνοικίαι τῆς πόλεως. Αἱ ἐκκλησίαι. Αἱ πλατεῖαι. Οἱ κῆποι. Ἡ ἀγορὰ, τὰ μνημεῖα. Τὰ ἐν τῇ πόλει δημόσια, δημοτικά, φιλανθρωπικά καὶ βιομηχανικά καταστήματα. Αἱ σπουδαιότεραι ὁδοὶ τῆς πόλεως καὶ τὰ σπουδαιότερα παρ' αὐτὰς οἰκοδομήματα. Ὁ φωτισμός τῆς πόλεως. Τὰ ἐν τῇ πόλει μέσα συγκοινωνίας. Τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς πόλεως. Αἱ βρύσεις. Τὰ φρέατα. Οἱ πίδακες (πάντα ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως). Παρατήρησις τῆς πόλεως ἀφ' ὑψηλῆς θέσεως. Εὐρεσις τῶν συνοικιῶν καὶ τῶν ἄλλων προδιδαχθέντων ἀντικειμένων. Τοποθέτησις τούτων πρὸς ἀνατολὰς, βορρᾶν, δυσμὰς καὶ νότον τοῦ σχολείου (χάρτης τῆς πόλεως καὶ τοῦ χωρίου).

2) Ἐ κήπος. Οἱ κῆποι τῆς πόλεως. Ἐπίσκεψις τούτων κατὰ τὰ διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Τὰ ἐν τοῖς κήποις καλλιεργούμενα δένδρα, λάχανα καὶ ἄνθη. Τὰ ζῶα τοῦ κήπου. Ὁ κηπουρός. Τὰ πρὸς καλλιέργειαν χρήσιμα ἐργαλεῖα. Ἡ ἄρδευσις καὶ ἡ λίπανσις τοῦ κήπου.

3) Ἐ ἀγρός. Οἱ περὶ τὴν πόλιν ἀγροί. Ὁψις τούτων κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Ἡ καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν. Ἡ σπορά, ὁ θερισμός. Τὰ καλλιεργούμενα ἐν τοῖς ἀγροῖς φυτά. Τὰ ζῶα τῶν ἀγρῶν. Ὁ γεωργός.

4) Ἐ ἀμπελών. Οἱ παρὰ τὴν πόλιν ἀμπελώνες. Ὁψις τούτων κατὰ τὸ κλάδευμα, τὴν σκαφήν, τὴν θείωσιν, τὸν τρυγητόν. Τὰ ἐν τῷ ἀμπελῶνι φυτά καὶ ζῶα.

5) Ἐ λειμῶν. Οἱ παρὰ τὴν πόλιν λειμῶνες. Ὁψις τοῦ λειμῶνος κατὰ τὴν ἀνοιξιν κλπ. Τὰ ἐν τῷ λειμῶνι φυτά καὶ ζῶα. Ὁ Ποιμὴν.

1) Μέρος τῆς ὕλης τῆς Β' τάξεως περιλαμβάνεται εἰς τὴν ὕλην τοῦ πρώτου ἔτους συνδιδασκαλίας καθὼς καὶ ὀρισμέναι ἐνότητες τῆς ὕλης τῆς τρίτης τάξεως, πολλὰ δὲ τούτων ἐπαναλαμβάνονται καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη τῆς συνδιδασκαλίας.

6) **Ἡ πεδιάς.** Ἡ παρὰ τὴν πόλιν πεδιάς. Ὅψις ταύτης κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Τὸ λεκανοπέδιον, τὸ ὄροπέδιον.

7) **Τὰ ὕδατα.** Τὰ παρὰ τὴν πόλιν ἔλη. Αἱ πηγαί, τὰ ρυάκια, οἱ χεῖμαρροι, οἱ ποταμοί, αἱ λίμναι. Ἐπίσκεψις τούτων. Χρησιμοποίησις τῶν ῥεόντων ὑδάτων. Τὰ εἰς τὰ ἔλη ὑπάρχοντα ζῶα. Τὰ γνωστότερα τῶν ἐν τοῖς ποταμοῖς καὶ ταῖς λίμναις τοῦ τόπου ζῶων.

8) **Τὸ ὄρος.** Τὰ παρὰ τὴν πόλιν ὄρη. Ὅψις τούτων κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Τὰ μέρη τοῦ ὄρους. Ὁ λόφος καὶ τὰ ἄλλα ὑψώματα. Αἱ κοιλάδες, αἱ φάραγγες κλπ.

9) **Τὸ δάσος.** Τὰ παρὰ τὴν πόλιν δάση. Ἐπίσκεψις τούτων. Γενικὴ εἰκὼν τοῦ δάσους. Τὰ δένδρα καὶ τὰ ζῶα τοῦ δάσους. Αἱ ἐκ τοῦ δάσους ὠφέλειαι. Ὁ ὕλοτόμος. Ὁ κυνηγός.

10) Τὰ ἐν τῇ ἐξοχῇ ἐργοστάσια, οἱ πύργοι, τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, αἱ ἐπαύλεις, αἱ καλύβαι, τὰ ἐρημοκκλήσια κλπ. Ἐπίσκεψις τούτων.

11) **Ἡ θάλασσα.** Ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία. Ὅψις τῆς θαλάσσης ἐν τρικυμίᾳ καὶ ἐν γαλήνῃ. Ἡ νῆσος, ὁ σκόπελος, ἡ ὕφαλος. Ἡ παραλία, ἡ χερσόνησος, ὁ κόλπος, ὁ λιμὴν, ὁ ὄρμος (ἄμεσος τούτων ἀντίληψις ἢ αἰσθητοποιήσις ἐν γειτονικῇ λίμνῃ ἢ ποταμῷ). Τὰ γνωρωμώμερα τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ ζῶων. Ὁ ἄλιεύς, ὁ ναύτης, ὁ λεμβοῦχος, τὸ πλοῖον.

12) **Αἱ κατοικίαι τῶν ἀνθρώπων.** Εἶδη κατοικιῶν. Ἡ οἰκογένεια, τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ὁ ἄνθρωπος. Τὰ μέρη τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Αἱ τροφαὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑλαι, ἐξ ὧν κατασκευάζονται τὰ ἐνδύματα. Ὑλαι, ἐξ ὧν κατασκευάζονται τὰ ὑποδήματα. Ὁ ράπτης, ὁ ὑποδηματοποιός.

13) **Αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως.** Νομάρχης, δήμαρχος, ἀστυνόμος, ταμίας, δικασταί, διδάσκαλοι κλπ.

14) Παρατήρησις τῶν γεωγραφικῶν ἀντικειμένων τῆς ἐξοχῆς ἀφ' ὑψηλοῦ τόπου. Τοποθέτησις τούτων πρὸς ἀνατολάς, δυσμάς, βορρᾶν καὶ νότον τῆς πόλεως. Πλαστικὴ ἐκάστοτε καὶ συμβολικὴ τῶν γεωγραφικῶν ἀντικειμένων παραστάσις. Χάρτης τῆς ὅλης παρατηρηθείσης χώρας.

15) Ἱστορικαὶ διηγήσεις καὶ παραδόσεις ἐν ἀπλουστάτῃ μορφῇ περὶ τῶν μνημείων, τῶν ὀνομασιῶν τῶν κυριωτέρων ὁδῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ.

Γ' Τάξις.

1) **Τὰ παρὰ τὴν πόλιν γειτονικὰ χωρία.** Ἐπίσκεψις τούτων. Τὰ σπουδαιότερα ἀντικείμενα ἐκάστου χωρίου. Ἡ ἐκκλησία, τὸ σχολεῖον, ἡ πλατεῖα, ἡ ἀγορά, τὰ μνημεῖα κλπ. Ἡ πέριξ ἐκάστου χωρίου φύσις. Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων ἐκάστου χωρίου. Θέσις, ἀπόστασις καὶ μέγεθος ἐκάστου χωρίου. Ἡ μετὰ τῶν χωρίων τούτων συγκοινωνία τῆς πόλεως (χάρτης).

2) **Ἡ περίξ φύσις κατὰ τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἔτους.** Μετεωρολογικὰ φαινόμενα (νέφος, βροχή, δμίχλη, δρόσος, πάχνη, χιών, χάλαζα, ἄνεμοι).

3) **Τὰ ἄλλα ἀπώτερα χωρία τοῦ δήμου.** Ἡ περίξ τούτων φύσις. Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων. Ἡ μετὰ τούτων συγκοινωνία. Ὁ δῆμος (χάρτης τοῦ δήμου). Ἡ διοίκησις τοῦ δήμου. Οἱ ἄλλοι γειτονικοὶ δήμοι. Ἡ ἐπαρχία (χάρτης τῆς ἐπαρχίας). Αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι. Ὁ νομὸς τοῦ μαθητοῦ. Ἡ διοίκησις τοῦ νομοῦ (χάρτης τοῦ νομοῦ).

4) Οἱ ἄλλοι νομοὶ τοῦ Κράτους μετὰ τῶν πρωτευουσῶν αὐτῶν καὶ τῶν τόπων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἱστορίας.

Δ' Τάξις.

1) **Ἡ Ἑλλάς.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἑλλάδος. Ὅρια, φυσικὴ καὶ πολιτικὴ διαίρεσις.

2) **Ἐπανάληψις τοῦ νομοῦ τοῦ μαθητοῦ.**

3) **Λεπτομερῆς** ἐξέτασις τῶν ἄλλων νομῶν τοῦ Κράτους (γεωγραφία).

Ε' Τάξις.

Α') Τὰ στοιχειωδέστατα ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ μαθηματικῆς γεωγραφίας.

1) **Ἡ γῆ.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς γῆς. Ἡ ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα. Αἱ ἥπειροι. Μέγεθος τῶν ἥπειρων. Οἱ Ὀκεανοί. Μέγεθος καὶ βάθος τῶν ὠκεανῶν. Τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ ρεύματα. Κύκλοι τῆς γῆνης σφαίρας. Γεωγραφικὸν πλάτος καὶ μῆκος. Ζῶναι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.

2) **Ἡ ἀτμόσφαιρα.** Πάχος τῆς ἀτμοσφαίρας. Συστατικὰ τοῦ ἀέρος. Θερμοκρασία αὐτοῦ. Ἄνεμοι, ὑγρασία, κλίματα.

Β') **Πολιτικὴ γεωγραφία.**

1) **Ἡ Ἀσία.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἀσίας. Ἡ μικρὰ Ἀσία (λεπτομερῶς). Ἡ Συρία, ἡ Μεσοποταμία, ἡ Ἀραβία, ἡ Περσία, ἡ Ἰνδική, ἡ Ἰαπωνία καὶ αἱ ἄλλαι χῶραι τῆς Ἀσίας (συντόμως).

2) **Ἡ Ἀφρική.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Αἴγυπτος (λεπτομερῶς). Αἱ ἄλλαι ἐν τῇ βορείῳ παραλίᾳ τῆς Ἀφρικῆς χῶραι (συντόμως). Ἡ Σαχάρα, ἡ Ἀβησσυνία. Αἱ ἄλλαι χῶραι τῆς Ἀφρικῆς (συντόμως).

3) **Ἡ Αὐστραλία.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Αὐστραλίας. Ἡ Αὐστραλία καὶ ἄλλαι νῆσοι (συντόμως).

4) **Ἡ Ἀμερικὴ.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἀνακάλυψις αὐτῆς. Τὰ κράτη τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι (λεπτομερέστερον), τὰ ἄλλα κράτη (συντόμως). Ἡ κεντρικὴ Ἀμερικὴ. Τὰ κράτη αὐτῆς. Αἱ νῆσοι. Ἡ νότιος Ἀμερικὴ. Ἡ Βραζιλία καὶ τὰ ἄλλα κράτη (συντόμως).

Χαρτογραφία.

ΣΤ' Τάξις.

Α') Τὰ σπουδαιότατα τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας.

1) **Ἡ γῆ.** Τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς γῆς. *Ἡ λιθόσφαιρα. Τὸ πάχος τῆς λιθοσφαίρας. Ὑδατογενῆ καὶ πυριγενῆ πετρώματα. Μεταβολαὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς.* Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς γῆς. Τὰ ἠφαιστεία, οἱ σεισμοί, αἱ θερμαί πηγαί. Ἡ κίνησις τῆς γῆς περὶ τὸν ἄξονά της. Ἡμέρα καὶ νύξ. *Αἰτία ἀνισότητος ἡμερῶν καὶ νυκτῶν.* Ἡ κίνησις τῆς γῆς περὶ τὸν ἥλιον. Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους. *Τὸ Ἰουλιανὸν καὶ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.*

2) **Ἡ ἑναστρὸς οὐρανός.** Ὁ Γαλαξίας. Πλανῆται καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρες. Κομῆται καὶ διόττοντες. Ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη. Αἱ φάσεις τῆς σελήνης. Αἱ ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης.

Β') **Πολιτικὴ γεωγραφία.**

1) **Ἡ Εὐρώπη.** Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Εὐρώπης. Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ διαίρεσις. Τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης λεπτομερῶς, λεπτομερέστερον δὲ αἱ χῶραι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου (χαρτογραφία).

2) **Ἡ Ἑλλάς.** Θέσις τῆς Ἑλλάδος. *Φυσικὴ ταύτης διαίρεσις. Ἡ διάπλασις τῆς παραλίας καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος.* Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἐκ τῆς διαπλάσεως τῆς παραλίας καὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τὰ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ κλίματος πλεονεκτήματα. Πολιτισμὸς τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι *γεωργία, κτηνοτροφία, βιομηχανία, ἐμπόριον, ναυτιλία, συγκοινωνία, ἱεκαίδευσις, θρησκεία, διοικήσις.* Ὁ δρυκτὸς πλοῦτος τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἀλύτρωτοι Ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ ἡ καθ' ὅλου διασπορά τῶν Ἑλλήνων. Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ γένους.

Γ') **Ἡ ἀνθρώπος ἐπὶ τῆς γῆς.**

1) **Οἱ κάτοικοι τῆς γῆς.** Αἱ φυλαὶ τῶν ἀνθρώπων. Αἱ γλῶσσαι. Αἱ θρησκείαι. Τὰ πολιτεύματα.

2) **Τὰ μεγάλα κράτη τῆς γῆς.** Ἡ ἔκτασις καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν. Αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τοῦ κόσμου. Αἱ μεγάλαι ὁδοὶ συγκοινωνίας κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Γ' καὶ Δ' Τάξις.

Α') Τὰ γνωστότερα τῶν ἐν Ἑλλάδι φυτῶν καὶ ζώων.

1) **Ἡ οἰκία καὶ ἡ αὐλή.** Γενικὴ εἰκὼν τῆς οἰκίας καὶ τῆς αὐλῆς. Χρησιμότης αὐτῶν. Τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς αὐλαῖς ζῶα καὶ φυτά. α) Ἐκ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις τῆς Ἑλλάδος καὶ ταῖς αὐλαῖς αὐτῶν καλλιεργουμένων φυτῶν ὁ διάνθος (γαρυφαλλιά), ὁ βα-

μικτικός, ὁ χείρανθος (βιολέτα κιτρινή), Ἴον τὸ τρίχρον (πανσές), ἡ ὄρτανσία, ἡ γαρδένια, τὸ ἀντίρρινον (σκυλάκια), ἡ βιγώνια, ἡ καμέλια, ἡ ἀσκληπιάς, ὁ ὑάκινθος, τὸ κρίνον καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς αὐλαῖς ζώων ἡ γάτα, ὁ κύων, τὸ πρόβατον, ὁ βοῦς, ὁ ἵππος, ὁ ὄνος, ἡ αἶψ, ὁ χοῖρος, ὁ ἡμίονος, ὁ μῦς, ἡ μυῖα, ὁ κώνωψ ὁ κοινός, ἡ ἀράχνη, ἡ ὄρνις, ὁ ἀλέκτωρ, ἡ περισιερά, ἡ χελιδών, ὁ σῆς, ὁ φύλλος, ὁ κόρις.

2) **Ἐκ κήπου.** Γενικὴ εἰκὼν τοῦ κήπου, χρησιμότης τοῦ κήπου. Φυτὰ καὶ ζῶα τοῦ κήπου· α) ἐκ τῶν ἐν τοῖς κήποις τῆς Ἑλλάδος δένδρων ἡ ἀμυγδαλῆ, ἡ μηλέα, ἡ μορέα, ἡ καρνά, ἡ συκῆ, ἡ ἐλαία, ἡ δαμασκηνέα, ἡ κερασεά, ἡ ροιά, ἡ κυδωνέα, ἡ ῥοδακινέα, ἡ ἀπιδέα, ἡ κιτρέα, ὁ *σχῖνος ὁ μαστιχοφόρος*, ἡ κυπάρισσος, ἡ ἄμπελος καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ἐν τοῖς κήποις λαχάνων αἱ κράμβαι, ὁ θρίδαξ (μαροῦλι), τὸ τεῦτλον, ἡ κολοκύνθη, τὸ σέλινον, τὰ κρόμμου, ἡ κινάρα, στρύχνος ὁ ἐδώδιμος (μελιτζάνα), στρύχνος τὸ λυκοπερσιζὸν (ντομάτα), ἰβίσκος ὁ ἐδώδιμος (μπάμια), σίκκος ὁ ἡμερος (ἀγγουριά), τὸ *σινάπι* καὶ ἄλλα· γ) ἐκ τῶν ἐν τοῖς κήποις ἀνθέων ὁ νάρκισσος, ἡ ροδῆ, τὰ ἴα, ὁ ἴασιμος (γιασεμί), νήριον τὸ κοινὸν (ῥοδοδάφνη), ἡ μαργαρίτα, τὸ δενδρολίβανον, οἱ *χειμώνανθοι*, τὰ χρυσάνθεμα, ἡ *δάλια* καὶ ἄλλα· δ) ἐκ τῶν ἐν τοῖς κήποις ζώων σκώληξ ὁ γήνιος, κοχλίας ὁ πωματίας, *λεῖμαξ ὁ ἀγροδιαίτος* (γυμνοσάλιαγκας), βροῦχος ὁ τῶν κυάμων, ἀνθονόμος ὁ τῶν μηλεῶν, *κητονία ἡ χρυσόχρους* (*χρυσόμυγα*), ἡ πραιοσοκουρίς (κολοκυθοκόφτης), τὰ ἐν τοῖς κήποις ὀδινὰ πτηνὰ καὶ ἄλλα.

3) **Ἐκ ἀγροῦ.** Γενικὴ εἰκὼν τοῦ ἀγροῦ. Χρησιμότης τῶν ἀγρῶν· α) ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς τῆς Ἑλλάδος καλλιεργουμένων φυτῶν ὁ σίτος, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος, ἡ *σίκαλις*, ὁ καπνός, ὁ βάμβαξ, τὸ λίνον, ἡ κάνναβις, τὸ σήσαμον, ὁ φασίλος, οἱ κύαμοι, ἡ φακῆ, τὰ πίσσα, οἱ ἐρέβινθοι, τὰ γεώμηλα, τὸ τριφύλλιον καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς τῆς Ἑλλάδος ζώων ὁ *γεῦλλος* (*τροβαλίδα*, *τριζόνι*), ἡ ἀκρίς, ὁ μύρμηξ, ὁ λαγρός, ὁ ἀρουραῖος μῦς, ἡ χελώνη, ἡ *κορώνη*, ἡ *κίχλη*, ὁ *κορυδαλλός*, ὁ *πελαργός*, *μελεαργίς ἡ Νουμιδική* (*φραγκόκοτα*), ὁ *ἔποψ* (*τσαλαπετεινός*), τὸ στρουθίον, ὁ ἀκανθόχοιρος, ὁ ἀσπάλαξ, ὁ τέττιξ, ἡ ἔχιδνα, ὁ σκορπιός καὶ ἄλλα.

4) **Ἐκ λειμῶν.** Γενικὴ εἰκὼν τοῦ λειμῶνος. Φυτὰ καὶ ζῶα τοῦ λειμῶνος· α) ἐκ τῶν φυτῶν τῶν λειμῶνων τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀνεμώνη, μήκων ἡ ροιάς (παπαρούνα), *μαργαρίτα ἡ ἀργία*, τὸ χαμαίμηλον, ἄρον τὸ στικτὸν (δρακοντιά), θύμος ὁ κεφαλωτός καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ζώων τῶν λειμῶνων τὸ πρόβατον, ἡ μέλισσα, οἱ κύνταροι καὶ ἄλλα ἔντομα (πεταλοῦδες).

5) **Ἐκ ἔλους καὶ ἡ λίμνης.** Γενικὴ εἰκὼν τοῦ ἔλους καὶ τῆς λίμνης. Ἡ νοσηρότης τῶν ἐλῶν· α) ἐκ τῶν φυτῶν τῶν ἐλῶν ἡ τύφη (ψάθα), *σχοῖνος ὁ δξὺς* καὶ *σχοῖνος ὁ παράλιος* (*βοῦρελα*), ὁ κάλαμος καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ζώων τῶν ἐλῶν καὶ τῶν λιμνῶν ὁ βάρταχος, ἡ νῆσσα, ὁ χῆν, ἡ ἀγριόνησσα, ὁ πελεκάν, ὁ ἔγχελυσ, ἡ βδέλλα, κώνωψ ὁ ἀνωφελής, καὶ γνωστοὶ ἰχθύες τῶν γλυκέων ὑδάτων.

6) **Τὸ δάσος.** Γενικὴ εἰκὼν τοῦ δάσους. Αἱ ἐκ τοῦ δάσους ὀφρῆλαιαι. Φυτὰ καὶ ζῶα τοῦ δάσους· α) ἐκ τῶν δένδρων τῶν δασῶν τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐλάτη, ἡ πεύκη, ἡ δρυς, ἡ ὄξυα, ἡ μύρτος, ἡ πλάτανος, ἡ δάφνη, ἡ ἄρκευθος (κέδρος), ἡ καστανέα, καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ζῴων τῶν δασῶν ἡ ἀλώπηξ, ἡ ἔλαφος, ἡ ἰκτίς, ἡ δορκάς, ὁ κάπρος, ὁ λύκος, ὁ θῶς, ὁ τρόχος (ἄσβος), ὁ σκίουρος, ἡ πέρδιξ, ἡ τρυγὼν, ὁ ἰέραξ, ὁ ἀετός, ὁ γύψ, ὁ κόραξ, ἡ ἀηδὼν, ὁ κόσσυφος, κίσσα ἢ βαλιανοφάγος, κίττα ἢ μακρόουρος (καρακάξα), ἡ γλαύξ, ὁ κόκκυξ, ὠτίτης ὁ νυκτοκόραξ (μποῦφος), ὁ φασιανός, ὁ ὄρνυξ, ὁ σκολόπαξ ὁ κοινός (μπεκάτσα), κίρκος ὁ ἐρυθρόπους (κιρκινέζι), ὁ δρυοκολάπτης, κοχλίας ὁ τῶν δασῶν καὶ ἄλλα.

7) **Ἡ θάλασσα.** Γενικὴ εἰκὼν τῆς θαλάσσης. Ἡ χρησιμότης τῆς θαλάσσης. Ζῶα καὶ φυτὰ τῆς θαλάσσης· α) ἐκ τῶν φυτῶν τῶν θαλασσῶν τῆς Ἑλλάδος τὰ φύκη· β) ἐκ τῶν ζῴων τῶν θαλασσῶν ἡ τριγύλη (μπαριποῦνι), ὁ λάβραξ, ὁ σκόμβρος, ὁ ξιφίας, ἰπτόκαμπος ὁ βραχύρρυγχος (ἀλογάκι), δακτυλόπτερος ὁ ἰπτάμενος (χελιδονόφαρο), ἡ βατίς (σαλάχι), τὸ σκύλλιον (σκυλόφαρον), ἡ σαρδίνη, μελάνουρος ὁ κοινός (τσιπούρα), σάργος ὁ θαλβάνιος (σπάρος), θύννος ὁ σκομβροειδὴς (παλαμίδα), συναγρίς ἢ μακροφθαλμος (φαγκρί), ὁ ὄρφως, ἡ φώκη, ὁ δελφίν, ὁ καρχαρίας, ὁ ἀστακός, ἡ σπητία, ὁ ὀκτάπους, ἡ τευθίς (καλαμάρι), μύτιλος ὁ ἐδώδιμος (μύδι), τὸ ὄστρεον (στρεϊδι), ὁ λάρος, ἐχίνος ὁ σφαιροειδής, ὁ σπόγγος, τὸ κοράλλιον καὶ ἄλλα.

Β') Τὰ γνωστότερα ἐκ τῶν ὄρυκτῶν καὶ πετρωμάτων τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ κοινὸς ἀσβεστόλιθος, τὸ μάρμαρον, ἡ κιμωλία, ἡ γύψος, ὁ μαγνησίτης (λευκόλιθος), ὁ χαλαζίας, ἡ ἄργιλλος, ἡ σμύρις, ὁ ἀργιλικὸς σχιστόλιθος, ὁ γρανίτης, ὁ ἀμίαντος, ἡ ἄμμος, οἱ ἀμμόλιθοι, οἱ γαιάνθρακες (λιγνίτης), τὸ θεῖον, ὁ μόλυβδος (γαληνίτης), ὁ χρωμίτης, ὁ ἄργυρος, ὁ σίδηρος (σιδηροπυρίτης καὶ αἱματίτης) καὶ ἄλλα.

ΣΗΜ. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναγραφομένης ὕλης τὰ μὲν γνωστότερα εἰς ἕκαστον τόπον φυτὰ, ζῶα καὶ ὄρυκτὰ διδάσκονται εἰς τὴν γ' τάξιν, τὰ δὲ ὀλιγώτερον γνωστὰ εἰς τὴν δ'. Ἀνεγράφη δὲ ἀφθονωτέρα πῶς ἡ ὕλη, ἵνα ὁ διδάσκαλος ἐκλέγῃ ἕκασταχοῦ τὴν καταλληλοτέραν. Ἀλλὰ καὶ μὴ ἀναγραφομένην ἐν τῷ προγράμματι καὶ ὑπάρχουσαν ἐν τῷ τόπῳ ὕλην δύναται νὰ διδάσῃ ὁ διδάσκαλος.

Ε' Τάξεις.

Α') Ὁ φυτικὸς καὶ ζωϊκὸς κόσμος ξένων χωρῶν (1).

1) Ἐκ τῆς ὕλης τῆς Ε' τάξεως εἰς τὰς συνδιδασκομένας τάξεις, τὰ ἀφορῶντα τὰ ζῶα διδάσκονται εἰς τὴν ἕκτην τάξιν. Ἀντὶ τούτων εἰς τὴν Ε' διδάσκονται τὰ γενικὰ περὶ τοῦ βασιλείου τῶν φυτῶν. Ὁμοίως ἡ ὕλη τῆς ὄρυκτολογίας κατανέμεται καὶ εἰς τὰ δύο ἔτη συνδιδασκαλίας.

1) **Αί θερμαὶ τῆς γῆς χώραι.** Γενικὴ εἰκὼν τῶν θερμῶν χωρῶν. Εἰκὼν ἐρήμου. Ὁ φυτικὸς καὶ ζωϊκὸς κόσμος τῶν θερμῶν χωρῶν· α) ἐκ τῶν φυτῶν τῶν θερμῶν χωρῶν ὁ φοῖνιξ, τὸ ζαχαροκάλαμον, ἡ Ἰνδικὴ συκῆ (φραγκοσυκιὰ), τὸ *κακαόδενδρον*, τὸ *ἀρτόδενδρον*, ἡ καφέα, ἡ *βανανέα*, τὸ Ἰνδικόν, ἡ *βανίλλη*, τὸ πέπερι, *εὐγενία* ἢ *καρυόφυλλος* (*γαρυφαλέα*), τὸ *κινάμωμον* (*κανέλλα*), ἡ *θέα* (*τσάϊ*), τὸ *μοσχοκάρυον*, κισχόνη (δένδρον τῆς κίννας), ὁ εὐκάλυπτος, *συκῆ* ἢ *ἐλαστικὴ* καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ζώων τῶν θερμῶν χωρῶν οἱ πίθηκοι, ὁ ἐλέφας, ὁ ρινόκερος, ὁ ἵπποπόταμος, ὁ λέων, ἡ τίγρις, ὁ πάνθηρ, ἡ *ῥαινα*, ἡ κάμηλος, ἡ *καμηλοπάρδαλις*, ἡ *λεοπάρδαλις*, ὁ *ἐμού*, ἡ *καγκουρώ*, ἡ *ἀντιλόπη*, ὁ *βίσσων*, ὁ *κόγωνα*, ἡ *στρουθοκάμηλος*, ὁ ὄρνιθόρρυγος, οἱ ψιττακοί, ὁ ταῶς, ὁ *κροκόδειλος*, ὁ βόας, ὁ *πύθων*, ὁ *κροταλίας* καὶ ἄλλα.

2) **Ἡ εὐκράτος ζώνη.** Γενικὴ εἰκὼν τῆς εὐκράτου ζώνης. Ζῶα καὶ φυτὰ αὐτῆς, μὴ συνήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα.

3) **Αἱ ψυχραὶ χώραι.** Γενικὴ εἰκὼν τῶν ψυχρῶν χωρῶν. Τοῦνδραι. Ζῶα καὶ φυτὰ τῶν ψυχρῶν χωρῶν· α) ἐκ τῶν φυτῶν τῶν ψυχρῶν χωρῶν *αἱ γανώδεις ἰτέαι*, τὰ βρύα, οἱ *λειχῆνες*· καὶ ἄλλα· β) ἐκ τῶν ζώων τῶν ψυχρῶν χωρῶν ὁ Τάρανδος, ἡ *λευκὴ ἄρκτος*, ἡ *ἰκτίς* (σαμούριον) καὶ ἄλλα.

4) **Ἡ θάλασσα.** Γενικὴ εἰκὼν τῆς θαλάσσης· α) ἐκ τῶν φυτῶν τῆς θαλάσσης τὸ *σάργασον*· β) ζῶα τῆς θαλάσσης μὴ συνήθη ἐν Ἑλλάδι ἢ φάλαινα, ἡ *φώκη*, ὁ ὄνισκος, ἡ ἀρίγγη, ἡ *μαλακόπτελος νῆσσα*, ὁ *φοινικόπτερος*, *μελεαγρίνη* ἢ *μαργαριτοφόρος*, *πορφύρα*, ἡ *ἐμὺς* (*θαλασσία χελώνη*).

Ἐκ τῶν ὄρνικτῶν ξένων χωρῶν τὸ *ἄλας*, οἱ *λιθάνθρακες*, τὸ *πετρέλαιον*, τὸ ἤλεκτρον, οἱ *πολύτιμοι λίθοι*, ὁ *χρυσός*, ὁ *λευκὸς χρυσός*, ὁ *ὕδραργυρός*, ὁ *κασσίτερος*, τὸ *νικέλλιον*, τὸ *ἀλουμίνιον*, ὁ *χαλκός*, ὁ *ψευδάργυρος* κλπ.

ΣΤ' Τάξις.

Α' Τὸ βασιλείον τῶν φυτῶν.

1) *Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φυτῶν. Διαιρέσεις τῶν φυτῶν.*

2) *Τὸ φυτόν.* Αἱ ῥίζαι. Εἶδη ριζῶν. Χρησιμότης ῥιζῶν. Ὁ βλαστός. Τὰ μέρη αὐτοῦ. Οἱ ὀφθαλμοί. Εἶδη αὐτῶν. Τὰ φύλλα. Εἶδη φύλλων. Χρησιμότης αὐτῶν. Τὰ ἄνθη. Εἶδη ἀνθῶν. Τὰ μέρη τοῦ ἄνθους. Ἡ χρησιμότης τοῦ ἄνθους. Ὁ καρπός. Εἶδη καρπῶν. Ἡ χρησιμότης τῶν καρπῶν. Τρόπος πολλαπλασιασμοῦ τῶν φυτῶν.

3) **Τὰ δένδρα.** Ἡ χρησιμότης αὐτῶν καθόλου. Τὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Αἱ συνηθέστεραι ἀσθένειαι τῶν ἐν τῷ τόπῳ ὀπωροφόρων δένδρων καὶ τὰ βλαβερὰ ἔντομα. Ἡ καλλιέργεια ὀπωροφόρων δένδρων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐξευγενισμὸς δένδρων δι' ἐνοφθαλμισμού καὶ ἐγκεντριισμόν. Καλλιέργεια ὀπωροφόρων δένδρων ἐν τῷ κήπῳ τοῦ σχολείου (ἰδίως εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρσενίων).

4) **Καλλωπιστικά φυτά.** Είδη αὐτῶν καὶ χρησιμότης. Ἀσθένειαι καὶ βλαβερά ἔντομα. Ἡ ἀνθοκομία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Καλλιέργεια ἀνθέων ἐν τῷ κήπῳ (ιδίως εἰς τὰ σχολεῖα τῶν θηλέων).

5) **Τὰ λαχανικά.** Εἶδη λαχανικῶν. Ἡ χρησιμότης τῶν λαχανικῶν. Ἀσθένειαι καὶ βλαβερά ἔντομα. Ἡ λαχανοκομία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Καλλιέργεια λαχανικῶν ἐν τῷ κήπῳ.

6) **Οἱ δημητριακοὶ καρποὶ καὶ τὰ ὄσπρια.** Χρησιμότης αὐτῶν. Ἀσθένειαι καὶ βλαβερά φυτὰ καὶ ἔντομα. Ἡ καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν καὶ τῶν ὄσπριων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Καλλιέργεια ἐν τῷ κήπῳ.

7) **Ὁ καπνὸς καὶ ὁ βάμβαξ.** Ἡ καλλιέργεια τούτων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Καλλιέργεια ἐν τῷ κήπῳ. (Ἰδίως εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων).

8) **Τὰ δάση.** Τὰ εἶδη τῶν δένδρων τῶν δασῶν. Ἡ ἐκ τῶν δασῶν ὠφέλεια. Ἐχθροὶ τῶν δασῶν. Ἡ δασοκομία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ.

Β' Τὸ βασιλείον τῶν ζώων.

1) **Γενικὰ γνωρίσματα τῶν ζώων.**

2) **Σπονδυλωτὰ καὶ ἀσπόνδυλα ζῶα.** Γενικὰ γνωρίσματα τῶν σπονδυλωτῶν.

3) **Ἐκ τῶν σπονδυλωτῶν :** α) τὰ **θηλαστικά.** Τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν θηλαστικῶν. Ἡ χρησιμότης πολλῶν θηλαστικῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ κτηνοτροφία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. β) τὰ **πτηνά.** Τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν πτηνῶν. Κατασκευή τοῦ σώματος τῶν πτηνῶν καὶ ἐφόδια αὐτῶν πρὸς πτήσιν. Ἡ πτηνοτροφία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Πτηνοτροφία ἐν τῷ κήπῳ τοῦ σχολείου. γ) οἱ **βάτραχοι.** δ) τὰ **ἔρπετά.** Τὰ προχειρότερα φάρμακα κατὰ τῆς δήξεως δηλητηριαδῶν ὄψεων. ε) οἱ **ἰχθύες.** Τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν ἰχθύων. Προσαρμογὴ τοῦ σώματος τῶν ἰχθύων πρὸς τὸ ζῆν ἐν τῷ ὕδατι καὶ πρὸς τὸ κινεῖσθαι ἐν αὐτῷ. Χρησιμότης τῶν ἰχθύων. Ἡ ἰχθυοτροφία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀνατροφή ἰχθύων ἐν τῷ σχολεῖῳ.

4) **Ἐκ τῶν ἀσπονδύλων :** α) τὰ **ἔντομα.** Τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῶν ἐντόμων. Ὠφέλιμα καὶ βλαβερά τῷ ἀνθρώπῳ ἔντομα. Οἱ ἀνοφελεῖς κώνωπες. Ἡ μελισσοκομία καὶ βομβυκοτροφία ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Μελισσοκομία καὶ βομβυκοτροφία (τὸ δεύτερον ἰδίως διὰ τὰ θήλας). β) **Τὰ κοίλεντερωτά.** Εἶδη τούτων. Ἡ σπογγαλιεία. Ἀλιεία καὶ κατεργασία κοραλλίων.

4) **Ὁ ἄνθρωπος.** Τὰ μέρη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Τὰ ὀστά καὶ οἱ μύες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σπουδαιότης τῆς τονώσεως τῶν μυῶν. Ὁ ἐγκέφαλος καὶ τὰ νεῦρα. Αἷτια ἐξασθενήσεως τῶν νεύρων καὶ μέσα τονώσεως αὐτῶν.

Τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ σπουδαιότερα τῆς ὑγιεινῆς τῶν ὀφθαλμῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κορμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἐν αὐτῷ ὄργανα. Αἱ τροφαὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πέψις καὶ τὰ πεπτικά ὄργανα. Ὀλίγα περὶ τῆς ὑγιεινῆς τῶν ὀδόντων καὶ τοῦ στο-

μάχου. Ἀπομύζησις τῶν τροφῶν καὶ ἐκκρίσεις τῶν ἀχρήστων. Ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος. Τὰ ὄργανα τῆς κυκλοφορίας. Ἡ ἀναπνοή. Ἡ σημασία τοῦ καθαροῦ ἀέρος. Ζωϊκὴ θερμότης. Ἄθλος διαπνοή. Τὸ δέρμα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς καθαριότητος αὐτοῦ.

Δ'. Ἡ ἀμοιβαία σχέσις φυτῶν καὶ ζῴων ἐν τῇ φύσει. Οἰκονομία, ἁρμονία, καὶ ἐνότης ἐν τῇ φύσει.

ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΗΜΕΙΑ (1)

Ε' Τάξις.

Ἐκ τῆς φυσικῆς πειραματικῆς.

1) **Διαστολή** καὶ **συστολή** τῶν σωμάτων ἐξ αἰτίας τῆς αὐξησεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως τῆς θερμότητος. Θερμόμετρα. Ἀνωμαλία τοῦ ὕδατος ὡς πρὸς τὴν συστολὴν καὶ διαστολὴν.

2) **Τῆξις** καὶ **πῆξις** τῶν σωμάτων. *Λανθάνουσα θερμότης*. *Διάλυσις*. 3) **Βρασμός**, *ἐξαέρωσις*, *ὕγροποιήσις* ἀτμῶν, ἀπόσταξις. Ψυχος παραγόμενον διὰ τῆς ἐξατμίσεως. *Κατασκευὴ πάγου τεχνητοῦ*.

4) **Ὑδατώδη μετέωρα** (ὀμίχλη, νέφος, βροχή, δρόσος, πάχνη, χιών, χάλαξα), ἄνεμοι. 5) Ἐλαστικὴ δύναμις τῶν ἀτμῶν. Ἀτμομηχαναί.

6) **Πηγὰι θερμότητος**. Διάδοσις τῆς θερμότητος. α) δι' ἀκτινοβολίας, β) δι' ἀγωγιμότητος γ) *διὰ ῥευμάτων τῶν ὑγρῶν σωμάτων καὶ τῶν ἀερίων*. Εὐθερμαγωγὰ καὶ δυσθερμαγωγὰ σώματα. 7) Ἀνακλαστικὴ καὶ ἀπορροφητικὴ τῆς θερμότητος δύναμις τῶν σωμάτων.

2) **Βαρύτης**. *Κέντρον βάρους*. Ἴσορροπία τῶν στερεῶν σωμάτων. *Εἶδη αὐτῆς*. 2) Μοχλός, στατήρ, ζυγός, πλάστιγξ, τροχαλῖαι, *πολύσπαστα*, *βαροῦλλον*. 3) τὸ ἐκκρεμές. Ἐφαρμογὴ τοῦ ἐκκρεμοῦς εἰς τὰ ὥρολόγια. *Κεντρόφυξ δύναμις*. 1) Ἴσορροπία ὑγροῦ ἐν συγκοινωνοῦσιν ἀγγείοις. Ὑδραγωγεῖα, ἀναβρυτήρια, ἀρτεσιανὰ φρέατα. 2) Πίεσις τῶν ὑγρῶν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀγγείων. Ὑδραυλικὸς στρόβιλος. Ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους. Εἰδικὸν βάρος. Ἀραιόμετρα. 3) *Τριχοειδῆ φαινόμενα*, *διαπίδνυσις*. 4) Τὸ ὕδωρ ὡς κινητήριος δύναμις. Ὑδρομύλοι, ὑδροκίνητα μηχανήματα ἐργοστασίων.

1) Ἡ ἀτμόσφαιρα. Πίεσις τῆς ἀτμοσφαιρας. Βαρόμετρα. Οἰνήρυσσις, σικύα, σίφων, ὕδραντλία. 2) *Πίεσις ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ἐμβεβαπτισμένων σωμάτων*. Ἀερόστατα. 3) Ὁ ἀήρ ὡς κινητήριος δύναμις. Ἀνεμόμυλοι. Ἴστιοφόρα πλοῖα κλπ.

Ἐκ τῆς Χημείας.

1) Ὁ ἀήρ. Ὁξυγόνον, ὑδρογόνον, ἀνθρακικὸν ὀξύ. 2) Τὸ ὕδωρ. Ὑδρογόνον, ὀξυγόνον. Ρυπτικὰ καὶ ἀρρυπτικὰ ὕδατα. 3) Τὸ

1) Ἐκ τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς διδάσκονται κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος συνδιδασκαλίας τὰ περὶ θερμότητος, βαρύτητος, ἤχου καὶ φωτός, κατὰ δὲ τὸ δευτερον τὰ ὑπόλοιπα κεφάλαια. Ὅμοιος καὶ ἡ ὕλη τῆς χημείας κατανέμεται διαφόρως πως εἰς τὰ δύο ταῦτα ἔτη.

χλωριοῦχον νάτριον. Παρασκευὴ θαλασσίου ἄλατος. 4) *Ἀνθρακικὸν καὶ θεϊκὸν ἀσβέστιον*. Κατασκευὴ ὑάλου. *Τὰ στεατικά κηρία*. 6) *Ὁξειδωσις μετάλλων* 7) *Ζῶναι καὶ φυτικά χρωστικά οὐσίαι*. (*Ἐρυθρόδανον, ἰνδικόν, πορφύρα*).

ΣΤ' Τάξις.

Ἐκ τῆς φυσικῆς πειραματικῆς.

Α) Παραγωγή καὶ διάδοσις τοῦ ἤχου. Ταχύτης αὐτοῦ ἐν τῷ ἀέρι, τοῖς ὑγροῖς καὶ διὰ τῶν στερεῶν. Ἥχῳ καὶ ἀντήχησις. Ὑψος τοῦ ἤχου. *Αἷτια τῆς καθ' ὕψος διαφορᾶς*. *Τὰ φωνητικά ὄργανα τοῦ ἀνθρώπου*. Φωνογράφος.

1) Σώματα αὐτόφωτα, ἑτερόφωτα, διαφανῆ, σκιερά. Διάδοσις καὶ ταχύτης τοῦ φωτός. Ἔντασις τοῦ φωτός. Αἷτια ἐξασθενήσεως αὐτοῦ. 2) Ἀνάκλασις τοῦ φωτός. Κάτοπτρα ἐπίπεδα καὶ σφαιρικά. 3) Διάθλασις τοῦ φωτός. *Φαινόμενα προερχόμενα ἐκ ταύτης*. 4) Ἀμφίκοιλοι καὶ ἀμφίκυρτοι φακοὶ (μυωπία καὶ πρεσβυωπία). *Φωτογραφία, μικροσκόπιον, τηλεσκόπιον. Κινηματογράφος*. 5) Ἀνάλυσις τοῦ ἡλιακοῦ φωτός διὰ πρίσματος. Οὐράνιον τόξον.

1) Φυσικοὶ καὶ τεχνητοὶ μαγνηταί. *Ἀμοιβαία ἐπίδρασις μαγνητῶν. Γῆνος μαγνητισμός*. Ναυτική πυξίς. 2) Παραγωγή ἡλεκτρισμοῦ διὰ προστριβῆς. *Ἐλξις καὶ ἄπωσις ἡλεκτρισμένων σωμάτων, θετικός καὶ ἀρνητικός ἡλεκτρισμός. Καλοὶ καὶ κακοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ. Ἠλέκτρισις ἐξ ἐπιδράσεως. Δύναμις τῶν ἀκίδων*. Ἀτμοσφαιρικός ἡλεκτρισμός. Ἀστραπή. Ἀλεξικέραυνον.

Δυναμικός ἡλεκτρισμός.

Ἠλεκτρομαγνηταί. Ἠλεκτρικὸν κώδωνες, ἡλεκτρικὸν φῶς, τηλεγράφος, τηλεφῶνον. *Διὰ γαλβανώσεως ἐπαργύρωσις, ἐπιχρύσωσις, ἐπινικέλωσις, κλπ.* Γαλβανοπλαστική. *Ἀποτυπώματα εἰκόνων, νομισμάτων σφραγίδων κλπ.*

Ἐκ τῆς Χημείας.

1) **Ο** *Ἀνθραξ*. Φυσικοὶ καὶ τεχνητοὶ ἄνθρακες, ἀδάμας, γραφίτης (κατασκευὴ *μολυβδοκονδύλων*). Ἡ πίσσα, τὸ πετρέλαιον, ἡ βενζίνη, τὸ φωταέριον, ἡ ναφθαλίνη. Χρώματα ἀνιλίνης. 2) **Τὸ ἀνθρακικὸν νάτριον** (σόδα). 3) **Τὸ ἀνθρακικὸν κάλιον** (ποτάσσα). Κατασκευὴ σάπωνος. 4) **Ο** *φωσφόρος*. Κατασκευὴ πυρείων. 5) **Τὸ νίτρον**. Κατασκευὴ πυρίτιδος. 6) **Αἱ ζυμώσεις**. Οἶνοπνευματικὴ ζύμωσις. Τὸ ὄξος. 7) **Τὸ ζάκχαρον**.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ (1)

Α' Τάξις.

Οἱ ἀριθμοὶ 1—20. Μέσα αἰσθητοποιήσεως σφαῖραι, ξυλάκια κλπ.

1) Ἡ Α' καὶ Β' τάξις εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν διδάσκονται πάντοτε κεχωρισμένως.

α) Οί αριθμοί 1—5 1) Αίσθητοποίησις τῶν ἀριθμῶν 1, 2, 3, 4, 5, 2) Ἀρίθμησις ἀνιούσα 1—5. 3) Ἀρίθμησις κατιούσα 5—1. 4) Ἀρίθμησις ἀνιούσα διὰ προσθέσεως, $1+1=2$, $2+1=3$ κλπ. 5) Ἀρίθμησις κατιούσα δι' ἀφαιρέσεως $5-1=4$, $4-1=3$ κλπ. 6) Ἀρίθμησις ἀνιούσα καὶ κατιούσα διὰ παραλείψεως ἐν τῷ μεταξὺ ἀριθμῶν 1, 3, 5 καὶ 5, 3, 1. 7) Εὗρεσις τῶν ἀριθμῶν, οἵτινες κεῖνται μεταξὺ τοῦ 1 καὶ 3, τοῦ 2 καὶ 4, τοῦ 3 καὶ 5 κλπ. 8) Ἀνάλυσις τῶν ἀριθμῶν 2, 3, 4 καὶ 5. Σύγκρισις καὶ διαφορὰ τούτων. 9) Ἀπλᾶ προβλήματα προσθέσεως, ἀφαιρέσεως, πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν τούτων. 10) Γραφή τῶν ψηφίων 1, 2, 3, 4, 5.

β) Οί αριθμοί 1—10. 1) Αίσθητοποίησις τῶν ἀριθμῶν 6—10. 2) Ἀρίθμησις ἀνιούσα καὶ κατιούσα 1—10 καὶ 10—1. 3) Ἀρίθμησις ἀνιούσα διὰ προσθέσεως καὶ κατιούσα διὰ ἀφαιρέσεως, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει. 4) Ἀρίθμησις ἀνιούσα διὰ παραλείψεως ἐν τῷ μεταξὺ ἀριθμῶν 10, 8, 6, 4, 2 καὶ 10, 7, 4, 1 κλπ. 6) Εὗρεσις τῶν ἀριθμῶν, οἵτινες κεῖνται μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν 2 καὶ 4, 5 καὶ 7, 6 καὶ 8 κλπ. 7) Ἀνάλυσις τῶν ἀριθμῶν 2, 4, 6, 8 καὶ 10 εἰς ἴσους προσθετέους. 8) Ἀνάλυσις καθόλου τῶν ἀριθμῶν 6—10. 9) Εὗρεσις τοῦ ἀριθμοῦ, ὅστις πρέπει νὰ προστεθῇ εἰς τοὺς 1—9, ἵνα συντελεσθῇ ὁ ἀριθμὸς 10. 10) Ἐννοια τοῦ ἡμίσεος. Διαίρεσις τῶν ἀριθμῶν 1, 3, 5, 7, 9 εἰς δύο ἴσα μέρη. 11) Ἀπλᾶ προβλήματα προσθέσεως, ἀφαιρέσεως, πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαιρέσεως μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν 1—10. 12) Τὸ δεκάλεπτον, τὸ πεντάλεπτον, τὸ λεπτόν, τὸ μέτρον, τὸ ὑποδεκάμετρον. 13) Γραφή τῶν ἀριθμῶν 6—10. 14) Διδασκαλία τῶν σημείων τῶν τεσσάρων πράξεων.

γ) Οί αριθμοί 1—20. 1) Αίσθητοποίησις τῶν ἀριθμῶν 11—20. 2) Ἀρίθμησις ἀνιούσα καὶ κατιούσα, τὸ πρῶτον κανονικῶς, εἶτα διὰ προσθέσεως καὶ παραλείψεως ἀριθμῶν ὡς ἀνωτέρω. 3) Ἀνάλυσις τῶν ἀριθμῶν 12, 14, 15, 16, 18, καὶ 20 εἰς ἴσους προσθετέους. 4) Εὗρεσις τῶν παραγόντων τῶν ἀριθμῶν 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18 καὶ 20. 5) Πρόσθεσις μονοψηφίων, ὃν τὸ ἄθροισμα ὑπερβαίνει τὸ 10 μετ' ἀνάλυσιν τοῦ ἑτέρου τῶν προσθετέων εἰς δύο ἀριθμούς, ὃν ὁ ἕτερος νὰ ἰσοῦται τῇ ἀπὸ τοῦ 10 διαφορᾷ τοῦ ἑτέρου προσθετέου. π.χ. $8+7=8+2+5$. 6) Ἀφαίρεσις ἀπὸ διψηφίου μονοψηφίου ἀριθμοῦ τοιοῦτου, ὥστε ἡ διαφορὰ νὰ εἶναι μονοψήφιος ἀριθμὸς. Ἀσκησις πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ ἀφαιρετέου εἰς δύο ἀριθμούς, ὃν ὁ ἕτερος νὰ ἰσῶται τῇ διαφορᾷ τοῦ 10 ἀπὸ τοῦ μειωτέου, π. χ. $15-8=15-5-3$. 7) Πολλαπλασιασμοὶ μονοψηφίου ἀριθμοῦ ἐπὶ 2, 3, 4, 5 καὶ 6, δίδων γινόμενον μὴ ὑπερβαῖνον τὸ 20. 8) Διαίρεσις διψηφίου ἀριθμοῦ, μὴ ὑπερβαίνοντος τὸν 20, διὰ 2, 3, 4, 5 καὶ 6. 9) Εὗρεσις τῶν ἡμίσεος τῶν ἀριθμῶν 11, 13, 15, 17, 19. 10) Τὸ εἰκοσάλεπτον, τὸ δεκάλεπτον, τὸ πεντάλεπτον. 11) Λύσις προβλημάτων καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων, προφορικῶς. 12) Γραφή τῶν ἀριθμῶν 1—20. 13) Λύσις προβλημάτων γραπτῶς. 14) Διδασκαλία τῶν σημείων τῶν τεσσάρων πράξεων.

Β' Τάξις.

Οί αριθμοί 1—100.

Μέσα αισθητοποιήσεως τὸ ἀριθμητήριον, τὸ γαλλικὸν μέτρον, τὰ νομίσματα καὶ ἄλλα πράγματα.

1) Ἐπανάληψις τῶν ἀριθμῶν 1—20. 2) Σχηματισμὸς τῆς πρώτης ἑκατοντάδος πρῶτον ἐκ δεκάδων καὶ ἔπειτα ἐκ πεντάδων. Αἰσθητοποιήσις τῶν ἀριθμῶν 30, 40, 50, 60 κλπ. διὰ δεκάδων καὶ πεντάδων. 3) Ἀρίθμησις κατὰ δεκάδας καὶ πεντάδας ἀνιούσα καὶ κατιούσα. 4) Ἡ τρίτη δεκάς : α) Ἀρίθμησις ἀπὸ τοῦ 21—30 ἀνιούσα καὶ κατιούσα κατὰ σειρὰν καὶ διὰ παραλείψεως ἐν τῷ μεταξὺ ἀριθμῶν. β) Πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις ἐντὸς [τῆς δεκάδος ταύτης. γ) Πολλαπλασιασμὸς τοῦ 2 καὶ 3 ἐπὶ τοὺς ἀριθμοὺς 1—10. δ) Αἱ δυναταὶ πλήρεις διαιρέσεις τῶν ἀριθμῶν 20—30 διὰ τῶν ἀριθμῶν 1—10. ε) Γραφὴ τῶν ἀριθμῶν 1—30 καὶ λύσις προβλημάτων γραπτῶς. 5) Ἡ τετάρτη δεκάς καὶ αἱ ἐφεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης ὡς ἀνωτέρω. 6) Πρόσθεσις ἀριθμῶν ἐχόντων δεκάδας καὶ μονάδας εἰς ἀριθμὸν ἔχοντα καθαρὰς δεκάδας καὶ τὰνάπαλιν. 7) Πρόσθεσις ἀριθμοῦ ἔχοντος δεκάδας καὶ μονάδας εἰς ἀριθμὸν ἔχοντα ὡσαύτως δεκάδας καὶ μονάδας (15 καὶ $14=15+10+4$). Ἀνάλυσις τῶν μονάδων τοῦ ἑνός, ὅταν αὐταὶ μετὰ τῶν μονάδων τοῦ ἄλλου ἀποτελοῦσιν ἀριθμὸν μεγαλύτερον τῆς δεκάδος εἰς δύο ἀριθμούς, ὧν ὁ ἕτερος μετὰ τῶν μονάδων τοῦ πρώτου ἀποτελεῖ δεκάδα ὡς $17+18=17+10+8=17+10+3+5$. 8) Ὁ πίναξ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ. 9) Αἱ δυναταὶ πλήρεις διαιρέσεις τῶν ἀριθμῶν 1—100 διὰ τῶν ἀριθμῶν 1—10. 10) Λύσεις διαφόρων προβλημάτων καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων ἐντὸς τῶν ἀριθμῶν 1—100. 11) Τὰ κλάσματα $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$. 12) Ἀσκήσεις προφορικαὶ πρὸς εὗρεσις τοῦ $\frac{1}{2}$, τοῦ $\frac{1}{4}$, τοῦ $\frac{1}{5}$ τῶν ἀριθμῶν 1—100. 13) Ἡ δραχμὴ, τὸ πεντηκοντάλεπτον, τὸ δεκάλεπτον, τὸ λεπτόν, τὸ 100 δραχμον, τὸ 25δραχμον, τὸ δεκάδραχμον, τὸ πεντάδραχμον, τὸ μέτρον, τὸ ὑποδεκάμετρον, τὸ ὑφεκατόμετρον.

Γ' Τάξις.

Οί αριθμοί 1—1000.

1) Ἐπανάληψις τῶν ἀριθμῶν 1—100. 2) Σχηματισμὸς τῆς πρώτης χιλιάδος ἐξ ἑκατοντάδων καὶ πεντηκοντάδων. Γραφὴ καὶ ἀνάγνωσις τῶν ἀριθμῶν. 3) Αἱ κατὰ μέρος πράξεις ἐν τῇ δευτέρᾳ ἑκατοντάδι : α) ἀρίθμησις ἀνιούσα καὶ κατιούσα, πρῶτον κατὰ δεκάδας ἔπειτα κατὰ πεντάδας καὶ μονάδας, β) πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις οἰωνδήποτε ἀριθμῶν. γ) Εὗρεσις τῶν παραγόντων διαφόρων ἀριθμῶν, ἐντὸς τῶν ἀριθμῶν 100—200, δ) πολλαπλασιασμὸς ἀριθμῶν διδόντων γινόμενον οὐχὶ ἀνώτερον τοῦ 200 καὶ διαιρέσεις τοῦ 200 καὶ τῶν μικροτέρων αὐτοῦ ἀριθμῶν πρῶτον διὰ μονοψηφίου καὶ ἔπειτα διὰ διψηφίου ἀριθμοῦ, ε) λύσις διαφόρων προβλημάτων προφορικῶς καὶ

γραπτῶς. 4) Ἡ τρίτη μέχρι τῆς δεκάτης ἑκατοντάδος ὡς ἄνωτέρω. 5) Πολλαπλασιασμός καὶ διαίσεις ἀριθμῶν διὰ τοῦ 10 καὶ 100. 6) *Εὗρεις τῶν παραγόντων διαφορῶν ἀριθμῶν ἐντὸς τῶν ἀριθμῶν 200—1000.* 7) *Ἡ ἔγνοια τοῦ $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$.* 8) *Ἀσκήσεις προφορικαὶ πρὸς εὗρεις τοῦ $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$ διαφορῶν ἀριθμῶν ἐντὸς τῶν ἀριθμῶν 1—1000.* 9) Τὸ 1000δραχμον, τὸ 500δραχμον, τὸ 100δραχμον, ἡ δραχμὴ κλπ., τὸ μέτρον, τὸ ὑποδεκάμετρον, τὸ ὑφεκατόμετρον, τὸ χιλιοστὸν τοῦ μέτρον.

Δ' Τάξις.

Οἱ ἄνω τοῦ 1000 ἀριθμοὶ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν πράξεις. 1) Ἐπανάληψις τῶν ἀριθμῶν 1—1000 καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν πράξεων. 2) Ἐγνοια πολυψηφίων ἀριθμῶν καὶ γραφὴ καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν. Ἀνάλυσις πολυψηφίου ἀριθμοῦ: α) εἰς χιλιάδας, ἑκατοντάδας, δεκάδας καὶ μονάδας, β) εἰς χιλιάδας καὶ μονάδας, γ) εἰς ἑκατοντάδας, μονάδας καὶ δ) εἰς δεκάδας καὶ μονάδας. 3) Οἱ δεκαδικοὶ ἀριθμοί. Ἀπαγγελία καὶ γραφὴ τούτων. Μετακίνησις τῆς ὑποδιαστολῆς. Προσθήκη μηδενικοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ δεκαδικοῦ. Πρόσθεσις, ἀφαίρεσις, πολλαπλασιασμός καὶ διαίσεις δεκαδικῶν. 4) Αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς ἐπὶ ἀριθμῶν ἀκεραίων καὶ δεκαδικῶν. 5) Λύσις διαφορῶν προβλημάτων. 6) *Εὐθεῖα καὶ ἀντίστροφος σχέσις ποσῶν.* Λύσις προβλημάτων διὰ τῆς ἀναγωγῆς εἰς τὴν μονάδα.

7) *Οἱ συμμιγεῖς ἀριθμοί:* (1) α) τὰ νομίσματα, β) τὰ μέτρα, γ) τὰ σταθμά, δ) ὁ χρόνος. Τροπὴ ἀνωτέρων εἰδῶν εἰς κατώτερα. Λύσεις προβλημάτων, οἷα τὰ παρουσιαζόμενα εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον. Τροπὴ ἑλληνικῶν νομισμάτων εἰς ἀγγλικά, ἀμερικανικά, γερμανικά, ρωσικά, τουρκικά κλπ. Τροπὴ γαλλικῶν μέτρων εἰς πῆχεις καὶ τὰνάπαλιν. Τροπὴ τετραγωνικῶν γαλλικῶν μέτρων εἰς τετραγωνικοὺς τεκτονικοὺς πῆχεις καὶ τὰνάπαλιν.

Ε' Τάξις.

1) *Τὰ κλάσματα.* Τὸ ἕμισυ, τὸ τέταρτον, τὸ ὄγδοον, τὸ πέμπτον, τὸ δέκατον κλπ. Αἰσθητοποίησις τούτων. Σύγκρισις κλασματικῶν μονάδων πρὸς ἀλλήλας. Τροπὴ τοῦ ἀκεραίου εἰς μέρη καὶ ἀντιστρόφως. Γραφὴ τῶν κλασμάτων. Ὅροι κλασμάτων.

2) Κλάσματα ὁμώνυμα, γνήσια, καταχρηστικά, 3) Πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις ὁμώνυμων κλασμάτων. 4) Τροπὴ ἑτερονύμων κλασμά-

(1) Οἱ συμμιγεῖς ἀριθμοὶ ἐπὶ συνδιδασκομένων τάξεων διδάσκονται εἰς τὸ δεύτερον ἔτος συνδιδασκαλίας τῆς Ε' καὶ ΣΤ' τάξεως. Κατὰ τὰ λοιπὰ μικραὶ διαφοραὶ ὑπάρχουν εἰς τὴν ὕλην τῆς Ἀριθμητικῆς μεταξὺ κεχωρισμένων ἢ συνδιδασκομένων τάξεων.

των εἰς ὁμώνυμα καὶ πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις τούτων. 5) Ἐξαγωγή ἀκεραίων μονάδων ἐκ καταχρηστικῶν κλασμάτων. Πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις μικτῶν. 6) Πολλαπλασιασμός καὶ διαίρεσις κλασμάτων. 7) Τροπὴ κοινῶν κλασμάτων εἰς δεκαδικὰ καὶ δεκαδικῶν εἰς κοινά. 8) Ἀσκήσις τῶν μαθητῶν εἰς λύσιν προβλημάτων λαμβανομένων ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου.

ΣΤ' Τάξις.

1) Ἀπλὴ καὶ σύνθετος μέθοδος τῶν τριῶν. Λύσις προβλημάτων. 2) Χρησιμοποίησις κεφαλαίων. Δάνεια ἐπὶ τόκῳ. Εὔρεσις τοῦ ἐπιτοκίου, τοῦ κεφαλαίου, τοῦ χρόνου. Προβλήματα δανείου τοκοχρεολυτικῶν. 3) Προεξοφλήσεις δανείων. Μέθοδος τῆς ὑφαιρέσεως. Ἐμπορικὸν γραμματίον, χροόγραφο, μετοχὴ, τοκομερίδιον. 4) Χρησιμοποίησις κεφαλαίων εἰς τὸ ἐμπόριον. Συνεταιρισμός. Μέρισμα. Μέθοδος τῆς ἑταιρείας. Λύσις προβλημάτων. 5) Μέθοδος τῆς μίξεως. Λύσις προβλημάτων.

ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ (1)

Ε' Τάξις.

1) **Κύβος.** Ἐπιφάνεια τοῦ κύβου. Ἔδραι, ἀκμαί, κορυφαί. Ἀριθμὸς αὐτῶν. Θέσεις τῶν ἐδρῶν καὶ τῶν ἀκμῶν τοῦ κύβου (κατακόρυφοι, ὀριζόντιοι, παράλληλοι). Σχήμα τῶν ἐδρῶν καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Πλευραὶ τοῦ τετραγώνου καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Περίμετρος τοῦ τετραγώνου. Εὐθεῖα γραμμὴ, τεθλασμένη, κάθετος, ὀριζοντία. Γωνίαι τοῦ τετραγώνου καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἀριθμὸς ὀρθῶν γωνιῶν τοῦ κύβου. Διέδροι καὶ στερεαὶ γωνίαι τοῦ κύβου. Ἀριθμὸς αὐτῶν. Εὔρεσις τοῦ μήκους τῆς γραμμῆς τοῦ τετραγώνου (μέτρα μήκους). Εὔρεσις τῆς ἐπιφανείας τοῦ τετραγώνου καὶ τοῦ κύβου (μέτρα ἐπιφανείας). Εὔρεσις τοῦ ὄγκου τοῦ κύβου (μέτρα ὄγκου). Ἐπιφάνειαι τετραγωνικαὶ καὶ κυβικὰ ἀντιζείμενα. Καταμετρήσεις αὐτῶν καὶ λύσεις σχετικῶν προβλημάτων. Ἰχνογράφεισι τετραγώνου καὶ κύβου. Κατ'εσκευὴ κύβου ἐκ χονδροῦ χάρτου, σύρματος, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

2) **Ὄρθογώνιον παραλληλεπίπεδον.** Ἐπιφάνεια ὀρθογωνίου παραλληλεπίπεδου. Ἔδραι, ἀκμαί, κορυφαί. Ἀριθμὸς αὐτῶν. Θέσις τῶν ἐδρῶν καὶ τῶν ἀκμῶν. Σχήμα τῶν ἐδρῶν καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Πλευραὶ καὶ γωνίαι τοῦ ὀρθογωνίου καὶ σχέσεις αὐ-

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς συνδιδασκαλίας διδάσκονται ἐκ τῆς Γεωμετρίας ὁ κύβος, τὸ ὀρθογώνιον παραλληλεπίπεδον, τὸ πλάγιον παραλληλεπίπεδον καὶ ὁ κύλινδρος, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τὰ περὶ τῶν ἄλλων γεωμετρικῶν σωμάτων.

τῶν πρὸς ἀλλήλας. Σύγκρισις ὀρθογωνίου καὶ τετραγώνου. Ἀριθμὸς τῶν ὀρθῶν γωνιῶν τοῦ παραλληλεπιπέδου. Διέδροι καὶ στερεαὶ γωνίαι τοῦ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Ἀριθμὸς αὐτῶν. Σύγκρισις ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου καὶ κύβου. Εὗρεσις τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὀρθογωνίου καὶ τοῦ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Εὗρεσις τοῦ ὄγκου ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Ἐπιφάνεια σχήματος ὀρθογωνίου καὶ ἀντικείμενα σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Καταμετρήσεις αὐτῶν καὶ λύσεις σχετικῶν προβλημάτων. Ἰχνογράφησις ὀρθογωνίου καὶ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου. Κατασκευὴ ὀρθογωνίου παραλληλεπιπέδου ἐκ χονδροῦ χάρτου, σύρματος, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

3) **Πλάγιον παραλληλεπίπεδον.** Ἐπιφάνεια αὐτοῦ. Ἔδραι, ἀκμαί, κορυφαί. Ἀριθμὸς αὐτῶν. Θέσεις τῶν ἐδρῶν καὶ τῶν ἀκμῶν. Σχήμα τῶν ἐδρῶν καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Πλευραὶ τοῦ παραλληλογράμμου καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Κεκλιμένη εὐθεΐα. Γωνία τοῦ παραλληλογράμμου καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Ὁξεία καὶ ἀμβλεία γωνία. Μέτρησις γωνιῶν. Σύγκρισις τοῦ παραλληλογράμμου πρὸς τὸ ὀρθογώνιον. Ἀριθμὸς ὀξειῶν καὶ ἀριθμὸς ἀμβλείων γωνιῶν τοῦ πλαγίου παραλληλεπιπέδου. Σύγκρισις τοῦ πλαγίου πρὸς τὸ ὀρθογώνιον παραλληλεπίπεδον. Εὗρεσις τῆς ἐπιφανείας τοῦ παραλληλογράμμου καὶ τοῦ πλαγίου παραλληλεπιπέδου. Εὗρεσις τοῦ ὄγκου τοῦ πλαγίου παραλληλεπιπέδου. Ἐπιφάνεια σχήματος παραλληλογράμμου καὶ ἀντικείμενα σχήματος πλαγίου παραλληλεπιπέδου. Καταμετρήσεις αὐτῶν καὶ λύσεις τῶν σχετικῶν προβλημάτων. Ἰχνογράφησις παραλληλογράμμου καὶ πλαγίου παραλληλεπιπέδου. Κατασκευὴ πλαγίου παραλληλεπιπέδου ἐκ χονδροῦ χάρτου, σύρματος, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

4) **Τριγωνικὴ πυραμὶς.** Ἐπιφάνεια αὐτῆς. Ἔδραι, ἀκμαί, κορυφαί. Σχήμα τῶν ἐδρῶν. Εἶδη τριγώνων. Σχέσις τριγώνου καὶ παραλληλογράμμου ἔχοντος τὴν αὐτὴν βάσιν καὶ τὸ αὐτὸ ὕψος. Σχέσις πυραμίδος καὶ πρίσματος ἔχοντος τὴν αὐτὴν βάσιν καὶ τὸ αὐτὸ ὕψος. Εὗρεσις τῆς ἐπιφανείας τριγώνου. Εὗρεσις τῆς ἐπιφανείας πυραμίδος. Εὗρεσις τοῦ ὄγκου τῆς πυραμίδος. Εἶδη πυραμίδων. Ἀντικείμενα πυραμιδοειδῆ. Λύσις σχετικῶν προβλημάτων. Ἰχνογράφησις τριγώνου καὶ πυραμίδων. Κατασκευὴ πυραμίδων ἐκ χονδροῦ χάρτου, σύρματος, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

5) **Κέλυρος πυραμὶς.** Ἐπιφάνεια αὐτῆς. Ἔδραι, ἀκμαί, κορυφαί. Σχήμα τῶν παραπλεύρων αὐτῆς ἐπιφανειῶν. Πλευραὶ τοῦ τραπεζίου καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Σύγκρισις τραπεζίου καὶ παραλληλογράμμου. Εὗρεσις τοῦ ἔμβαδου τοῦ τραπεζίου καὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς κολούρου πυραμίδος, ἰχνογράφησις τραπεζίου καὶ κολούρου πυραμίδος. Κατασκευὴ κολούρου πυραμίδος ἐκ χονδροῦ χάρτου, σύρματος, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

ΣΤ' Τάξεις.

1) **Κύλινδρος.** Κυρτή και επίπεδος επιφάνεια αὐτοῦ. Κύκλος. Κέντρον, περιφέρεια, ἀκτίς, διάμετρος, τόξον, χορδή, τμήμα, τομεὺς κύκλου. Ἐγγραφή κανονικοῦ πολυγώνου εἰς κύκλον. Εὐρεσις τοῦ ἑμβραδοῦ κανονικοῦ πολυγώνου. Σχέσις περιμέτρου τοῦ ἐν κύκλῳ ἑγγεγραμμένου κανονικοῦ πολυγώνου, οὗ ὁ ἀριθμὸς τῶν πλευρῶν αὐξάνεται ἐπ' ἄπειρον και περιφερείας τοῦ αὐτοῦ κύκλου. Σχέσις κυλίνδρου και πρίσματος ἔχοντος βάσιν ἑγγεγραμμένον ἐν τῇ βάσει τοῦ κυλίνδρου πολύγωνον, οὗ ὁ ἀριθμὸς τῶν πλευρῶν αὐξάνεται ἐπ' ἄπειρον. Σχέσις περιφερείας πρὸς τὴν διάμετρον. Εὐρεσις τῆς επιφανείας τοῦ κύκλου. Εὐρεσις τῆς επιφανείας τοῦ κυλίνδρου. Εὐρεσις τοῦ ὄγκου τοῦ κυλίνδρου. Κυλινδρικά ἀντικείμενα. Καταμετρήσεις και λύσεις σχετικῶν προβλημάτων. Ἰχνογράφησις κύκλου και κυλίνδρου. Κατασκευὴ κυλίνδρου ἐκ χορδοῦ χάρτου, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

2) **Κώνος.** Κυρτή επιφάνεια τοῦ κώνου. Βάσις, κορυφή, ὕψος. Εὐρεσις τῆς επιφανείας τοῦ κώνου. Σχέσις τοῦ κώνου πρὸς πυραμίδα ἔχουσαν ὕψος μὲν τὸ αὐτό, βάσιν δὲ τὸ ἑγγεγραμμένον ἐν κύκλῳ ἴσῳ πρὸς τὴν βάσιν τοῦ κώνου κανονικῶν πολύγωνον, οὗ ὁ ἀριθμὸς τῶν πλευρῶν αὐξάνεται ἐπ' ἄπειρον. Εὐρεσις τοῦ ὄγκου τοῦ κώνου. Κωνικά ἀντικείμενα. Καταμετρήσεις αὐτῶν και λύσεις σχετικῶν προβλημάτων. Ἰχνογράφησις κώνου. Κατασκευὴ κώνου ἐκ χορδοῦ χάρτου, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

Κόλουρος Κώνος. Ἐποπτεία αὐτοῦ. Ἰχνογράφησις κολούρου κώνου. Κατασκευὴ κολούρου κώνου ἐκ χάρτου, ξύλου, πηλοῦ κλπ.

3) **Σφαῖρα.** Ἐπιφάνεια τῆς σφαίρας. Τομὴ σφαίρας. Σχήμα τομῆς. Μέγιστος κύκλος τομῆς. Ἡμισφαίρια, κέντρον, ἀκτίς, διάμετρος, ἄξων. Εὐρεσις τῆς επιφανείας τῆς σφαίρας. Εὐρεσις τοῦ ὄγκου τῆς σφαίρας. Σφαιρικά ἀντικείμενα. Ἰχνογράφησις σφαίρας. Κατασκευὴ σφαίρας ἐκ ξύλου, πηλοῦ κλπ.

ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑ (1)

Α' Τάξεις.

Οἱ μαθηταὶ ζωγραφοῦσιν ἀπὸ μνήμης διὰ τοῦ κονδυλίου, τοῦ μολυβδοκονδυλίου, τῆς κιμωλίας και ἐγχρώμων κονδυλίων, ἀκόμη δὲ και τεμαχίου ἀνθρακος ἀπλᾶ ἀντικείμενα. περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν τοῖς παραμυθίοις, τῇ ἀναγνώσει, τῇ πραγματογνωσίᾳ και τοῖς ἄλλοις μαθήμασιν, ὡς μαχαίρια, ψαλλίδια, δακτυλήθρας, ποτήρια, φιάλας, ὕδριας, χύτρας, καλάθια, κιβώτια, θύρας, παράθυρα, τραπέζια, καθίσματα, οἰκίας, ναοὺς, καλύβας, δένδρα, ζῶα, καρποὺς και

1) Εἰς τὰ μονοτάξια και διτάξια σχολεῖα τὰ τεχνικὰ μαθήματα διδάσκονται ὡς σιωπηραὶ ἐργασίαι και οὐχὶ εἰς ἰδιαιτέρας ὥρας.

ἄλλα. Ἐὰν δὲ δὲν ἔχωσιν οἱ μαθηταὶ σαφῆ τοῦ ἀντικειμένου ἰδέαν, ἐπιδεικνύεται τοῦτο πάλιν εἰς αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ μαθήματος, ἀλλ' εὐθύς ὡς ἀρχίσῃ ἡ ἰχνογραφία ἀπομακρύνεται τὸ ἀντικείμενον. Οἱ μαθηταὶ ἀφίνονται ἐλεύθεροι νὰ ζωγραφῶσι καὶ ἀντικείμενα τῆς ἀρεσκείας των ἢ σκηνάς τοῦ βίου, αἵτινες ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν εἰς αὐτούς.

Β' Τάξις.

Οἱ μαθηταὶ ἰχνογραφοῦσιν ὡσαύτως ἀπὸ μνήμης ἀντικείμενα ἀπλᾶ, περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ πατριδογνωσίᾳ, τῇ ἀναγνώσει καὶ τοῖς ἄλλοις μαθήμασιν, ὡς οἰκίας, ναοὺς, κώδωνας, κωδονοστάσια, σταυροὺς, γεφύρας, ἀνεμομύλους, σκευὴ καὶ ἐπιπλα τοῦ οἴκου καὶ τοῦ σχολείου, ἐργαλεῖα γεωργῶν, κηπουρῶν, ποιμένων κλπ. καὶ ἄλλα ἀντικείμενα. Οἱ μαθηταὶ καὶ ἐν τῇ τάξει ταύτῃ ἀφίνονται ἐλεύθεροι νὰ ἰχνογραφῶσιν καὶ ἀντικείμενα τῆς ἀρεσκείας των, ὡς ζῶα, ἀνθρώπους, σκηνάς τοῦ βίου κλπ.

Γ' Τάξις.

Ἰχνογράφησις ἀπὸ φύσεως ἀντικειμένων ἐπιπέδου ἐπιφανείας ἀνευ βάθους καὶ σκιᾶς προερχομένων ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων μαθημάτων καὶ περατουμένων εἰς εὐθείας καὶ καμπύλας γραμμὰς π. χ. προσόψεων οἰκιῶν, ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων, γεφυρῶν, τροχῶν ἀμάξης, φύλλων διαφόρων δένδρων, ὄψεων τομῆς διαφόρων καρπῶν κλπ.

Δ' Τάξις.

Οἱ μαθηταὶ ἰχνογραφοῦσιν ἀπὸ φύσεως ἀντικείμενα συνθετώτερα προερχόμενα ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων μαθημάτων καὶ ἀνευ ὡσαύτως βάθους καὶ σκιᾶς, ὡς στυλοὺς ἀρχαίων ρυθμῶν, ὄψεις ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἰχθύς καὶ ἄλλα ζῶα, φύλλα δένδρων, καρπούς, ἄνθη, κέρατα ζῶων, πόδας πτηνῶν, πτέρυγας, ράμφη, ὄψεις ἐξοχικῶν οἰκιῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων κλπ.

Ε' Τάξις.

Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ἀπλῶν σωμάτων προοπτικῶς καὶ μετὰ στοιχειῶδους σκιᾶς, προερχομένων ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων μαθημάτων, ἤτοι ἰχνογράφησις ἀπὸ φύσεως στερεῶν σωμάτων γεωμετρίας, ἀπλῶν ὀργάνων φυσικῆς καὶ χημείας, ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ ἀγγείων, κλάδων δένδρων μετὰ φύλλων, καρπῶν καὶ ἀνθέων, ζῶων παντοίων κλπ. Ἰχνογράφησις ἔργων πλαστικῆς κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ.

ΣΤ' Τάξις.

Ἰχνογράφησις ὡσαύτως ἀπὸ φύσεως μορφῶν συνθετωτέρω μετὰ φωτοσκιάς, ἤτοι κιβωτίων κλειστῶν, ἡμικλειστῶν καὶ ἀνοικτῶν

θυρῶν καὶ παραθύρων, ὡσαύτως στερεῶν σωμάτων γεωμετρίας, ἀπλῶν ὀργάνων φυσικῆς καὶ χημείας, ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ ἀγείων, κλάδων δένδρων μετὰ φύλλων, ἀνθέων, καρπῶν, ἰχθύων, πτηνῶν καὶ ἄλλων ζῴων. Ἰχνογράφησις ἔργων πλαστικῆς, κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ. Ἡ ἰχνογραφία ἐν τῇ τάξει ταύτῃ ἔστω μᾶλλον ἀτομική.

ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΙΑ

Β' Τάξις.

1) Γραφή τῶν γραμμάτων τῆς μικρᾶς Ἀλφαβήτου, κατὰ τὴν γενετικὴν αὐτῶν σειρᾶν, ἦτοι :

ι π κ υ ω μ ο α σ ρ φ ω
δ θ ε β τ λ γ χ ν ψ ζ λ ς

προηγούμενων ἐκάστοτε τῶν ἀναγκαίων πρὸς γραφὴν τοῦ γράμματος προασκήσεων. Οἱ μαθηταὶ γράφουσιν ἐντὸς τετραγράμμου, ἔχοντος διάμεσα πλάτους 6—7 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου καὶ ὑπὸ κλίσειν μικρᾶν.

2) Ἀσκήσις πρὸς ρυθμικὴν γραφὴν ἐκάστου γράμματος.

3) Γραφή λέξεων καὶ φράσεων, περιεχουσῶν τὰ ἐκάστοτε προδεδιδαγμένα γράμματα.

4) Γραφή τῶν ψηφίων 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 8, 9, 0.

Γ' Τάξις.

1) Γραφή τῶν κεφαλαίων γραμμάτων κατὰ τὴν ἐξῆς σειρᾶν :

Υ Ω Ε Ο Α Χ Θ Λ Ι Α Ν Μ
Π Τ Σ Η Κ Ζ Κ Ψ Φ Ρ Β Δ

προηγούμενων πάντοτε τῶν ἀναγκαίων πρὸς γραφὴν τοῦ γράμματος προασκήσεων. Οἱ μαθηταὶ γράφουσιν ἐντὸς τριγράμμου, ἔχοντος διάμεσα 8 χιλιοστῶν τοῦ μέτρου, ὑπὸ κλίσειν, ὡς καὶ ἐν τῇ προηγούμενῃ τάξει, λίαν μικρᾶν.

Ἀσκήσις πρὸς γραφὴν ρυθμικὴν διδασκόμενου γράμματος.

3) Γραφή κυρίων ὀνομάτων, περιεχόντων τὸ διδασκόμενον γράμμα.

Δ' Τάξις.

Γραφή συμπερασμάτων φρονηματιστικῆς ὕλης ἐντὸς δύο γραμμῶν, πλάτους κατ' ἀρχὰς μὲν ἴσου πρὸς 5, βραδύτερον δὲ πρὸς 4 χιλιοστά τοῦ μέτρου.

Ε' Τάξις.

Γραφή συμπερασμάτων φρονηματιστικῆς ὕλης καὶ ἄλλων γνωμι-

κῶν καὶ ἀποφθεγμάτων ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς. Μέγεθος γραμμάτων ἴσον πρὸς 4 καὶ 3 χιλιοστὰ μέτρον.

Ἀσκήσις πρὸς ταχυγραφίαν.

ΣΤ' Τάξις.

Γραφὴ συμπερασμάτων φρονηματοστικῆς ὕλης καὶ ἄλλων ρητῶν, γνωμικῶν καὶ ἀποφθεγμάτων, ἄνευ βοηθητικῆς γραμμῆς. Μέγεθος τῶν γραμμάτων ἴσον πρὸς 3 καὶ 2 χιλιοστὰ τοῦ μέτρον.

Ἀσκήσις πρὸς ταχυγραφίαν.

ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

(Διὰ τὰ ἄρρενα)

Α' Τάξις.

Οἱ μαθηταὶ κεντοῦν ἀπὸ μνήμης διὰ χρωματιστοῦ νήματος ἐπὶ χονδροῦ χάρτου διάφορα ἀπλὰ γεωμετρικὰ σχήματα, σταυροῦς, παράθυρα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ κατασκευάζουν ἐκ χάρτου σταυροῦς, κωνικὰς περικεφαλαίας, φακέλλους, χαρτοθήκας κλπ. καὶ ἐκ πηλοῦ φά, φωλεάς, σφαίρας, κρίκους καὶ ἄλλα ἀπλὰ ἀντικείμενα.

Β' Τάξις.

Οἱ μαθηταὶ μανθάνουσι νὰ πλέκωσι διὰ χαρτίνων ταινιῶν διάφορων χρωμάτων πολυχρώμους ψάθας, καὶ διὰ μονοχρώμου ἢ πολυχρώμου ψάθης, καλάθια καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, κόπτουσι ἐκ χονδροῦ χάρτου ὁμοιώματα σταυρῶν, φύλλων δένδρων, μαχαιρίων, ποτηρίων, φιαλῶν, καρπῶν, ζώων κλπ., κατασκευάζουσι διὰ χάρτου σκηναί, οἰκίας, πύργους, κωδωνοστάσια, χωνία καὶ ἄλλα εἶδη, καὶ ἐκ πηλοῦ κύπελλα, κναθίσκους, χύτρας, καρπούς καὶ ἄλλα ἀντικείμενα.

Γ' Τάξις.

Οἱ μαθηταὶ κατασκευάζουσι διὰ χαρτονίου περικαλύμματα βιβλίων, δισκία τετραγωνικά καὶ ἑξαγωνικά, χαρτοθήκας, χαρταετούς κλπ., κόπτουσι ἐκ χαρτονίου σχήματα φύλλων συκῆς, καρυᾶς, ἀμπέλους, δάφνης, καρπῶν, ζώων, ἀνθρώπων, κλπ. καὶ κατασκευάζουσι ἐκ πηλοῦ ἀνθοδοχεῖα, πτηνά, ἰχθύς, βατράχους καὶ ἄλλα ἀντικείμενα.

Δ' Τάξις.

Κατασκευάζουν ἐκ χονδροῦ χάρτου χαρτοφύλακας, πλαίσια φωτογραφιῶν, δισκία ἑλλειψοειδῆ κλπ., πλέκουσι ἐκ σύρματος καλάθια, σπογοθήκας καὶ ἄλλα πλεκτά εἶδη, ἐκ τοῦ πηλοῦ κατασκευάζουσι ἀγγεῖα μετὰ λαβῶν καὶ κοσμημάτων, ἄνθη, ζῶα διάφορα, στύλους ἀρχαίων ρυθμῶν κλπ.

Ε' Τάξις.

Κατασκευάζουσι ἐκ ξύλου κυτία, δίσκους, πλαίσια, σταυροῦς, κανόνας, ξυλομάχαιρα, διαβήτας, λαβὰς διαφόρων ἐργαλείων, χαρτοθήκας, σχήματα στερεομετρίας, πλέκουσι διὰ σύρματος κλωβία καὶ ἄλλα εἶδη καὶ κατασκευάζουσι ἐκ πηλοῦ ἄνθη, ἀγγεῖα διάφορα, κέρατα βοῶν, κριοῦ, κηροπήγια κλπ., στερεὰ γεωμετρικὰ σώματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ἰχνογραφηθέντα προηγουμένως.

ΣΤ' Τάξις.

Κατασκευάζουσι ἐκ πηλοῦ στερεὰ γεωμετρικὰ σώματα καὶ ἀνάγλυφα, παριστῶντα καρπούς, ἄνθη, ζῶα, πρόσωπα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ἰχνογραφηθέντα πρότερον. Μανθάνουσι νὰ δένωσι βιβλία καὶ νὰ κατασκευάζωσι ἐκ ξύλου συνθετώτερα ἀντικείμενα.

(Διὰ τὰ θήλεα)

Α' Τάξις.

Ραπτική : Στρίψωμα. **Κέντημα.** Σταυροβελονιά ἐπὶ καμβᾶ μὲ χρωματιστὴν κλωστήν.

* Ἄλλαι χειροτέχνικαι ἐργασίαι, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν ἀρρένων.

Β' Τάξις.

Ραπτική : Στρίψωμα. **Κέντημα :** Σταυροβελονιά ἐπὶ καμβᾶ (εὐκόλα σχέδια). **Πλεκτική :** Δαντέλλα μὲ βελονάκι πρὸς στολισμὸν μαξιλαροθήκης.

* Ἄλλαι χειροτέχνικαι ἐργασίαι ὡς καὶ ἐν τῇ β' τάξει τῶν ἀρρένων.

Γ' Τάξις.

Ραπτική : Ἀσπρόρρουχα. **Κέντημα :** Σταυροβελονιά (δυσκολώτερα σχέδια). **Πλεκτική :** Δαντέλλα μὲ βελονάκι πρὸς στολισμὸν ἀσπρόρρουχῶν.

* Ἄλλαι χειροτέχνικαι ἐργασίαι ὡς καὶ ἐν τῇ γ' τάξει τῶν ἀρρένων.

Δ' Τάξις.

Ραπτική : Ἀσπρόρρουχα. **Κέντημα :** Λευκὸν πρὸς στολισμὸν ἀσπρόρρουχῶν. **Πλεκτική :** Πλέξιμον περιποδίων.

* Ἄλλαι χειροτέχνικαι ἐργασίαι ὡς καὶ ἐν τῇ δ' τάξει τῶν ἀρρένων.

Ε' Τάξις.

Ραπτική καὶ ἀρχαὶ κοπτικῆς : Ἀσπρόρρουχα. **Κέντημα :** Λευκὸν εἰς στολισμὸν ἀσπρόρρουχῶν. **Πλεκτική :** Πλέξιμον καὶ ἐπιδιόρθωσις περιποδίων.

ΣΤ' Τάξις.

Ραπτική καὶ κοπτική : Ἀσπρόρρουχα. Ἐνδύματα μικρῶν παιδίων. Ἐπιδιόρθωσις ἀσπρόρρουχῶν, παιδικῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων, περιποδίων κλπ. **Πλεκτική :** Περιπόδια, λωρίδες μάλλιnai, περιώμια, ἐπανωφόρια πλεκτά παιδίων κλπ.

ΦΔΙΚΗ

Α' Τάξις.

(Μονόφωνα ᾠσματα).

- 1) Τὸ ἀρνάκι (Μάλτου).
- 2) Τὰ μικρὰ πουλιά (Κατακουξηνοῦ).
- 3) Τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς (Χωραφᾶ).
- 4) Τὸ πουλάκι (Μάλτου).
- 5) Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίς (Χωραφᾶ).
- 6) Παῖς εὐπειθῆς (*Ἐνιγγ).
- 7) Ὁ καλὸς ποιμὴν (*Ἐνιγγ).
- 8) Ὁ μόνος ποιητῆς (*Ἐνιγγ).
- 9) Ἡ ἀποχώρησις τοῦ χειμῶνος (*Ἐνιγγ).
- 10) Τὸ σήμαντρον (*Ἐνιγγ).
- 11) Πτηνὸν ἂν ἤμουν (Μάλτου).
- 12) Ὁ ἥλιος (Μάλτου).
- 13) Ἀποχαιρετισμὸς (Μάλτου).
- 14) Διάλογος (Μάλτου).
- 15) Ἀνοιξίς (Μωραίτου).
- 16) Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν (ἐκκλησιαστικόν).

Β' Τάξις.

(* Ἄσματα μονόφωνα).

- 1) Ἡ βοσκοπούλα (Μάλτου).
- 2) Ἀνοιξίς καὶ πασχαλιὰ (Κατακουξηνοῦ).
- 3) Στὴ βοσκὴ (Μωραίτου).
- 4) Τὰ πουλάκια (Κατακουξηνοῦ).
- 5) Ὁ ἥλιος (Μωραίτου).
- 6) Ἐωθινὸν (Πολυκράτους).
- 7) Τὸ κανάρι (Ν. Δελλίου).
- 8) Τὸ ρυάκι (Μάλτου).
- 9) Ὁ βίος (Μάλτου).
- 10) Τὸ πουλάκι (Μάλτου).
- 11) Ἐσπέρα τῆς ἀνοιξέως (Μωραίτου).
- 12) Τὸ χελιδόνι (Μάλτου).
- 13) Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν (ἐκκλησιαστικόν).

Γ' Τάξις.

(Μονόφωνα ἄσματα).

- 1) Εἰς τὴν πατρίδα (Χωραφᾶ). 2) Ἡ ἀνοιξίς (Μάλτου). 3) Τὸ ἄσμα τοῦ Μαΐου (Μάλτου). 4) Ὁ στρατηλάτης (Σακελλαρίδου). 5) Ὁ νεαρὸς στρατιώτης (Μάλτου). 6) Ἐσθινὸν ἄσμα (Πολυκράτους). 7) Φοβεῖσθε τὸν Θεὸν (Ἐνιγγ). 8) Θούριος (Ἐνιγγ). 9) Ἐν τῷ γυμναστηρίῳ (Μάλτου). 10) Νύξ θερινή (Ἐνιγγ). 11) Ἡ ἐξοχή (Μάλτου). 12) Φθινόπωρον (Μάλτου). 13) Τὸ λειβάδι (Μάλτου). 14) Ὁ πτωχὸς (Μάλτου). 15) Τὸ ὄρφανὸν (Δελλίου). 16) Τὸ ἀηδόνι (Μάλτου). 17) Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου κλπ. 18) Σῶσον ἡμᾶς υἱὸς Θεοῦ κλπ. 19) Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου κλπ. 20) Τρισάγιον. 21) Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν κλπ.

Δ' Τάξις.

(Μονόφωνα καὶ δίφωνα).

- 1) Ἡ σημαία (Χωραφᾶ). 2) Ἄσμα τοῦ Μαΐου (Μάλτου). 3) Ἡ ξενητεία (Μάλτου). 4) Οἱ πόθοι μου (Ἀργυροπούλου). 5) Προσευχὴ (Ἀργυροπούλου). 6) Ἡ Κρήτη (Σακελλαρίδου). 7) Ὁ χειμῶν (Χωραφᾶ). 8) Ἡ φρουρὰ τῶν συνόρων (Πολυκράτους). 9) Ἡ αὐγὴ (Μάλτου). 10) Εἰς τὴν Ἑλλάδα (Μάλτου). 11) Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ (Μάλτου). 12) Ὁ Μάϊος (Ἑλλην. δημῶδης χορὸς). 13) Ὁ Ἀπρίλιος (Δελλίου). 14) Ὁ χορὸς (Μάλτου). 15) Τὸ ἔαρ τοῦ βίου (Μάλτου). 16) Πρωτομαγιά (Μάλτου). 17) Ὕμνος Βασιλικὸς (Μάλτου). 18) Ἡ γέννησις σου Χριστέ κλπ. 19) Ἡ Παρθένος σήμερον κλπ. 20) Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτισζομένου σου κλπ. 21) Τὴν κοινὴν Ἀνάστασιν κλπ. 22) Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ. Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ. Αἱ γενεαὶ πάσαι. 23) Τὸ παιδρὸν τῆς ἀναστάσεως κήρυγμα κλπ. 24) Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ κλπ.

Ε' Τάξις.

α) Θεωρία τῆς Μουσικῆς.

- 1) Τὰ ὀνόματα τῶν φθοροσῆμων. 2) Τὸ τετράγραμμον. 3) Ὁ γνῶμων τοῦ σόλ. 4) Φθόγγοι διαφόρου ὀξύτητος. 5) Ἡ μείζων κλίμαξ τοῦ ντό. 6) Φθόγγοι διαφόρου διαρκείας μέχρις ὀγδοῦ. 7) Διμεροῦ, τριμεροῦ καὶ τετραμεροῦ μέτρα. 8) Περί παύσεων. 9) Ρυθμικὴ ἀνάγνωσις ἐπὶ εὐκόλων ἄσματων. 10) Ἀσκήσεις ᾄδικαι ἐκ τῶν τοῦ Α' βήρους τοῦ Μάλτου καὶ ἄσματα ἀπλᾶ ἐκ τῶν τοῦ Ἐνιγγ.

β) Δίφωνα καὶ τρίφωνα ἄσματα.

- 1) Τὰ ἀχώριστα λουλούδια (Μάλτου). 2) Προσευχὴ (Ἀργυροπούλου). 3) Ἡ χαρὰ (Πολυκράτους). 4) Ἡ σημαία (Μπαμιέρου). 5) Τουρκοκρατημένη χώρα (Χριστοπούλου). 6) Ζωσθῆτε τάρματα παιδία (Χριστοπούλου). 7) Ἀγάπη πρὸς τὴν Πατρίδα (Χριστοπούλου). 8) Τὸ ὄρφανὸν (Μάλτου). 9) Ἡ καλύβη (Μάλτου). 10) Μία ὀλομυχτιά ἐν Κρήτῃ (Σακελλαρίδου). 11) Δὲν μετροῦνται (Σακελλαρίδου). 12) Ρόδα καὶ κρίνα καὶ βανίλια (Σακελλαρίδου). 13) Οἱ Κολοκοτροφανοὶ (δημῶδες). 14) Οἱ κλέφτες τοῦ Βάλτου (δημῶδες). 16) Τὰ κλεφτόπουλα (δημῶδες). 16) Καράβι ἀνοίγει τὰ φτερά (Χωραφᾶ). 17) Ὁ ἀητός (κλέφτινον). 18) Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου. 19) Ὁ Ἐθνικὸς Ὕμνος. 28) Εὐλόγητός εἰ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν κλπ. (ἐκκλησιαστικόν). 21) Οἱ τῶν Ἀποστόλων πρωτόθρονοι κλπ. (ἐκκλησιαστικόν). 22) Μέγαν εὐρατὸν ἐν τοῖς κινδύνοις (ἐκκλησιαστικόν). 23) Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτής. 24) Τοῦ σταυροῦ Σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ κλπ. (ἐκκλησιαστικόν). 25) Σῶσον Κύριε τὸν λαόν Σου κλπ. (ἐκκλησιαστικόν). 26) Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας κλπ. (ἐκκλησιαστικόν).

ΣΤ' Τάξις.

α') Θεωρία τῆς μουσικῆς.

1) Πάντα τὰ διδασκόμενα ἐν τῇ προηγουμένῃ τάξει. 2) Πάντα τὰ φθορογόσημα διαφόρου διαρκείας. 3) Διέσεις καὶ ὑφέσεις. 4) Ρυθμικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ δυσκολωτέρων ἀσμάτων. 5) Ἄσματα μονόφωνα καὶ δίφωνα.

β) Ἄσματα δίφωνα καὶ τρίφωνα.

1) Ἡ πατρίς μου (Δελλίου). 2) Ξυπᾶτε Ἑλληνόπουλα (Ξύντα) 3) Οἱ πόθοι μου (Ἀργυροπούλου). 4) Στὰ σύνορα. Ἐμβατήριον (Καίσαρη). 5) Ὁ Γυρταῖος (Πολυκράτους) 6) Τὰ ἐλευθερωμένα Γιάννενα (Καίσαρη). 7) Ὑμνος τῆς Νίκης (Λαμπελέτ). 8) Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν (Θ. Σακελλαρίδου). 9) Στὰ ξένα τρέχω (Ξενοπούλου). 10) Ξυπᾶτε μὲ τ' ἀγέρι τῆς αὐγῆς (Κοκκίνου). 11) Ἐδῶ στήν ξακουστὴ μητέρα (Σαμάρα). 12) Πῆρανε κι' ἀντίξουν (Σακελλαρίδου). 13) Ὁ Κρητικὸς Ὑμνος (Σακελλαρίδου). 14) Τ' ἀγεράκι (Σακελλαρίδου). 15) Ἡ βαρκοῦλα (Δελλίου). 16) Μαύρη νυχτιά κι' ἀνάστηρ (Σακελλαρίδου). 17) Ἡ λαφίνα (Σακελλαρίδου). 18) Οἱ νικηταὶ (Σαμάρα). 19) Ἡ νύξ τῆς ἐφόδου (Σακελλαρίδου). 20) Ἄσμα ἀλιέων (Μάλτου). 21) Ἡ τελευταία νύξ (Σακελλαρίδου). 22) Ὁ καπετάνιος (κλέφτικον). 23) Ὁ Γέρο Δήμος (κλέφτικον). 24) Τὰ πήραμε τὰ Γιάννενα. 25) Ὁ Ζιάκας (κλέφτικον). 26) Δοξολογία (ἐκκλησιαστικόν). 27) Πολυχρόνιον (ἐκκλησιαστικόν). 28) Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς κλπ. 29) Πατέρα, Υἱὸν κλπ. 30) Ἐλαιον εἰρήνης κλπ. 31) Σὲ ὑμνοῦμεν κλπ. 32) Ἄγιος, ἅγιος, ἄγιος, Κύριος κλπ.

ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑΙ

Ὀνοματολογία ἀσκήσεων.

Προσαγωγή. Προσέγγισις τῶν πελμάτων τῶν ποδῶν, οὕτως ὥστε αἱ ἐσωτερικαὶ αὐτῶν πλευραὶ νὰ ἐφάπτονται ἀλλήλων καθ' ὅλον τὸ μήκος. **Ἀπαγωγή.** Ἡ ἐπαναφορὰ τῶν ποδῶν ἐκ τῆς προσαγωγῆς εἰς τὴν ἀφετηρίαν. **Ἐκβολή.** Μετάθεσις τοῦ ποδὸς κατὰ τὴν ἴδιαν ἢ τὴν τοῦ ἑτέρου ποδὸς διεύθυνσιν εἰς δύο ποδῶν ἀπόστασιν ἀπὸ πτέρνης εἰς πτέρναν, ἀμφοτέρων τῶν σκελῶν ὄντων τελείως τεταμένον. **Διάστασις.** Μετάθεσις ἑκατέρου τῶν ποδῶν κατὰ ἓνα πόδα πρὸς τὰ πλάγια. **Προεκβολή.** Μετάθεσις τοῦ ποδὸς κατ' εὐθείαν ἔμπρὸς εἰς δύο ποδῶν ἀπόστασιν ἀπὸ πτέρνης εἰς πτέρναν. **Προβολή.** Μετάθεσις τοῦ ποδὸς κατὰ τὴν ἴδιαν ἢ τοῦ ἑτέρου ποδὸς διεύθυνσιν εἰς τριῶν ποδῶν ἀπόστασιν ἀπὸ πτέρνης εἰς πτέρναν, μετὰ συγχρόνου κάμψεως τοῦ ἔμπροσθίου γόνατος. **Προβολὴ ἔμπρὸς.** Ὁμοία κίνησις κατ' εὐθείαν ἔμπρὸς. **Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν.** Θέσις ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν. **Ἀνάκαμψις.** Θέσις ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ αὐχένου. **Ἐκτασις.** Θέσις τῶν χειρῶν τελείως τεταμένον πρὸς τὰ πλάγια ὀριζοντίως. **Πρότασις.** Ὁμοία θέσις ἔμπρὸς ὀριζοντίως. **Ἀνάτασις.** Ὁμοία θέσις ἄνω κατακορυφῶς. **Σύμπτυξις.** Κάμψις ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν παρὰ τοὺς ὄμους. **Πρόπτυξις.** Κάμψις ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν πρὸ τοῦ στήθους. **Ἀκροστασία.** Ἀνόρθωσις ἐπὶ τῶν δακτύλων τῶν ποδῶν. **Ὀκλασις.** Κάμψις τῶν γονάτων (ἀπὸ τῆς ἀκροστασίας) μέχρις ὀρθῆς γωνίας. **Ἐκτίναξις** (τῶν χειρῶν). Ὀρμητικὴ τάσις τῶν χειρῶν πρὸς τὰ πλάγια ἀπὸ τῆς προπτύξεως. **Ἡμιανάτασις.** Ἀνάτασις τῆς μιᾶς χειρὸς, τῆς ἑτέρας τιθεμένης ὅπου ὀρίση ὁ γυμναστής. **Ἡμιέκτασις.** Ἐκτασις τῆς μιᾶς χειρὸς. **Πρόκυψις.** Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἔμπρὸς μέχρις ὀριζοντίας τὸ πολὺ θέσεως. **Ἀνάκυψις.** Ἡ ἐκ τῆς προκύψεως ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀφετηρίαν. **Ἐπίκυψις.** Κάμψις τοῦ κορμοῦ ἔμπρὸς καὶ κάτω. **Κάθισμα.** Ἡ ἐκ τῆς ἀκροστασίας κάμψις τῶν γονάτων κατὰ γωνίαν μικροτέραν τῆς ὀρθῆς. **Υπερέκτασις.** Μεγάλῃ ἐκτασί τῶν κορμοῦ ὀπίσω, μετὰ στηρίξεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τινος ὀργάνου ἢ συνασκουμένου. **Ἐπέρεισις.** Στηρίξις τῆς ὀσφύος ἢ τῆς ρά-

χεως ἐπὶ τινος ὄργάνου ἢ συνασκουμένου. **Ἐξάρτησις.** Θέσις καθ' ἣν τὸ σῶμα φέρεται ἐπὶ τινος ὄργάνου διὰ μόνων τῶν χειρῶν ἢ καὶ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ταυτοχρόνως. **Ἐλξίς.** Κάμψις τῶν χειρῶν ἀπὸ τῆς ἐξαρτήσεως. **Χειροβάδισις.** Μετατόπισις τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς ἐξαρτήσεως. **Ἀνακυβίστισις.** Ἡ ἀπὸ τῆς ἐξαρτήσεως μετάβασις εἰς τὴν στήριξιν ἐπὶ τοῦ ὄργάνου, προηγουμένων τῶν ποδῶν. **Ἰστιά ἐξάρτησις.** Ἐξάρτησις μετὰ στήριξεως τῶν ποδῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, πρὸ τοῦ ὄργάνου. **Πρηνῆς ἐξάρτησις.** Ἐξάρτησις μετὰ στήριξεως τῶν ποδῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὀπισθεν τοῦ ὄργάνου. **Ἰσοσταθμικὴ βάδισις.** Βάδισις ἐπὶ ὄργάνου περιορίζοντος τὴν ἐπιφάνειαν τῆς στήριξεως τῶν ποδῶν. **Ἐδραία θέσις.** Κάθισμα ἐπὶ τινος ὄργάνου ἐπὶ τοῦ ἐνός ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν μηρῶν. **Πτώσις** (ὀπισσῶ). Ἡ ἐκ τῆς ἐδραίας θέσεως ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω. **Ἡμικκτάκλισις.** Ἐδραία θέσις με ἀμφοτέρω τὰ σκέλη τεταμένα καὶ παράλληλα πρὸς τὸ ἔδαφος. **Γονυπετής θέσις.** Γονυπετῶς ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν γονάτων. **Ἡμιγονυπετής θέσις.** Ὁμοία θέσις ἐπὶ τοῦ ἐνός γόνατος. **Πρηνῆς θέσις.** Στήριξις τοῦ σώματος διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. **Πρηνῆς ὀριζοντία θέσις.** Ἡ αὐτὴ θέσις τῶν ποδῶν, στήριζομένων ἐπὶ ὄργάνου ὑψηλοτέρου τοῦ ἐδάφους. **Ὀρθία στήριξις.** Στήριξις τοῦ σώματος ἐπὶ ὀριζοντίου ὄργάνου ἐπὶ μόνων τῶν χειρῶν. **Ἐφαλσις.** Πήδημα ἐπὶ τινος ὄργάνου, περατούμενον εἰς ὀρθίαν στάσιν (προσοχήν), ἱπλαστί θέσιν, ἢ ἐδραίαν θέσιν ἐπ' αὐτοῦ. **Ἐνδιάμεσον ἄλμα.** Πήδημα μεταξὺ δύο δοκῶν τῆς διπλῆς δοκοῦ ἢ διὰ μέσου τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ ἐφαλτηρίου, κατὰ πλάτος ἢ κατὰ μήκος εὐρισκόμενον. **Ἰπερπήδησις.** Πήδημα ὑπὲρ τὸ ὄργανον, μετὰ ἢ ἀνευ στήριξεως τῶν χειρῶν ἐπ' αὐτοῦ.

Α' Τάξις.

Πίναξ 1ος

1) Σύνταξις προσοχή, ἀνάπαυσις, ζύγισις, ἀρίθμησις, ἀραιώσις κατὰ μέτωπον ἢ κατὰ παραγωγήν. 2) Προσαγωγή καὶ ἀπαγωγή τῶν ποδῶν (τετράκις). 3) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν. 4) Ἀκροστασία. 5) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν—ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω (δίς). 6) Πρόκνυσις. 7) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προσαγωγή—στροφή τοῦ κορμοῦ. Διάστασις. 9) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς ὀπίσω μετὰ στροφῆς τῶν παλαμῶν (τειράκις). 10) Βῆμα ἔμπρὸς (ὀπίσω) ἔν—δύο. 11) Παιδιά (κυννηγτός).

Πίναξ 2ος

Ἐπανάληψις τῶν ἐν τῷ 1ῳ πίνακι. 2) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προσαγωγή. 3) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία. 4) Σύμπτυξις. 5) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω καὶ πρόκνυσις. 6) Ἐκβολὴ τῶν ποδῶν ἐναλλάξ. 7) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προσαγωγή, στροφή τοῦ κορμοῦ. 8) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἔκτασις τῆς κεφαλῆς ὀπίσω. 9) Ἄρσις τῶν χειρῶν πλαγίως. 10) Βῆματα, ἔμπρὸς, ὀπίσω, ἀριστερά, δεξιὰ. 11) Παιδιά (διπλοῦς κυννηγτός). (Ἡ τυφλόμυια) κλπ.

Πίναξ 3ος

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Προσαγωγή καὶ ἀπαγωγή ἐν συνεχείᾳ (3—5κις). 3) Σύμπτυξις—ἀνάτασις. 4) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, πρόκνυσις—στροφή τῆς κεφαλῆς. 5) Πρότασις. 6) Πρότασις—ἀνάτασις. 7) Παιδιά (οἱ χωροφύλακες). 8) Σύνταξις καὶ βάδισις, ἄλλ, ἀκροστασία ἀπολούθως ἔκτασις τῆς κεφαλῆς ὀπίσω μετὰ στροφῆς τῶν παλαμῶν. 9) Ἄρσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ πλάγια βραδέως. 10) Ἀραιώσις, τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν καὶ διάστασις, στροφή τοῦ κορμοῦ. 11) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία, ὄκλασις. 12)

*Έκτασις—ἀκροστασία (βραδέως).

Πίναξ 4^{ος}

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία, ὄκλασις—στροφή τῆς κεφαλῆς. 3) Ἡμιανάτασις—ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν. 4) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς ὀπίσω μετὰ στροφῆς τῶν παλαμῶν. 5) Ἡμιανάτασις—ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν (δι' αἰωρήσεως). 6) Σύμπτυξις, ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω. 7) Ἄρσις τῶν χειρῶν πλαγίως μετ' ἀκροστασίας. 8) Βήματα κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἔμπρός, ὀπίσω, ἀριστερά, δεξιά). 9) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, πρόκυψις—στροφή τῆς κεφαλῆς. 10) Προσαγωγή, κάμψις τοῦ κορμοῦ ἀριστερά (δεξιά). 11) Σύμπτυξις, προσαγωγή—στροφή τοῦ κορμοῦ ἀριστερά—δεξιά. 12) Παιδιά (Ὀστρακίνα).

Πίναξ 5^{ος}

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων, σύνταξις εἰς δύο ζυγούς, σχηματισμὸς τετραδῶν. 2) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία—στροφή τῆς κεφαλῆς ἀριστερά (δεξιά). 3) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία—ὄκλασις. 4) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 5) Ἀνάτασις, διάστασις—στροφή τοῦ κορμοῦ. 6) Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἄνω, πλαγίως, ἔμπρός, καὶ κάτω). 7) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία, ὄκλασις, στροφή τῆς κεφαλῆς. 8) Ἀνάτασις—ἔκτασις τοῦ κορμοῦ (ἐλαφρά). 9) Βάδισις (κατὰ παραγωγήν). 10) Παιδιά (ἀντίδρομος). 11) Σύνταξις, ἀραιώσεις. 12) Ἀκροστασία μετ' ἄρσεως τῶν χειρῶν πλαγίως. 13) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 14) Στροφή τῶν παλαμῶν μετ' ἐκτάσεως τῆς κεφαλῆς ὀπίσω.

Β' Τάξις.

Ἐπανάληψις τῶν τῆς προηγουμένης τάξεως πινάκων.

Πίναξ 6^{ος}

1) Σχηματισμὸς τετραδῶν, μεταβολὴ ἐν κινήσει. 2) Ἄρσις τῶν χειρῶν πλαγίως μετ' ἀκροστασίας. 3) Τάσις καὶ κάμψις τῶν χειρῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἄνω, πλαγίως, ἔμπρός καὶ κάτω, δις ἐκάστη). 4) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 5) Ἀνάτασις—ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω. 6) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προσαγωγή—στροφή τοῦ κορμοῦ—ἀριστερά δεξιά. 7) Προσαγωγή, προεκβολή, ἀκροστασία. 8) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἄρσις τῶν σκελῶν κεκαμμένων ἐναλλάξ. 9) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, πρόκυψις, στροφή τῆς κεφαλῆς ἀριστερά (δεξιά). 10) Ἡμιανάτασις, προσαγωγή—κάμψις τοῦ κορμοῦ πλαγίως. 11) Βάδισις συνήθης καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων, δρόμος μικρᾶς διαρκείας. 12) Παιδιά (σχοινοφιλίνα).

Πίναξ 7^{ος}

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Ἐκβολαὶ τῶν ποδῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις μετ' ἀκροστασίας (ἀριστερά, δεξιά, ὀπίσω καὶ ἀριστερά, ὀπίσω καὶ δεξιά). 3) Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἄνω, πλαγίως, ἔμπρός καὶ κάτω). 4) Ἀκροστασία, ὄκλασις, μετὰ κάμψεως τῶν χειρῶν καὶ τάσεως αὐτῶν ἄνω (πλαγίως). 5) Ἀνάτασις, διάστασις, ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω, ἀκολουθῶς ἀνάτασις, διάστασις, πρόκυψις. 6) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἀκροστασία—στροφή τῆς κεφαλῆς. 7) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἄρσις τῶν σκελῶν τεταμένων ἔμπρός. 8) Πρηγῆς κατὰ κλισίαν (ἐπὶ τῶν ἐδράνων). 9) Πρηγῆς θέσις. 10) Σύμπτυξις, διάστασις—κάμψις τοῦ κορμοῦ πλαγίως. 11) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προσαγωγή, στροφή τοῦ κορμοῦ. 12) Βάδισις. 13) Προεισαγωγικὸν ἄλμα καὶ ἄλμα ἐπὶ τόπου. 14) Παιδιά (τὸ ἵπποδρομιον).

Πίναξ 8ος

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Σύμπτυξις, ἀνάτασις μετ' ἀκροστασίας. 3) Ἀκροστασία, ὄκλασις, μετὰ κάμψεως τῶν χειρῶν καὶ τάσεως αὐτῶν ἄνω (πλαγίως). 4) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προεκβολή—ἀκροστασία. 5) Ἀνάτασις, ἐπέρεισις—ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω ἀκολουθῶσα. Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν—πρόκνυψις (ἀπλῆ ἢ καὶ μετὰ στροφῆς τῆς κεφαλῆς ἀριστερὰ—δεξιὰ). Ὑπτία ἐξάρτησις. 8) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἄρσις τῶν σκελῶν πλαγίως. 9) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν (σύμπτυξις), πρηγῆς κατάκλισις—στροφή τῆς κεφαλῆς ἐναλλασσομένη μετὰ κάμψεως καὶ τάσεως τῶν χειρῶν ἀπὸ τῆς προκύνσεως, σύμπτύξεως. 10) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν—ἄρσις τῶν σκελῶν κεκαμμένον καὶ τάσις αὐτῶν ἔμπρὸς (ὀπίσω). 11) Διάστασις—ἔκτασις, ἀνάκαμψις—κάμψις πλαγία τοῦ κορμοῦ καὶ ἀκολουθῶσα στροφή αὐτοῦ ἀριστερὰ (δεξιὰ). 12) Βάδισις, δρόμος, προεισαγωγικὰ καὶ ἐπιτόπια ἄλματα. 13) Παιδιὰ (Αὐγατιστής). 14) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς ὀπίσω μετὰ στροφῆς τῶν παλαμιῶν

Γ' Τάξις.

Ἐπανάληψις τῶν ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσι διδαχθέντων πινάκων.

Πίναξ 9ος

1) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, ἐκβολαὶ τῶν ποδῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ ἀνορθώσεις ἐπὶ τῶν δακτύλων. 2) Ἡμιανάτασις—ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν (δι' αἰωρήσεως). 3) Τὰ χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προσαγωγή—στροφή τοῦ κορμοῦ. 4) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 5) Ἀνάτασις, διάστασις τῶν σκελῶν. 7) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν—ἄρσις τῶν σκελῶν ἐναλλάξ ἔμπρὸς καὶ τάσις αὐτῶν ὀπίσω. 8) Σύμπτυξις, πρόκνυψις—τάσις καὶ κάμψις τῶν χειρῶν ἐναλλασσομένη μετ' αἰωρήσεως αὐτῶν (ὀπίσω, ἔμπρὸς). 9) Ἐξάρτησις (λαβὴ πρώτη)—ἄρσις ἀμφοτέρων τῶν σκελῶν κεκαμμένον, ἐναλλασσομένη μετ' ἐκλατίσεως τῶν σκελῶν ἀπὸ τῆς πρηνοῦς θέσεως. 10) Ἐκτασις, διάστασις—κάμψις τοῦ κορμοῦ πλαγία, ἀκολουθουμένη ὑπὸ στροφῆς τοῦ κορμοῦ ἀπὸ τῆς ἀνατάσεως. 11) Βάδισις, δρόμος, ἄλματα ἐπὶ τόπου. 12) Περιφορὰ τῶν χειρῶν. 13) Παιδιὰ (Κριχηλασία ἢ σφαίρισις ἐν κύκλῳ).

Πίναξ 10ος

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Ἀνάτασις, διάστασις—ἀκροστασία, ὄκλασις. 3) Τὰς χειρὰς ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, πρόκνυψις—στροφή τῆς κεφαλῆς. 4) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 5) Ἀνάτασις, ἐπέρεισις, κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν ἀκολουθουμένη ὑπὸ ἐπικύνσεως ἀπὸ τῆς ἀνατάσεως. 6) Ἐξάρτησις, αἰωρήσις τῶν σκελῶν (ἀριστερὰ—δεξιὰ). 7) Ἴσοσταθμικὴ βάδισις ἐπὶ τῆς δοκοῦ. 8) Διάστασις, ἔκτασις, πρόκνυψις—ἄρσις τῶν χειρῶν ἄνω ἐκ τῶν πλαγιῶν ἀκολουθουμένη ὑπὸ αἰωρήσεως ἢ ἐκτινάξεως τῶν χειρῶν. 9) Πρηγῆς θέσις—κάμψις καὶ ἐκλάττισις τῶν σκελῶν. 10) Ἡμιανάτασις, προβολή—ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν διὰ κάμψεως καὶ τάσεως αὐτῶν. 11) Προσαγωγή, σύμπτυξις—στροφή τοῦ κορμοῦ μετ' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν (ταχέως καὶ ἰσχυρῶς). 12) Βάδισις. 13) Παιδιὰ (Ἐφεδρισμὸς ἢ ποδοσφαίρισις ἐν κύκλῳ). 14) Σύνταξις, ἀραιώσις. 15) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς μετὰ στροφῆς τῶν παλαμιῶν βραδεῖα ἀκροστασία μετὰ συγχρόνου ἄρσεως τῶν χειρῶν πλαγίως.

Πίναξ 11ος

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Σύμπτυξις, ἀκροστασία—τάσις τῶν χειρῶν (ἄνω ἢ πλαγίως) μετὰ κάμψεως τῶν γονά-

των. 3) Κάμψις και τάσις τῶν χειρῶν κατὰ διαφορούς διευθύνσεις. 4) Ἄρσις τῶν χειρῶν πλαγίως μετ' ἀκροστασίας. 5) Ἐκτασις, προεκβολή, στροφή τῶν παλαμῶν—ἀνάτασις μετ' ἐκτάσεως τοῦ κορμοῦ ὀπίσω, ἀκολουθουμένη ὑπὸ ἀνατάσεως, προκύνψεως—αἰωρήσεως τῶν χειρῶν. 6) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 7) Ἐξάρτησις (λαβὴ πρώτη) χειροβάδισις. 8) Πρηγῆς κατάκλισις, σύμπτυξις—τάσις τῶν χειρῶν πλαγίως ἄνω. 9) Πρηγῆς θέσις—κάμψις και ἐκλάκτισις τῶν σκελῶν. 10) Ἡμιανάτασις, προσαγωγή—κάμψις τοῦ κορμοῦ ἀριστερά—δεξιὰ. 11) Προβολαὶ ἐναλλάξ ἀριστερά (δεξιὰ). 12) Βάδισις συνήθης (καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων) δρόμος. 13) Ἐλεύθερα ἄλματα μετὰ δύο ἢ τριῶν βημάτων φορᾶς. 14) Ἄρσις τῶν χειρῶν πλαγίως μετ' ἀκροστασίας. 15) Ἐκτασις, ἀκροστασία—ὄκλασις (βραδέως). 16) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς ὀπίσω μετὰ στροφῆς τῶν παλαμῶν. 17) Παιδιὰ (ποδοσφαίρισις ἐν κύκλῳ μετὰ τρίποδος).

Πίναξ 12ος

1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων. 2) Διάστασις, ἀνάτασις και ἐκείθεν τάσις τῶν χειρῶν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. 3) Σύμπτυξις μετ' ἐκβολῆς τῶν ποδῶν. 4) Ἐκτασις, στροφή τοῦ κορμοῦ. 5) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι). 6) Τάσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ πλάγια βραδέως. 7) Διάστασις, ἀνάτασις, ἐπέρεσις—ἔκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω, ἀκολουθῶς πρόκυνψις, ἐπίκυνψις. 8) Ἐξάρτησις—χειροβάδισις. 9) Ἴσοσταθμικὴ βάδισις ἐπὶ τῆς δοκοῦ. 10) Ἀνάτασις—πρόκυνψις—κάμψις και τάσις τῶν χειρῶν και αἰωρήσις αὐτῶν (ὀπίσω—ἐμπρός). 11) Πρηγῆς θέσις—κάμψις και ἐκλάκτισις τῶν σκελῶν. 12) Ἐκτασις, διάστασις—κάμψις τοῦ κορμοῦ δεξιὰ—ἀριστερά. 13) Διάστασις, ἀνάτασις—στροφή τοῦ κορμοῦ δεξιὰ και ἀριστερά, ἀκολουθῶς ἀνάκαμψις, ἀκροστασία, ὄκλασις βραδέως. 14) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προβολὴ τῶν ποδῶν ἐναλλάξ (ἀριστερά—δεξιὰ). 15) Βάδισις—δρόμος. 16) Προεισαγωγικὸν ἄλμα και ἄλματα ἐλεύθερα. 17) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς μετὰ στροφῆς τῶν παλαμῶν. 18) Περιφορὰ τῶν χειρῶν. 19) Παιδιὰ (Ἐπίσκυρος. Ἡ χύτρα. Ἡ ψήθη. Ἡ πλάκα).

Δ' Τάξις.

Ἐπανάληψις τῶν ἀσκήσεων τῆς προηγουμένης τάξεως.

Ε' Τάξις.

Πάντες οἱ ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσι πίνακες.

Πίναξ 13ος

1) Κάμψις και τάσις τῶν χειρῶν κατὰ διαφορούς διευθύνσεις μετ' ἀκροστασίας και ὄκλάσεως. 2) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προεκβολή—ἀκροστασία. 3) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχιῶν, προβολὴ ἐκτός, μετὰ στροφῆς τοῦ κορμοῦ πρὸς τὸν προβαλλόμενον πόδα. 4) Περιφορὰ τῶν χειρῶν μετ' ἀκροστασίας. 5) Ἀνάτασις, διάστασις, ἔκτασις τοῦ κορμοῦ—κάμψις και τάσις τῶν χειρῶν, ἀκολουθῶς ἐπίκυνψις, ἀνάκυνψις—ἀκολουθῶς ἀνάκαμψις μετ' ἀκροστασίας, ὄκλασις. 6) Ὑπτία ἐξάρτησις—ἐλίξις. 7) Σύμπτυξις, προσαγωγή, ἀνάτασις, προεκβολή—ἀκροστασία. 8) Ἴσοσταθμικὴ βάδισις ἐπὶ τῆς δοκοῦ. 9) Σύμπτυξις ἀνάτασις, προβολὴ ἐμπρός, πρόκυνψις, ἀνάκυνψις—ἀκολουθῶς τάσις τῶν σκελῶν ἐπὶ τὰ πλάγια. 10) Πρότασις—ἄρσις τῶν σκελῶν ἐναλλάξ ἐμπρός. 11) Πρηγῆς θέσις—ἐκλάκτισις τῶν ποδῶν. 12) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς μετὰ στροφῆς τῶν παλαμῶν. 13) Προσαγωγή, ἡμιανάτασις—κάμψις τοῦ κορμοῦ πλαγίως (πρὸς τὸ μέρος τῆς μὴ ἀναταμαίνης χειρός). 14) Πρόπτυξις, διάστασις—στροφή τοῦ κορμοῦ μετ' ἐκτινάξεως τῶν χειρῶν. 15) Προεισαγωγικὸν ἄλμα και ἐπὶ τόπου ἄλματα. 16) Παιδιὰ (σφαίρισις ἐν κύκλῳ).

Πίναξ 14ος

- 1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων.
- 2) Σύμπτυξις—ἀκροστασία.
- 3) Ἐκτασις ἀκροστασία—κάμψις τῶν γονάτων μετὰ συγχρόνου ἄρσεως τῶν χειρῶν (ἄνω ἐκ τῶν πλαγίων).
- 4) Ἐκτασις τῶν χειρῶν μετὰ προβολῆς ἐκτός.
- 5) Προεισαγωγικὸν ἄλμα (τέσσαρες χρόνοι).
- 6) Ἐκτασις τῆς κεφαλῆς (ὀπίσω).
- 7) Διάστασις, ἀνάτασις, ἐπέρευσις, ἔκτασις τοῦ κορμοῦ—κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν, ἀκολούθως πρόκνυψις, αἰώρησις τῶν χειρῶν.
- 8) Ἀκροστασία—στροφή τῆς κεφαλῆς δεξιὰ καὶ ἀριστερά.
- 9) Ἐξάρτησις—χειροβάδισις.
- 10) Ἴσοσταθμικὴ βάδισις ἐπὶ τῆς δοκοῦ.
- 11) Πρηνῆς κατάκλισις—ἐκτασις τῶν χειρῶν.
- 12) Ἐξάρτησις—ἄρσις τῶν σκελῶν κεκαμμένων κατὰ τὸ γόνυ καὶ βραδύτερον τάσις αὐτῶν ἔμπρὸς.
- 13) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχίων ἀκροστασία—βραδεῖα κάμψις τῶν γονάτων.
- 14) Ἀνάκαμψις, διάστασις—κάμψις τοῦ κορμοῦ ἀριστερά (δεξιὰ), ἀκολούθως στροφή τοῦ κορμοῦ ἀριστερά (δεξιὰ).
- 15) Ἡμιανάτασις προβολῆ ἐκτός.
- 16) Βάδισις—δρόμος.
- 18) Ἄλματα ἐλεύθερα.
- 18) Ἐκτασις μετὰ βραδείας ἀκροστασίας.
- 19) Ὀκλασις βραδέως.
- 20) Περιφορὰ τῶν χειρῶν.
- 12) Παιδιά (ποδοσφαίρισις ἢ οἰαδήποτε ἐκ τῶν προηγουμένων).

Πίναξ 15ος

- 1) Ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων.
- 2) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχίων, ἐκβολαὶ τῶν ποδῶν καθ' ἀπάσας τὰς διευθύνσεις, ἀκροστασία.
- 3) Τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν ἰσχίων, ἐκβολή, στροφή τοῦ κορμοῦ (πρὸς τὸν ἐκβληθέντα πόδα), ἔκτασις τοῦ κορμοῦ καὶ πρόκνυψις.
- 4) Ἀκροστασία, σύμπτυξις, ἔκτασις, κάμψις τῶν γονάτων.
- 5) Ἀνάτασις προεκβολῆ—ἐκτασις τοῦ κορμοῦ ὀπίσω ἀκολούθως πρόκνυψις ἀκολούθως μεταβολὴ ἐπὶ τῶν πτερῶν καὶ ἐπανάληψις τῶν προηγουμένων κινήσεων, μετ' αὐτὴν δὲ κλίσις ἐπὶ τῶν πτερῶν, θέσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τοῦ ἀγένοσ καὶ ἐκεῖθεν ἀκροστασία, ὄκλασις.
- 6) Κάμψις καὶ τάσις τῶν χειρῶν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις.
- 7) Ἐξάρτησις—ἐλξις.
- 8) Ἐξάρτησις—χειροβάδισις.
- 9) Ἴσοσταθμικὴ βάδισις ἐπὶ τῆς ὀριζοντίας δοκοῦ.
- 10) Ἐκτασις τῶν χειρῶν, ἄρσις τοῦ ἀριστεροῦ (δεξιῶν) ποδὸς ὀπίσω, ἰσορροπία ἐπὶ τοῦ ἐτέρου κεκαμμένου κατὰ γόνυ.
- 11) Ἀνάτασις, προβολὴ ἔμπρὸς—πρόκνυψις ἀκολουθουμένη ὑπὸ κάμψεως καὶ τάσεως τῶν χειρῶν ἢ αἰώρησεως αὐτῶν.
- 12) Πρηνῆς θέσις ἀκολουθουμένη ὑπὸ ἐξαρτήσεως καὶ ἄρσεως ἀμφοτέρων τῶν σκελῶν.
- 13) Ἀνάτασις, προσαγωγή—κάμψις δεξιὰ καὶ ἀριστερά ἀκολουθουμένη ὑπὸ στροφῆς τοῦ κορμοῦ.
- 14) Ἡμιανάτασις καὶ προβολή.
- 15) Βάδισις.
- 16) Παιδιά περιλαμβάνονσα ἄλματα. (Τὸ προσκεφαλαίον. Σφαῖρα ἢ ἱππία).
- Περιφορὰ τῶν χειρῶν, ἀκολούθως ὄκλασις βραδεῖα.
- 18) Ἐκτασις μετ' ἀκροστασίας.

ΣΤ' Τάξις.

Ἐπανάληψις τῶν ἀσκήσεων τῆς προηγουμένης τάξεως.

ΕΤΕΡΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΣΠΥΡ. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑ

Α) ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ

- 1) Χαρακτῆρες ἢ ψυχολογικοὶ τύποι, σελ. 200.
- 2) Σῶμα καὶ ψυχὴ—ὕλη καὶ πνεῦμα, σελ. 100.
- 3) Θεμελιώδη προβλήματα τῆς Ψυχολογίας Driesch
σελ. 266. Μετάφρασις ἐκ τῆς γερμανικῆς.
- 4) Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα, σελ. 98.
- 5) Περὶ τῆς Βουλῆσεως. Συμβολὴ εἰς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ
ὕλισμοῦ, σελ. 110.
- 6) Διάνοια, ἐπιστήμη καὶ ἠθικὴ προκοπή, σελ. 80.

Χαρακτῆρες ἢ Ψυχολογικοὶ τύποι.—«Μὲ ἀξιοσημείω-
τον ἐμβρίθειαν ὁ κ. Καλλιάφας, παιδαγωγὸς καὶ φιλόσοφος,
καθορίζει ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ τὰς ἐν τῷ παρόντι τάσεις τῆς
ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. Τὴν σύγχρονον ζωὴν, λέγει, διέπει
ἡ ἐξωστρέφεια, ἡ δὲ ἐνδοστρέφεια, δηλαδὴ ἡ συνειδητῆ πρα-
κτικὴ καλλιέργεια τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς, εἶναι σπανία ἐξαιρέ-
σις. Οἱ ἄνθρωποι σήμερον εἶναι ἐκδεδομένοι εἰς τὸν ἐξωτε-
ρικὸν κόσμον, τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἐπισκοτιῆται, ἡ δὲ
ψυχικὴ γαλήνη ἐκλείπει. Ἡ ἠθικὴ ἰσορροπία τῆς ψυχῆς εἶναι
ἐξηφανισμένη. Κατὰ τὸν ὑπέροχον τοῦτον διανοούμενον ἡ δια-
ταραχὴ τῆς συνειδήσεως εἶναι ἡ ἀφετηρία τῆς συγχρόνου οἰ-
κονομικῆς κρίσεως. Ἐλπίζει δέ, ὅτι αἱ νεώτεροι γενεαὶ βαθμη-
δὸν θὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν συγκέντρωσιν καὶ θὰ
ἀποκτήσουν τὰς ἐνεργείας ἐκείνας, τὰς ὁποίας μετὰ μανίας
διεσπάθισεν ἢ εἰς τὴν διάσπασιν τάσις». *Mercure de France*
1 Ἰουνίου 1936 σελ. 433.

Σῶμα καὶ ψυχὴ—ὕλη καὶ πνεῦμα.—Ἡ σήμερον ἐπιστη-
μονικῶς ἐγκυροτέρα θεωρία περὶ τοῦ κόσμου ἐν γένει εἶναι ἡ
τοῦ δυϊσμοῦ, ὅτι δηλαδὴ ὑπάρχουν δύο πρῶται οὐσίαι, ὕλη
καὶ πνεῦμα, σῶμα καὶ ψυχὴ. Αἱ δύο αὗται οὐσίαι ἐπιδρῶσιν
ἐπ' ἀλλήλας κατὰ τρόπον μὴ ἀντιφάσκοντα πρὸς τοὺς νόμους,

τούς ὁποίους παραδέχονται αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι κτλ.

Θεμελιώδη προβλήματα κτλ. (Μετάφρασις).— Ὁ Hans Driesch εἶναι ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων συστηματικῶν Γερμανῶν φιλοσόφων. Ἐν γένει δὲ θεωρεῖται εἰς ἕκ τῶν μεγίστων εἰδικῶν βιολόγων καὶ φιλοσόφων τῆς ἀνθρωπότητος.— Ἐκ τῶν περιεχομένων : Ἀναίρεσις τῆς θεωρίας τοῦ συνειρομοῦ καὶ τῆς τοῦ παραλληλισμοῦ. Ἡ δυναμικὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἡ πρὸς ἄλληλα σχέσις σώματος καὶ ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ. Ἡ σύστασις αὐτῆς. Ψυχικαὶ ἀνωμαλῖαι. Ὑπνωτισμός. Παραψυχολογία. Πνευματισμός. Τὸ ἀσυνειδήτον κτλ.

Τὸ περὶ ψυχῆς πρόβλημα.— Ἡ Ψυχολογία εἶναι ἕκ τῶν ἐπιστημῶν ἡ κυρίως χαρακτηρίζουσα τὴν νῦν ἀρχομένην μεγάλην ἱστορικὴν περίοδον, τῆς ὁποίας καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα παρατίθενται. Ἐπῆλθεν ἤδη τὸ τέλος τῆς ἀνευ ψυχῆς ψυχολογίας. Ἡ ἀναίρεσις τῆς θεωρίας περὶ σταθερῶν κέντρων ἐν τῷ κεντρικῷ νευρικῷ συστήματι, ἡ ἀναίρεσις τῆς περὶ ἐγκεφαλικῶν ἰχνῶν θεωρίας καὶ ἡ ὑρθὴ ἐρμηνεία τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων τῆς ἀναπλάσεως, τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ ἄλλων, ἡ ἐρμηνεία τῆς τηλεπαθείας καὶ τῶν ἄλλων παραψυχολογικῶν φαινομένων καὶ τὰ διδάγματα τῆς συγχρόνου ψυχιατρικῆς, πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουν ἀναγκαίαν τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς καὶ ἐπιβάλλουν τὴν θέσιν τοῦ προβλήματος τῆς Ἀθανασίας αὐτῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ σπουδαιότατον τῶν ἀνθρωπίνων προβλημάτων. Ὑπὲρ τῆς θετικῆς δὲ λύσεως τούτου ὑπάρχουν τρεῖς λίαν ἰσχυραὶ ἐνδείξεις, αἱ ἀκόλουθοι :

Ἡ ἕκ τῆς ἐρμηνείας τῶν παραψυχολογικῶν φαινομένων συναγομένη, ἡ ἕκ τῆς διδασκαλίας περὶ τῶν νευρώσεων τῶν ἐνηλίκων καὶ ἡ ἕκ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως.

Ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ γίνεται λόγος περὶ τῆς νευρώσεως ἐν γένει.

Εὐμενέσταται κρίσεις ἐδημοσιεύθησαν περὶ τοῦ βιβλίου τούτου εἰς τε τὸν ἡμερήσιον καὶ εἰς τὸν περιοδικὸν τύπον.

Περὶ τῆς βουλήσεως.— Ἐκ τῶν περιεχομένων : Ἀνάλυσις συγκεκριμένης τινὸς βουλήσεως. Περὶ τῆς πράξεως καὶ περὶ τῆς ἀσυνειδήτου ψυχικῆς ἐνεργείας. Περὶ τῶν ἐννοιῶν «Ἐντελέχεια» καὶ «ψυχὴ». Περὶ τῆς ἰσχυρᾶς βουλήσεως καὶ περὶ τῆς ἀγωγῆς εἰς αὐτήν. Περὶ τοῦ ἐλατηρίου τῆς βουλήσεως. Αἱ περὶ τῆς βουλήσεως ψυχολογικαὶ ἔρευναι ὁδηγοῦν εἰς

πλήρη ἀναίρεσιν τοῦ ὕλισμοῦ κτλ.

Διάνοια, ἐπιστήμη καὶ ἠθικὴ περικοπή.—Ἐκ τῶν περιεχομένων: Ἡ σύγχρονος φιλοσοφικὴ κίνησις πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρώτη ἀφετηρία τοῦ ἀσχολουμένου μὲ φιλοσοφικὰ ζητήματα νεαροῦ Ἑλληνοσ. Πῶς γεννᾶται ἡ συνείδησις. Ἡ ἠδονὴ ὡς ἐλατῆριον τῆς βουλήσεως. Τίτι τρόπῳ ἡ διάνοια καὶ ἡ ἐπιστήμη βοηθοῦν εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἠθικῶν σκοπῶν. Ἡ μεγάλη συμβολὴ τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ἠθικὴν προκοπὴν. Ἡ ἠθικὴ σημασία τῶν περὶ τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῆς ζωῆς φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις τῶν διανοουμένων. Ἡ ἐρμηνευία τῆς πολλάκις παρατηρουμένης ἀντιθέσεως τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν πράξιν. Τὰ κύρια αἷτια τῆς θλιβεραῆς χρήσεως τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὁ παλαιὸς ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ὁ νεώτερος εὐρωπαϊκός· ἡ ἀκμὴ καὶ ἡ παρακμὴ αὐτῶν. Ἡ θεωρία τοῦ Φρόιντ (Freud), αἱ μεγάλαι αὐτῆς πλάναι. Αἰσιοφροσύνη δὲν εἶναι ἀβάσιμος. Ὁ γνήσιος ἐπιστήμων, ὁ γνήσιος καλλιτέχνης, ἡ ἀναγέννησις τῆς φιλοσοφίας κ.τ.λ.

Β') ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

1) Ἡ σύγχρονος διδακτικὴ ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει, β' ἔκδοσις ἐπηυξημένη, σελ. 552.

2) Θεωρία καὶ πράξις τοῦ σχολείου ἐργασίας, σελ. 252.

3) Ἡ ζωὴ μαθητικῆς κοινότητος Burkhardt, ἔκδοσις β' σελ. 120.

4) Ἡ ὀρησκεία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ὀρησκευτικῶν, σ. 150.

5) Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη, σελ. 90.

6) Ὁδηγὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς, σελ. 90.

7) Πῶς πρέπει νὰ παρασκευάζεται τις εἰς τὸ διδάσκειν, σελ. 120.

8) Τρία ζητήματα τῆς διδακτικῆς, σελ. 120.

9) Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, σελ. 140.

10) Ψυχικὴ σύστασις, χαρακτὴρ καὶ ἀγωγή τοῦ Ἑλληνοσ σ. 40.

Σύγχρονος διδακτικὴ (μετάφρασις).—Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγκλείει τεράστιον πλῆθος παρορμήσεων εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἐργασίαν. Ἡ δὲ δευτέρα ἔκδοσις (σελ. 552) εἶναι βελτιωμένη καὶ λίαν ἐπηυξημένη διὰ πολλῶν πρωτοτύπων ἑλληνικῶν ἐργασιῶν.

Θεωρία καὶ πράξις τοῦ σχολείου ἐργασίας (μετάφρα-

σις.—Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐκτίθενται αἱ γενικαὶ ἀρχαί, καθ' ἃς ὀφείλει νὰ συντελῆται ἡ σχολικὴ ἐργασία, ἂν αὕτη ἀποβλέπη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν, καὶ ὁ ἰδιαιτέρος τρόπος, καθ' ὃν αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐφαρμόζονται κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐκάστου μαθήματος καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προγράμματος τῆς σχολικῆς ἐργασίας κ.τ.λ.

Ἡ ζωὴ μαθητικῆς κοινότητος (μετάφρασις).—Ὅστις θέλει νὰ μὴ περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὸ ἔργον τοῦ διδάσκειν καὶ δὴ κατὰ τὸν συνήθη ἀτομίζοντα τρόπον, ἀλλὰ καὶ νὰ παιδαγωγῆ κοινωνικῶς τοὺς μαθητάς, νὰ καινοτομῆ δὲ κατὰ τὴν ἀρίστην τῆς λέξεως σημασίαν, θέλει εὑρεῖ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἄριστον, κυρίως πρακτικόν, ὄδηγόν.

Ἡ θρησκεία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν ἐν τῇ δημοτικῇ καὶ μέσῃ ἐκπαιδεύσει.—Ἐρευνῶνται αἱ σχέσεις μεταφυσικῆς, ἠθικῆς καὶ θρησκείας ἢ ἀντιθρησκευτικότητος καὶ ἡ σημασία αὐτῆς, ἢ σχέσις τῆς θρησκείας, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἢ γένεσις καὶ ἡ σημασία τῶν τύπων τῆς λατρείας κ.τ.λ. Πρὸς δὲ τούτοις εὐρέως μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ διεξοδικότητα ἐκτίθενται τὰ κατὰ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν ἐν ὅλῃ τῇ ἐκπαιδεύσει. Προστίθενται δὲ παραδείγματα τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν εἰλημμένα ἐκ τῆς πράξεως τοῦ συγγραφέως.

Τὰ πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη.—Περιέχει τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν παιδαγωγικὴν τῆς βρεφικῆς καὶ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας, αἵτινες εἶναι αἱ σημαντικώτεραι εἰς τὴν ζωὴν ἐν γένει, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νεωτέρας ψυχολογίας.

Ὁδηγὸς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς. Ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως προέκυψε τὸ μικρόν τοῦτο βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὴν διδασκαλίαν ὅλην τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Σκοπὸς δὲ αὐτοῦ εἶναι νὰ δείξῃ ὅλως πρακτικῶς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς εἶναι δυνατόν νὰ διδάσκηται σύμφωνα μὲ τὰ παιδαγωγικὰ ἀξιώματα τῆς ἐλευθέρως πνευματικῆς ἐνεργείας, τῆς στενῆς συναφείας μὲ τὴν πραγματικὴν ζωὴν, τὴν ὁποῖαν ζῆ ἐκάστοτε ὁ ἀνελίσσόμενος μαθητῆς κτλ.

Τρία ζητήματα τῆς διδασκαλίας.—Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ τῆς διδασκαλίας διδασκαλίας τινος ἐνότητος. Ἐν αὐτῇ κατ' ἀρχὰς ἐλέγχεται ἡ διδασκαλία τῶν ἐρβατιακῶν περὶ εἰδολογικῶν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

σταδίων. Παρατίθεται κατόπιν ἡ περὶ βαθμίδων διδασκαλία τοῦ Σάιμπνερ, μεθ' ἣν ἐκτίθεται ἡ κατὰ τὸν συγγραφέα ὀρθὴ μέθοδος τῆς διδασκαλίας διδακτικῆς τινος ἐνότητος. Παραδείγματα δὲ ἀμέσως ἐκ τῆς σχολικῆς πράξεως εἰλημμένα σαφηνίζουσι τὰ θεωρητικώτερον λεχθέντα. Ὡσαύτως διὰ τοιούτων παραδειγμάτων καταδεικνύει ὁ κ. Καλλιάφας τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῶν ἐπαναλήψεων καὶ τῶν διαγωνισμῶν, τὴν ὁποίαν διὰ μακρῶν περιγράφει, παρέχων ἅμα λεπτομερεῖς πρακτικὰς ὁδηγίας. Καὶ περὶ τῶν κατ' οἶκον δὲ ἐργασιῶν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πραγματεύεται. Οἱ λειτουργοὶ τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εὐρίσκουσι εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο περιληπτικώτατον καὶ πρακτικώτατον ὁδηγὸν εἰς τὰς μᾶλλον ἐπιγούσας καθημερινὰς σχολικὰς ἐργασίας των κτλ.

Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως.—Πραγματεία κοινωνιολογικὴ περὶ ἀναγεννήσεως διὰ τῆς μορφώσεως ἀξίων πολιτῶν καὶ κοινωνικῶν ἡγετῶν.—Ἐκ τῶν περιεχομένων: Ἡ κρίσιμός τῆς ἐποχῆς μας καὶ ἡ μεγάλη σημασία τοῦ ποιοῦ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἡγετῶν.—Ἡ σχολικὴ παιδεία δὲν εἶναι ὁ μόνος κύριος παράγων τῆς δημιουργίας ἀνωτέρου πολιτισμοῦ.—Ἡ ἀνόρθωσις τῶν λαῶν εἰς κρίσιμους καιροὺς ἀφετηρίαν ἔχει οὐχὶ τὴν νεολαίαν, ἀλλὰ τοὺς ἡλικιωμένους. Ἡ αὐτοαγωγή τούτων. . . Εὐρέως διαδεδομένη καλὴ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις, ἔγκαιρος εἰσαγωγή εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως τῶν καταλλήλων δι' αὐτήν. Ὑγιᾶς κοινωνικὸν φρόνημα. Συναίσθημα μειονεξίας. Ἡ εἰς βαθμίδας διαίρεσις τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Ἡ μεγάλη σημασία τῆς παραδόσεως. Ἐκ τοῦ ποιοῦ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐξαρτᾶται κυρίως ἡ ὀρθὴ ἢ ἡ μὴ ὀρθὴ λύσις τῶν οὐσιωδεδεσμάτων ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων.

Ψυχικὴ σύστασις, χαρακτήρ καὶ ἀγωγή τοῦ Ἑλλήνου.

Περιγράφονται σαφῶς τὰ χαρακτηριστικὰ γνῶρίσματα τῆς ψυχικῆς συστάσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἑλλήνου. Συνάγονται δὲ κατόπιν διδάγματα περὶ τῆς ὀρθῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Ἐξαιρέται ἡ μεγάλη σημασία τῆς συγχρόνου ψυχολογίας, μάλιστα δὲ τῆς ἐκ τῆς ψυχιατρικῆς προελθούσης ψυχολογίας τοῦ βάρθους κλπ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σελίς 3

Α' ΓΕΝΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

» 9

Β' ΕΙΔΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

» 19

1. Θρησκευτικά

α) Σκοπός και μέθοδος	»	19
β) Διδακτέα ύλη	»	20
Τάξις Πρώτη	»	20
Τάξις Δευτέρα	»	21
Τάξις Τρίτη	»	22
Τάξις Τετάρτη	»	23
Τάξις Πέμπτη	»	23
Τάξις Έκτη	»	24

2. Έλληνική γλώσσα.

α) Σκοπός και μέθοδος	»	25
β) Διδακτέα ύλη και μεθοδικαί παρατηρήσεις	»	30
Τάξις Πρώτη	»	30
Τάξις Δευτέρα	»	32
Τάξις Τρίτη	»	33
Τάξις Τετάρτη	»	36
Τάξις Πέμπτη	»	37
Τάξις Έκτη	»	38

3. Πατριδογνωσία (Πραγματογνωσία).

α) Σκοπός και μέθοδος εν γένει	»	39
β) Διδακτέα ύλη	»	42
Τάξις Πρώτη	»	42
Τάξις Δευτέρα	»	43
Τάξις Τρίτη (ἀγροτικά σχολεία)	»	44
Τάξις Τετάρτη (» »)	»	46
Τάξις Τρίτη (σχολεία πόλεων)	»	46
Τάξις Τετάρτη (» »)	»	49

4. Ίστορία.

α) Σκοπός και μέθοδος	»	49
β) Διδακτέα ύλη	»	54
Τάξις Πέμπτη	»	54
Τάξις Έκτη	»	54

5. Γεωγραφία

α) Σκοπός και μέθοδος	»	55
β) Διδακτέα ύλη	»	57
Τάξις Πέμπτη	»	57
Τάξις Έκτη	»	58

6. Φυσιογνωσία

α) Σκοπός και μέθοδος	»	59
---------------------------------	---	----

Βιολογία	>	59
Φυσική και Χημεία	>	61
β) Διδακτέα ύλη	>	63
Τάξεις Πρώτη και Δευτέρα	>	63
Τάξεις Τρίτη	»	63
Τάξεις Τετάρτη	»	64
Τάξεις Πέμπτη	>	66
Τάξεις Έκτη	»	67
7. Μουσική		
α) Σκοπός και μέθοδος	»	67
β) Διδακτέα ύλη	>	71
8. Ίχνογραφία και χειροτεχνία.		
α) Σκοπός και μέθοδος	>	71
β) Διδακτέα ύλη	>	75
Τάξεις Πρώτη	>	75
Τάξεις Δευτέρα	>	76
Τάξεις Τρίτη	»	76
Τάξεις Τετάρτη	»	77
Τάξεις Πέμπτη	>	78
Τάξεις Έκτη	>	79
9. Αριθμητική και Γεωμετρία.		
Α' Αριθμητική	»	81
α) Σκοπός και μέθοδος	>	81
β) Διδακτέα ύλη	»	83
Τάξεις Πρώτη	»	83
Τάξεις Δευτέρα	»	85
Τάξεις Τρίτη	»	86
Τάξεις Τετάρτη	»	86
Τάξεις Πέμπτη	»	87
Τάξεις Έκτη	»	87
Β' Γεωμετρία	»	88
α) Σκοπός και μέθοδος	>	88
β) Διδακτέα ύλη	»	89
Τάξεις Πέμπτη	>	89
Τάξεις Έκτη	>	89
10. Σωματική άγωγή.		
α) Σκοπός και μέθοδος	>	89
β) Διδακτέαι ασκήσεις	>	91
Κατωτέρα βαθμίς (αί τέσσαρες κατώτεραι τάξεις)	>	91
Ανωτέρα βαθμίς (δη και βη τάξεις)	>	95
Γ' ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ		
Δ' ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ		
περιέχον τας καθ' εβδομάδα ώρας διδασκαλίας	>	99
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ		
Τò Ισχυόν ηδη αναλυτικόν πρόγραμμα	>	103

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ανδρεάδου Δημοσθ. Πρακτικές Ὀδηγές τῆς διδασκαλίας τῆς πρώτης ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς.

Ανδρεάδου Δημοσθ. Πρακτικές Ὀδηγές τῆς διδασκαλίας τῆς Γραμματικῆς.

Αγτωνάνου Α. Τὸ Σύγχρονο Σχολεῖο

Γαβρεσέα Π. Ἡ παιδικὴ ἡλικία.

Γνίκα Π. Πρακτικές Ὀδηγές τῶν Σχολικῶν Ταμείων καὶ Σχολικῶν Ἐφορειῶν.

Ἐξαρχοπούλου Ν. Πρὸς ἀναμέρφωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαίδευσως.

Ἐξαρχοπούλου Ν. Γενικὴ Διδακτικὴ τόμοι 2.

Καλλιάρφα Σπυρ. Περὶ Βουλήσεως.

—Ψυχικὴ Σύστασις, χαρακτῆρ καὶ ἀγωγή τοῦ Ἑλλήνου.

Λογοθέτου Κ. Ἀνάλεκτα Φιλολογικὰ καὶ Φιλοσοφικὰ.

Μαραγκοδάνη Θ. Πρακτικές Ὀδηγές τῆς χειροτεχνίας τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Μαραγκοδάνη Θ. Τεῦχος 1. Πλαστικὴ.

» Τεῦχος 2. Χαρτοτεχνία.

» Τεῦχος 3. Βιβλιοδετικὴ.

» Τεῦχος 4. Πλεκτικὴ—Συρματοτεχνία.

Παπαϊωάννου Ε. Ἡ Διδακτικὴ τοῦ Μενεταξίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σχολείου Ἐργασίας.

Παλαιολόγου - Adler Ἀνθρωπογνωσία ἑκδοσις Β'.

Σκαλισιάνου Χ. Γενικὴ Διδακτικὴ.

» » Ἡ Σύγχρονη Παιδαγωγικὴ.

Φαλτάιτς Ἀλ. Μέθοδος Ἰχνογραφίας.

» » Τὰ τεχνικὰ Μαθήματα τοῦ Δημ. Σχολείου.

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧΜ. 15.000

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς